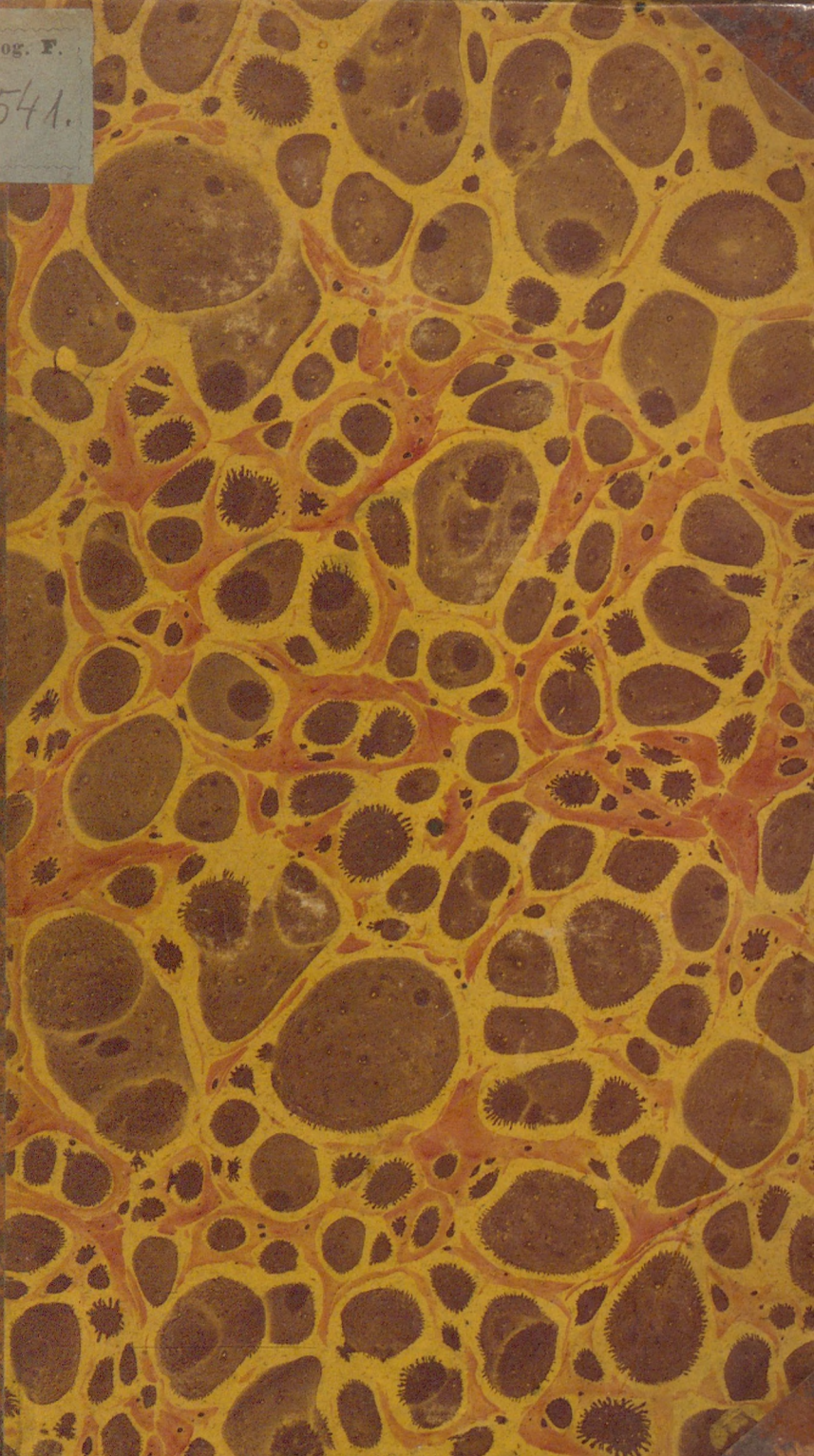

MJog. F.

4541.

Bg

2571

Abbildung des 1. u. 2. Gegenstandes

h. f. g.
O. 4541.

FENYÍTŐ TÖRVÉNSZÉKI

MAGYAR TÖRVÉNY.

EREDETI DEÁK MUNKÁJA UTÁN

MAGYARUL FEJTEGETÉ

SZLEMENICS PÁL,

TÖRVÉNYEK' DOCTORA, HITES ÜGYVÉD, A' POZSONYI KIR. ACADEMIÁBAN
A' MAGYAR KÜLÖN ÉS FENYÍTŐ TÖRVÉNY' PROFESSORA, A' MAGYAR
TUDÓS TÁRSASÁG' RENDES TAGJA 'S NS. POZSONY VÁRMEGYE' TÁBLA-
HIRÁJA.

A' magyar tudós társaság' költségein.

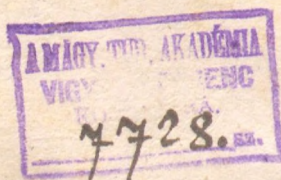
BUDÁN,

A' MAGYAR KIR. EGYETEM' KÖNYVNYOMTATÓ INTÉZETÉBŐL.

1836.

Nem tart emberi vágy határt,
Bódultságban eget vivni megyünk magát,
'S vétünk' árja nem engedi,
Hogy mérges Iupiter mennyköveit tegye.

HORAT. VERS. I. K. III. OD.

E L Ő S Z Ó.

A' fenyítő igazság' kiszolgáltatásában sok olyan tárgy fordul elő, melly nemzetünk' írott törvényeiben elintézve nem lévén, fenyítő bíráknak szabad önkényére van hagyva. Ezen helyheztetése, ha polgártársainak szabadságát lábbal tapodni nem akarja, szükségessé teszi neki a' fenyítő törvény' természetes talpigazságainak pontos ismertetét. Nem lehet tehát polgári szabadságáért annyira buzgó nemzetünknek kellemetlen egy olyan munka, melly mindön fenyítő hazai törvényeinket és szokásainkat magyarázza, egyszersmind a' hol szükséges, a' fenyítő törvénynek természetes sarkigazságait is előterjeszti. És ezen tekintet hozott engem, a' mint eredeti deák munkámnak elő-

szavában megérintém, azon gondolatra, hogy
nem teszek nemzetemnek rossz szolgálatot, ha
a' miket tanítói közhivatal viseletem alatt cse-
kély tehetségem szerint e' célra feljegyezge-
ték, a' haza' reményére nevekedő nemes ifjú-
ságnak számára közre bocsátom.

A' fenyítő törvényszéki magyar törvénynek előjáró ismértei.

1. §. *Ezen törvénynek ismértetése.*

A' fenyítő törvényszéki magyar törvényt *), ha azt úgy, mint egy összefüggő tudományegészt vesszük, vagy mint tárgyat, vagy mint személybeli valót szokjuk tekinteni, és azon első tekintetben ugyan a' Magyarországhban és vele összekapcsolt tartományokban diszló fenyítő törvényszéki törvényrendeléseknek foglatját, a' másodikban pedig az ezen törvényeknek ismértében, magyarázásában, és a' ennek gyökerezett törvényes igazok', és köteleztetések' megmutatásában, végre mind ezeknek, az előforduló esetekhez alkalmaztatásában szerzett elmeheli tudományos ügyességet értjük.

Ezen ismértetést a' köz, és magános ügyi törvényszéknek képzetével egybevetvén, kitetszik: hogy a' fenyítő törvényszéki magyar törvényt, sem egyedül a' köz, sem csupán a' magányos ügyi törvény' ágának **) állítani nem lehet; mivel a' fenyítő törvényszékekhez több, mind köz, mind magányos ügyi törvénysértéseknek bosszulása tartozván, a' fenyítő törvényszéki törvénynek köre, mind a' két most nevezett törvényeknek, számos tárgyaira kiterjed.

*) Ezen törvényt lehetne *fővesztő* vagy *vérhatalmú törvényszéki törvénynek* is nevezni; azonban, mivel minden ide tartozó törvényrendelésnek sérelme, fővesztéséget maga után nem vonszon, de továbbá a' gonosztett bosszuló pert, és abban előforduló birói lépéseket sem lehetne

fővesztőknek nevezni: helyesebbnek véltem a' *fenyítő szó*-val élni; melly ha bár a' fenyítés' közönséges vételét nézve kisebb büntetéseket is jelentvén, a' tárgyat teljes pontossággal meg nem határozza; mivel mindazáltal nem csak a' gonosztevő személy' büntetés alá vetésének, hanem a' büntetést szabó törvény' gonosztettől visszatartó erejének jelentését is magába egyesíti, legtöbb előkerülő képzeteknek kifejezésére minden egyéb előttem ismeretes szavunknál alkalmasb.

- **) Nagy a' vetélkedés, a' mint azt híres tudósunk néhai Vuchetich Mátyás ur, fenyítő törvényünkről irt nevezetes munkájában hosszasan előadja, a' külföldnek legjelesebb törvénytudói közt arról: valljon a' fenyítő törvény, az alkotmányi 's közügyi törvényhez-e, vagy pedig a' magános ügyihez tartozzék? — A' kik azt a' magános ügyi törvény' részének állítják, vélekedéseket főképen azon építik, hogy a' fenyítő törvénynek tárgya csupán csak a' magányos hazapolgároknak cselekedeteik, t. i. az általok elkövetett gonosztettek szolgálnak, és a' büntetések is egyeül a' magányos hazapolgárt érdeklik. — A' kik pedig azt, Vuchetich urtól is pártolva, a' közügyi törvénynek ágai közé számlálják, arra alapítják vitatásokat, hogy a' nyilvánvaló büntetést a' polgári társaság, mint a' hazapolgároknak mindnyájoknak képviselője, a' gonosztevőn nem úgy mint peresfélen, hanem mint jobbagyán, tulajdon nevében és igazával követeli, hogy a' bíró, úgy mint a' polgári társaságnak megbízottja, ítéli reá a' törvényes büntetést; végre, hogy a' fenyítő törvényben nem forog szó a' megsértődöttnek javáról, sem a' pernek ol-igazításáról a' polgári társaság és perelt fél között, hanem a' társaságnak köz boldogságáról. — Azonban ha a' köz és magános ügyi törvényeknek általánosan bevett ismértetéseit, mellyeket ezen kérdésre nézve elmellőzni nem lehet, tekintetbe vesszük, világos dolog: hogy a' fenyítő törvényt, kirekesztőleg, sem az alkotmányi 's közügyi törvényhez, mivel a' magányos hazapolgárok' egymásiránti köteleztetéseiket is tárgyazza, sem a' magányos ügyihez, mivel egyszersmind azoknak az uralkodóhoz és a' köztársasághoz magához való helyezeteket is érdekli, és egyébiránt is abban se nem egyeül a' köz, se nem csupán a' magányos polgári bátorság, hanem

mind a' kettő egyszersmind czélul vagyon véve, logikai erőltetés nélkül foltozni nem lehet. A' meg hasonlításra, úgy tetszik, az adott alkalmat, hogy az ellenkező véleményeknek jeles tudományú bajnoki azon helynek kijelölésében, mellyet a' fenyítő törvény a' törvénytudományok' épületében elfoglal, talán kevésbbé alkalmas tekintetet vettek osztályalapúl. Mert valóban a' dolgot mélyebben megfontolván, a' törvénynek közönséges, és fenyítő törvénytörvényekre (civile et criminale) osztása nem a' személyeknek, kiknek igazait érdekli, a' mint ez, a' törvénynek alkotmányi, és magányos hazapolgárira való osztályában történik, hanem a' sérelem' orvoslása' útjainak különbségéből származik; mellyre nézve minden nemzetnek polgári törvénye, törvénytörvényekre és törvénytörvényekhez nem tartozóra, és a' törvénytörvényi ismét, az ítélőtörvény' különbségéhez képest, közönséges, fenyítő, bányász, katonai, 's váltó törvénytörvényekre oszlik.

2. §. *A' fenyítő törvényrendeletnek ismertetése.*

A' fenyítő törvénytörvényi magyar törvénynek ismertetésében a' fenyítő törvényrendeletnek (lex criminalis) képzete előfordulván, amannak tökéletes értelmére ennek ismertetését is szükséges előadni. — Kétféle értelemben szokjuk pedig valamint akármelly nemű, úgy a' fenyítő törvénytörvényi törvényrendeletet is venni. Tágas értelemben, mellyben a' fenyítő törvénytörvényi magyar törvénynek ismertetésében vétetik, mind azon akármelly hazánkbeli közhatalomtól származó rendeletet jelenti, melly a' fenyítő igazság-kiszolgáltatást, és azon igazokat és köteleztetéseket érdekli, mellyeknek sérclmeik fenyítő törvénytörvényeink előtt orvosoltathatók. Ezen értelemben tehát nem csak az országgyűlési, vagyis szoros értelemben vétető törvényrendeleteinket, hanem a' szokásainkat, királyainknak, vagy közönségeinknek külön rendeleteit, és királyi Kúriáinknak végzéseit is magában foglalja.

3. §. *A' fenyítő törvényrendeletnek felosztásai.*

A' tágas értelemben vétető fenyítő törvényrendelet:

- 1) Vagy irott, vagy szokásbeli, a' mint a' rendeletet te-

vő hatalomnak vagy nyilván kifejezett, vagy pedig tetteiből érthető akaratja által jött keletbe. 2) Vagy általános, vagy részintes, 's különböző (lex universalis et particularis), és pedig vagy a' kötelezettekre, vagy az oltalmazottakra nézve. A' fenyítő törvényrendelet t. i. a' mint vagy minden személyt kivétel nélkül, vagy csak némelyeket kötelez; úgy a' kötelezettekre nézve, a' mint pedig vagy minden akármely személynek, vagy csak némelyeknek oltalmára terjed ki, úgy ismét az oltalmazottakra nézve, vagy általánosnak, vagy részintesnek, 's különbözőnek mondatik. 3) A' hárm. törv. előlj. 8d., és 2d. része' 7d. és 11d. czimjének értelme, a' kir. Kúria' örökösödésről, osztályról, osztályigazításról szóló 38d., és a' vármegyei zálogról hozott 18d. végzése szerint, vagy köz, vagy magányos rendelet (lex publica et privata), a' mint vagy az egész törvénytevő hatalom, vagy pedig csak annak valamely része által tétett. Így az országgyűlési törvények, és az országos szokások köz, a' fejedelmi privilegiumok, és közönségeknek külön rendeletei és szokásai, magányos törvényrendeleteknek szoktak neveztetni.

4. §. *Annak megkivántató tulajdonai.*

A' fenyítő törvényrendeletnek megkivántató tulajdonai, a' hárm. törv. előlj. 6d. czimjének értelme szerint is ugyan azok, melyek a' közönséges törvényszékinek, ugymint: hogy igazságos, természeti illendőséggel megegyező, mind testi erőnkre, mind lelki tehetségeinkre nézve teljesíthető, a' polgári társaság' szükségén vagy javán alapuló, a' haza' körülállásihoz szabott, országunk' alkotmányával és sarkalatos törvényeivel megegyező, és ha írásban volna foglalva, rövid és világos értelmű legyen.

5. §. *Ugyan annak ereje.*

Valamint akármely nemű törvényrendeletnek, úgy a' fenyítőnek ereje is, akár belső természetét, akár a' tör-

vényhozónak akaratját tekintve, a' kötelezésben áll. Kötelezi pedig minden nemű törvényrendelet, kivéven ha a' rendelestevőnek hatalma csak némelly személyekre, vagy egyes közönségre terjedne, vagy rendelését önnön maga némelly személyekre szorítaná, a' hárm. törv. 2d. része' 5d. czimjének világos kifejezése szerint: 1) A' szent koronának minden, akármelly rendű, alattvalóit. 2) A' külföldieket, kik hazánkkal valamelly közösületben vannak, a' nálunk tartózkodókat ugyan szinte úgy, mint hazánkfiat, tüstént a' közhírül tétel után; azokat pedig, kik külföldön lakozván, hazánkban javakat bírnak, 's egyébként hazánkfiával közösülnek, mivel a' törvényrendeletnek ismeretéhez olly könnyen nem juthatnak, csak három hónap mulva azután. Végre 3) magát a' fels. királyunkat is, kit mindazonáltal fenyítő perbe idézni, a' h. t. 2. r. 39d. czimj. értelme szerint, még csak ügyei' igazgatójának személyében sem lehet.

A' mi azon kérdést illeti, hogy kiknek oltalmára szolgál fenyítő törvényrendeletseinknek itt érdeklett kötelezése? minthogy a' természeti igazság azt kívánja, hogy mind azok, kik a' törvénynek terhet viselik, annak jótéteményeit is érezzék, önként következik: hogy minden fenyítő törvényrendeletünk, ha csak különösen nincs valamelly rendű személyeknek védelmére szorítva, vagy valaki büntetés gyanánt védelme alól ki nincs rekesztve, minden akár hazafinak akár külföldinek oltalmára kötelez.

Vége azon kérdés is támadhat itten: valljon fenyítő törvényrendeletcink hazánkon kívül tartózkodó polgártársainkat kötelezik-e? — De könnyű ezen kérdésre is a' felelet; mert mivelhogy a' külföldön lévő hazapolgáraink se szűnnek meg szent koronánk' alattvalói lenni, kétséget sem szenved, hogy őket hazánk' törvényei ottan is kötelezik, és pedig nem csak a' szent koronának alattvalóira, kiknek igazait hazánk' törvénytevő hatalma mindenütt védeni köteles, hanem a' külföldiekre

nézve is, mivel hazánk' közjava és boldogsága azt is megkívánja, hogy ezeknek hazánkfiától szenvedett sérelmeikben igazságot szolgáltatassunk.

6. §. *Annak magyarázásáról.*

A' fenyítő törvényrendelet' magyarázása is szinte úgy, mint a' közönséges törvényszékié, vagy törvényerejű, vagy tudományos. Törvényerejűt csupán maga a' törvényrendeletnek szerzője, következésképen az országgyűlési törvényrendeletekre nézve az 1792diki 12d. törvényágazat' tanúsága szerint, az országgyűlésen egysült egész törvényhozó hatalom, és a' hárm. törv. előj. 11. czimje szerint, a' törvényesen bevett szokás tehet. Tudományos magyarázást pedig a' bírák vagy más törvénytudók tesznek, bizonyos rendszabásokat követve. A' tudományos magyarázás ismét nyelvtudományira és bölcselkedésre, és ez megint kiterjesztőre és megszorítóra oszlik *). — A' megszorító magyarázásnak, mivel a' természeti örök igazságot mindenkor inkább kell tekinteni, mint a' törvény' betűit, a' fenyítő törvényrendelesekben is teljes kelete vagyon, a' kiterjesztővel ellenben igen vigyázva, és egyedül akkor kell csak élnünk, ha a' törvényben nyilván meg nem érdekeltető gonosztett, képzetéhez tartozó jegyeire nézve a' törvényben előforduló gonosztettnek fajtája, 's attól eszközlete' módjára, mellynek még is igazaink' bátorságára nézve kevésbbé veszedelmesnek lenni nem kell, egyedül különbözik; mert, a' mint alább bővebben elő fogom adni, a' fenyítő törvényszéki büntetés' mennyiségének meghatározásában sokféle tekinteteket szükség szemügyre venni, mellyek miatt sok gonosztett, noha a' lelki szabadságunkkal való visszaélésnek, sőt az igazaink' bátorsága' sérelmének mennyiségére nézve is, egy másiknál sokkal terhesebb, még is annál lágyabb büntetéssel vagyon terhelve.

*) Lásd a' törvényt magyarázás' itt érdekeltt nemeinek ismer-

tetését és rendszabásait, Közöséges törvényszéki polgári magyar törvényem' I. kötetének 26—30d. lapjain.

7. §. *A' fenyítő törvénynek tárgya és célja.*

Fenyítő törvényünknek tárgya a' fenyítő igazság' kiszolgáltatása, és a' törvényeink szerint oda tartozó gonosztettek és azoknak büntetések. Célját közelsőre és végsőre szoktuk osztani. Közelső célja az, hogy a' törvény' félelme zabolán tartsa az emberi vakmerőséget, és azokra nézve igazság szolgáltatassék, kik gonosztettekre vetemedtek. Végcélja pedig az, hogy mind a' polgári társaság' közös, mind az egyes hazapolgárok' magányos igazainak bátorsága fenntartassék. És innen már következik, hogy nem csak a' büntetéseknek olyanoknak kell lenniük, mellyek mind minéműségekre, mind nagyságokra nézve hathatós ösztönül szolgáljanak a' gonosztett kerülésre; hanem az igazság' egész kiszolgáltatásának is szükséges legyen úgy egybeszerkeztetve lenni, hogy egy részről ugyan a' gonosztett mennél előbb bizonyosan felfedeztessék, és érdemlett büntetését vegye, más részről pedig az ártatlanság annak oltalmával napfényre jöhetvén, minden veszélytől ment legyen. Mert ha úgy nem lenne öszveszerkeztetve, hogy a' gonosztevők a' bíró' kezét és érdemlett büntetéseket el ne kerülhessék, veszedelemben forogna mind a' köz, mind a' magányos igazainknak bátorsága; ha pedig a' gonoszok' ravaszsága által veszedelembé ejtett ártatlanság annak védpaizsa alatt nem győzedelmeskedhetnék, számüzve volna magános igazainknak bátorsága: következésképen a' fenyítő törvénynek célja egyik esetben sem érettetnék el.

8. §. *A' fenyítő törvény' tudományának haszna.*

A' fenyítő törvény' tudománya hasznos nem csak azoknak, kik országló, bíró, vagy védőképen forgolódnak a' törvényszék előtt, hanem másoknak is akárcsik,

nek, részint hogy tudván minden gonosztettnek büntetését, nagyobb ösztönök legyen óvni magokat a' gonosztettől, részint hogy tudják védeni és napfényre hozni ártatlanságokat, ha netalán, a' mitől a' legjámborabb sem ment, a' gyanúsúló környülállásoknak történetbeli összevetelök miatt, vagy ravasz incselkedés 's hamis vád által, fenyítő vizsgálat alá esnének.

9. §. *A' fenyítő törvényszéki törvényünknek kútfejei:*

Fenyítő törvényszéki törvényünknek kútfejei ugyan azok, mellyek a' közönséges törvényszékinek, u. m. az országgyűlési közrendeléseink, a' bevett szokásaink, a' királyainknak és közönségeinknek külön rendelkezései, és a' kir. Kuriának végzései. *)

*) Ezeknek kimerítő fejtegetését láthatni, Közönséges törvényszéki polgári magyar törvényem' I. kötetének 22—53d. lapjain.

10. §. *A' fenyítő törvényszéki törvényünknek segédforrásai.*

Fenyítő törvényszéki törvényünknek segédforrásai közé főképen tartoznak: 1) Az észtudomány (logica), az érzeményes lélektudománynyal (psychologia empirica), és gyakorlás ügyelő (practica) philosophiával, 's különösen a' természeti törvénynyel és az erkölcsstudománynyal együtt. — 2) A' fenyítő törvényrendeletünk' történeteinek és fenyítő törvényünk' régiségeinek ismerete. — 3) Az orvosi törvénytudomány (medicina forensis). A' bírónak t. i. sok esetekben, ugymint ha a' dühödségnek 's örültségnek jelen vagy távollétéről, a' seb' halálosságáról, a' csecsemő gyermekölésről, a' megételestől stb. kérdés támad, hogy az orvosi vizsgálatot kormányozhassa, 's vizsgálati tanúleveleiket megitélhesse és érdemök szerint méltathassa, az orvostudomány' némmel részzeinek ismerete csaknem elkerülhetetlenül szükséges, mellyeket egybefoglalva az orvosi törvénytudo-

mány terjeszt elő. Ezen tudományról Kovács Mihály és Molnár János már magyar munkákat is adtak ki. — 4) A' fenyítő törvényszéki törvényről, főképen a' hazánkírólt irt tudományos munkáknak olvasása. Két rendre oszlanak pedig az illetén munkák; némellyek kiterjednek az egész fenyítő törvényünkre, némellyek pedig annak egyes tárgyairól értekeznek. — Az első rendbeliek az én 1817d. közre bocsátott, és 1827d. meg bővítve ujonnan kiadott deák munkámon túl: Huszty Istvánnak 1745. a), Tarnoi Goschetz Gábornak 1746. b), Bodó Mátyásnak 1751. c), és Vuchetich Mátyásnak 1819. d) munkáik; a' második rendbeliek közé pedig tartoznak: Huszty Józsefnek 1788. e), Váradi Szakmáry Sándornak 1788. f), Szlabigh Alajosnak 1790. g), Cházár Andrásnak 1795. és 1807. h), és Fejes Jánosnak 1808. i) értekezéseik.

- a) *Commentarius in universum jus hungaricum*. Budae 1745, mellynek harmadik könyve a' fenyítő törvényt magyarázza. — b) *Systhema praxis Criminalis I. Regni Hung. partiumque eidem adnexarum*. Budae 1746. — c) *Jurisprudentia Criminalis secundum praxim et constitutiones hungaricas*. Posenii. 1751. — d) *Institntiones Juris criminalis hungarici*. Budae. 1819. — e) *Dissertatio juridico philosophica, de finibus poenarum, et num satisfactio inter eos referri debeat*. Pestini. 1788. — f) *Dissertatio inauguralis juridico philosophica, num delinquenti gratia fieri possit, ei etiam, in quem lege divina veteris testamenti poena sancita est*. Pestini. 1788. — g) *Dissertatio philosophico juridica de talionis notione, speciebus, et moralitate*. Pestini. 1790. — h) *Quaerenti, quid sit crimen laesae majestatis? amico respondit Eperjesini*. 1795. Item *Commentatio de suppliciis Capitalibus*. Leucsoviae. 1807. — i) *Supplicia Capitalia vindicat etc*. Cassoviae. 1808.

11. §. A' munkának felosztása.

Fenyítő törvényszéki törvényünknek tárgya, a' mint feljebb említém, a' fenyítő igazság' kiszolgáltatása, és a' törvényeink szerint arra tartozó gonosztettek bünteté-

seikkel együtt lévén, e' munka ön magától két könyvre oszlik, mellyeknek egyike a' fenyítő törvényszéki gonosztettekről és büntetésekről, másika a' fenyítő igazság' kiszolgáltatásáról szól.

Azonban minekelőtte magához a' törvényfejtegetéshez fognék, fenyítő törvényrendeleteink' történeteinek rövid leírását fogom előterjeszteni.

Fenyítő törvényeink' történeteinek rövid leírása.

12. §. *Annak ismértetése és felosztása.*

Fenyítő törvényeink' története' leírásán, fenyítő törvényrendeleteink' kezdetének, gyarapodásának és nevezetesebb változásainak rendbe szedett előadását értjük. Négy fő időszakra lehet pedig azt helyesen felosztani, mellyek közül az 1ső Eleink' Európába jövetelétől fogva Sz. István királyig, a' 2d. Sz. István királytól fogva Korvin Mátyásig, a' 3d. Korvin Mátyástól III. Károly királyig, a' 4d. végre III. Károlytól fogva a' jelenkorig terjed.

Első időszak.

Fenyítő törvényeink' állapotja, eleinknek Európába jövetelétől fogva Sz. István királyig.

13. §. *Fenyítő törvényeink' első nyomdokai.*

Hogy a' magyar nemzetnek, midőn Ázsiából Európába kijönne, fenyítő törvényei voltak, már csak onnan is kitetszik, mert hazánk' története' leírásának tanúsága szerint, eleink' Árpádnak közfejedlemmé választásától fogva, sőt már az előtt is vezérek alatt, polgári társaságban éltenek, melly a' társaság' tagjainak köz

czellal ellenkező vágyait és vakmerőségét féken tartó rendelkezések 's fenyítő törvények nélkül fenn nem állhat. És valóban már eleink' Európába jöttekor akadunk fenyítő törvényeinknek néhány, ha bár csekély számú, és felvilágosító irományok' nem léte miatt homályos nyomaira. Leo napkeleti császár t. i. a' hadi fortélyról írt könyvében, mellyben vitéz eleinkről sokszor, 's néha dicsőségesen is emlékezik, a' többi között azt is megjegyzi, hogy gonosztevőiket erős büntetés alá szokták legyen vetni. Béla királyunk' nevetlen írója pedig, Árpád' országlása alatt különféle alkalommal hozott fenyítő törvényeinkről több ízben világos tanúságot ad, nevezet szerint munkája' 5d. és 40d. cikkelyeiben, midőn amabban ugyan az Árpád' közfejedelemmé választásakor szerzett sarkalatos törvényeket, mellyeknek negyedik és ötödik fenyítő törvény, egyenkint előadja, emebben pedig nyilván tanítja, hogy Árpád, Zalánon nyert fényes győzedelme után, a' Genrelsen i erdőnél tartott nemzeti gyülekezetben, vitézeivel pontosan elrendelte, miképen kellessék ítéletet tenni minden nemű elkövetett gonosztettről. Végre fenyítő törvényeinknek itten érdeklett első nyomdokai közé tartozik Porphyrogenita Constantin görög császárnak a' birodalmi kormányról írt könyve' 40d. cikkelyében találtató azon bizonyítása: hogy Árpádnak országlása alatt két fő 's országos bírák rendeltettek, kiknek egyike Gyilasnak, másika Kárchánnak nevét viselte.

Második időszak.

Fenyítő törvényeink' állapotja Sz. Istvántól
fogva Korvin Mátyásig.

14. §. Sz. Istvánról és ötöt követő királyainkról,
Sz. Lászlóig.

Szent István, törvényei' második könyvében, különféle gonosztevőkre, nevezet szerint a' házastárs-

ölökre, leányragadókra, litszegőkre, gyilkosokra, más' szolgaleányival paráználkodókra, gyűjtogatókra, tolvajokra, boszorkányokra, méregkeverőkre, bűvösökre, bájosokra, fejedelem és polgári társaság sértőkre, számos fenyítő törvényeket hozott. A' büntetéseknek azokban legtöbbször előforduló fajtái, az egyházi törvény' határozásaihoz szabadni szokott bűjtön túl, az ökör vagy tinóadás, a' hajlenyírés, a' csonkítás, a' szolgaság alávetés, és a' pénzbírságok; előfordul néhányszor az egyházi átok is, és a' halálbüntetés, és pedig néha jószágvesztéssel öszvekapcsolva. Leginkább szembetűnik pedig Sz. István' törvényhozásában azon keménység, melly a' tolvajokra, és a' kivont karddal másokat megtámadókra szabott büntetéseket bélyegezi; mellynek oka a' nemzetnek akkor még vad, és hadra vágyó 's restségre hajlandó természetében feküdni látszatik; mellyet, mivel számos illetén gonosztetteket szüle, a' törvények' különös keménysége által szükség volt megzabolázní. *) Említést érdemel továbbá itt az is, hogy ezen szent királyunk alatt a' menedékhelyek, és a' törvényszéki kettősviadalok már keletben voltak, állításom' első részéről törvényje' 2d. könyvének 51d. cikkelye, a' másodikról pedig a' szalavári apátságnak 1024diki levele tanúságot nyujtván.

Szent Istvánnak példáját a' fenyítő törvényhozásba követék az utána uralkodott királyaink is. Így, Bonfin' tanúsága szerint, I. András és I. Geiza kemény rendelkezéseket bocsátának közre a' gonosztévők ellen. — Sz. László' törvényeinek három könyvei tele vannak kiváltképen a' tolvajok és orolt jószág vevők és árulok ellen hozott fenyítő törvényrendeletekkel; mellyekben ezen szent király azon túl, hogy szent Istvánnak büntetéseit megkeményítette, a' lopott jószág felkeresésének, a' tolvaj' birói kézbe általadásának, és a' tolvajság' gyanújába cettek ellen teendő birói vizsgálatnak szerét és módját apródon leírja. E' királyunk alatt továbbá fe-

nyitó törvényeinkre nézve említést érdemel: 1ször. Hogy ezen szent királyunk a' menedékhelyeknek káros befolyását, és a' reájok nézve elhatalmazott káros visszaéléseket megszorítani iparkodott. Lásd törvényei' II. könyvének 12d., és III. könyvének 4, 5, 17d. czikkelyeit. — 2ször. Hogy az ártatlanság' vagy gonosztett' tüzes vas, és forró víz által való felfedezésének vad szokása, az ő országlása alatt már teljes divatban volt. Bebizonyítják ezt törvényei' I. könyv 28d., II. könyv 4, 5, 6d., III. könyv 1, 2, 11, 's 17d. czikkelyei. — 3ször. Hogy a' hihetőstítő és tisztító tanúknak (conjuratores) első nyomaira az ő törvényeiben, nevezetesen I. könyvének 28d. czikkelyében akadunk. — 4szer. Hogy az ökör vagy tinóadásnak büntetése, az ő törvényeiben csupán csak kétszer fordulván elő, akkor már szokásból kijönni kezdett, de viszont annyival inkább elhatalmaztak a' pénzbírságok, a' csonkítások, és a' halálbüntetések; a' szolgaság alá vetés még mindig megtartván előbbi keletét.

A' mi a' birói hatalomnak e' korbéli gyakorlását illeti: a' vár' népeinek valamint egyéb ügyeit, úgy Sz. István' I. könyve' 5d., II. könyve' 20d., és Sz. László' III. könyve' 9, 16, 19, 's 27d. czikkelyeinek tanúságok szerint, gonosztetteit is, a' főbenjárókat és néhány más súlyosabbakat kivévén, a' megyének ispánja birói segédeivel ítélte, olly annyira, hogy ha királyaink valamelly tájékat népeivel együtt a' vártól elszakasztván elajándékoztak, és a' megye' ispánjának birói hatalmától felmentettek is; a' gonosztettek' ítéletét mindazáltal a' felmentésből nyilván kizárni szokták; a' mint erről világos tanúságot nyújt a' pécsváradi monostornak Sz. Istvántól 1015ben nyert adománylevele. A' tolvajoknak kiirtását mindazáltal később Sz. László, törvényei' III. könyvének 1ső czikkelyében, az ország' rendének köz akaratjával, különösen az a' végre kiküldött királyi követekre bízta. — Az előbbkelő rendbelieket, kik a'

vár'népeihez nem tartoztak, valamint szinte a' vár'népeinek tetemesb gonosztetteit is Sz. István' I. könyve' 5d., II. könyve' 16d., és Sz. László' I. könyve' 5d., II. könyve' 8d., III. könyve' 25d. cikkelyének tanúsága szerint, a' királyi ítélőszék (judicium regale), mellyről Sz. István' II. könyv 12d. 's 20d., Sz. László' I. könyv 5d., II. könyv 8d. 's III. könyv 2d. cikkelyei említést tesznek, ítélte, mellyben a' király maga a' nádorispánnal, kit Sz. László' III. könyv' 3d. cikkelye nyilván kijelöl, és a' kir. udvarban jelenlévő főpapokkal és ország' nagyaival, volt a' bíró; a' gyilkosságban Sz. István' II. könyvének 16d. cikkelye szerint, szokásban lévén, hogy a' király igazlátókat és közbenjárókat rendelne, kik a' szántszándékos gyilkost a' megölöttnek atyafiaival megbekebeltetné. — A' király' népeit, Sz. László' III. könyve' 3d. cikkelyének útmutatása szerint, a' nádorispán és azoknak különös ispánjaik ítéltek, kiknek a' régi oklevelekben különféle nemeire találunk.

*) Sz. István' II. könyvének néhány említésre méltóbb törvényczikkelyei :

A' 14d. cz., melly a' házastársulót, az egyházi törvényekben kiszabott börtön túl, a' megyés ispánt ugyan 50, a' katonát 10, a' közembert pedig 5 tinóra büntetni rendeli.

A' 15d. cz., melly a' hitszegésre, börtön túl kézvesztéseget rendel, megengedvén még is, hogy a' bűnös, kezét az előbbkelő ugyan 50, a' közember pedig 12 tinón megválthassa.

A' 16d. cz., melly a' szabadakaratú gyilkosra, az egyházi börtön túl 110 arany *penza* büntetést szab. — Ugyan ez a' büntetés van a' 48d. cikkelyben arra is szabva, ki valakit karddal megsebesítene, ha az sebéből felgyógyulna. — A' ki valakit karddal megölne, a' 46d. cikkely azt ugyan azon karddal megöletni parancsolja. A' 49d. czik. a' pusztá kardkivonást magát a' gyilkolásnak fele váltságával bünteti.

A' 25d. cz., melly a' leányragadót, a' katonát ugyan 10, a' közembert pedig 5 tinóra bünteti.

A' 26d. cz., melly a' másnak szolgáléányával bujálkodót első és második gonosztetteért megnyíretni, a' harmadikért szolgaság alá vettetni parancsolja.

A' 29d. cz., melly azt rendeli, hogy a' tolvaj asszonyt, férje első és második lopásában megválthassa, a' harmadik lopásért pedig adassék el.

A' 30d. cz., melly a' szántszándékos gyujtogatóra, a' kár' megtérítésén túl 16 tinó büntetést rendel.

A' 32d. cz., melly a' méregkeverőket, ha valakinek elméjében ártanának, vagy valakit megölnének, ítélettétel végett a' megsértett személynek magának, vagy szülőinek kezekbe adatni parancsolja.

A' 35d. cz., melly azokra, kik a' király' élete ellen leselkednének, a' hazát elárulnák, vagy más országba szöknének, halálbüntetést és jószágvesztéséget rendel.

A' 39. és 40d. cz., mellyek szerint a' szolga első lopásáért orrát, a' másodikért füleit, a' harmadikért életét veszti el.

A' 41d. cz., melly azt rendeli, hogy a' szabad ember, tolvajságaért adassék el, szabad lévén mindazáltal neki magát megváltani; hogyha pedig azután ismét tolvajságra vetemednék, szolgai törvény alatt legyen.

Az 51d. cz., melly azokra, kik a' király' java és méltósága ellen öszveszüvetkeznének, vagy az olyanokat fel nem fedeznék, egyházi átkot rendel.

Az 52d. cz., melly azokra, kik hamisvádképen valakinek mondanák: „én hallottam a' királyt vesztedre szólani“, halálos büntetést szab.

**) Sz. Lászlónak jegyzésre méltóbb törvényrendelése az I. könyvben:

A' 13d. cz. Ha valaki paráznaságban talált feleségét megöli, azért Isten előtt számoljon.

A' 28d. cz. Hogy valahányszor vassal vagy vízzel ítélet tétetnék, mindenkor három megesketett alkalmas tanúk jelen legyenek, kik az ártatlannak ártatlanságáról, vagy a' vétkecsíthetőnek vétkéről bizonytságot tegyenek.

A' 32d. cz. Ha valaki az egyik faluból másikba menő szűzön vagy asszonyon erőszakot tenne, emberölő gyanánt bűnhődjék.

A' 34d. cz. Hogy a' kurvákat és boszorkányokat püspökeik szabad akarajok szerint büntessék.

A' II-dik könyvben:

A' 2d. cz. Hogy a' szolga első lopásáért orrát veszze el, vagy váltsa meg, a' másodikért akasztassék fel.

A' 3d. cz. Hogy a' tolvajt akárkinek szabad legyen megkötni és bíró elcibe állítani, akár igazul, akár igaztalanul kötötte legyen azt meg; a' ki pedig annak megkötését ellenzené, 55 penzát fizessen.

A' 4d. cz. Hogy a' kit az egész falu tolvajnak kikiáltana, tüzes vassal ítéltessek, és bűnösnek találtatván mindenétől fosztassék meg, 's vagyonának három negyede a' királyra, egy negyede a' falura szálljon; ha pedig ártatlannak találatnék, a' falu csupán egy penzát legyen köteles a' papnak fizetni.

Az 5d. cz. Hogy a' lopott barom' nyomát üző azon faluba, melly felé a' nyomok visznek, követet előre küldjön, hogy a' lakosok barmaikat ki ne hajtsák, 's a' nyomokat meg ne zavarják; kik ha nem engedelmeskednének, a' vesztett jószágnek árát fizessék meg; ha pedig a' követnek megérkezése előtt barmaikat kihajtották volna, a' vizsgálóknak szabad legyen mind egyik házat tetszősek szerint áltkeresni. Továbbá hogyha kinek valamije elveszen, alkalmas tanúkat maga mellé vévén, menjen azt, akárhol neki tetszik, keresni; és ha kik őtet ebben akadályoznák, tüzes vassal ítélteszenek.

A' 6d. cz. Ha a' bíró a' tolvaj szolgának orrát el nem vágatja, a' szabad embert pedig fel nem akasztatja, mindene veszszen el, fiain és leányain kívül, ön maga áruba bocsátassék; ha pedig csíntelent felakasztatna, annak mindenét örököseinek adja vissza, és azon túl nekik 110 penzát fizessen.

A' 7d. cz. Hogy a' lopott jószág' vevője és eladója, tanújaikkal együtt veszszenek el, ha a' vétel vásáron kívül a' bírónak és vámszedőnek jelenléte nélkül történt; az ellenkező esetben pedig, a' vevő ugyan a' bírónak és vámszedőnek bizonyság-tétele mellett mindentől ment legyen, de a' tanúk tartozzanak az eladó felet előállítani.

A' 8d. cz. Ha valaki kivont karddal embert öl, királyi ítélet által tömlőczre vettessék, és minden vagyonának két harmada a' megölt ember' atyafiainak adassék, egy harmada a' bűnösnek gyermekei' és felesége' részére meg-

hagyatván. Ha pedig a' gyilkosnak vagyona 110 penzát nem érne, szabadságát is veszze el.

A' 12d. cz. A' tetten kapott tolvaj, akár szabad ember, akár szolga legyen, akasztassék fel; ha pedig egyházba futna, szemeitől fosztassék meg, és azon felül, ha szabad ember volna, tiz esztendő felülhaladott gyermekei szolgaságra vettétvén, minden vagyonaiktól fosztassanak meg.

A' 13d. cz. Ha valaki az egyházi rendbeliek közül egy tyúkot, vagy azzal egyetérő más holmit ellop, azt csupán az előjárója vesszőzze meg; ha pedig ennél nagyobb volna lopása, püspöke egyházi rendjétől foszszza meg, és közemberként bűnhődjék.

A' 14d. cz. Ha valamelly szabad ember tiz kispénznél többet érőt lopna, akasztassék fel; ha kevesebbet, tizenkétszer annyit adjon vissza, és azon túl egy úkröt fizessen.

A' III-dik könyvben:

Az 1ső cz. Hogy a' tolvajok' kiirtására városenként kir. követ küldessék, ki az öröknek egybegyűjtött tizedesei és századosai által a' tolvajságról gyanúsokat magának bejelentesse. Ha a' beadottak tagadnák a' gonosz tettet, minden tizért egy egy tüzes vasat vinni tartozzék, a' ki ha sértetlen maradna, a' többi kilencz is ment legyen, ha pedig megsülne, kiki magáért tüzes vasat vinni köteles legyen. Azután menjen a' király' követe faluról falura, és a' falubeliek által mindenütt hasonlóképen jelentesse ki magának a' tolvajokat stb.

A' 4d. cz. Ha valamelly szabad ember tolvajságot elkövetvén egyházhoz futna, azon egyháznak szolgájává legyen, és ha a' pap őtet azután szabaddá tenné, a' pap maga essék helyette szolgaságba.

A' 9d. cz. Hogy a' ki valamelly tolvajt megfog, azt negyed napon a' birónak 10 penza büntetés alatt általadni tartozzék.

A' 12d. cz. Ha ki valamelly nemes udvarhelyen tolvajságot elkövetne, adassék tudtára az udvarhely' urának, vagy perestoldójának, és ha történetből egyik sem volna otthon, tiz napig várattassanak meg, végre tizenegyedik napon a' tolvaj adassék birói kézbe.

A' 17d. cz. Hogy az egyházhoz futó tolvajok, ha magokat ártatlanoknak állítanak, vas próba alá vettesse-
nek, de ha bűnösöknek találtatnak, szinte úgy bűnhőd-
jenek, mintha oda nem futottak volna, egyébként pe-
dig Sz. István' törvénye szerint vegyenek ítéletet.

A' 19d. cz. Hogy a' tolvajt az a' bíró ítélje meg, ki-
nek megyéjében kézre került.

15. §. *Kálmánról, és utána uralkodott királyaink-
ról Korvin Mátyásig.*

Kálmán midőn számos törvények által, mellyek
még is Sz. László' rendelkezésinél sokkal lágyabbak, 's
magokban egyetlenegy halálbüntetést sem foglalnak, a'
gonosztevőknek féktelenségét megzabolázta, egyszers-
mind azok ellen, kik ártatlanokat törvénybe vonszani,
vagy valakit tolvajságnak pusztá gyanújából befogni
merészlenének, érdemlett büntetést rendelve, a' csin-
telen hazapolgárok' személyes bátorságát erősb lábra
állította. Az I. könyvének 57d. törvénye pedig, melly-
ben a' boszorkányokat, nem léteket országlása' korának
sűrű homályai közt is általlátván, kérdés alá vonatni
megtiltá, 's mellyet ha örökös megtagadtak volna,
sok ezer éltét tűzrakáson hiában el nem veszté vala, je-
les elméjének nagy dicsőségére válik. A' tüzes vas' és
forróvíz' ítéletében előfordult visszaéléseken is, azt I.
könyvének 22d. cikkelye által a' püspöki egyházakra,
és a' pozsonyi 's nyitrai nagy prepostságokra szorítván,
segélleni iparkodott.

III. Béla is, kinek országlása alatt a' hihetősitő
tanúknak teljes divatban létét több oklevelek *) bizo-
nyítják, Révay Péter történetirónk' tanúsága szerint,
a' gonosztevők ellen erős rendelkezéseket hozott.

II. András' 1222diki törvényének 2, 6, 8, 14, és
28d. ágazatai által, a' királyi vitéz szolgálkat (servien-
tes regales), hatalmasok' kedvéért, ha csak előbb tör-
vénybe idézve, és annak rende szerint megmarasztalva

nem volnának, befogatni 's vagyonaikban károsítani megtiltván, — azon valamint igazságtalan, úgy alkalmatlan szokást, mellynél fogva az egybeesküdött népségek tolvajokat kijelelhetének, eltörölvén, — a' nádorispánnak birói hatalmát a' nemeseknek fő- vagy jószágvesztéséget tárgyazó ügyeikben, a' királyi felség' részvételére szorítván, — a' megyéje' népeit sanyargató megyés ispánokra hivatalvesztéséget és örök gyalázatot rendelvén, — végre hogy senki a' hatalmasak közül a' törvény' rende szerint megmarasztaltat oltalmazni ne merészelje, erősen megtiltván — fenytő törvényünkre nézve magának nagy érdemet szerzett.

IV. László alatt igen nevezetes a' Budán tartott 1279diki egyházi zsinatnak 9d. törvénye, melly az egyházi férfiakat, halálos ítélet mondástól és ítélet' számára szolgáló tüzes vas és forró víz szenteléstől eltiltá. E' rendelés igen sietteté ezen rettenetes ítéletnek megszűnését.

Vége III. Andrásnak **), I. Lajosnak ***) a' szabad kir. városok' fenytő hatalma' szerzőjének, Zsigmondnak ****), valamint szinte Albertnek *****) és V. Lászlónak *****) érdemei sem csekélyek fenytő törvényeinkre nézve, a' mint ezt az ő törvényrendeleteik nyilván bizonyítják.

A' birói hatalomnak e' korbeli gyakorlására nézve pedig említést érdemlenek:

1ször. Hogy Kálmán nem csak királyi udvarában, ősi szokása szerint, az oda tartozó ügyeket ítélgeté, hanem a' vármegyéket is meg szoká járni, 's azon alkalommal, I. könyve' 37d. cikkelye szerint, mind ön maga két megyebeli bíróval a' népnek peres ügyeit el látá, mind pedig a' népnek bírái ellen tett panaszait nádorispánja által elítélteté. Sőt törvényei' I. könyvének 2d. cikkelye által, idő- és költség - kimelés végett, minden egyházi megyében esztendőnként kétszer tartandó zsinati ítélőszéket (synodalia) hozott be, mellyben

a' megyének ispánja és egyéb birái 's előjárói, püspökhöz egybegyűlvén, ugyan azon I. könyv' 7, 8, és 9d. cikkelye szerint, akármelly rendbeli hazafiaknak akármi nemű peres ügyeiket megítélheték.

2szor. Hogy II. András 1222diki törvényének 5d. ágazata által, a' tolvajoknak és latroknak megítélése a' vár' népeire nézve, különösen az a' végre rendelt királyi bírókra (bilochi regales) bízott, de mindazonáltal a' megye' ispánjának felügyelése alatt.

3szor. Hogy e' korban divatba jött, hogy fejedelmink királyi ítélőszékeikben gyakorolni szokott birói hatalmokat másokra bizták. Ezen megbízásnak első példáját Feliczián esztergomi érseknek 1123diki ítélő levelében látjuk; mellyből világos, hogy II. István a' zágrábi püspöknek a' dumbrovai erdőben tett károsítások miatt forgó perét, az esztergomi érsekre, és melléje rendelt más hat, részint egyházi, részint világi bírókra bízta. Jóllehet pedig királyaink birói hatalmokat, kiváltképen a' gonosztettekre nézve, többnyire a' nádorispánra szokták bízni: vannak mindazáltal annak is több példái, hogy azzal néha másokat is felruháztak. Bebizonyítja ezt IV. Bélának 1253diki levele, mellyben az akkori kalocsai érseknek, úgymint általa megbízott birónak, egy pénzhamisítónak jószágai felett tett adományát megerősíti. Bebizonyítja továbbá ugyan ezen Bélának 1270diki levele, melly bizonyos Mihály, Gergely és Domonkos nevű embereknek, tolvajság miatt az ország' birájának ítélete mellett elvesztett, Dobra helységbeli jószágrészeiket, a' kártvallott Henrik és Miklós grófoknak ajándékozza. Bebizonyítja továbbá a' tolvajok' 's más gonosztevők' zabolázására IV. László által a' siemeghi ispánnak, és más három királyi megbízott bírónak 1276diki ítélő levele. — Egyebiránt a' nádorispánnak illetén gyakor megbízatásai veték meg alapját az úgy nevezett nádorispáni ítélőszéknek (judicium palatinale), kiváltképen minekutána III. Andrásnak 1298-

diki törvényében az határoztaték meg, hogy a' király többé senkire egész megyék' ítéletét ne bízza, hanem a' nádorispán a' megyéket megjártában minden ügyeket ítéljen el.

4szer. Hogy e' korban keletbe jött, hogy királyaink gonosztetteket ítélő hatalommal az egyházakat, földes urakat, és közönségeket felruháznák. Így II. Geiza a' nyitrai szentegyháznak 1158dikban tett adományában a' püspöknek és káptalanjának hatalmat ad, hogy akárkinek ottan elkövetett gonosztetteit megítélhessék. Így III. Béla 1190dikben a' pécsi sz. egyháznak igazait megerősítvén, a' püspöknek és az ő tisztjeinek a' gonosztettekre nézve is bírói hatalmat ajándékoz. Így II. András 1230dikban a' szathmár-némethi német eredetű szálloknak megengedi, hogy magoknak bírót választhassanak, 's ez a' helységben találtató minden gonosztevőt megítélhessen. Így továbbá IV. Béla Pozsony vármegyében a' szombathelyi jövevényeket 1238dikban azon jelességgel is megajándékoz, hogy az ő szabadon választott, és királyi megerősítést nyert bírások minden nemű ügyeiket elítélhesse, olly annyira, hogy a' helység' 12 jobbaival halálbüntetés alá is vethesse a' helység' határán bűnhődő gonosztevőt, kivéven ha az nemes személy volna. Így, hogy több más példákat elhallgassak, ugyan ezen IV. Béla, 1260dikban, a' Szeremsgből származott Kerch, Igerchich, és Raak vitézeket megnemesítvén, nekik azt a' hatalmat is adta: hogy jobbágyaiknak valamint egyéb ügyeiket, úgy gonosztetteiket is tulajdon ítélőszékeken, akár önnön magok, akár arra rendelt bírások által elítélhessék.

5ször. Hogy e' korban az emberölést bosszuló perekben nagy keletben voltak a' feleknek perszűntető egyezéseik, a' gonosztevő azon túl, a' mit ellenfelének az egyezés szerint adni tartozott, a' bírót is bizonyos summa pénzzel megengesztelni köteles lévén. Bebizonyodnak ezek a' pozsegai káptalannak Zalachnuch falu'

örök általengedéséről szóló 1250diki, és a' nyitrai káptalannak 12 márka ezüst' lekötését érdeklő 1251diki tanúlevele; továbbá IV. Bélának a' Jüreiek és Hóhold közt 1267dikben kötött egyezést megerősítő levele, és az erdélyi vajdának Máténak, Merezló földének általengedése iránt költ 1274diki birói levele.

6szor. Hogy IV. Béla, V. István, IV. László, és III. András alatt költ számos okleveleknek tanúságok szerint e' korban, a' levél- vagy pénzhamisítóknak, a' tolvajoknak, az orgazdáknak, és a' hamisváddal élőknek minden javaik biró' kezére szállottak, a' ki azokat, a' netalán okozott károk' és elítelt birságok' megtérítésének terhe alatt, szabadon elajándékozhatá, vagy örökön eladhatá. Illyen oklevelek nevezetesen Dienes nádornak Ponith gróf' perében hozott 1239diki ítélete, IV. Bélának Terebes földéről tett 1251diki adománya, és a' kalocsai érsek által tett adományt megerősítő 1253diki levele, István ifjabb királynak Schenche földéről 1268. költ adománylevele; a' hévvizi keresztes barátoknak a' Vöröskeői vár' örök eladásáról szóló 1296diki tanúsága stb. mellyeket mind, az előbbeni pontokban kijeleltettekkel együtt, T. Fejér György apát' oklevelek' gyűjteményében láthatni.

*) Illyenek a' székes-fejérvári káptalannak 1184-diki tanúlevele a' királyi megbizott biróknak a' tihonyi apát' perében, Seraphin nevű kir. udvarnok, és Pongrácz százados ellen hozott ítéletekről, és III. Bélának, az esztergomi érseknek Jóbnak ügyében 1186ban hozott ítélete. Lásd Fejér oklevelek' gyűjteménye II. kötetének 219 és 228 lapjait.

**) III. András' 1298diki törvényében említést érdemel azon rendelés: hogy a' fenyítő vizsgálat, kir. pecsét mellett a' király által minden vármegyében kineveztetendő 12 nemesek által tétessék, kik minekutána a' vizsgálatnak rendét neki beküldenék, a' pernek rendszeres birója, az ugyan azon 12 nemes által kijelelt határnapon, minden új vizsgálat nélkül, igazságot szolgáltatni tar-

tozzék, a' bűnöst csupán csak kétszer megidézni, és harmadszor az említett nemesek által kikiáltatni szükséges lévén, úgy, hogy a' harmadik határnapon minden illetén ügy végére jusson. Továbbá az a' rendelés, hogy ha ki valakit szántszándékkal megölne, a' király az atyafiak' megegyezése nélkül neki meg ne kegyelmezzzen, hanem büntetessék meg, és hogy ha ez meg nem lehetne, jószágai foglaltassanak el. Végre emlékeztetre méltó azon rendelés is, hogy a' nádorispán táborozáskor nem faluban vagy városokban, hanem szabad mezőn, és nem télen, hanem tavaszkor, őszkor, vagy nyárban tartsa ítélőszékét.

*** I. Lajos' törvényében jegyzetet érdemel a' 10. és 19d. ágazat: hogy a' megmarasztaltnak gonosztettei miatt, annak felesége, gyermekei, és testvérei büntetés alá ne vettessenek, és hogy ha a' megmarasztalt ember ellenfelével megegyezhetne, a' bíró őtet 50 márkánál többre ne szoríthassa.

A' 23d. ágazat: hogy vizsgálat másképen ne tétethessék, mint a' királynak, nádornak vagy ország'birájának levele mellett, és hogy a' vizsgálat azon vármegyének vagy kerületnek nemeseit egybegyűjtván, nyilván menjen véghez.

**** Zsigmond' törvényei közt jegyzetre méltóbbak ezek:

A' II. törv. 5d. ágazata, melly által rendeltetik: hogy a' gonosztevőket büntető hatalommal, (mellyel addig az országnak régi szokása szerint a' nádor és megyés ispánok, és más bárói tisztet viselő férjfiak a' gyülekezetekben és közitélő székekben, valamint szinte némelly nemesek is különös királyi kegyelemből határaik' körében éltenek), a' közönséges bátorság' könnyebb fenntartása végett, minden városok és szabad helységek is élhessenek azok ellen, kik az ő birtokaikon gonosztettet elkövetnek, fenn maradván mindazonáltal azokra nézve is a' királynak megkegyelmezhető hatalma.

Ugyan azon törvényágazat azt is rendeli: hogy olyan gonosztevő, kit kézre keríteni és megbüntetni nem lehetne, a' perben ítélő bíró által levelessé tétessék, vagy is irattassék ki, és minden ilyen kiíratás, levelesítés, az elkövetett gonosztettnek leírásával együtt, az ország' minden biráinak és igazságtevőinek tudtokra adassék,

kik azon levelesített gonosztevőt befogni, és érdemlett büntetés alá vetni tartoznak.

A' III. törvényének 3d. ágazata: hogy a' birák, kivén a' kiknek a' király arra hatalmat adott volna, csonkítani senkit se merészeljenek, hatalmaskodás' büntetése alatt.

Ugyan azon törvénynek 9d. ágazata: hogy a' király ellen hivségtelenkedőket, vagy leveleseké letteket, senki se pártolja, ugyan azon büntetés alatt, mellybe azon gonosztévő keveredve vagyon.

****) Albertnek törvényében jegyzetre méltó a' 27d. ágazat: hogy az ország' nemesét akármelly tetteért senki be ne foghassa, és le ne tartóztathassa, kivén ha már főben járó ítélet volna reá mondva.

*****) V. Lászlónak 1ső törvényében említést érdemlenek:

A' 6d. ágazat, mellyben hivségtelenség' büntetése alatt parancsoltatik, hogy az uj várak, a' királynak engedelme és az ország' rendei' pecsétjek mellett épülteké kivén, mind rontassanak le.

A' 7d. ágazat, melly az igazságos ok nélkül elfoglalt jószágokat visszaadni, ugyan azon hivségtelenség' szenyje alatt parancsolja.

Harmadik időszak.

Fenyítő törvényeink' állapotja Korvin Mátyás' országlásától fogva III. Károlyig.

16. §. Korvin Mátyásról.

Korvin Mátyás a' hivségtelenség' szenyjének eseteit pontosabban, mintsem azelőtt valának, kijelelvén *), a' gonosztevőknek kézre kerítése és őrizete **), 's a' fenyítő igazság' serényebb kiszolgáltatása iránt néhány czélirányos rendelkezéseket tévén ***), végre, részint az ártatlanok' védelmére, részint a' gonoszok' megzabolázására több üdvösséges törvényeket szabván ****), a' hazapolgárok' mind köz, mind magányos igazainak bá-

torságáról bölcsen gondoskodott; a' nádorispáni ítélőszéknek eltörlése által *****) pedig a' fenyítő igazság' kiszolgáltatásának módját egészen megváltoztatta, és vármegyéink' mostani fenyítő hatalmának első talpköveit megvetette.

*) Ezen eseteket I. sz. törvényének 2d. ágazatja számlálja elő; e' következők rendeltetnek pedig hivségtelenség' szenyje alá vettetni: 1) A' ki magát a' felségnek és koronának nyilván ellene szegezi. 2) Az állével költő 's azzal tudva törvényben élő. 3) Az álpecsét metsző 's azzal élő. 4) A' negyedik ízig való atyafiának gyilkosa. 5) A' hamis pénzt verő, vagy azt nagyobb mennyiségben kiadó. 6) A' nyilvánvaló falu vagy helység gyújtogató. 7) A' ki hazánk' belső csendességének megzavarására rosz embereket béhoz. 8) A' ki megidéztetés és eltiltás után magát önnön hatalmával a' rendszeres bírák' ítéletei és bírói levelei ellen szegezi. 9) A' közhitel' vagy menedéklevélnek megszegője. 10) A' ki országunk' rendszeres bírait meggyilkolja vagy megsebesíti. 11) Az ország' vagy magányos hazafi' várának feladója. 12) A' ki ellenfelét az ítélőszék' helyén megöli. 13) A' nyilvánosság és kárhozatos eretnokséget követők. 14) A' vérferőtztetők az atyafiságnak negyedik ízéig.

**) Ide tartozik Mátyás' II. törvényének 48d. ágazata: hogy azon jószágnak ura, mellyben tolvajok vagy másféle gonosztevők találtatnak, a' megyének ispánja által felszólítván, azokat kikergetni tartozzék, 's ha ezt megtenni nem akarná, a' megye' ispánja küldje tulajdon embereit azoknak elfogására, és ha ezeknek a' lakosok ellentállnának, nagyobb számú embereket küldvén, fogassa be mind a' gonosztevőket, mind az ellentálló lakosokat. Ha akkor az uraság' tisztjei, avagy a' lakosok ismét ellentállnának, ha csak a' gonosztevőknek törvényszék' eleibe állítását önkényt meg nem ígérnék, a' megye' ispánja foglalja el azon helységet a' király' kegyelmének megnyeréséig. Végre ha a' helységnek ura, vagy annak emberei, még ekkor is ellenszegezvén magokat, a' gonosztevőket oltalmazni meg nem szünnének, a' helység örökösen koronára szálljon.

Ide tartozik ugyan azon törvénynek 38d. ágazata is : hogy a' ki kézre kerített tolvajt vagy más gonosztevőt önkényt elbocsát, a' megye' ispánjának ugyan a' gonosztevőnek díját tegye le, a' kárvallottaknak pedig károkat térítse meg.

***) Illyenek a' III. törv. 1ső ágazata, melly több fenyítő törvényszéki gonosztettet is azon ügyek közé számlál, mellyek miatt az ellenfelet akármikor, ünnep - nyolczadokon kívül is, szabad volt egyenesen a' király eleibe idéztetni. Továbbá a' III. törv. 28d. ágazata, melly a' nemes embert gyilkoló ellen rövid pert rendel, t. i. hogy a' királyi idéző levél annak a' vármegye törvényszéke által kiküldött egy nemes előtt általadatván, 25 nap alatt a' király előtt okvetetlenül megjelenni tartozzék; 's hogy az alperes magát esküvés által ne tisztíthassa, hanem csak csupán közös tanú - vallatással, vagy kettős viadallal, ne is marasztaltassék jószágvesztésébe, hanem fejét veszze el, mellyet a' felperesének akarátja ellen meg se válthasson.

****) Ezen törvényrendelések közé főképen számlálhatjuk Mátyás' III. törv. 28d. ágazatát, melly azt rendeli, hogy a' gyilkosságról bevádolt alperes ártatlanságát bebizonyítván, a' hamisvád tevő főváltságon marasztaltassék; valamint szinte Vldik törvényének következő ágazatait:

A' 18d. ágazatot, melly a' kettős viadalt a' katonai királyi kuriára szorítja.

A' 47d. ágazatot : hogy a' király ellen hiveségtelenkedőket senki befogadni és oltalmazni ne merészelje, megengedvén mindazáltal, hogy ha a' hiveségtelenség' gyanújába esett, valamelly jó barátjához folyamodnék, az őtet 12 napig magánál tarthassa, 's kegyelem kérés, vagy védelem előterjesztés végett a' királyhoz vezethesse, és érette esedezhessen. A' kegyelem' megtagadása után menedékhelyet adni, azon helységnek vesztesége alatt tilos volt.

Az 51d. ágazatot : hogy a' ki feltett szándékkal gyilkol, minden alkut kizárva, fejét veszze el, és ha megszöknék, őtet akárhol szabad legyen elfogni, 's az a' bíró, kinek kezéhez kerül, törvény' rende szerint tartozzék megbüntetni.

A' 61. és 62d. ágazatokat: hogy a' táborozók, ha sz. egyházat vagy nemes udvart megtámadván, a' jobbágyoknak ott bátorság végett lerakott holmiját elrablanak, a' nemtelenek ugyan elevenen égettessenek meg, a' nemesek pedig minden nemű vagyonok' veszteségével bűnhődjenek.

A' 63d. ágazatot, melyben azon szentségtörő visszaélés, mellyel némelly papok a' meggyilkoltaknak temetéseért, a' pápa' levelének ellenére is, minden egyéb rendszeres fizetésekén túl még egy ezüst márkát, vagy négy aranyat ki szoktak csikarni, egyházi hivatalok' és haszonvételek' vesztesége alatt megtiltatik.

*****) A' nádorispáni ítélőszéket Mátyás' VI. törv. 1ső ágazata törli el; melly mindazáltal, hogy a' gonosztettekre út ne nyitassék, egyszersmind azt rendeli: hogy ha valamely vármegyében a' gonosztevők elhatalmaznának, annak kérésére a' királyi felség engedje meg, hogy megyéje' ispánjával együtt azon gonosztevőket felkereshesse és kiirthassa.

17. §. II. Ulászlóról.

Nem kisebb dicsérettel forgolódtak a' gonosztevők' kiirtásában Korvin Mátyás által kiképzett törvényhozóink, az utána országlott II. Ulászló alatt is *); kinek országlására Verböczy Istvánnak hármás törvénykönyve fenyítő törvényünkre nézve sem csekély fényt lövell **). Az országlása' végén kitört paraszt lázzadás pedig valamint temérdek gonosztetteket szült, úgy szinte sok kemény törvényrendelésekre okot adott ***).

*) Tanúságul szolgálnak erre az ő hét törvényeiben talál-
tató számos fenyítő rendelkezések, mellyek közül említés-
re méltóbbak e' következők:

Az I. törvény' 35d. ágazata, melyben Korvin Mátyás-
nak a' nádori ítélőszék' eltörléséről szóló törvényren-
delése ismételtetik, azon változtatással, hogy ha vala-
mely megyét a' gonosztevők nyugtalanítnának, azokat a'
király ugyan azon megyének kérésére, nádorispánja
vagy országbirája által irtassa ki.

Ugyan azon törvénynek 38d. ágazata, melly megengedi: hogy a' király ellen hiveségtelent, ha barátjánál vagy valamelly ország' nagyjánál menedékhelyet keresne, az 40 napig büntetetlenül magánál tarthassa.

A' II. törvény' 3d. ágazata: hogy ha valakit a' király hiveségtelenség' szenyjébe marasztalni akarna, országgyűlést hirdessen, és a' bévádoltat oda személyes megjelenésre idéztesse; a' ki ha meg nem jelenne, vagy ártatlanságát meg nem mutathatná, ottan marasztaltassék meg, és ezután a' király neki se szabad menetelt, se új ítéleti kegyelmet ne adhasson.

Ugyan ott a' 4d. ágazat, mellyben a' hiveségtelenség' vétkének esetei előszámláltatván, a' Mátyás' törvényében kijeleltéken túl azok is hiveségtelenkedők közé számláltatnak, kik a' törvényszékekhez utazó perlekedőket meggyilkolják; valamint szintén azon arra meg nem határozott bírák is, kik valakit csonkításra vagy szemki-vájásra ítélnék.

Ugyanott a' 19d. ágazat, melly Mátyás' XVII. törvénye' 48d. ágazatján azon jobbítást teszi: hogy a' földesurak a' jószágaikon lappangó gonosztevőket a' megye' ispánjának vagy alispánjának felszólítására nem kikergetni, hanem a' gonosztevők' egész díjaiknak büntetése alatt, azokat a' vármegye' törvényszéke elejébe állítani tartozzanak, kivéren ha önmagok gonosztevőket büntető hatalommal bírnának, következésképen úgy vezetett szabad grófok volnának. Továbbá ugyan ezen törvényágazat azon megyés ispánokra, alispánokra, szolgabírókra, és szabad grófokra, kik a' gonosztevőket akár gondatlanságból, akár készakartva elszöktetik, főváltáság büntetést, becsület- és hivatal-vesztességgel együtt rendel.

Ugyanott a' 31d. ágazat: hogy ha az idegenek egyházi hivatalt valakitól mástól, mint a' kiknek országunkban egyház-pártfogói igazságok vagyon, magoknak szerezniének, ugymint az ország' szabadságának nyilvánságos megsértői, vízbe vettessenek.

Ugyanott a' 33. és 35d. ágazatok, mellyek azokra élet- és jószágvesztéseget rendelnek, kik valamelly eleséggel illendően megrakott határvárat feladnak, vagy abból a'

gyúkat, eleséget, vagy más szükséges szereket kivisznek.

A' III. törv. 14d. ágazatja: melly a' káptalan', vagy szerzetes egyesület' állevelet pecsétlő tagjaira, egyházi haszonvételeik' veszteségén túl azt a' büntetést rendel, hogy homlokaikra és pofáikra égő pecsét süttessék.

Ugyanott a' 19d. ágazat: hogy az ország' kapitánya, ha az ország' seregét hamis hírek miatt felültetné, hiveségtelenkedés' szenyje alá essék.

Ugyanott a' 72. és 73d. ágazatok, mellyek ugyan ezen büntetést rendelik azok ellen, kik a' törököknek fegyvert vagy eleséget eladnak, avagy szökevényeiknek akadályt tesznek. Végre

A' VI. törvényének 8d. ágazatja: hogy a' kik az ország' végzéseit ellen nyilván cselekednének, 's azokat vakmerően általhágnák, a' főpapok ugyan méltóságokat 's egyházi haszonvételeiket, a' világiak pedig mindenemű javaikat és ingatlan nemes jószágait veszszék el, 's azon túl számkivetettek gyanánt tartassanak.

**) Verböczy' hármas törvénykönyvében fenyítő törvényeinkre nézve említést érdemlenek:

Az I. résznek 9d. czimje: hogy a' nemesek közül törvényes idézés és megmarasztalás előtt senki le ne tartóztathassék, kivéven ha főben járó tetten megfogatnék; melly esetben paraszt kéz által is letartóztathatik.

— 14d. czimje, melly a' hiveségtelenség' szenyjének eseteit előszámlálja.

— 15d. czimje, melly előadja, hogy a' tolvajok törvényfára, a' latrok és rablók nyársra vagy kerékre, a' gyilkosok pallosra ítéltetnek.

— 16d. czimje, melly a' főben járó ítéletnek a' hiveségtelenkedésétől való különbségét fejtegeti.

A' II. résznek 16d. czimje, melly előterjeszti, hogy az állevél költésért az ország' rendszeres bírái életeket jószágokkal együtt, — a' káptalanok és szerzetes egyesületek pecsétjeiket, 's azoknak a' költésnél jelen volt tagjai, egyházi haszonvételeiket elvesztik, ezek azon túl pofáikon és homlokaikon tüzes pecséttel megbélyeggetvén.

— 30d. czimje, melly a' hamis esküvésnek büntetését leírja.

— 39d. czimje, melly előadja, hogy a' fejedelem, főben járó ítéletbe, főválságba, vagy jószágvesztésébe soha sem marasztaltatik.

— 44d. czimje, melly előterjeszti: hogy felségbántás, hivségtelenkedés, szántsándékos gyilkosság vagy lator-ság miatt az egyházi személyek is főben járó ítélet alá vettetnek, és az rajtok, egyházi rendjektől mindazáltal előbb megfosztatván, végre is hajtatik.

— 65d. czimje, melly megjegyzi: hogy hivségtelenkedés által a' gonosztevő, szent koronánk alatt akárhol találtató jószágait elveszti.

A' III. résznek 20d. czimje, melly a' királyi városoknak fenytő hatalmát előterjeszti, kijelelvén egyszersmind azon büntetést, melly alá a' biró és az esküdt polgárok esnek, ha nemes személyt igazságos ok nélkül hallállal büntetnének.

— 21, 22, 23, és 24d. czimjei, mellyek a' büntelen önvédelemnek feltételeit és korlátit fejtegetik.

— 32d. czimje, melly előadja: hogy a' vérhatalommal nem biró nemesek és közönségek, az általok kézre kerített gonosztevőket, naponként mind egyik személyre nézve fizetendő három márka büntetés alatt, harmad napra a' vármegyének általadni tartoznak; az mindazáltal meg-lévén nekik is engedve, hogy a' tetten kapott gyilkosokat, gyújtogatókat, és erőszakos paráznákat, törvény' rende szerint megbüntethessék.

***) Ezen rendelkezéseket Ulászló' VII. törvényének 14, 33, 37, 41, 47, 48, és 60d. ágazatai adják elő.

18. §. II. Lajosról és utána uralkodott királyainkról, III. Károlyig.

E' királyainknak kora, a' mint azt II. Lajosnak, I. Ferdinándnak, Maximiliánnak, Rudolfnak, II. Mátyásnak, II. és III. Ferdinándnak, 's I. Leopoldnak törvényei bizonyítják, temérdek sokaságú és szerfelett kemény rendelkezéseknek volt bölcsője, mellyeket a' hazafiaknak hitbeli szakadások és polgári háborúk által boszszúra lobbant indulataik, és a' had 's hosszú török já-

rom által elvadult erkölceik tettek szükségessé. Itten közülök egyedül azokat fogom kijelelni, melyek mostani fenyítő törvényünknek felvilágosítására szolgálnak *). III. Ferdinándnak 1656ban alsó Austria' számára közre bocsátott fenyítő rendeletei, jóllehet némelly hazafiaknak kívánságára deák nyelvre fordítva a' XVII. század' végén ezen czím alatt: „Forma processus iudicii criminalis, seu praxis criminalis“ törvénykönyvünkben is helyet nyernének, sőt azokat az 1728ban kezdett ország'gyűlése egy országos kiküldöttség' vizsgálatának tárgyává is tenné, törvényerőre mindazáltal hazánkban soha sem juthattak.

*) II. Lajos' törvényeiből:

A' IV. törvény' 36d. ágazatja, melly a' szentegyház sértőkre, és leányokon vagy asszonyokon erőszakot tevőkre halálbüntetést rendel.

Az V. törvény' 40d. ágazatja, melly által a' pénzverés hívségtelenkedés' büntetése alatt tilalmaztatik.

A' VI. törvény' 23d. ágazata, melly a' külföldi pénz behozót elevenen megégetni rendeli.

A' VII. törvény' 35d. ágazata, melly a' rézpénz behozókra fő- és jószágvesztéseget rendel.

I. Ferdinánd' törvényeiből:

Az 1527d. eszt. 6d. ágazat: hogy minden vármegyében 12 jámbor életű nemesek választassanak, kik a' megyének ispánjával és szolgabiráival a' gonosztevőket kikéressék, kiket azután a' megyének ispánja minden kegyelem nélkül megbüntetni tartozzék. Továbbá, hogy az ország' nagyjai is, a' szolgálatjokban vagy jószágaikon találtató gonosztevőket, a' megye' ispánjának és választott esküdteknek felszólítására büntessék meg; a' mit ha nem teljesítenének, a' királyi felség az említett szolgabiráknak és választott esküdteknek leveleiknél fogva, őket úgy mint gonosztett pártolókat, minden kegyelem nélkül halállal büntesse meg.

Az 1536diki 40d. ágazat, melly minden maga védelmére akármilyen nemű igazságos feltételek alatt teendő üszveszüvetkezést, hívségtelenkedés' örökös szennyjének büntetése alatt tilalmaz.

Az 1546diki 25d. ágazat: hogy a' királyi felség azon czégéres gonosztervöket, kiket az ország' rendei, vagy a' vármegyék neki, a' nemességnek és föld'népének kegyetlen sanyargatasa végett beadnak, minden rendes per nélkül, akár a' haza' kebelében, akár azon kívül, ön maga, vagy az ország' kapitányai által megbüntethesse.

Az 1548diki 41d. ágazat: hogy senki maga jobbagyat, nyilván való gonosztetten kívül tömlöczre ne vethesse, se másféle kiváltképen keményebb büntetéssel ne illethesse.

Ugyanott a' 49d. ágazat: hogy a' kik váraikban rablót tartanak, 's azokat rablásra kiküldik, váraik ostrommal bevétetvén, csúf halállal végeztessenek ki, és minden javaik a' koronára szálljanak.

Ugyanott az 50d. ágazat: hogy a' megyék' ispánjai vagy alispánjai, a' szolgabírákkal és választott nemesekkel, esztendő-negyedenként, minden fő urak, nemesek és nemtelenek felett, szoros vizsgálatot tartsanak, és mind azokat, a' kik vagy ön magok rablani, vagy más rablókat pártolni találtatnának, büntessék meg, avagy ha ahhoz elégséges erejük nem volna, az ország' kapitányainál jelentsék be.

Az 1563diki 38d. ágazat, melly a' szántszándékos gyilkosságban rövidebb pert rendel, t. i. hogy a' megye' ispánja vagy alispánja, előtte a' felperes által panasztétetvén, a' gyilkost a' jövő törvényszék' elejébe személyes megjelenésre idéztesse, ki az ügynek hosszú per és halasztások nélkül teendő vég elítéléséig mindenkor jelen lenni tartozzék, és ha vétke bebizonyodnék, tüstént büntetés alá vettessék, szabad lévén mindazáltal a' feleknek, ha akarnának, alkuira lépni.

Ugyanott a' 39d. ágazat: hogy ha ki a' megyéből kiírt szökevény gyilkost befogadná, és a' megye' ispánjának felszólítására se ki nem adná, se megfogni nem engedné, valamint a' gonosztervő maga, úgy ő is halállal büntetessék.

Ugyanott a' 41d. ágazat: hogy a' gyilkosok feljebbvitellel és új ítélettel, és pedig királyi kegyelemlel nélkül is, élhessenek ugyan, de a' megmarasztaló ítélet után vason tartassanak.

Ugyanott a' 42d. ágazat: melly az istenkáromlókat elő-

III. időszak: I. Mátyástól III. Károlyig. 37

ször vesszővel, 2szor pálczával, 3szor halállal büntetni parancsolja; azokra pedig, kik a' káromlást hallván azt be nem adják, három márka birságot rendel.

Maximilián' törvényeiből:

Az 1567diki 30d. ágazat, melly az olyan kapitányokat, kik kétséges hitű, 's török' társaságáról gyanús embereket tartanak, hűségtelenség' szennyje alá vetetni; az olyan embereket magokat pedig, ha tolvajságról, rablásról, emberlopásról, vagy a' töröknek társaságáról meggyőzetnének, karó büntetésre ítéltetni parancsolja.

Rudolf' törvényeiből:

Az 1588diki 43d. ágazat: hogy azok, kik másokat, csupán bosszontás' okáért, gyilkossággal vádolnának, azonnal helytelen kereset' büntetésén marasztaltassanak.

Az 1595diki 33d. ágazat: hogy senki külföldiek' zsoldjába ne álljon, a' nemes ugyan jószága', a' paraszt feje' vesztesége alatt.

Ugyanott a' 34d. ágazat: hogy nemzetünkbeli fejérszemélyek se adásvevés végett, se más okból táborhoz közelíteni ne merészeljenek, és ha azt megtennék, zsákba varratván vízbe vettessenek.

Az 1598diki 29d. ágazat: hogy a' kóborló uratlan hajdúkat szabad legyen akárkinek megölni, azok pedig, kik olyakat tartanak, hűségtelenkedés' szennyjébe esnek.

Az 1604diki 18d. ágazat: hogy pusztá vádra ő felsége senkit se meg ne fogasson, se jószágától meg ne fosztasson, hanem a' bevádolt személy, ha hűségtelenkedés' esete fenn nem forogna, a' királyi helytartó előtt soron kívül, de még is a' törvény' rendét megtartva, pereltessék meg: 's hogy ugyan ezen mód szerint vegyék a' hamis vádolók is érdemlett büntetésöket.

II. Mátyás' törvényeiből:

Az 1608diki koronázás előtti 2d. ágazat, melly fővesztésséget rendel azokra, kik békeség' idején török birtokba hecsapván, ottan rablásokat tesznek, valamint szinte azokra is, kik a' föld' népét vagy a' nemességet nyomor-
gatják.

Az 1618diki 66d. ágazat: hogy a' vármegyék' tisztviselői az 1548diki 50d. törvényágazat' rendelkezése szerint,

minden harmadik hónapban fenyítő vizsgálatokat tegyenek, 's a' kik kötelességüket nem teljesítenék, azokat a' nádorispán szorítsa rá, és büntesse meg.

II. Ferdinánd' törvényeiből:

Az 1625diki 6d. ágazat: hogy az anya-, feleség-, vagy csecsemő gyermek-ölőket, a' több-feleségűeket, és más efféle gonosztevőket, helybeli köz előljáróik azonnal fogassák be, és a' törvénynek szokott rende szerint büntessék meg, ezek ellen őket semmi nemesi jelességek nem oltalmazhatván.

Ugyanott a' 13d. ágazat: hogy ha a' földes urak vagy városok, gonosztevőiket az alispánnak felszólítására megbüntetni nem akarnák, vagy képesek nem volnának, azokat a' megyének ispánja vagy alispánja, minden harmadik hónapban, 100 forint büntetés és hivatal-vesztesség alatt, fenyítő vizsgálatot tartván, büntesse meg. Továbbá, hogy a' kóborló nemesek, kik, jószágok és bizonyos lakások nem lévén, meg nem idéztethetnek, paraszt kéz által is letartóztathassanak, szükség lévén mindazáltal őket azután a' vármegyének általadni. Végre hogy az olyan gonosztevő nemeseket, kik a' személyes megidéztetés' kikerülése végett lakaikat elhagyják, jószágaikról és előbbi lakaikról is meg lehessen idézni.

Az 1630diki 40d. ágazat: hogy az 1625diki 6d. törvény-ágazatban kijelelt gonosztevők ellen csekély gyanú mellett per ne indítassék, hanem csak illő vizsgálatátétel után.

III. Ferdinánd' törvényeiből:

Az 1639diki 60d. ágazat, melly azokra, kik az alispánnak gonosztevők ellen teendő vizsgálatát jószágaikban meg nem engednék, valamint szinte az alispánra is, ha a' felfedezett gonosztevőket a' fővesztő hatalommal bíró földes urnak által nem adná, 100 ft. büntetést rendel, és egyszersmind azt határozza, hogy az ilyen gonosztevő, ha a' földes ur őtet szabadon ereszténé, országszerte kiírott gyanánt tartassék.

Az 1655diki 20d. ágazat, melly azt rendeli: hogy ezután a' gonosztevők' büntetésében nagyobb keménység tartassék, 's a' földes-ur jobbagyoknak, és azoknak, kik a' kegyelem után ismét bűnhődtek, többé kegyelem ne adassék.

Ugyanott a' 38d. ágazat : hogy azon nemesek , kik lakóházaiknál egyébbel alig bírnak , a' törvényszéknek megegyezésével a' fenyítő vizsgálat után tüstént fogasanak be , és vason idéztessenek meg. Továbbá hogy a' vérhatalommal bírók ezután a' gonosztevőknek meg ne kegyelmezhessenek.

I. Leopold' törvényeiből :

Az 1659diki 16d. ágazat : hogy a' gonosztevők' üldözésére minden szolga vagy jobbágy , 12 forint büntetés alatt felkelni tartozzék. Továbbá , hogy a' vármegye minden földes uraknak és városoknak , valamint szinte a' királyi felségnek jószágaiban is , szabadon üldözhesse a' gonosztevőket , ne is tartozzék azokat a' földes uraságnak általadni , 's ha ki a' vármegyét ezekben gátolná , 500 ft. büntetés alá essék.

Ugyanott a' 17d. ágazat , melly azokra , kik a' gonosztevőket befogadnák , vagy pártolnák , fővesztéséget , azokra pedig , kik lopott jószágot venni , vagy nyakasan letartóztatni merésznének , a' nemesekre ugyan 200 ft. birságot , [a' nemtelenekre pedig díj büntetést rendel.

Ugyanott a' 18d. ágazat : hogy a' súlyosb gonosztettekről elhiresedett fő urakat , ha őket a' vármegyei tisztviselők megperelni áttallanák , vagy elmulasztanák , a' nádorispán , Horvátországban pedig a' bán , idézze és büntesse meg.

Ugyanott a' 104d. ágazat : hogy a' hivségtelenkedés szenyjében megmarasztalt személy' ártatlan gyermekeinek vagy testvéreinek jószágrészeiket ne a' királyi fiskus későbbben , hanem a' bíró maga tüstént az ítélet' végrehajtásakor szakaszsa és adja ki.

Az 1662diki 47d. ágazat : hogy a' tetten kapott és a' hazán kívül valamelly külföldi törvényszék által megmarasztalt hazafiaknak vagyonát az ottan hozott ítélet mellett a' királyi fiskus ne foglalja el.

Az 1687diki 14d. ágazat , melly az 1655diki 38d. törvényágazatnak rendelkezését a' szegényebb , de még is lakhelyes nemesek iránt arra változtatja ; hogy mivel meg szoktak szökni , a' vármegyék' tisztviselői őket , mihelytt gonosztettükről elégséges tudományt szerzettek , a' vizsgálatnak megtétele előtt is befogathassák.

*Negyedik időszak.***Fenyítő törvényeink' állapotja III. Károly'
országlásától fogva V. Ferdinándig.****19. §. III. Károlyról.**

Lecsendesedvén a' Rákóczy Ferencz fejedelmet pártoló magyarokkal 1711ben szerződött békekötés által hazánkfiainak felhevült indulatai, és a' török III. Károly' győzödelmes fegyverével egész hazánkából kiűzetvén, nemzetünk' törvénytevő hatalma, mihelyestt a' csaknem két századi számkivetéséből egész országszerte visszatért békeségnek hazapolgáraink' erkölcsére üdvességes behatását érezte, azonnal a' múlt zenebonák alatt hozott törvényrendelések' feleslegessé vált keménységének lágyításához fogott. A' hívségtelenkedés' szennyjének már igen megsokasodott esetei t. i. az 1723diki 9d. törvényágazat által kilenczre szorítottak, a' többiek a' következő három törvényágazatokban részint czégéres hatalmaskodásra, részint pusztá főveszteségre, részint más lágyabb büntetésekre leszállítatván. Egyedül csak a' felségbántás' iszonyatos gonosztettének büntetése keményítetett meg, úgy hogy a' jószágveszteség a' gonosztévő atya' osztozatlan mindennemű gyermekeinek részeire kiterjesztetnék *); t. i. úgy gondolkozának a' király' és haza' javáért buzgólkodó akkori törvényhozóink: hogy ha némellyek tulajdon veszedelmeken meg nem indulnának is, legalább ártatlan gyermekeikhez vonszó szeretetök bizonyára vissza fogná őket ezen kárhozatos 's hazánk' boldogságát sok évekre feldúló gonosztettől tartóztatni. De ezeken túl fenyítő törvényünk e' királyunk alatt még néhány másféle új üdvességes rendelésekkel is gyarapodott **).

*) A' felségbántás' büntetésének itten érdeklett megkeményítése az 1715. törv. 9d. ágazata által történt, melly mindazáltal rendelkezéséhez hozzá adá: hogy az ártatlan

gyermeknek nem ugyan törvény' erejénél, hanem kir. kegyelemnél fogva, érdemeikhez és állapotjoknak illendőségéhez képest, különös tekintetbe vétessenek, nekik, ha a' környüállások úgy kívánnák, egész gyermeki részeik is meghagyatván.

**) Ilyenek főképen e' következők:

Az 1715diki 7d. ágazat: hogy a' felségbántás' esetében, befogatás előtt a' megidéztetés szükséges ne legyen, — hogy ha ezen gonosztettet a' király maga személyesen ítélni akarná, azt az országon kívül is megtehesse, követve mindazonáltal mindenkben a' hazának törvényeit, és maga mellé véve magyar tanácsosait; ellenben hogy ha maga személyesen ítélni nem akarna, magyar bírakra bízva hatalmát, és ezek a' hazának kebelében ítéljenek, — hogy ezen gonosztettben a' kezeseknek hely ne adassék, — hogy ha a' bíró megengedhetőnek vélné, a' feladó is tanúságot adhasson, — végre hogy az álnok feladó a' perben ítélő bíró által keményen büntetessék meg úgy, hogy ha az álnokság tetemesb volna, a' bevádoltával egyenlő büntetés alá vettessék.

Ugyanott a' 48d. ágazat, melly azt rendeli: hogy a' fővesztő hatalommal bírót, ha a' gonosztevőket büntetlenül önkényt eleresztenék, a' megsértődött személy ugyan a' vármegye előtt sérelme' becsújének és kárainak megtérítésére szoríthassa, a' kir. fiskus pedig hivatalkinak és fővesztő hatalmoknak vesztesége végett a' nádorispán elejébe idéztethesse.

Az 1729diki 26d. ágazat: hogy ha a' valóságot egyéhként fel nem lehetne fedezni, mintsem nemtelen tanúknak közbejövetelek által, vallomásaik a' fenyítő perekben is, és pedig mind egyedül, mind a' nemesekével vegyest vétessenek be.

Ugyanott a' 30d. ágazat, melly a' fenyítő pereket a' feljebb nem vitethető perek közé számlálja.

Ugyanott a' 35d. ágazat, melly azokat kirekesztőleg a' vármegyei köztörvényszék', tárgyaivá teszi.

Ugyanott a' 43d. ágazat, melly azokat a' kir. táblánál persorbeli elsőbbséggel bírók közé helyhezveti.

20. §. *Mária Theréziáról.*

Mária Theréziának országgyűlési törvényeiben csupán csak egy vagy két fenyítő törvényrendelet jön elő *). — Azon országgyűlésen kívül tett rendeletei, mellyek által a' boszorkányokat és bűvösöket bűjosokat üldöző pert eltörlötte, a' kínzó vallatással élelt félbeszakasztotta, és a' menedékhelyeket bölcsen rendbe szedte, hazánk' ítélőszékei előtt is keletbe jöttek: azon ohajtását mindazonáltal teljesedésre nem hozhatta, hogy az örökös német birodalmi' számára szerzett fenyítő törvénykönyve hazánkban törvényerőt nyerne.

*) Mária Therézia' törvényeiben e' következő fenyítő rendeletek találhatók:

Az 1741diki 26d. ágazat, melly a' hamis árulkodók' gonoszságának megzabolázására, és az ártatlan hazafiak' érdemlett bátorságok' megszerzésére azt rendeli: hogy a' kir. fiskus, midőn felségbántást bosszúló vádlevelét a' megbízott ítélőszék' előlölőjének benyújtja, egyszersmind neki az árulónak kereszt- és vezeték- nevét is bejelentse, hogy álnok áskálódása ne talán bebizonyodván, még azon perben fekete tettének érdemlett büntetését vehesse.

Az 1765diki 27d. ágazat, mellyben a' kir. helytartó tanácsnak meghagyatik, hogy az 1723diki 113d. törvény-ágazat' következtében azon eseteket előre dolgozza ki, mellyekben a' menedékhelyek oltalmúl szolgálhatnak.

21. §. *II. Józsefről, és II. Leopoldról.*

II. József közönséges fenyítő törvényét 1786d. esztendőben hazánkba is behozta, mellynek kelete mindazonáltal törvényszékeinken az ő halálánál tovább nem tartott. — II. Leopold fenyítő törvényrendeleteink' tökéletesbítésének szükségét nem kevésbé átgallotta, mint az előtte uralkodott cs. kir. felség, hanem annak eszközésére más utat választott. Az egész munkán t. i. az ország' törvényes gyűlésein kívánt általesni; annakokaért mindjárt nemzetünknek azon gyülekezetében, mellyet koronáztatására egybehívott, néhány fenyítő törvényt

illető igen jeles rendelkezéseket hozott *); a' fenyítő törvénykönyvnek tökéletes kidolgozását pedig az 1791-diki 67d. törvényágazatban egy országos kiküldöttségre azon szent szándékkal bízta: hogy annak munkája jövő országgyűlésen megvizsgáltatván, a' királyi felségnek és országunk' rendeinek közös megegyezésükkal törvénynyé tétessék.

*) II. Leopold' 1791-diki törvényében e' következő fenyítő törvényrendelések fordulnak elő:

A' 40 és 41d. ágazatok, mellyek azokon segéllenek, kik magokat II. József császár' fenyítő törvénye által terheltetve találták; ezen törvényágazatok által nevezetesen az a' szerint hozott ítéletek, ha bár teljesedésbe mentek volna is, a' nemesség' veszteségét és gyalázatot magok után vonzó erejekre nézve megsemmisítettek.

A' 42d. ágazat, melly által a' kinzó vallatás, úgymint a' valóság' fölfedezésének igazságtalan és czéliránytalan módja, teljesen megtiltatik.

A' 43d. ágazat, melly által a' fenyítő perbeli terhes ítéleteknek feljebb vitele, némelly megszorításokkal, a' városi polgároknak és másféle nemteleneknek is megengedtetik.

Az 56d. ágazat, melly azt rendeli: hogy a' felségbántás' és hivségtelenkedés' gonosztetteiben az első bíróság ezután a' királyi ítélő táblát illesse, és hogy a' jószágvesztesség jövőendőben, a' felségbántás' eseteiben, csupán a' gonosztevőnek tulajdon részére legyen szorítva.

22. §. I. Ferenczről és V. Ferdinándról.

I. Ferencz királyunk nem csak néhány üdvösséges 's főképen az igazság' serényebb kiszolgáltatását eszközölő fenyítő törvényrendeléseket hozott *), hanem különös atyai gondoskodásával azt is eszközölte: hogy az 1791-diki 67d. törvényágazat által fenyítő törvénykönyvünk' kidolgozására rendelt országos kiküldöttség munkáját szerencsésen elvégezné, sőt minekutána azon terhes veszélyek, mellyek birodalmait több esztendőök által fenyegették, győzödelmes fegyvere által elhárítottak, az 1825d. esztendőre összehívott ország' gyűlésének alkal-

mával, az 1791diki országos kiküldöttségek' egyéb munkáikkal együtt, annak megrostálását is felséges királyi előadásai közé helyhezette, és ugyan azon országgyűlésben annak megvizsgálását egy újonnan rendelt országos kiküldöttségre bízta.

A' most kegyesen országgló fejedelmünk V. Ferdinánd pedig hazánk' boldogságát halhatatlan emlékü atyjától örökségül nyert hévvel előmozdítani törekedvén, azon országgyűlést, melyet dicső atyja az országos kiküldöttségek' munkáiknak tanácskozás alá vételökre 1832-dik esztendő végén egybehívott, minden felbeszakasztás nélkül folytatni rendelte, és azt 1836dik esztendőben szerencsésen bé is végzette, mellyben jöllehet annak kitűzött tárgyai közé a' fenyítő igazság' rendbeszedése nem tartozott, még is fenyítő törvényünket érdeklő néhány bölcs rendelkezések is **) tétettek.

*) Ilyenek a' következők:

Az 1792diki 16d. törvényágazat: hogy a' hivatalbeli közügyvédőnek perei országgyűlés alatt is folyjanak.

Az 1805diki 5d. ágazat: hogy a' névtelen beadások semmi tekintetbe se vétessenek.

Az 1807diki 9d. ágazat, melly azt rendeli: hogy a' kir. ítélő táblára feljebb vitt fenyítő perek, ottan az előlülőség által meghatározandó napokon két, kilencz kilencz tagból álló, külön tanácsban hányattassanak meg; az ítéleteket mindazáltal a' teljes törvényszék előtt szükség lévén: hirdetni.

Ugyanott a' 12d. ágazat: hogy a' megbukott adós, ha felőle bebizonyodnék, hogy értékének egy részét csalárdul elrejtette, vagy másképen hitelezőinek megcsalátásokon mesterkedett, vagy szemlátomást pazérló életet élt, czinkosival együtt tolvaj gyanánt fenyítő perre vonattassék.

**) Ilyenek névszerint:

A' 17d. ágazat, melly által a' nem nemes hazafiaknak II. Leopold törvénye által nyert ítélet feljebbviteli tehetsége tovább kiterjesztetik, és a' veretési büntetés' végrehajtására nézve némelly korlátok tétetnek.

A' 19d. ágazat; melly a' fiumei kerületben M. Therézia' országlásától fogvást ideiglen divatozott büntető törvénykönyvet eltörölvén, a' fenyítő pereket a' kapitányi törvényszékre utasítja, és azokra nézve a' hazai törvényeket divatba teszi.

A' FENYÍTŐ TÖRVÉNYSZÉKI MAGYAR TÖRVÉNYNEK

ELSŐ KÖNYVE,

A' FENYÍTŐ TÖRVÉNYSZÉKI GONOSZTETTEKRŐL

ÉS BÜNTETÉSEKRŐL.

ELSŐ RÉSZ

A' FENYÍTŐ, TÖRVÉNYSZÉKI GONOSZTETTEKRŐL ÉS BÜN-

TETÉSEKRŐL ÁLTALÁNOSAN.

ELSŐ ÉRTEKEZÉS

A' FENYÍTŐ GONOSZTETTEKRŐL ÁLTALÁNOSAN.

23. §. *A' gonosztettnek általános ismertetése
és különbözése.*

Gonosztetten, a' bíróra nézve *), minden olyan lelkünk' szabadságától függő tett vagy elmulasztás értendő, melly valamely büntetést szabó polgári törvényrendeléssel ellenkezik. — Tudniillik a' törvényrendelet vagy parancsoló vagy tiltó lehetvén, törvényszegést 's gonosztettet nem csak valamely tiltott cselekedetnek tétele, hanem a' megparancsoltnak elmulasztása által is követhetünk el. Hogy pedig valamely tettet vagy elmulasztást a' bíró gonosztettnek vehessen, e' következő feltételek kívántatnak meg:

1ször. Hogy a' törvényt, következképen a' törvényhozónak célzásával, a' törvénynek lelkével 's való értelmével ellenkezzék; mert a' ki cselekedetét a' tör-

vénynek való értelméhez alkalmaztatja, ha bár általa más valaki megkárosodnék is, az neki vétkül nem tulajdoníthatik, 's így tette törvényszegés 's gonosztett nem lehet. Mivel pedig a' törvény' megtartásához mind értelmünknek, mind akaratunknak egyesült munkássága szükséges, ahhoz t. i. megkivántatván, hogy értelmünk ugyan a' törvényt, 's a' cselekedet és annak következése közt lévő összefüggést világosan belássa, akaratunk pedig a' törvény' rendelkezésére fogantatos igyekezetet fordítson; valamint a' ki törvénymegtartásra köteleztetik, mind a' két rendbéli munkásságra köteles: úgy szinte valaki törvényszegő 's gonosztevő kétféle kútfőből lehet, úgymint, vagy értelme' munkásságának hiánya, vagy is vétkesség által, ha a' törvénynek világos ismertetét, jóllehet tehetségében volt, megszerezni, vagy a' teendő cselekedetének lehető következeit előre általgondolni elmulasztotta; vagy pedig akaratja' munkásságának gáncsa, vagy is álnoksága által, ha törvényt megszegő igyekezettel elt, sőt ha a' törvény tettét parancsoló volna, akkor is, ha annak megtartására szükséges igyekezetet fordítani elmulasztott.

2szor. Hogy valamelly büntetést szabó polgári törvénnyel ellenkezzék; mert az általánosán bevett nyelvszokás a' gonosztett nevet az isteni törvény' megszegésének, sőt még a' polgáriénak sem tulajdonítja, ha azal külső büntetés össze nincsen kapcsolva.

3szor. Hogy lelkünk' szabadságától **) függő legyen; mert az olyan cselekedetek vagy elmulasztások, mellyek szabadságunktól nem függenek, semminemű erkölcsi törvénynek tárgyai nem lehetvén, a' polgári törvényhozó hatalom által gonosztettek nem rendeltethetnek, következésképen azokat gonosztetteknek a' bíró sem veheti. Innen következik, hogy az olyan cselekedetek, mellyeket természetünk' testi törvényei szerint szükségesképen, vagy pedig külső erőszak miatt

kénytelenül teszünk, gonosztetteknek nem vétethetnek; továbbá hogy csak azok követhetnek el gonosztettet, kik józan észszel bírván, szabad tett' végbevitelére képesek; végre hogy a' kik vagy természeti hiány, vagy külső ok és akadály miatt ezen tehetséggel nem bírnak, például: a' csecsemők, az esztelenek, a' meg nem győzhető testi erőszak, vagy teljesen elkábító félelem által kényszerítettek, az el nem hárítható tudatlanságban vagy tévelyedésben lévők, az álomba merültek, ha álmokban elkövetett tetteiket előre nem láthatták, ha bár valamelly büntetést szabó törvénnyel ellenkező cselekedetet tesznek is, gonosztévőknek nem tartathatnak. Végre

4szer. Hogy külső tett vagy elmulasztás legyen; mert elménknek belső munkálódásai, a' gondolataink, míglen külső tetre nem fakadnak, a' polgári társaságra befolyások nem lévén és meg sem tudathatván, a' polgári fő hatalomnak tárgyai közé nem tartoznak, következképen azokat sem a' polgári törvényszerző hatalom gonosztettekkel nem bélyegezheti, sem a' bíró gonosztett gyanánt nem tekintheti.

A' gonosztettnek ezen általános ismértetéséből következik: hogy hazánkban mind és csupán csak azon külső szabad tetteink vagy elmulasztásaink legyenek gonosztettek, mellyek valamelly, hazánkban most keletben lévő 's büntetést szabó polgári törvényrendeletünkkel ellenkeznek.

Kétfélék pedig általánosan törvényeink szerint hazánkban a' gonosztettek, vagy közönséges vagy fenyítő törvényszékiek, a' mint t. i. azoknak bosszúlását törvényeink vagy közönséges, vagy pedig fenyítő törvényszékiekre bízta. E' munkának tárgyai közé csak az utóbbiak tartoznak.

E' helyen az a' kérdés is szokott tétetni: valljon az, a' ki valamelly fenyítő törvény ellen a' sérelmet szenvedő félnek megegyezésével vétett, fenyítő törvény'

eleibe vonathatik-e? — Velekedésem szerint igen is: mert jóllehet azon okból, hogy azokra nézve, a' mik erkölcsiképen lehetségesek, kiki szabadon igazairól lemondhat, a' maga megegyezésével sérelmet szenvedőnek közönséges polgári törvényszékeink előtt keresete nincsen: mivel mindazáltal fenyítő törvényszéki gonosztetteink mind olyanok, mellyek vagy természeti elidegeníthetetlen igazainkat, vagy pedig egyszersmind a' polgári köztársaságot is sértik; hatalmunkban nem lévén sem elidegeníthetetlen igazainkról lemondani, sem a' köztársaságnak sérelmét elengedni, önkényt következik, hogy fenyítő törvény eleibe az szinte vonattathatik, ki a' fenyítő törvényt a' maga sérelmében megegyezett személyen szegte meg. Ide járul egyébiránt még az is, hogy törvényeink a' fenyítő törvényszéki gonosztetteknek bosszulását a' hivatalbeli közügyvédőre bízták, kinek törvény kijelelte igazai, minden magányos hazapolgárnak hatalmától függetlenek.

*) A' gonosztettet lehet más szempontból is, t. i. a' törvényhozóra nézve tekinteni. E' tekintetben annak képzetéhez azon feltételek tartoznak, mellyek valamelly tételben vagy elmulasztásban, hogy azt törvény által gonosztetté rendelni lehessen és kellessék, szükségképen megkívántatnak. Ezt szemünk előtt tartván, a' törvényhozóra nézve a' gonosztettnek, főképen a' fenyítő törvényszékinek, azt az ismertetést adhatjuk, hogy a' gonosztett olyan külső szabad tétel, vagy elmulasztás, melly a' polgári társaságnak céljával, vagyis a' hazapolgárok' köz vagy magányos igazainak bűtorságban lételevel ellenkezik, főképen ha olly természettel bír, hogy pusztá létesítése által már a' cselekvőnek hasznót 's czélelérést ígér. Mert vajamint egy részről az ollyan cselekedettételek vagy elmulasztások, mellyek vagy szabadságunktól nem függnék, vagy külső tette ki nem fakadnak, vagy a' hazapolgároknak köz vagy magányos igazaival 's a' polgári társaság' céljaival nem ellenkeznek, a' polgári fő hatalom rájuk ki nem terjedvén, törvény által gonosztettekké nem rendeltethetnek; úgy el-

Ienben más részről az olyan cselekedeteket, mellyek nem pusztá létesítések, hanem csak következtéseik által szereznek a' cselekvőnek hasznót, mint p. o. az egyezések vagy végső intézetek által tett sértések, mivelhogy a' sérelmet megelőzni, vagy rajta segélleni nem csak büntetésnek félelme által, hanem más módokkal is, p. o. megerőtlenítés vagy semmisítés által lehet, gonosztettekké bélyegezni a' polgári társaságnak czélja, 's igazainknak védelme szükségesképen nem kívánja. — Tudós Egger és Szibenliszt urak, a' természeti törvényekről írt jeles munkáikban, úgy tetszik, mind a' két tekintetet egybe akarták kapcsolni, midőn amaz ugyan azt tanítja, hogy a' gonosztetten minden olly cselekedet értetődik, melly valamelly akár lehetséges, akár valóságos polgári törvénnyel ellenkezik, és pusztá létele által már hasznót ígér; emez pedig minden olyan önkényes külső cselekedetet gonosztettnek mond, melly a' polgári törvénnyel ellenkezik, és a' cselekvőnek pusztá létele által már hasznót ígér.

**) A' szabadságon, mellyről itten úgy mint a' gonosztettnek egyik feltételéről szó vagyon, Ielkünknek tulajdon kényjét ész által elhatározó tehetsége érthetődik. — Ezen szabadságot a' szorosabb értelemben vett szabadsággal, vagy is a' léleknek azon tehetségével, mellyel az magát csupán a' cselekedet' törvénnyel való megegyezésének képze, vagy is egyedül a' törvénynek tisztelete végett valamelly tette határozza, nem kell itten összevazavarni; mert ezen szorosb értelemben vett szabadság, a' mint tudós Egger ur a' polgári társaság' természeti törvényéről írt munkájában azt helyesen észreveszi, csak a' rényes, nem pedig a' törvényes erkölcsi érdemül vagy gancsúl tulajdonításhoz szükséges, és ugyan azért azt a' gonosztettnek képzetében, és a' büntetésnek gonosztetthez alkalmaztatásában tekintetbe venni se nem szokás, se nem szükség. És valóban, a' mint ugyan azon szerző megjegyzi, ha ezen szabadsággal fel nem volnánk is ruházva, ha mindazonáltal szélesb értelemben vett szabadsággal, vagy is azon lelki tehetséggel birnánk, mellyel a' büntetésnek önkényes és szabad határozatú cselekedeteinkkel való összeköttetését eszünknek segedelmével beláthatjuk, és így magunkat azoknak tételek-

re vagy nem tételekre elhatározhatjuk; még is a' törvényes erkölcsi gáncsul-tulajdonításnak és gonosztett-elkövetésnek bennünk helye volna. Mondám mindazáltal: „ha még is tágasb értelemben vétető szabadsággal bírnánk“; mert mivelhogy a' törvénnyel ellenkező tett nem azért tulajdoníthatatik nekünk gáncsul, mivel a' természetstől nyert érzékenyes vágyó tehetségünk visszaélésre hajlani képes, hanem mivel azt eszünk által illő korlátok közt nem tartottuk 's meg nem zaboláztuk; valóban ha tágasb értelemben vétető szabadságunk sem volna, gonosztett' elkövetésére sem volnánk képesek. — És innen már kitetszik, hogy azoknak vélekedésük meg nem állhat, kik a' gonosztettnek képzetéből a' szabadságot általánosan kizárván, ahhoz az önkényt magát elégségesnek vitatják, és pedig annyival kevesebbé, mivel az önkényes tettek a' barmokkal is közösek lévén, ezen vélekedés szerint a' barmok is gonosztettre képesek lennének, és így ezen vélemény' követésében egy nem csupán emberi, hanem elegyes barom-emberi fenytető törvény szülemленék.

24. §. *A' fenyítő törvényszéki gonosztetteknek fajtákra felosztásai.*

A' fenyítő törvényszéki gonosztettek az osztály' alapjának különbözéséhez képest különbféle fajtákra oszlanak:

1ször. A' sérelem' tárgyára nézve köz, magányos, és elegyes gonosztettek (delicta publica, privata, et mixta), a' mint t. i. a' gonosztett által egyenesen vagy a' polgári társaság maga, vagy a' magányos hazapolgárok, vagy mind a' ketten együtt megsértetnek. Azonban szokásban vagon az elegyeseket is a' köz gonosztettek közé számlálni. Törvényes foganatjokra nézve csupán abban különböznek, hogy a' köz gonosztetteket nagyobb részint a' királyi fiskus, a' magányosokat pedig mind a' külön törvényhatalmúságoknak hivatalbeli ügyvédöik bosszulják perrel, és hogy a' közjónak a' magányos előtt elsősege lévén, egyéb tekintetek' egyenlőségében azok ezeknél súlyosabb büntetést érdemленek.

2szor. Elkövetések' módjára nézve tételbeli és mulasztásbeli gonosztettekre (*delicta commissionis et omissionis*), a' mint t. i. a' megszegett törvény vagy tiltó, vagy parancsoló vala. Törvényes fogamatjok abban különbözik, hogy álnokosságot a' tételbeli gonosztettben csak törvényszegő munkás igyekezet, a' mulasztásbeliben pedig a' törvény' megtartására szükséges igyekezetnek fogatkozása is szűl.

3szor. A' tettnek természeti mineműségére nézve nyomot hagyó, és semmi nyomot nem hagyó gonosztettekre (*delicta facti permanentis et transeuntis*), a' mint természetére nézve a' gonosztett vagy nyomot hágy maga után, p. o. a' gyilkosság, vagy nem, p. o. a' szóbeli istenkáromlás. Törvényes fogamatjok abban különböző, hogy a' nyomot hagyó gonosztettekben a' gonosztett' tetemének és szerzőjének kinyomozására a' közönséges egyéb módokon túl néhány különösöknek is, nevezet szerint a' szemrevételnek, és a' lakhely - kifürkészésnek helyök vagyon.

4szer. Az igazainkra háromló veszedelem' nagyságára nézve súlyos és csekélyebb gonosztettekre, a' mint t. i. igazainkat vagy tetemes, vagy pedig csekélyebb veszedelembe ejtik. Törvényes fogamatjokra nézve abban különböznek, hogy annál hathatósabban szükséges lévén a' gonosztettet elhárítani, mennél nagyobb veszedelemmel igazainkat fenyegeti, a' súlyos gonosztettek a' csekélyeknél súlyosabb büntetést, nevezet szerint hazánkban főveszteséget vonszanak magok után.

5szor. A' gonosztettben megkülönytethető törvényszegések' számára nézve egyszerű és többszerű gonosztettekre (*delicta simplicia et composita*), a' mint t. i. a' gonosztett vagy csupán egyetlen egy törvényszegést foglal magában, p. o. a' megétetés, vagy pedig abban több egy vagy különféle nemű törvényszegéseket meg lehet különböztetni, p. o. a' sokaság közé tett puskalövésben, a' rablásban stb. Törvényes fogamatjokra nézve abban

különbözők, hogy a' többszerű gonosztett a' törvény-sértésnek nagyobb száma miatt, a' többi tekintetek egyenlők lévén, nagyobb büntetést érdemel az egyszerűnél.

Egyébiránt a' többszerű gonosztettet össze nem kell zavarni az összehalmozott gonosztettekkel, az egyetlen egy, ezek pedig több külön gonosztettek lévén. Az összehalmozott gonosztetteket (*delicta concurrentia*), ha egy neműek, ismételtnek (*repetita*), a' többféleket, a' mint vagy ugyanazon egy, vagy többféle tárgy ellen követtetének el, az első esetben ugyan folytatottaknak (*continuata*), a' másodikban megújítottaknak (*reiterata*) nevezzük.

Gszor. A' megszegett törvénynek kiterjedtségét tekintve, közönséges és különös gonosztettekre (*delicta communia et specialia*), és pedig vagy a' kötelezettekre, vagy az oltalmazottakra nézve, a' mint t. i. a' gonosztett által a' kötelezettekre vagy oltalmazottakra nézve általános vagy részintes, különözö, törvény szegetett meg. Törvényes fogamatjokra nézve e' következőkben különböznek: *a*) Hogy a' kötelezettekre nézve közönséges gonosztetteket a' szent koronának mindennemű, akár örökös, akár ideigvaló alattvalói ellen, az ugyan azokra nézve különös gonosztettet pedig csak azok ellen lehet törvény előtt megbosszulni, kik ellen azon különözö törvény hozva volt. — *b*) Hogy a' gonosztévő az oltalmazottra nézve közönséges gonosztett' büntetésére akárkinek sérelméért, az ugyan azokra nézve különösére pedig csak azokéért vonathatik, kiknek védelmekre a' megszegett különözö törvény rendelve vagyon-

25. §. *A' fenyítő törvényszéki gonosztetteknek különböző módolatai.*

Akármiféle gonosztettnek különbéle módolatai (*modificationes*) lehetnek, mellyeket tekintetbe vévén akármelly gonosztett:

1ször. A' gonosztévő szabadságának mineműségére nézve vagy teljes szabadsággal, vagy pedig természet avagy külső ok által megcsönkulittal történt gonosztett. Amazt való 's igazi gonosztettnek (*delictum verum*), ezt gyarlóságnak 's fogyatékos vagy félgonosztettnek (*quasi delictum*) is szokták nevezni. Törvényes foganatjokra nézve abban különböznek, hogy a' fogyatékos gonosztett, a' szabadságnak hiánya miatt, gáncsul kevesebbé tulajdoníthatatik, mint a' való 's igazi gonosztett, 's következésképen ezzel egyenlő büntetést nem érde-mel.

2ször. Az észhasználásnak különböző lépcsőjére nézve vagy álnok (*dolosum*), vagy vétke (culposum) gonosztett, a' mint t. i. a' törvényszegés vagy álnokság, vagy is akaratunk' munkásságának gáncsa, vagy pedig vétkesség, vagy is értelmünk' munkásságának hiánya ált-al történt *). — Egyébiránt mind az álnokságnak, mind a' vétkességnek különféle lépcsői és nemei vagynak. Az álnokságnak és vétkességnek lépcsői, ha a' törvényben kijelelve nem volnának, a' dolognak természetét magát tekintvén, a' vétkességre nézve ugyan a' történt gonosztettnek az arra fordított tettből nagyobb vagy kisebb hihetőségű következhetéséből, az álnokságra nézve pedig a) ezen belső erőnek, mellyel a' gonosztett az elmében felfogva, elhatározva, és végrehajtva volt, nagyobb vagy kisebb hathatóságából és munkásságából, és b) ugyan ezen belső erőnek könnyen vagy nehezen ki-elégíthető 's szüntelenül gonosztételre ingerlő természete-ből lehet meghatározni. — A' gonosztetre fordított belső erőnek ezen természetét a' gonosztévőnek előbbi élete, és a' gonosztett' végrehajtásának módja árulja el, annak a' jelen gonosztettben résztvevő hathatóságát 's munkásságát pedig az akarat' elhatározására nézve u-gyan a' gonosztettnek nagyobb vagy kisebb megfonto-lásából, többé vagy kevésbbé világos belátásából, a' visz-szatartó okoknak mennyiségéből, a' végrehajtásra nézve

pedig az elhárítandó akadályoknak nehézségéből és sokaságából, 's az indulatoknak és külső indító okoknak hathatósab vagy gyengébb ösztönözéséből ítélhetjük el. A' mi pedig az álnokságnak és vétkességnek különféle neveit illeti: az álnokságot egyenesre (*dolus directus*), ha a' gonosztevő azon gonosztettet tevő magának czélul, melly tételéből következett; és nem egyenesre (*dolus indirectus*), a' tetteből magából érthetőre, ha nem azt tette czélul, hanem egy más gonosztettet, mellynek végrehajtására mindazáltal olytén tetteket fordított, melylekről előre belátta, hogy azokból annak is lehetséges vagy épen szükséges következnie. Hogy ezen úgy nevezett nem egyenes álnokság is valóban akaratbeli gáncs, vagy is való álnokság, onnan tetszik ki: mert az ilyen esetben az értelem a' törvény-megtartásra szükséges munkálódását megtette, következésképen a' törvényt sértés nem annak, hanem az akaratnak gáncsából történt; ide járulván az is, hogy a' ki az általa belátott hathatóságú okot használni akarta, annak az ugyanazon oknak szükséges okozatát lehetetlen nem akarnia. — Az egyenes álnokság továbbá, a' mint a' gonosztettnek czélultétele, vagy a' sértő tett előtt, vagy az alatt történt, úgy tettet előzőre (*antecedens*), és tettelattira (*concomitans*), a' mint pedig vagy valamelly bizonyos gonosztett, vagy a' tételből következhető többféle gonosztettek közül határozatlanul akármellyik tétetett czélul, úgy határozott és határozatlan álnokságra (*dolus determinatus et indeterminatus*) szokott osztatni. — A' vétkességnek pedig két nemét különböztetik meg a' fenyítő törvénynek írói: a' puszta vétkességet (*culpa simplex*), és az álnokság-határozta vétkességet (*culpa dolo determinata*). Álnoksággal vegyes, vagy is álnokság-határozta vétkességnek mondatik, midőn a' törvényt szegő valamelly bizonyos gonosztettet czélul tevén, azt olyan tettekkel hajtja véghez, melylekről, ha hathatóságokat gondolóra vette volna, állalláthatá, hogy belőlök azon

gonosztett is szülemelhetik, a' melly valóban rájuk következett. A' puszta vétkeesség pedig az értelmünk' törvény-megtartásra szükséges munkásságának, minden gonosztett' célultétele nélkül történt elmulasztásában áll. — Törvényes foganatjára nézve az álnokság a' vétkeiségtől, és az álnokságnak vagy vétkeességnek különféle nemei egymás közt abban különböznek: hogy az észhasználásának nagyobb visszaélése miatt, a' gáncsul tulajdonításnak mennyiségére nézve az álnokság a' vétkeességet, az álnokság-határozta vétkeesség a' puszta vétkeességet, a' különféle álnokságok közt, az egyenes a' nem egyenest, és az egyenes álnokságok közt a' tettet megelőző a' tettalatit felülmúlja. — A' mi végre a' határozott és határozatlan álnokságot e' részben illeti: ha a' határozás nélkül czélul tett több gonosztettek közül a' súlyosabbik létesült, az nagyobb gáncsul nem tulajdoníthatik ugyan, mintha ugyanaz meghatározott álnoksággal követtetett volna el; de ha a' csekélyebbik követődött volna el, az az akaratnak nagyobb romlottsága miatt nagyobb gáncsul tulajdonítatnék, mintha ugyanaz meghatározott álnoksággal tétetett volna.

3szor. A' sértés, foganatját tekintve, vagy teljesedésbe ment, vagy teljesedés nélkül maradt gonosztett (*delictum consummatum vel non consummatum*). Teljesedésbe mentnek mondatik valamelly gonosztett; ha az annak létesítésére fordított cselekedeteket azon foganat, melly azon bizonyos gonosztettet tárgyára nézve tökéletessé teszi, már valósággal követte, vagy legalább elkerülhetetlenül követnie kell ****). A' teljesedés nélkül maradt gonosztett, vagy is a' gonosztételi törekedés (*conatus delinquendi*) pedig a' gonosztett' létesítésére fordított, de még is annak tökéletes tétbeli lételt nem szerzett cselekedetekben áll. A' gonosztételi törekedésnek különféle lépcsői lehetnek. Némellyek azt távol és közeljáró törekedésre (*conatus remotus et proximus*) osztják, 's azt készületnél megállt, ezt félmun-

kában hagyott gonosztettnek (*delictum attentatum et inchoatum*) nevezik. Mások ezekhez még egy lépcsőt adnak, t. i. a' tökéletes vagy is gonosztettet teljesedésre hozható törekedést (*conatus perfectus*), midőn a' gonosztevő maga részéről mindent megtett, a' mi czélzott gonosztettének létesítésére szükséges, és azon fogamat, mellyben a' gonosztett tárgyára nézve áll, az ő akaratján kívül történetből vagy valamelly külső ok miatt nem következett. És ezen törekedést tökéletes gonosztettnek (*delictum perfectum*) szokják nevezni; melly nevezet mindazonáltal, mivelhogy a' gonosztett' tökéletességéhez a' tettnek gonoszságán túl, annak tárgyára nézve történt teljesedésbe menetele is megkívánható, a' szóban forgó képzetet pontosan meghatározva ki nem ejti; melly okból én azt inkább a' törekedésre nézve teljes gonosztettnek fogom nevezni. — Törvényes fogamatjokra nézve a' gonosztettnek itten érdeklett módolatai abban különböznek, hogy igazaiknak lépcsőnként nevezkedő veszedelme miatt, melly a' polgári társaság' büntető hatalmának maga egyedül szolgál alapul, a' fél munkában hagyott gonosztett a' készületnél maradottnál, a' törekedésre 's gonoszságra nézve teljes a' fél munkában hagyottnál, és végre a' teljesedésbe ment a' törekedésre nézve teljesnél is nagyobb büntetést érdemel.

4szer. A' gonosztevő' befogathatásának idejére nézve, vagy hevenyében, vagy idő múlva felfedezett gonosztett (*delictum actuale et flagrans vel non*), a' mint t. i. a' gonosztevő vagy tettén kapott vagy nem. Törvényes fogamatjokra nézve abban különböznek, hogy a' tettén kapott gonosztevőt, ha gonosztette súlyosabb, nemessége sem oltalmazhatván őtet, ott helyben, vagy onnan való futtában, tüstént akárkinek be szabad fogni; holott másként a' befogást, az egyetlen egy felségbántásnak gonosztettét kivéven, birtokos nemesekre nézve a' törvényes idéztetésnek, és megmarasztalásnak vagy ki-

íratásnak a' legsúlyosb gonosztettekben is mindenkor szükség megelőzni.

5szor. Az akarat' elhatározásának módjára nézve vagy tulajdon indulatból, vagy más által elhatározott akarattal elkövetett gonosztett. Törvényes fogamatjuk abban különböző, hogy a' tulajdon indulatból elkövetett gonosztett, az akaratnak nagyobb romlottsága miatt, a' más által elhatározott akarattal tétetettnél nagyobb gáncsúl tulajdonítatik. Végre

6szor. A' gonosztett' szerzőjét tekintvén, sok gonosztettek vagy közönségesek, vagy egyes személyek által, és pedig vagy társakkal vagy társak nélkül, követtetnek el. Törvényes fogamatjukra nézve abban különböznek, hogy mivel az egyesült erő nagyobb veszelelemmel fenyegeti igazainknak bátorságát, a' közönségeknek, vagy öszveszövetkezett társaságoknak gonosztetteik súlyosabb büntetést kívánnak az egyes személyeknek hasonló gonosztetteiknél.

*) Tudós Vuchetich ur, fennemlített munkájának 73 és 75d. lapjain az álnokságnak, a' rossz szándéknak, és vétkeségnek e' következő ismértetéseit adja: az álnokság, úgy mond, akaratunknak olyan törvénytelen cselekedetre határozása, melyet olyannak előggé elismértünk; a' vétkeség (culpa) pedig az akaratnak olyan cselekedettételre vagy elmulasztásra határozása, melynek kártékony következeit a' cselekvő, illendő szorgalom és észhasználás által, előre láthatta és eltéríthette volna. — Ezen ismértetések, ha bár az enyéimtől különböznek is, mindazáltal szerintek is a' vétkeség értelmünk' munkásságának hiányában, az álnokság pedig akaratunk' gáncsában fekszik.

**) Az 1791diki országos kiküldöttség mind az álnokságnak, mind a' vétkeségnek három lépcsőjét jeleli ki. A' vétkeség 1ső lépcsőjének teszi, ha a' cselekedet és fogamatja közt igen homályos volt az öszvefüggés; — 2diknak, ha a' valóban megtörtént sérelem a' cselekedetből könnyen követhetett; — 3diknak, ha a' megtörtént sérelem belőle a' célulvettnél könnyebben szülemthetett.

Az álnokságra nézve pedig első lépcsőül veszi, ha a' gonosztett, indulat közben 's az elmének felháborodásában tetetett; másodikul, ha a' gonosztevő, elméje semmi nagyobb habzásban nem lévén, készakartva szegé meg a' törvényt; harmadikul végre, ha a' gonosztettől visszatartó több ok jelen volt, és még is széttépettek az emberiségnek és polgári társaságnak kötelei.

***) Tudós Vuchetich ur, munkájának 80d. lapján, a' nem egyenes álnokságot magában ellenkezést foglaló képzetnek állítja azon okból: mert a' törvénytellen ellenkező cselekedetnek célultétele az álnokságnak természeti mivoltához tartozik. — Azonban ezen okoskodás az álnokságnak általa előterjesztett ismértetéséből meg nem igazodik, mert ez az álnokságnak természeti mivoltához csak azt kívánja meg: hogy a' cselekvő azon tettet, mellyre akaratját elhatározá, törvénytellen ellenkezőnek elismerte légyen. Ide járul továbbá még az is, hogy tudós Vuchetich ur, munkájának 84d. lapján, az álnokságnak megvallásához elégségesnek mondja, ha a' gonosztevő megismeri, hogy a' gonosztettnek elkövetésekor tettének törvénytellenességét teljesen általlátta, és még is annak végbevételéhez lépett, ha bár annak célultételét nyilván meg nem vallaná is. — Az mindazáltal igaz, hogy a' nem egyenes álnokságnak azon ismértetése, — melylyet tudós Vuchetich ur előterjeszt, 's melly szeirnt a' gonosztevőnek nem csak akkor, ha bizonyos sérelemre egyenesen célzó tetteből más olyan sérelem szülemlett, mellyet valóban előre látott, hanem akkor is nem egyenes álnokság tulajdonítatik, ha abból olyan sérelem következett, mellyet neki előre látni lehetséges lett volna, — ezen utolsó részére nézve meg nem áll.

****) Tudós Vuchetich ur, ugyan azon munkájának 79d. lapján, azon esetet is az álnoksággal vegyes, vagy is álnokság-határozta vétkeességhez számlálja, ha a' gonosztevő valóban előre látta, hogy tetteből azon másféle sérelem, melly t. i. reá következett, szülemelni fog. Azonban hogy az ilyen esetben nem vétkeesség, hanem való álnokság forogjon fenn, az álnokságnak és vétkeességnek mind általam, mind Vuchetich ur által előterjesztett ismértetéseikből kitetszik.

*****) Némellyek Vuchetich urral a' gonosztettnek teljesedettségét nem a' foganatnak megszülemlésében, 's a' sérelem' létesedésében, hanem a' gonosztett' törvény által kijelelt jegyeinek 's bélyegeinek meglétében helyheztesztik, úgy hogy ha a' törvény valamelly gonosztettnek képzetéhez a' csupa törekedést elégségesnek rendeli, arra nézve a' gonosztételi törekedés maga már teljesedésbe ment gonosztett légyen. — Azonban jöllehet tagadhatatlan az, hogy az ollyan gonosztettek nézve a' pusztatörekedés is, ha bár foganat nem követte, azon gonosztettnek rendszeres büntetését maga után vonza; de mindazonáltal a' teljesedésbe ment gonosztett azokban is különbözik a' gonosztételi törekedéstől, és pedig mind tette, mind gáncsul tulajdoníthatására, sőt többnyire büntetésének keménységére nézve is. Ugyanazért a' világosabb értelmesség végett jobb a' gonosztettnek teljesedettségét, általánosan az ollyatén gonosztettek nézve is, a' foganatnak 's a' sérelemnek valóságos megszülemlésében helyheztesztetni, az ollyan gonosztettet pedig, mellyben a' törvény által kijelelt minden gonosztetti jegyek 's bélyegek feltaláltatnak, különbség végett inkább tárgyára nézve teljes gonosztettnek nevezni.

*****) Azon kérdésre nézve, hogy mikor lehessen valamelly gonosztettet közönség' gonosztettének tartani, különbözök a' tudósoknak vélekedéseik. Nevezetesen voltak némellyek, kik a' közönség' előljáróinak köz meghatározásából elkövetett gonosztettet állítanak közönség' gonosztettének, de hibásan: mert az előljárók épen ellenkező célra, t. i. a' gonosztettnek gátlására és büntetésére lévén a' közönség által rendeltetve, azon gyanítást tenni semmiképen nem lehet, hogy a' közönség előljáróinak rendeltetésekkel csatázó tetteibe megegyezett légyen. Ezen okoskodást gyámolítják hazánk' törvényei is, nerezet szerint a' hármas törvény' 3d. részének 20d. czimje, melly azon esetben, ha a' városi tanács valamelly nemes embert igazságos ok nélkül halállal büntetne, csupán az íteltételben résztvett városbíráját és esküdt polgárait veti büntetés alá. — Ezen kérdésre nézve kétségen kívül azoknak vélekedésök legigazságosb, kik csupán az ollyan gonosztettet állítják közönség' gonosztettének, mellyben a' közönségnek minden tagjai e-

gyenként megegyeztek. Azonban a' bevett szokás a' közönség tagjai' nagyobb részének egyetértésével elkövetett gonosztettet is közönség' gonosztetteként veszi és bünteti, a' mint erre a' hárm. törv. 2d. része 16. czimjének 3. §a is nyilvánvaló tanúságot nyújt.

26. §. *A' gonosztett' szerzőjének ismertetése és különbfélesége.*

Minden gonosztettnek léte, ugymint okozat, az okának vagy is szerzőjének létre mutat. Háromféle értelemben szokott pedig a' gonosztettnek szerzője (auctor delicti) vétetődni: tágasb, szorosb, és legszorosb, vagy is tulajdon értelemben.

Tagas értelemben vett gonosztett' szerzőjének neveztetik mindenik, a' ki annak létesítésében szabad cselekedetével részt vett. Ezen értelemben tehát a' fő gonosztevőnek bűntársai és czinkosai is gonosztett' szerzőinek mondathatnak. Szorosb értelemben gonosztett' szerzőjének nevezni szokjuk azt, ki munkásságának tárgyává egyenesen a' gonosztettet magát tevő. — Ezen értelemben a' gonosztettnek szerzője ellentételben áll a' bűntársakkal (socii delicti), vagy is azokkal, kik munkásságoknak tárgyává nem egyenesen a' gonosztettet magát, hanem a' gonosztett' szerzője' munkásságának elősegellését tevők. — A' gonosztettnek ezen értelemben vett szerzői ha többen volnának, gonosztett' közös szerzőinek (coautores delicti) neveztetnek, kik *a*) egyesüléseknek módjára nézve előre öszveszövetkezettekre (pacticii) és hevenyében 's történetből egyesültekre (fortuito concurrentes), *b*) részvételeknek különböző lépcsőire nézve főbbekre, másodrendűekre, és egyenlőkre (principales, secundarii, et aequales), végre *c*) közre munkálódások' mineműségére nézve, testi erővel és elméleti tehetséggel közre munkálókra (physici et intellectuales) oszlanak. Az elméleti közre munkálás mások' akaratjának gonosztetre határozása által megycen végbe, mi há-

romféleképen történhetik meg: megbízás, ráparancsolás, és tanácsadás által, melyeknek mindazonáltal, mivel másképen nem tette ingerlők, hanem csupán azt elősegellők volnának, a' gonosztétel' kezdetét megelőzőknek, és szóval vagy jel által kinyilatkoztattaknak kell lenniük. — A' tanácsadás ismét, a' mint vagy csupán bátorításban állott, vagy pedig egyszersmind a' gonosztett' elkövetése' alkalmas idejének, helyének, és eszközeinek kijelelésit is magában foglalta, egyszerűre és különösre (*simplex et speciale*) szokott felosztatni.

A' bűntársak is több rendűekre oszlanak, úgymint 1.) Tettelőtti és tettalatti (*antecedentes et concomitantes*) bűntársakra, a' mint t. i. vagy tett előtt, vagy tett közben nyújtottak segedelmet a' gonosztett' szerzőjének. A' kik későbbben a' gonosztettnek végbevitele után segédül vannak, például, kik a' lopott jószágot elrejtik, a' gonosztettnek nyomdokait eltitkolják 's megsemmisítik, a' vagy a' gonosztevőnek menedékhelyet adnak, mivel az ok idejére nézve okozatánál későbbi nem lehet, az elkövetett gonosztettre nézve bűntársaknak nem tartathatnak, hanem egy más különös gonosztettet követnek el, melyet gonosztett-pártolásnak (*delictum fautoratus*) nevezünk. — 2.) Öszveszövetkezett és szövetség nélkül oda járult bűntársakra (*socii pacticii et non pacticii*), a' mint segedelemadásra magokat vagy előre lekötelték, vagy nem. — 3.) Fő- és albűntársakra (*socii principales et minus principales*), a' mint vagy olyan segedelmet nyújtottak, melly nélkül a' gonosztettet végrehajtani lehetetlen lett volna, vagy pedig csak olyant, melly nélkül a' gonosztett szinte végrehajthatott volna. — 4.) Tettet elősegellő és tettet nem gátló bűntársakra (*socii positivi et negativi*). Azonban, mivel a' gonosztett gátlást általános kötelességgé tevő fenyítő törvényünk nincsen, tett nem gátlás által csak azok válnak bűntársakká, kik az elkövetett gonosztettet meggátolni különös hivataloknál fogva kötelesek

voltak. — 5.) Testi erővel és elmébéli tehetséggel, vagy is tanácsadással 's biztatással segéllő bűntársakra (*socii physici et intellectuales*). — 6.) Általános és részintes bűntársakra (*socii generales et speciales*), a' mint vagy az egész gonosztettre, vagy pedig annak csupán csak egy részére nézve nyújtottak segedelmet. — Végre

Legszorosb vagy is tulajdon értelemben gonosztett' szerzőjének csak az neveztetik, kinek szabad cselekedete a' gonosztett' létének elégséges okát magában foglalja, úgy hogy annak megtétele által a' gonosztettnek létele már tökéletesen értetődjek. Ezen értelemben vévén a' gonosztettnek szerzőjét, az is bűntártnak mondathatik, ki munkásságának a' gonosztettet tevő ugyan egyenesen tárgyául, de cselekedetének tételéből magából a' gonosztettnek léte még nem értetődik. Innen következik, hogy a' ki valakit megbízás, tanácsadás 's ráparancsolás által gonosztettre serkentett 's indított, legszorosb értelemben gonosztett' szerzőjének nem tartathatik, mivel az által, hogy valaki másnak valamelly gonosztett' elkövetésére tanácsot, megbízást, vagy parancsolatot adott, azon gonosztett még meg nem létesedett; valamint továbbá az is, hogy az ollyan gonosztettben, melly a' törvény-kijelelte foganat 's sérelem' valóságos megszülemlésével egyetlen egy tett által lészen tárgyára nézve teljessé, ha bár többen tették volna is azt egyenesen munkásságoknak tárgyává; csak az az egyetlen egy, kinek tettét a' sérelem 's foganat követte, p. o. ha a' sebesítés által történt gyilkosságban a' meggyilkolton többen ejtettek volna sehet, csak egyedül az, ki a' halálos sebet, vagy ha több halálos sebek volnának, ki a' legelsőt ejtette, legyen legszorosb értelemben a' gonosztettnek, a' gyilkosságnak szerzője. Azonban a' gonosztetteknek különbségekhez képest néha a' tulajdon értelemben vétető gonosztett szerzők is többen lehetnek, t. i. az ollyan több tettekből álló gonosztettek

ben, melyeknek mind egyikében azon gonosztettnek törvény-megkivánta minden jegyei 's bélyegei külön feltaláltatnak, millyenek p. o. a' tolvajság, rablás, gyűjtogatás, fellázzadás stb. Egyébiránt a' gonosztett' szerzőjének ezen értelmét tekintetbe vévén, a' büntársaknak ismét egy új osztálya szülemlik, melly szerint a' büntársak vagy ollyak, kik a' gonosztettet magát, vagy pedig ollyak, kik a' gonosztett' szerzője' munkásságának elősegéllésit tették egyenesen munkásságoknak tárgyává; azokat közös célra törő, vagy fő célban részes büntársaknak, emezeket pedig segéd büntársaknak lehetne nevezni.

A' gonosztett' szerzőjének ezen harmadik vétele még ugyan egy iróban sem fordul elő, hogy mindazonáltal azt nem haszontalanul hoztam napfényre, onnan látszik megigazodni: mert a' gonosztett legszorosb értelemben vett szerzőjének tette mind igazainkat sértő foganatjára, mind, többnyire legalább, gáncsul tulajdoníthatására nézve a' gonosztett' egyéb szerzőjének tettet felülhaladja, és azon túl a' törvényszéki szokás is, a' mi főképen az egyetlen egy tett által teljesülő gonosztettekben látható, a' gonosztettnek csupán csak ezen értelemben vett szerzőjét marasztalja annak rendszeres büntetésébe.

*) A' szorosb értelemben vett gonosztett szerzőknek és büntársaknak felosztásait bővebben láthatni tudós Egger, Vuchetich, és Szibenliszt uraknak fennemlített munkáikban, melyekből azokat nagy részint kölcsönözém.

27. §. *A' fenyítő törvényszéki gonosztetteknek következéseiről általános.*

Minden fenyítő törvényszéki gonosztettet általánosan a' fenyítő büntetés, és némellyiket egyszersmind a' kárpótlásnak terhe is követi. Nagy különbség van pedig a' büntetés kiállítás' és kárpótlás' terhének természeté közt. A' kárpótlás' terhe t. i., mivel a' gonosztevőnek vagyó-

nát érdekli, hármás törvényünk' I. része' 82d., és II. része' 31d. czimjének értelme szerint is, a' gonosztevőnek holtá után mindenkor örökösire, örökösödésnek erejéig, háromlik; ellenben a' büntetés' kiállításának terhe, a' mennyire a' büntetés egyenesen személyt érdeklő, mind magából a' dolognak természetéből, mint-hogy a' gonosztevőnek képét személyére nézve örökös nem viseli, 's azt, úgymint ártatlant, büntetés alá vetni igazságtalanság volna, mind pedig hazánk' törvényeinek, nevezetesen a' hárm. törv. II. része' 51. és 60dik czimjeinek, I. Lajos' törvénye' 10 's 19d., Korvin Mátyás' VI. törv. 56d., és II. Ulászló' I. törv. 74d. ágazatainak rendelkezéséből szorosán személyhez ragadó lévén, a' gonosztevőnek örökösire által nem száll. Mondám mindazáltal: „a' mennyire a' büntetés egyenesen személyt érdeklő“; mert a' mennyire a' gonosztevőnek javait érdekli, azt a' gonosztevőnek reájok szállott osztályrészére nézve öröksei is szenvedni kötelesek: a' mint ez a' hárm. törvény' II. része' 60. és 66d. czimjeinek egybevetéséből, továbbá ugyan azon hárm. törv. II. része' 60d. czimjének 5d., és az 1723diki törv. 11d. ágazatának 10d. és 14d. pontjaiból nyilván kitetszik.

MÁSODIK ÉRTEKEZÉS.

A' FENYÍTŐ TÖRVÉNYSZÉKI BÜNTETÉSEKRŐL ÁLTALÁNOSAN.

Első szakasz.

A' fenyítő büntetéseknek természeti mivoltáról és tulajdonairól általánosan.

28. §. *A' fenyítő büntetéseknek ismertetése.*

Fenyítő büntetésen olyan érzeki rosszakat értünk, melyeket törvényeink, fenyítő törvényszéki gonosztet-

tekhez visszatartó ösztönül ragasztattak. Tudniillik a' fenyítő büntetés' céljának elérésére, vagy is az emberi akarat' gonosztettől visszatartóztatására az érzéki rosszak leghathatós b ösztönök lévén, minden fenyítő büntetésnek szükségképen érzéki rosszban kell állani; melly mindazonáltal hogy különösen fenyítő törvényszéki büntetésnek mondathassék, két feltétel kívántatik meg: először, hogy azon gonosztett', mellyhez ragasztva vagyon, nem akármifele, hanem nevezet szerint fenyítő törvényszéki gonosztett legyen, és másodszor, hogy ahhoz hazánknak törvényei által legyen ragasztva. Azon érzéki rosszak, mellyek a' gonosztettet természet' rendje szerint, törvényeink' rendelkezése nélkül követik, például a' lelkesméretnek furdálatai, a' betegségek, az ellenvédelem által okozott sérelmek, fenyítő büntetéseinknek nevezete alatt nem értetődnek; sőt még a' gonosztett által okozott kár' megtérítésének terhe sem tartozik azoknak körébe, e' teher a' fenyítő törvényszéki gonosztettnek minden nemű törvényszegésekkel közös következtése lévén. Ugyanazért a' mik alább a' fenyítő büntetésekről előfordúlnak, azokat csupán csak azon érzéki rosszakról kell érteni, mellyeket törvényeink a' kártérítésnek terhén túl fenyítő törvényszéki gonosztetteinkhez ragasztottak.

29. §. *A' fenyítő büntetésnek célja.*

A' fenyítő büntetéseknek vég céljok igazainknak bátorságossá tételében, közvetetlen céljok pedig abban áll, hogy semmi gonosztett el ne követtessék, vagy is hogy a' törvényhozó ugyan a' büntetésnek előremenő kijelelése által, a' gonosztett kerülésre ösztönt felállítván, a' bíró pedig ezen ösztönnek a' büntetés' végrehajtása által hathatóságot szerezvén, hazánk' polgárai a' gonosztettektől általánosan visszatartóztassanak, és a' mennyire akaratjokat jóra fordítani nem lehetne, nekik a' gonosztétel lehetetlenné tétessék. Mert valójában,

mivelhogy a' mi már egyszer megtörtént, azt meg nem törtéنتté tenni lehetetlen, a' csupa bosszúállás pedig az emberi elnének méltóságával 's a' természet' törvényével meg nem fér, — sem a' törvényszerző, midőn a' büntetést előre kijeleli, sem a' biró, midőn azt a' gonosztevőn végrehajtja, más cél után okosan nem törekedhetik, mintsem hogy gonosztettek ne tétessenek, és így a' haza' polgárai, igazaikkal, minden sérelemnek félelme nélkül, nyugton élhessenek.

Ezekből már következik, hogy a' bíróra nézve a' gonosztevőnek megjobbítása, és a' gonosztételtől elrettentő példának adása legyenek a' fenyítő büntetésnek főbb céljai. Tudniillik a' fenn mondottak szerint, a' fenyítő büntetéseknek közvetlen fő céljok a' bíróra nézve abban áll, hogy azon gonosztett-kerülés' ösztönének, mellyet a' törvényszerző, büntetéseinek előremenő kijelelése által felállíta, a' végrehajtás által hathatóság szereztetvén, hazánk' polgárai a' gonosztételektől visszatartóztassanak; már pedig ez részint a' gonosztevőnek megjobbítása, részint a' büntetés' végrehajtásával adott példa által eszközöltetik; midőn t. i. amaz ugyan a' gonosztevőnek megromlott akarátját törvény-megtartásra hajlítván, emez pedig a' gonosztettre vágyókat törvényszegéstől elrettentvén azt viszi végbe, hogy a' törvényt megszegni többé sem a' gonosztevő maga, se mások ne akarják. Azonban mivel egy részről ugyan a' törvényhozó hatalom néha fővesztő büntetéssel is, melly a' gonosztevőnek megjobbítását kirekeszti, élni kénytelen, más részről pedig némelly gonosztettekben a' büntetésnek mindenek' láttára való végrehajtását, vagy a' gonosztevőnek jobbulása, vagy a' polgári köztársaságnak java meg nem engedi, önként következik: hogy minden büntetésekben általánosan 's minden kivétel nélkül mind a' kettőt együtt célul venni nem lehet, 's hogy némelly büntetések azoknak csak egyikére céloznak.

30. §. *A' törvényhozónak tisztje a' fenyítő büntetésekre nézve.*

A' fenyítő büntetésnek gonosztett-kerülésre hathatós ösztönnek kelletvén lennie, a' törvényszerzőnek tisztjében áll, hogy büntetéseinek azon jelességeket megszerezze, mellyek által azok a' gonosztett kerülésre hathatós ösztönökké váljanak. Ezen jelességek e' következők:

1ször. Hogy a' büntetés gonosztettét bizonyosan kövesse, 's a' gonosztevő azt ki ne kerülhesse; mert a' bizonytalan rossz a' büntetlenség' reményének kecsgettése miatt elégséges erejű behatást a' gonosztevőnek lelkére nem tehetvén, ezen jelesség nélkül semmi büntetés gonosztett kerülésre hathatós ösztön nem lehet. Ahhoz pedig, hogy a' büntetés ezen jelességgel bírjon, nem csak az szükséges: hogy a' törvényhozó a' fenyítő pert olly célirányosan összevesszerkeztesse, hogy a' már kézre került gonosztevő érdemlett büntetését el ne kerülhesse; hanem egyszersmind az is megkívántatik, hogy a' gonosztevőknek fölfedezésekre nézve olly helyes rendelkezéseket tegyen, mellyeknél fogva lehetetlen legyen annak, a' ki bűnhődött, rejtve maradni, 's bírójának kezei közé nem kerülni. Ha a' törvényhozó ezen jelességet büntetéseinek megszerzi, lágyabb fenyítéssel is czelt ér, ellenben annak hiányát semmi nemű keménységgel ki nem pótolja.

2ször. Hogy a' büntetés célirányos legyen; mert minden eszköznek, már természeti mivoltából, céljához alkalmasnak kell lennie. És valójában, mivelhogy a' célelérésnek oka főképen az eszközöknek alkalmasságokban áll, sokszor a' csekélyebb de alkalmas büntetés hathatósab a' gonosztettől visszatartóztatásra, mint az annál sokkal súlyosabb, ha ezen jelességgel nem bír. — A' büntetésnek célirányosságát pedig meghatározni főképen a' gonosztettre csábító okoknak mi-

neműsegekből lehet, úgy hogy minden kétségen kívül az olyan büntetés legcéli irányosb, melly a' gonosztett-re csábító vélt jóval természetére nézve ellenkező rosszat foglal magában, az lévén az emberi természetnek tulajdona, hogy a' mire nagyon vágyódunk, annak ellenkezőjétől leginkább irtózzunk. — Azonban mivelhogy a' gonosztettre csábító jóval ellenkező rosszat a' közjónak állapotja sokszor azon lépcsőre emelve büntetésül szabni nem engedi, melly a' súlyosb gonosztettekben céléréshez szükséges lenne, ide járulván, hogy némelly gonosztettek a' személyeknek és körülállásoknak különbféleségéhez képest, hol egy hol más okból, némelylyek pedig olyanból is követtetnek el, mellyel ellenkező külön fajtájú rosszat nem ismerünk: gyakran megtörténik, hogy a' törvényszerző büntetéseinek célirányosságát a' gonosztettre csábító okoknak mineműségéből meg nem határozhatja. Az ilyen esetekben tehát szükséges, hogy a' törvényszerző, nemzetének érzése módját, hajlandóságait, és csínosodásának állapotját fontolóra vegye, és ezekből gondosan kinyomozván, minemű rosszak tegyenek általánosan népének akaratjára hathatós benyomást, az ilyen rosszakat tegye büntetéseinek tárgyául.

3szor. Hogy a' büntetés gonosztettével illendő arányban álljon, vagy is hogy akkora, következőleg se kisebb ugyan, se pedig nagyobb ne légyen, mintsem a' gonosztettre ingerlő vágnak visszatartóztatására megkívántatik; mert ugyancsak ha ennél kisebb volna, foganatlan, ha nagyobb, szükségtelen lenne; már pedig a' törvényszegőt szükségtelen rosszal terhelni, se nem igazságos, minthogy a' büntető hatalom sem terjed többre, mintsem a' mi a' polgári társaság' céljának eléréséhez szükséges, se nem egészen tanácsos; részint mivel a' mérséket túlhaladó büntetés által a' fenyíték alá vetett személy ugyan szánakodásnak tárgyává, a' törvényszerző pedig gyűlöletessé válik, részint mivel a'

kegyetlen büntetések által a' népnek erkölcsi érzése lassan lassan annyira elkeményül, 's annyira eltompúl, hogy a' büntetés szívére csekélyebb benyomást téssen, mintsem a' polgári társaságnak közjava kívánná. Ide járúl végre még az is, hogy ha kisebb gonosztettek nagyobbakkal egyenlő büntetés alá vettetnek, az ilyen fonák rendelkezésnek azon szomorú következése leszen, hogy a' gonosztevők több egyféle gonosztettek közül mindenkor a' legsúlyosbikat fogják elkövetni, az nekik egyenlő veszedelem mellett nagyobb hasznót, néha hihetőbb rejtve maradhatást is ígervén; így például, ha a' rablásnak és latorságnak egyenlő leszen büntetése, bizonyára az, ki az utazót vagyonától ezután megfosztja, életének sem fog soha megkegyelmezni, gyilkolása által személye' feladójától megmenekedhetvén. Nagy vigyázattal szükség tehát a' törvényszerzőnek lennie a' büntetés' mennyiségének meghatározásában, nevezet szerint: 1) Mindenek előtt meg kell fontolnia azon veszedelmet, mellyel a' polgári társaságot 's a' hazapolgárok' igazainak bátorságát fenyegeti azon gonosztett, mellyre büntetést szabni szándékozik; mert a' polgári társaságnak köz java és boldogsága azt kívánja: hogy a' törvényszerző annál nagyobb vigyázattal és szorgalommal legyen a' gonosztettnek megelőzésére nézve, következőleg arra annál nagyobb büntetést szabjon, mennél mélyebb 's gyógyúlhatatlanabb sebet ejtene az a' hazapolgárok' köz vagy magányos boldogságán. A' fenyegetőző veszedelemnek nagyságát pedig a' sérelem' tárgyának és hathatóságának nagyságából, és a' gonosztevő' munkásságának a' sérelem' létesítésében tett előhaladásából lehet meghatározni; tudniillik: a) mennél nagyobb fontosságú, vagy kevésbé helyreállítható, 's mennél nagyobb számú vagy kiterjedtségű polgári igaz sértetik meg a' gonosztett által; b) mennél mélyebb sérelem történik általa valamelly igazunkon, és c) mennél közelebb összefüggése vagyon a' gonosztevő' munkásságának a' sére-

lem' valóságos megszülemlésével: annál veszedelmesb az elkövetett gonosztétel a' polgári társaságra 's polgárainak igazaira nézve. És innen már következik: hogy azon gonosztettek, melyek az egész polgári társaságnak épületét megrázkódtatják, 's annak szövetségét egyszerre szét szakasztják, p. o. a' felségbántásra, legnagyobb büntetéseket szabni szükséges, 's hogy általánosan minden törvényszegésekben a' teljesedésbe ment gonosztett' büntetésének súlyosbnak kell lennie, mintsem a' teljesedés nélkül maradottnak 'stb. Továbbá 2) szükség mind azokat legnagyobb szorgalommal megfontolnia, a' mik azon gonosztettre nézve csábításul szolgálnak, millyenek a' gonosztettnek elkövetéséből háromolható haszon, a' gonosztett' végrehajtásának vagy eltitkolásának könnyűsége, felfedezhetésének nehézsége, a' népnek érzése módja 's erkölce, és onnan valamelly gonosztettnek nemére szülemlett hajlósága; mert az egyéb szükséges tekinteteknek egyenlőségében mennél számosabbak és hathatósabak az ilyen csábító okok, annál nagyobbak szükség lennie az ellenkező ösztön 's büntetés' mennyiségének is. Végre 3) tekintetbe kell vennie azon népnek, melyre törvényt szab, minden olyan külön tulajdonait, melyek a' büntetésnek foganatosságát vagy elősegéllik, vagy hátráltatják; illyenek az országglásnak módja, a' nép' erkölcsi csínosodásának állapotja, a' gonosztett' elkövetésében részt vett álnokságnak vagy vétkességnek lépcsője; mert a' többi tekintetek egyenlők lévén, mennél lágyabb az országglásnak módja, mennél nagyobb a' népnek erkölcsi csínosodása, és mennél kisebb a' gonosztételben részt vett álnokságnak vagy vétkességnek mennyisége, annál csekélyebb büntetés kívánt foganatot szűl.

4szer. Hogy a' büntetés gonosztettét mennél előbb, 's mintegy nyomon kövesse; mert másképen a' gonoszok, kik nélkül semmi polgári társaság sincsen, azt vélvén, hogy a' gonosztevőt vagy felfedezni 's kézre

keríteni, vagy pedig gonosztettéről meggyőzni nem lehet, a' büntetetlenségnek reményében megerősödni, 's gonosz vágyaiknak teljesítésére bátorságot nyernek. Ide járul továbbá az is, hogy a' hosszú per és tömlöcznek senyve által a' fenyítő vizsgálat alatt lévő személy igazságtalan sérelmet szenved, és pedig nem csak az ártatlan, kinek minden büntetéstől mentnek kellene lennie, hanem még a' valóban vétkes is az olyan esetekben, midőn az eltúrt tömlöczöt büntetésébe beszámítani nem lehet.

A' törvényszerzőnek egyik főbb tisztje tehát a' fenyítő pert úgy elrendelni, hogy az sem üres véd 's felesleges külszertartások, sem a' birónak akár kedvezése, akár restsége által kelleténél tovább ne húzathassék.

31. §. *A' fenyítő büntetéseknek felosztásai.*

A' fenyítő büntetések felosztatnak: 1) Törvénybeli vagy is mindenképen meghatározott büntetésekre (*poenae legitimae*), mellyeknek mind mineműségét mind mennyiségét a' törvény maga meghatározta, és birói mérséklésre hagyottakra *) vagy is határozatlanokra (*poenae arbitrariae*), mellyek' mineműségének vagy legalább mennyiségének meghatározását törvényeink a' bíróra bízták. — 2) Rendszerű büntetésekre (*poenae ordinariae*), mellyek a' mind gonoszságokra mind tettekre nézve tökéletes gonosztetteket, és rendkívüliekre (*poenae extraordinariae*), mellyek a' vagy gonoszságokra vagy tettekre nézve fogyatkozó gonosztetteket követik.

Némelylek azon okból, mivel hazánkban a' törvénybeli büntetés mind rendszerű, és a' rendkívüli mind birói mérséklésre hagyott büntetés: a' törvénybeli büntetéseket a' rendszerűekkel, és ismét a' birói mérséklésre hagyottakat a' rendkívüliekkel egyértelműek gyanánt veszik. De hibásan, mert a' mint esmértetéseikből kitetszik, a' rendkívüli büntetések törvénybeliek,

vagy is mindenkép meghatározottak is lehetnek, és valóban a' pontosabb szerkesztetésű fenyítő törvénykönyvekben meg is vannak mindenkép határozva. Továbbá, mivel hazánkban a' törvénybeli rendszerű büntetések majd mind fővesztéséghen állanak, törvényszékeinknél szokás a' rendszerű büntetésen csupán a' főbenjáró büntetést is érteni.

*) Mivel annál jobban díszlik a' polgári szabadság, minnél szorosabb 's meghatározottabb a' bírói kénynek köre, világos dolog az, hogy a' hol határozatlan 's bírói mérséklésre hagyott büntetések divatban vannak, ott igen gyenge lábon áll a' polgári szabadság. A' melly törvényhozónak tehát szíven fekszik a' polgári szabadság' fenntartása, azon kell törekednie: hogy a' fenyítő törvénykönyvből mindennemű határozatlan büntetéseket száműzván, nem csak a' gonosztetteknek minden fajtájára, hanem a' gonosztett' mind gonoszság- mind tettebeli tökéletességének mindegyik lépcsőjére mindenkép meghatározott büntetést szabjon.

*32. §. Kiket lehessen általánosan büntetni,
's kiket nem?*

Mivel egy részről ugyan semmi büntetés, már képzeténél fogva, előremenő gonosztett nélkül nem értődik; más részről pedig minden büntetésnek, hogy fogadatos legyen, gonosztettét bizonyosan követnie kell, világos a' következés: hogy valamint senkit büntetés alá vetni nem lehet, ha gonosztettet el nem követett, úgy ellenben mind azokat nem csak meg lehet, hanem meg is kell büntetni, kik magokat valamelly gonosztettel megfertőztetik.

Ezen sarkigazságokból több másod rendbeli igazságok folynak. Nevezet szerint:

Az első sarkigazságból folyik: 1ször) Hogy a' kik józan észszel nem bírnak, például a' csecsemők és bolondok, ha bár valamelly fenyítő törvénnyel ellenkező

tettet elkövettek is, tettök gonosztett nem lévén, minden büntetéstől mentek. — 2szor) Hogy a' kik meg nem győzethető testi erőszak által kényszerítve, vagy teljesen elkábító félelemtől meglepetve, vagy mély álomba merülve, csakhogy ezek mindazáltal álmokban elkövetett tetteiket előre ne láthatták légyen, valamint szinte a' kik akaratjoknak nem tulajdonítható teljes részségeekben, vagy el nem hárítható akár törvényt akár tettét érdeklő tudatlanságokban vagy tévelyedésekben, vagy végre szabad elhatározást kizáró cselekedetek által szegtek meg valamelly fenyítő törvényt, tetteik hasonlóképen a' szabadságnak teljes kirekesztése végett gonosztettek nem lévén, semminemű büntetés alá nem vettethetnek. — 3szor) Hogy a' gonosztevőnek szülői, gyermekei 's testvérei annak olly gonosztettéért, mellyben semmi részt sem vevének, sem személyeikben, sem tulajdon jószág részeikben büntetésre nem vonathatnak, úgy hogy a' törvényben közmondássá vált, hogy a' gonosztett büntetésével együtt a' gonosztevőnek csontjaihoz ragad. Ezt valamint a' józan elme sugallja, úgy hazánk' törvényei is, nevezet szerint hármias törvényünk' 2d. részének 51. és 60d. czimjei, *I. Lajos'* törvényének 10. és 19dik, *Korvin Mátyás'* 6d. törv. 56dik, és *II. Ulászló'* 1. törv. 74d. ágazataik nyilván parancsolják. — 4szer) Hogy a' büntetésnek kiállása által a' gonosztett eltörültetvén, a' gonosztevő ugyanazon gonosztette végett, a' mellynek büntetését egyszer már kiállotta, többé büntetésre nem vonathatik. És valóban a' gonosztetthez mért büntetésnek teljesezésbe vétele által a' fenyítő igazságnak célja el lévén érve, a' másodszori büntetés szükségtelen, vagy is, a' mint mondani szokás, fenyítő törvényszéki kegyetlenség volna. Mondám mindazáltal, ha gonosztettének büntetését már kiállotta: mert ha némelly szükséges körülállásoknak ki nem nyomozhatása, vagy a' teljes bebizonyításnak hiánya végett a' gonosztevő lágyabb büntetés alá vet-

tetett volna, mintsem gonosztette megkivánta, semmi sem ellenzi: hogy későbbben a' rejtve maradt környűl-állások kinyomoztatván, vagy a' gonosztettnek valósága új bebizonyítások által teljes napfényre jöven, ugyanazon gonosztettéért pótló büntetés alá vettessék.

A' második sarkigazságból pedig folyik: 1ször) Hogy nem csak azokat, kik való és egyszersmind álnok gonosztettet követtek el, hanem azokat is, kik vétkeességből vagy gyarlóságból bűnhődtek, szükség legyen büntetés alá vetni. — 2szor) Hogy mindazokat, kik a' gonosztett' elkövetéséhez járultak, akár tett előtt, akár tett közben, továbbá akár szerzőként, akár büntársként járultak ahhoz, részvételöknek mértéke szerint meg kell büntetni, következőleg a' törvény' ezen szabásának: „a' tettnek közös szerzői közül egyik eleget tevén, a' többiek megmenekednek“ egyedül csak a' kártérítésre, nem pedig a' fenyítő büntetésre nézve legyen helye. — 3szor) Hogy a' bíró egész közönségeket is, ha bűnhődtek, érdemlett büntetés alá vethet, 's az alá vetni köteles, megtartva mindazáltal a' nagyobb és kisebb vétkesek között az igazságos mértéket, és ha kik tagjaik közül ártatlanok volnának, azokat mind a' természeti igazságnak kívánatához, mind hármas törvényünk' 2dik része' 16. czimjének értelméhez képest, minden őket külön érdeklő büntetés alól felmentve. Azonban, ha igen nagy volna a' gonosztevőknek számok, mivel a' kimért teljes büntetésnek mindnyájokon teendő végrehajtása által a' polgári társaság nagyobb kárt szenvedne, mintsem annak közjava megengedi, de azontúl a' büntetés' céljának elérésére sem szükséges, hogy mindnyájan a' büntetésnek teljes terhe alá vettessenek: annak, ki a' polgári társaságban életkegyelmező hatalommal bír, következőképen édes hazánkban a' királyi felségnek tisztében áll, a' törvénynek keménységét kegyelme által úgy mérsékelni: hogy a' büntetésnek teljes sulyja a' gonosztettnek néhány főszerzőit érvén, a' so-

kaságra egyedül csak annak rettentő példája terjedjen. — 4szer) Hogy ha ki több gonosztettet követett el, rendszerint mindegyikének külön külön büntetésébe kellessék őtet marasztalni. Mondám még is rendszerint: mert ha azon több gonosztettek mind súlyosabbak lévén, egy perrel bosszúlatnának, részint mivel több főbenjáró büntetéseket ugyan végrehajtani sem lehetne, más súlyosb büntetések pedig egymásra halmoztatván könnyen főbenjáró büntetéssé válnának; részint mivel egyetlen egy súlyosb büntetés is elégséges a' fenyíték' céljának elérésére, az az általános szabás jött divatba: hogy több súlyos gonosztetteknek egybegyűltében a' nagyobb büntetés elnyeli a' kisebbet; melly szabás mindazáltal a' súlyosb büntetést a' környülállásokhoz képest megkeményebbíteni nem tilalmazza.

33. §. *Millyen gonosztettekben és kikre nézve lehet általános helye a' törvénybeli büntetésnek?*

Midőn a' törvényszerző valamelly gonosztettnek büntetését mindenkép meghatározta, az embert nem rendkívül való állapotjában, hanem a' rendszeriben tekintette; mivel tehát az embernek rendszeri állapotja az, mellyben teljes lelki szabadsággal bír, az akarata' szabadságának megcsonkultsága pedig csak rendkívül való állapotjához tartozik; önként értetődik: hogy a' törvényhozó, midőn valamelly tettnek büntetését törvénye által mindenkép meghatározá, azt úgy, mint teljesen szabad akarattól függő tettet tekinté. Innen már nyilván folyik, hogy a' bíró, úgymint a' törvényrendelésének pusztá végrehajtója, a' mindenkép meghatározott, vagy is úgy nevezett törvénybeli büntetést csupán a' való és teljes szabadsággal elkövetett gonosztettekben, következőleg csupán az akaratnak teljes szabadságával bűnhődött gonosztevők ellen használhatja; 's az alá a' megcsonkult szabadsággal bűnhődőket soha sem vetheti.

A' mi pedig különösen a' törvénybeli rendszerű büntetést illeti: mivelhogy a' törvénybeli rendszerű büntetés, képzeténél fogva, a' gonosztettnek mind gonoszságára mind tette nézve való tökéletességét megkívánja, a' gonosztettnek tökéletességéhez pedig gonoszságára nézve ugyan a' törvényszegő' akaratjának teljes szabadságán túl az álnokság is, tette nézve pedig a' gonosztettnek tárgybeli teljessége szükséges, önként következik: hogy törvénybeli rendszerű büntetéssel a' bíró csupán csak a' valóságos, álnok, és tárgyakra 's tettekre nézve teljes *) gonosztettekben, és az illyekben is a' dolognak természetét magát tekintvén, következőleg, ha a' törvény nyilván szavakkal mást nem rendel, egyedül csak a' gonosztettnek legszorosb értelemben vétető szerzője ellen élhet. Mondám, egyedül a' gonosztettnek legszorosb értelemben vett szerzője ellen; mert csak ennek tettéből értetődvén a' gonosztettnek teljes megléte, egyedül csak ennek tette lehet valóságos, álnok, és egyszersmind tárgyára nézve teljes, vagy is mind gonoszságára, mind tette nézve tökéletes gonosztett, és valóban a' törvénybeli rendszerű büntetésnek a' gonosztett' legszorosb vitelű szerzőjén egyedül történt végrehajtása által már el vagy on a' büntetésnek 's a' bosszúló igazságnak célja érve; sőt mivel a' törvény egy gonosztettért csak egy rendszerű büntetést rendelt, a' rendszerű büntetésnek ugyanazon egyetlenegy gonosztettért történő többszörözése, a' törvényszegőnek szándékával sem látszik megegyezni. Innen következik, hogy a' dolognak természetét magát tekintve, a' bíró azt, ki másnak akaratját tanácsadással, megbízással, vagy ráparancsolással valamelly bizonyos gonosztételre felébresztette 's reávette, ha ez szabad tette által azon gonosztettet valóban létre hozta is, azon gonosztettnek törvénybeli rendszerű büntetése alá nem vetheti; mert, ha bár a' tanács, megbízás, vagy parancsolat adónak tette valóságos és álnok gonosztett is,

tárgyára nézve teljes gonosztettnek mindazáltal nem mondathatik. És valójában a' gonosztettre ébresztő, csupán csak a' gonosztett' lehetőségének, nem pedig valóságos létének eszközlő oka lévén, azzal, ki az ő kötelező erővel nem bíró tanácsát, megbízását, vagy parancsolatát követve a' gonosztettet szabad tette által létre hozta, a' gonosztett' egyenlő okának nem tartathatik, következőleg vele egyenlő büntetést általánosan nem érdemel. Ide járúl továbbá még az is, hogy a' gonosztettre ingerlő tettének gáncsul tulajdoníthatása a' teljesedésbe ment gonosztettben soha nagyobb nem lévén, mint a' felmunkában vagy pusztá készületnél hagyottban, és a' gonosztettnek megtett ébresztés után következett létre jövele vagy nem jövele, nem pusztá esettől, hanem egy szabad oknak oda járult munkásságától függvén, a' dolognak természetéből magából elégséges okát adni nem lehet: miért kelljen őtet akkor sokkal súlyosabb büntetés alá vetni, ha a' gonosztettre általa felébresztett személy azt szabad akaratjától függő tette által teljesedésre vitte, mintsem ha azt félben hagyta, vagy talán a' parancsolatot 's tanácsot egészen megvetette.

*) Mivel a' gonosztett, teljesedésbe menetele, vagy is a' sérelem' valóságos megszülemlése által léssen rendszerint tárgyára nézve teljessé, önmagától értetődik: hogy a' törvénybeli rendszerű büntetésnek rendszerint csak a' teljesedésbe ment gonosztettekben legyen helye, a' teljesedésbe nem mentekben pedig csupán csak akkor, midőn a' törvény nyilván kijeleli, hogy a' gonosztettnek tárgybeli teljességéhez a' gonosztettre törekedés maga is már elégséges.

34. §. *A' bírónak tiszte a' törvénybeli büntetésnek gonosztetthez alkalmaztatása körül.*

A' törvény által mindenkép meghatározott, vagy is az úgy nevezett törvénybeli büntetésnek gonosztett-

hez alkalmaztatása körül, e' következőkben áll a' bírónak tisztje:

1szor. Hogy a' kérdésben forgó gonosztett' mind gonosszág-, mind tettebeli tökéletességének lépcsőjét pontosan kinyomozza, vagy is teljes világosságra hozza, valljon a' bosszulás alá vett gonosztett tettebeli tökéletességére nézve ugyan készületnél megállt, fél munkában hagyott, törekedésre nézve teljes, vagy teljesedésbe ment gonosztett, gonosszágbeli tökéletességére nézve pedig álnok, vagy vétkes, és nevezet szerint az álnokságnak vagy vétkességnek mellyik lépcsőjén álló gonosztett legyen?

2szor. Hogy a' gonosztettnek kinyomozott lépcsőjére, az arra rendelt törvénybeli büntetést úgy alkalmaztassa, a' mint a' törvény azt mindenkép meghatározza, 's azon semmi változtatást ne tegyen; mert ő a' törvénynek egyedül csak végrehajtója, nem mérséklője. Vannak mindazáltal ezen általános szabásnak kivételei is, t. i. ha a' törvény valamelly gonosztettre többféle büntetést felválthatólag rendelt, vagy ha a' törvénybeli büntetéssel különös környűállások miatt élni nem lehet; mert ilyenkor a' bíró az első esetben ugyan azon többféle büntetések közül bölcs belátása szerint választhat; a' másodikban pedig a' törvénybeli büntetést más egyenlő, hasonlóképen célirányos büntetésre változtathatja. A' törvénybeli büntetésnek más okokból való megváltoztatása mindazáltal nem a' bírót, hanem azt, a' ki kegyelmező hatalommal él, a' királyi felséget illeti.

3szor. Hogy a' törvénybeli rendszerű büntetésbe csupán csak a' gonosztettnek legszorosb értelemben vett szerzőjét marasztalja, és ezt is csak akkor, ha tette való és álnok gonosztett. Végre

4szer. Hogy a' gonosztettnek törvénybeli mind rendszerű mind rendkívül való büntetése a' szorosb értelmekben vett gonosztett-szerzőkre lévén rendelve, a'

csupán segédbüntársakat a' kérdésben forgó gonosztettnek magának törvénybeli büntetésében ne marasztalja, hanem ha törvénybeli különös büntetésök nem volna, reájok bűnök' nagyságához mérséklett fenyítéket tulajdon bölcs belátása szerint rendeljen.

Egyébiránt itten még két kérdés támadhat: *a)* Valljon a' bíró azon esetben, ha a' törvény több lépcsőjű büntetést rendelt, a' büntetésnek valamelyik lépcsőjét általugorhatja-e? és *b)* ha a' gonosztettnek elkövetésekor keletben volt törvénybeli büntetését a' törvényszerző időközben megváltoztatta volna, melyik büntetés alá kellessék azon gonosztettnek szerzőjét vetni? — Az első kérdésre nézve azt tartom, hogy a' bíró a' több lépcsőjű büntetésnek semminemű lépcsőjét által nem ugorhatja, még akkor sem, ha a' gonosztevő a' büntetésnek valamelyik lépcsőjében már egyszer meg volt marasztalva, 's az alól csupán a' felségnek közbenjött kegyelme által mentetett fel; mert az alsóbb lépcsői büntetésnek valóságos végrehajtása a' törvényszerzőnek ítélete szerint elégséges lévén a' büntetés' céljának elérésére, míglen az a' gonosztevőn végre nem hajtatott, a' felsőbb lépcsői büntetés mind addig szükségtelen, következőleg feltenni nem lehet, hogy a' törvényszerző annak végrehajtását mind addig akarná. — A' másik kérdésre nézve pedig úgy látszik, hogy a' gonosztett' szerzőjét minden esetben a' lágyabbik büntetés alá kell vetni; mert a' keményebbikkel élni azon esetben ugyan, ha a' gonosztett' elkövetésekor lágyabb büntetés volt keletben, igazságtalanság; az ellenkezőben pedig, a' törvényszerzőnek újabb ítélete szerint célelérésre a' későbbi lágyabb fenyíték is elégséges lévén, szükségtelen keménység volna.

35. §. *A' birónak tiszte a' határozatlan, vagy is birói mérséklésre hagyott büntetésnek gonosztetthez alkalmaztatása körül.*

A' határozatlan vagy is birói mérséklésre hagyott büntetésnek gonosztetthez alkalmaztatásában, a' birónak tisztehez tartozik:

1ször. Hogy a' büntetésnek e' nemével csak akkor éljen, ha a' kérdésben forgó gonosztettre sem a' törvény mindenkép meghatározott büntetést nem szabott, se semminemű törvénybeli büntetést helyes magyarázat által reá kiterjeszteni nem lehet; mert a' biró a' törvénynek rendelkezését mind addig teljesíteni köteles, míglen azt akármiképen kinyomozni lehetséges.

2szor. Hogy a' büntetés' mennyiségének, és ha mineműsége sem volna törvény által kijelelve, mineműségének is, meghatározásában mind azon szabásokat pontosan megtartsa, mellyek e' tekintetből a' törvényszerzőre nézve fenn (30 §.) elő vannak adva; minthogy a' határozatlan büntetésekben nem csak a' gonosztett' tökéletessége' lépcsőjének kinyomozása, hanem a' büntetés' mennyiségének és többnyire mineműségének meghatározása is a' birónak tisztjéhez tartozván, ezekre nézve nem csupán birónak, hanem egyszersmind törvényszerzőnek hivatalt is viseli. — Azonban a' határozatlan büntetés' mennyiségének és mineműségének mérséklésében sokkal szűkebb határok közé vagy szorítva a' birónak, mintsem a' törvényszerzőnek magának hatalma; nevezet szerint a) A' biró, mérséklését főbenjáró büntetésre ki nem terjesztheti; részint mivel a' törvényhozóról kétségben feltenni nem lehet, hogy az életről és halálról rendelhető hatalmát, mellyből a' halálbüntetés egyenesen folyik, a' biróval közleni akarta legyen; részint mivel már az által, hogy valamelly gonosztettnek büntetését birói mérséklésre hagyta, nyilvánosság jelét adá, hogy azon gonosztettben a' halálbüntetést

szükségtelennek ítélte. Ezen szabás azon egyetlen egy esetben szenved kivételt, ha a' törvény világos szavakkal meghatalmazta a' bírót, hogy bizonyos gonosztettben a' környülállások' mivoltához képest mérséklését halálbüntetésre is kiterjeszthesse. Ezen kivételre példát szolgáltat 1723diki törvényünk' 11d. ágazata a' szűlőverés' gonosztettére nézve. — *b)* A' büntetéseknek egyedül csak azon nemeivel élhet, mellyek országunkban már keletben vannak; mert a' törvényszerző előtt legjobban tudva lévén nemzetünknek erkölcsé, érzése' módja 's csínosodása, valamint a' büntetéseknek nálunk szokásban lévő nemei legcéli irányosabbaknak, úgy ellenben azoknak idegen és szokatlan fajtái nem ok nélkül czéli iránytalanoknak tartatnak.

Második s z a k a s z.

A' fenyítő büntetéseknek nemeiről és fajtáiról.

36. §. A' fenyítő büntetéseknek nemei.

Azon érzéki rosszak, mellyeket a' törvényhozó hatalom fenyítékül rendelni szokott, a' hazapolgároknak vagy életét, vagy testét, vagy becsületét, vagy polgári szabadságát, vagy vagyonát érdeklik; következőleg a' fenyítő büntetések, nemeikre nézve, a' mint vagy életvesztéségből, vagy másféle rosszban állanak, vagy főbenjáró, vagy nem főbenjáró büntetések (*poenae capitales et non capitales*). A' főbenjáró büntetések ismét, a' mint vagy hirtelen, vagy lassan, és nagyobb kínokkal vetnek véget az életnek, egyszerűekre és kínzókra (*simplices et qualificatae*) oszlanak. — A' főben nem járó büntetések pedig vagy polgári szabadságot megszorítók, vagy becsület-rontók, vagy végre vagyont és értéket fogyasztók lehetnek.

*) Az élet és halál' jusával, a' polgári társaság' természeti törvényének talpigazságai szerint, a' polgári fő ha-

talom egyedül azon esetekre nézve bír, midőn a' társaság' igazainak védelmére 's a' gonosztevőknek zabolán tartására más büntetések elégtelenek lévén, a' halálbüntetés egyetlen egy szükséges eszközzé válik. Innen nyilván kitetszik, hogy halálbüntetéssel a' törvényhozónak igen ritkán, és felette nagy vigyázattal kellessék élni. Mert, mivelhogy a' büntetésnek foganatossága nem annyira keménységétől, mintsem bizonyosságától függ, ha czélirányos rendelkezések által a' gonosztevők előtt a' büntetés' elkerülhetésének minden reménye elzáratik, másféle nyilván végrehajtott súlyosb büntetések is elégségesek leendenek a' gonosztettre vágyóknak visszatartóztatására, úgy hogy igen ritkán leszen szükség halálbüntetéshez folyamodni. — De egyébiránt is a' halálbüntetésnek gyakor használása ellen több más fontos okok is harcolnak. Nevezetesen azon behatás, mellyet a' halálbüntetésnek szemlélése a' gonosztevőknek szíveikre tészén, korántsem olyan nagy, a' mint azt a' gyakor halálbüntetéseknek védői magoknak képzelik, valamint ezt már csak azon számos tolvajságok és másféle gonosztettek eléggé megmutatják, mellyek csaknem minden halálbüntetésnek végrehajtása alatt elkövetetni szoknak. Tudniillik azon benyomásnak erejéből, mellyet a' halálbüntetés tészén, sokat elront a' büntetetlenségnek reménysége, sokat a' büntetés' végrehajtása' idejének távolsága, sokat a' nevelés, sokat a' hitvallás maga is, részint mivel az életnek felesleges szeretetét, és a' halálnak félelmét kisebbíteni iparkodik, részint mivel a' halállal büntetett gonosztevőt is, ha bűneit megbánja, örök idvességnek reményével táplálja. De továbbá azon idő is, melly alatt az életnek elvétele végbe megyen, olly rövid, hogy a' gonosztevőknek elméjükre állhatatos foganatú benyomást alig tehet. És valóban a' halálbüntetés' foganatossága iránt tett ezen észrevételeknek valóságát a' gyakor halálbüntetést pártoló törvényhozók magok is alattomban elesméri, midőn a' főveszteséghez gyakorta még más kínokat is ragasztani szükségesnek véltek. Végre a' halálbüntetésnek gyakor használása ellen harczol még az is, hogy a' halálbüntetésnek gyakor látása által a' népnek erkölcsi érzése lassan lassan annyira megkeményedik, és eltompul, hogy végtére arra kívápatos fo-

ganatú behatást tenni a' legkeményebb büntetés sem képes. — Azok pedig, kik azt állítják, hogy a' gonosztevő sok gonosztettekben másképen, mint halála által, az igazságot meg nem engesztelheti, 's bűnéért e' múlandó életben eleget nem tehet, rejtett szavakkal a' józan ész által megvetett visszonzás' (talio) büntetését pártolják, 's titkon az emberi elmének szégyenére való bosszúállást teszik a' büntetésnek czéljául.

37. §. *A' kínzó halálbüntetéseknek fajtái.*

A' bosszúállásra hevült emberi elme igen termékeny volt a' kínzó halálbüntetések' fajtáinak föllelésében. — Itten csupán csak azokat adom elő, mellyek hazánkban is keletbe jöttek. Illyenek: 1ször). A' kerékbe törés, melly kétféleképen szokott végrehajtatni, t. i. a' tagtörés vagy a' lábaknál, vagy a' mejjnél, vagy is a' mint mondani szokták, kegyelem-ütésnél kezdődik. Az előbbeni mód a' büntetésnek megkeményebbítéséül szolgál. — 2szor). A' karóba vagy nyársba húzás, melly szintén kétféleképen szokott végrehajtatni, vagy úgy, hogy a' belek megsértessenek, vagy úgy, hogy sérelem nélkül maradjanak. Amúgy a' kínoknak sokkal előbb véget vet a' halál. — 3szor). Az elevenen megégetés. Hogy a' gonosztevő ezen büntetés alatt kétségbe ne essék, minekelőtte a' lángok reá csapdosni kezdjenek, titkon meg szokták őtet fojtani. — 4szer). A' tagoknak szét szaggatása. — 5ször). A' vízbe vetés. — Ezen kínzó halálbüntetések több csinosodott nemzeteknél már egészen megszűntek. A' tagok' szétszaggatásának és vízbe vetésnek büntetései nálunk is már régen kimúltak szokásból; azon törvények mindazáltal, mellyek a' kerékbe törést, karóba húzást, és elevenen égetést néhány gonosztettekben büntetésül szabják, maiglan keletben vagynak. Egyébiránt a' királyi felség a' halálbüntetésnek ezen irtózatoss fajtáit a' kegyelmezés' útján lágyabbakra szokta változtatni, sőt Vuchetich úr' tanúsága szerint 1814ki majus' 15kén a' királyi Kúriához olyan ren-

delést *) is eresztett, melly által mindennemű kínzó halálbüntetések eltiltatván a' főbenjáró büntetések fejeztelre és akasztásra szoríthatnak.

*) Lásd Vuchetich úr' munkájának 21 és 102. lapjait.

38. §. *Az egyszerű halálbüntetéseknek fajtái.*

Az egyszerű halálbüntetésnek két fajtája vagyon, a' pallos és zsinag, vagy is a' fejeztel és törvényfa. Ezekhez mindazáltal keményebbítés gyanánt néha némely más büntetéseket is szokás ragasztani, mellyeket ismét vagy a' halálbüntetés előtt, vagy azzal egy szempillantásban, vagy annakutána szokás a' gonosztevőn végrehajtani.

39. §. *A' testet sanyargató büntetéseknek fajtái.*

A' testet sanyargató fenyítő büntetéseknek fajtái e' következők:

1ször. A' csonkítás (mutilatio), vagy is a' szemkivágás, 's kéz- vagy orr-levágás. A' büntetésnek ezen fajtája hazánkban első királyaink' országglása alatt igen nagy divatban volt, a' mint azt Sz. Istvánnak, Sz. Lászlónak, és Kálmánnak törvénykönyvei bizonyítják. Később Zsigmond' III. törv. 3d. és Ulászló' II. törv. 4d. ágazatának, 's a' hárm. törv. 2d. része' 14d. czímjének tanúsága szerint, a' csonkítással élés néhány törvényszékekre szoríthatott, míglen végre ezen természeténél fogva czéliránytalan és jobbulást gátló büntetésnek kelete teljesen megszűnt, úgy hogy újabb időkben a' csonkítás csupán csak a' fejeztelben megkeményebbítés gyanánt fordul elő.

2ször. A' seprűzés (fustigatio), mellyet a' hóhér hajt végre, és vagy 30, vagy 15 csapásból áll. E' büntetés' végrehajtásánál vigyázni szükség a' birónak, hogy a' hóhér seprűjét méregbe ne mártsa, 's az által a' büntetés alá vetett személy' egészsége ne ártson.

3szor. A' vesszőzés (virgindemia), melly a' seprűzéstől abban különbözik, mert a' tömlöczőrző által hajtván végre, azon gyalázatot maga után nem vonsa, melly a' köznép' vélekedésében a' seprűzést követi.

4szer. A' pálcázás vagy korbácsolás. A' pálcza vagy korbácsütés' számának meghatározására nézve 1791-diki törv. 43d. ágazata a' birónak kötelességül teszi: hogy a' gonosztevő személynek életkorát, nemét, polgári állapotját, nevelésének módját, és testi alkotmányát figyelmes tekintetbe vegye, mivel másképen a' büntetés könnyen halálos büntetésre változhatik. — Az eddig előszámlált testi büntetések alól hazánknek bevett szokása a' nemeseket felmenti.

Ugyan ezen büntetés' végrehajtására nézve az 1836-diki 17d. törvényágazat azt rendeli: hogy e' testi büntetéssel az elítélt rab egy évnegyed' lefolytában ugyan azon ítéletnél fogvást csak egyszer, sőt ha az egyszerre veendő ütések' száma huszonötöt felülhaladna, csak félévenként fenyíthetessék, az itt kijelelt idők alatt ezen büntetésnek ismétlése bármelly ürügy alatt tilalmas lévén.

5ször. A' bélyegsütés (stigmatis inustio). Újabbkori törvényeinkben e' büntetést egyedül csak a' káptalanoknak és szerzetes egyesületeknek olyan tagjaira találjuk rendelve, kik hiteles pecsétjeik alatt tudva álleveleket költenek. Azonban a' szokás azt az országból kitiltattakra, és holtig tartó büntetés alá vetettekre is kiterjeszti; hogy ezeket ugyan, ha megszöknének, azokat pedig ha visszajönnének, bélyegeikről meg lehessen ismerni. Az örök büntetésre kárhozottaknak látszó helyeken, az országból kitiltattaknak pedig testek' rejtett részén szokás a' bélyeget besütni; mert, mivelhogy a' megbélyegezett embernek társaságát kiki kerüli, ha a' kitiltatott bélyegét homlokán viselné, az élelemkeresésnek becsületes útjaitól elzárattván, gonosztettekre vemedni kénytelenítenék. Tanácsosb volna az örök

büntetésre kárhozottakra nézve is e' módot követni, mert ha az arczáján bélyeget viselő megszökik, kénytelen szinte magát gonoszttevőkhöz csatolni, holott más-kép még megjobbúlhatott 's a' hazának hasznos polgárává válhatott volna. Hogy pedig a' gonoszttevő bélyegének nyomdokait meg ne semmisíthesse, szokás a' sebet puskaporral befenni, 's a' gonoszttevőt mind addig fogva tartani, miglen a' seb teljesen bé nem gyógyúl. — A' kir. helytartó tanácsnak 1815d. augustus' 1ső napján költ intéző levele a' bélyegezést egyedül a' cs. kir. tartományokból kitiltandó idegen külföldiekre szorítja.

40. §. *A' becstelenítő büntetések' fajtái.*

A' becstelenítő büntetéseknek régenten több fajtái voltak keletben, például a' pelengér, szégyenkő, nyakvas, forgókalitka, hajlenyírás 'stb. Mai napon csupán a' törvény' gyalázatja vagyon keletben, mellynek következéseit a' közönséges törvényszéki polgári törvényünkrol írt munkám' I. kötetének 73d. lapján láthatni.

A' becstelenítő büntetésekről általánosan azt lehet megjegyezni: hogy ezekkel a' törvényszerzőnek vagy soha, vagy legalább igen ritkán, és csak az olyan gonosztettekben kellessék élni, mellyek mértékletlen becsületvágyból szülemlenek; részszerint mivel ezen büntetések a' szemérmet, a' jámbor tetteknek egy leghatósab ösztönét, száműzik; részszerint pedig mivel a' becsületét vesztett ember a' jóknak társaságától elzáratván, megfosztatik élelme' becsületes úton keresésének alkalmaitól.

41. §. *Polgári szabadságunkat és igazainkat megszorító büntetések' fajtái.*

A' polgári szabadságunkat és igazainkat megszorító büntetések közé tartoznak:

1ször. A' felségi igazok' gyakorlásának részvételéből való kizárás. E' büntetés a' szabad köztársaságokban, valamint az olyan országokban is, mellyekben a' felségi igazok' gyakorlásában a' nép is részt vesz, igen foganatos és célirányos büntetés azokra nézve, kik magoknak kelleténél nagyobb igazokat tulajdonítanak.

2szor. A' törvény' védelmének, vagy egyes polgári igazoknak vesztesége. Ez igen célirányos fenyíték azokra nézve, kik némelly törvénytlyel ellenkező szabadságokra vágyódva bűnhődnek.

3szor. Az alábbrendbe szállítás (degradatio), melly által a' gonosztevő a' hazapolgároknak valamelly jelesebb rendjéből alábbvalóba sújtatik. E' büntetés, természeténél fogva, igen célirányos fenyíték az olyan gonosztettekben, mellyeket kicsapongó becsületvágy szűlni szokott.

4szer. Az országból kitiltás vagy száműzés (relegatio), melly vagy ideig-való, vagy örökös lehet. Hogy a' száműzöttet, ha netalán vissza merészlene jönni, kiki megismerhesse és tüstént befoghassa, szokás először ugyan ötöt néhány napokig pelengérre kiállítani, azután pedig személye' leírását az ország' mindennemű törvényhatalmúságainak megküldeni. Azontúl neki a' visszajövetel súlyos büntetés alatt meg szokott tiltatni. A' mi ezen fenyítéssel való élést illeti: mivelhogy a' száműzés, azontúl hogy magában egyedül, ha t. i. más veszteség vele öszve nincsen kötve, büntetésnek sem mondathatik, nem csak a' gonosztevő' jobbulásának, az élelem-keresés ismeretlen nyelvű idegen nemzetnél nehezebb lévén, szemlátomást gátot vet, hanem az idegen nemzetekkel való köteleztetésekkel is ellenkezik; könnyen kiki állathatja, hogy ezen fenyítéket alig lehet mások ellen, mintsem a' hazánkba rossz szándékkal belopódzott külföldiek ellen használni. Az ország' egyik részéből másikba való száműzéssel mindazáltal

az olyan gonosztettekben, melyeket helybeli környüllások előmozdítanak, igen hasznosan élhet a' törvényszerző.

5ször. A' határ közé szorítás (confinatio), melly által a' bűnhődőnek bizonyos határ 's környék rendeltetik, mellyben tartózkodnia kell.

6szor. A' tömlöcz, melly büntetésképen vétetvén, vagy ideig-óráig, vagy holtiglan tartó lehet, és a' mint tudós Vuchetich úr munkájában előadja, négy rendbelire oszlik, úgymint: a) Várbelire, melly nehéz és alkalmatlan munkával egybe vagyon kötve. b) Fenyítő házbelire, mellyben a' gonosztevő szabadságának megszorításán túl bizonyos munkákra kényszerítetik, és a' környüllásokhoz képest testi büntetés alá is vettetik. c) Nyilvánvaló munkával öszvekött közönséges tömlöczre, melly a' munka-kerülésből és könnyű élet' vágyából szülemelő gonosztettekben, melyeknek számok legnagyobb, részint mivel a' gonosztettre csábító jóval ellenkező rosszat foglal magában, részint mivel sokáig tartó rettentő példát szolgáltat, méltán legfoganatosb büntetésnek tartatik. d) Pusztá tömlöczre, melly által egyedül csak a' szabadság maga szorítatik meg. A' tömlöcznek ezen neme csak azokat, kik munka-kerülésből bűnhődtek, nem hogy megjobbítaná, hanem tagjaiknak elébbeni ügyességét is hosszan tartó henyélés által elvévén, még inkább elrontja. Végre

7szer. A' katonának adás. Azonban mivel a' katonai rend a' polgári társaság' czéljának elérésére elkerülhetetlenül szükséges, a' polgári társaság' közjáva azt kívánja, hogy tőle mindaz szorgalmatosan eltávoztassék, a' mi tiszteletét megkisebbitené, 's azt a' haza' polgári előtt utálatba hozná. Innen nyilván folyik, hogy a' gonosztevőket, minden különbség nélkül, fenyíték végett katonák közé adni nem tanácsos. Ezen tanítással szépen megegyeznek a' kir. helytartó tanácsnak 1797-diki majus' 9d. és 1799diki majus' 25d. költ intéző levelei,

mellyek közül amaz ugyan a' súlyosb gonosztettekbe keveredteknek katonák közé felvételét tilalmazza, emez pedig a' csekélyebb törvényszegésekről vádoltakat katonáknak adatni megengedi.

42. §. *Az értékeinket érdeklő büntetéseknek fajtái.*

Az értékeinket érdeklő büntetéseknek fajtái e' következők:

1ször. A' jószág-veszteség (confiscatio bonorum), melly vagy általános, vagy részintes lehet. A' fenyítéknek e' nemét, részint mivel a' gonosztevőnek ártatlan gyermekeit is büntetés' részeseivé teszi, részint mivel az országló széket könnyen gyanúba hozza, mint-ha gazdagabb jobbágynak vagyonaikra ásítoznék, igen nehezen lehet a' fenyítő törvényhozás' alapszabásaival megegyeztetni. Ugyanazért az újabbkori törvényhozók azt fenyítő törvénykönyveikből többnyire mind számkivetették.

2szor. A' pénzbüntetések. Ezen büntetés jóllehet természeténél fogva a' nyereség' vágyából szülemlett gonosztettekre nézve legczélirányosabbnak látszik, mivel mindazáltal azon arányt feltalálni, mellyben nekie, hogy foganatos legyen, a' gonosztevőnek értékéhez lenni kellene, igen nehéz, és mennyiségét törvény által mindenkép meghatározni, a' hazapolgárok' értékeiknek olly annyira különböző mennyiségek végett, épen lehetetlen; ide járulván az is, hogy általa a' bűnhődőnek ártatlan gyermekei és felesége is szenvednek, a' gondosb öszveszerkeztetésű fenyítő törvénykönyvben még is alig foglalhat helyet.

*Harmadik szakasz.***A' fenyítő büntetés' lágyításáról és keményebbítéséről.****43. §. A' büntetés' lágyításának esmérteése és fajtái.**

Büntetés-lágyításon a' törvénybeli akár rendszerű, akár rendkívül való fenyítő büntetésnek lágyabbra változtatása értetődik. *) Illyen büntetés-lágyítást hazánkban vagy a' fejedelem életkegyelmező hatalmánál fogva pusztá kegyelemből, vagy pedig a' bíró szoros igazságból tehet. Mondám, a' bíró szoros igazságból tehet; mert jöllehet a' bíró, a' fenn mondattak szerint minden törvénybeli büntetést úgy, mint a' törvény azt meghatározá, minden változtatás nélkül köteles a' gonosztevőnek fejére mondani; mivel mindazonáltal törvényhozónk ugyan a' fenn mondottakhoz képest a' törvénybeli büntetést egyedül csak a' való, vagy is teljes lelki szabadsággal elkövetett gonosztettekre szabá, önként következik: hogy a' gonosztevőt akkor, ha a' törvénysértés megcsonkult lelki szabadsággal történt, igazságsértés nélkül, a' bíró törvénybeli akár rendszerű, akár rendkívül való büntetésre nem marasztalhatja, hanem azt lágyabb fenyítékre változtatni köteles. Ezekből már kitetszik az is, hogy a' büntetés' bírói lágyításának okai a' dolog' természeténél fogva nem a' tételben magában, hanem mindenkor csupán a' gonosztevőnek személyében fekszenek, következőleg mindenkor személyt, nem tárgyat érdeklők.

*) Jól tudom, némelly törvénytudók a' büntetés-lágyítást más értelmekben is veszik. Nevezet szerint némellyek akármelly gyengébb büntetésnek törvénybeli rendszerű büntetés' helyébe tételét büntetés-lágyításnak nevezik, úgy hogy ezeknek értelmek szerint a' vétkes vagy tárgyra nézve nem teljes gonosztetteknek büntetései is mind büntetés-lágyítások legyenek. Mások a' törvény-

beli büntetéstől azon okból történő elváltozást, mivel a' gonosztett vagy gonoszságára, vagy tetteire nézve nem tökéletes, a' büntetés-lágyításnak képzetéből ugyan kizárják, de egyébiránt a' törvénybeli büntetéseknek mindennemű alább szállítását, ha bár az a' gonosztételi türekedésnek, avagy az álnokságnak vagy vétkeességnek alacsonyabb lépcsője miatt, avagy azon gonosztett' képzetéhez megkívántató valamely jegynek fogyatkozása végett történnék is, büntetés-lágyításnak mondják, és így a' birói lágyítás' okait, személyt és tárgyat érdeklőkre osztják. — Azonban amazok ugyan a' meglágyított büntetést a' rendkívül valóval, emezek pedig a' törvénybeli rendkívül való büntetésnek különféle lépcsőivel, sőt mennyire a' gonosztett' képzetéhez megkívántató valamely jegynek megfogyatkozását, avagy az álnokság' vagy vétkeesség' törvény kijelelte mennyiségének hiányát is büntetés-lágyításnak okai közé számlálják, a' birói mérsékülésre hagyott büntetéssel egybe keverik; már pedig lehetetlen, hogy a' képzeteknek ezen összevazarása az előterjesztés' világosságának ne ártson. Ezen törvénytudók t. i. felcserélik a' törvénybeli büntetés' lágyításának okait a' gonosztetten általánosan könnyítő környúlállásokkal, mellyek természetesen nem csak a' törvénybeli büntetés-lágyításának kútfejeit, hanem a' gonosztett' akár gonoszság akár tettebeli tökéletességének mindennemű hiányit magokban foglalják.

44. §. *A' büntetés-lágyítás' okainak esmertetése és felosztása.*

Büntetés-lágyítás' okain azon gonosztett' képzetétől elválasztható környúlállásokat értjük, mellyek miatt a' törvénybeli rendszerű vagy rendkívül való büntetés lágyabbra változtatik. Ezen okok, valamint a' büntetés-lágyítás maga, kétfélék: belsők, mellyekből a' biró, és külsők, mellyekből csupán csak a' fejedelem tehet lágyítást. Az igazságbeli lágyításnak okai általánosan a' tette fordított lelkiszabadságnak csonkultságából, következőleg a' tett' önkényességének, szabad határozatosságának, vagy észszel éléstől függésének megszorítá-

sából, a' kegyelembeliéi pedig a' jobbulásnak nagyobb reményjéből, és a' közjónak tekintetéből vétetnek. — Nálunk törvény által egyik rendbeli büntetés-lágyításnak okai sincsenek kijelelve, azokat tehát a' dolognak természetéből magából szükség mind meghatározni.

45. §. *Az igazságbeli büntetés-lágyításnak okai.*

Az igazságbeli büntetés-lágyításnak okai közé méltán lehet számlálni:

1ször. A' kitünő együgyűséget, mivel az ilyen együgyűkben a' józan észszel élés tökéletes nem lévén, tetteiket teljesen szabadoknak 's való gonosztetteknek tartani nem lehet.

2szor. A' busongást 's elmerültséget (melancholia), ha azon lépcsőre jutott, mellyen az észszel élést tetemesen megzavarja; mivel az ilyen állapotban elkövetett tétel sem teljesen szabad tett. Ha az elmerültség az észszel élhetést teljesen kizárná, semmi nemű büntetésnek sem lehetne helye, az ilyen állapotban elkövetett cselekedet, a' szabadságnak teljes megszűnése végett gonosztett nem lévén. — A' mit itt a' busongásról mondék, ugyanazt szükség minden olyan betegségekről érteni, mellyek a' józan észnek használatát megakadályozzák.

3szor. Az álomban lételt, ha a' bűnhődő könnyen előre láthatá azon tettnek lehető megszülemlését, melyet álomba merülten elkövetett, p. o. ha a' dajka oldala mellé fektetett csecsemőjét aludtában agyon nyomná. Tudniillik az észszel élésnek hiánya végett az ilyen cselekedetet sem lehet való, vagy is teljes lelki szabadsággal tett gonosztettnek mondani. Ha az álom közben elkövetett tettet előre sem lehetett volna látni, minthogy abban az ész semmi részt sem vehetett, a' szabadságnak teljes kizáratása végett, semmi büntetésnek helye nem volna.

4szer. A' mély részegséget, mivel az észnek használata ez által is tetemesen megakadályoztatik; kivévén, ha valaki azon szándékkal öntött volna fel bő-

vebben a' garatra, hogy az előre czélúl vett gonosztettet annál merészebben elkövethesse; mert ezen esetben a' részegségben elkövetett cselekedet okánál fogva teljesen szabad tett, következőleg való és semmi lágyítást sem érdemlő gonosztett. Valljon e' czélból részegítette-e meg pedig a' bűnhődő magát, az előre ment környűllásokból lehet kinyomozni, szorgalmatos vizsgálat alá vétén, valljon tett-e valamelly előkészületeket a' gonosztételhez? valljon fenyegetődött-e azzal és miképen? — A' teljes és akarat nélkül történt megrészegedés pedig, mivel az abban elkövetett cselekedetben az ész semmi részt sem vehetett, a' cselekvőt minden büntetés alól felmenti.

5ször. A' felserdültséghez közelítő gyermekkort, mivel az e' korban lévők még teljes ésszel nem bírnak. Kivéven, ha gonoszságok korokat megelőzné, a' mit a' gonosztételnek környűllásaiból fedezhetni fel, gondosan vizsgálóra vétén: valljon és minemű előkészületeket tett a' gyermek gonosztételéhez? melly eszközökkel és melly ravaszsággal élt czélja' elérésében? miképen fedezgeté gonosztettét? stb. Egyébiránt hány esztendőös korokig legyenek a' gyermekek felmentve a' törvénybeli büntetés alól, mivel az elmebeli tehetségek egyik személyben előbb, másokban később fejlenek ki, számszerint meghatározni lehetetlen. — Hasonló oknál fogva büntetés-lágyításnak okául szolgál az öregség is akkor, ha, a' mi sokakkal megtörténik, az öreg másodszori gyermekké vált. — A' csecsemőkor, mivel abban az ésszel élés egészen ki van zárva, nem büntetés-lágyítást, hanem teljes büntetelenséget szűl.

6szor. Az indulatoknak, főképen a' haragnak heveségét; mivel a' hevesb indulatok is eszünket nagyobb háborodásba hozván, szabadságunkat tetemesen megcsónkítják. Azonban hogy az indulat' hevesége büntetés-lágyításnak elégséges okául szolgáljon, e' következő feltételek szükségesek: a) Hogy a' gonosztett az indu-

latnak hevében követtetett legyen el. *b)* Hogy az indulatnak heve, előre ment nagy ingerlés, például tetemes bosszontás által megigazuljon. *c)* Hogy a' gonosztevő ezen ingerlésre, következőleg az indulat' felhevülésére okot ne adott legyen.

7szer. A' testi erőszakot, mivel az a' tettnek önkényességét megcsonkítja. Azonban az erőszaknak, hogy büntetés-lágyításra okúl szolgáljon, tetemesnek ugyan, de mindazáltal még is meggyőzőhetőnek kell lennie, mert a' csekély erőszak ugyan az önkényt eléggé meg nem csonkítja, a' meg nem győzhető pedig azt teljesen eltörülvé, a' cselekedetet pusztá szenvedményynyé változtatja.

8szor. Az ijesztésből származó félelmet, mivel a' tettnek szabad határozatúságát meggátolván, a' lélek' szabadságát megszorítja. Azonban hogy a' félelem büntetés-lágyításra elégséges okot szolgáltatasson, e' következő feltételek szükségesek: *a)* Hogy az ijesztés 's félelem tetemes legyen, a' nélkül mindazáltal, hogy a' cselekvőt teljesen elkábítsa. *b)* Hogy a' gonosztevő igazságos okot ne adott legyen az ijesztésre. *c)* Hogy az ijesztő ötlet olyan rosszal fenyegette legyen, melyet vagy épen nem, vagy legalább igen nehezen kerülhetett volna ki. Ha a' félelem teljesen elkábulttá tette a' cselekvőt, cselekedete szabad tett nem lévén, gonosztettnek nem vétethetik. Egyébiránt önként értetődik, hogy a' félelem' tetemességének megítélésében a' gonosztevőnek állapotját, korát, nemét, testi és lelki erejét, szükségesképen tekintetbe kellessék venni. Végre

9szer. Fontosb köteleztetéseinknek összevütközését, mert ez által a' tettnek szabad határozatúsága, mely lelki szabadságunknak egyik részét teszi, tetemesen megszorítatik, úgy hogy az ilyen összevütközésben elkövetett cselekedetet sem lehet való vagy is teljes szabadsággal végbevitt gonosztettnek tartani.

Szokás az igazságbeli büntetés-lágyításnak okai közzé még e' következőket is számlálni, úgymint, a'

nagy szükségben lételt, ha az tulajdon vétünk nélkül született, — az előljárónknak parancsolatát, ha nagy fenyegetődzéssel volt egybekapcsolva, — a' feslett vagy gondatlan nevelést, ha az elme' szükséges kifejlésének hiányát maga után vonszotta, — és az elcsábítatást, ha az együgyűvel, gyermek-korúval, indulatra hevülttel, vagy részeggel történt, avagy ha fenyegetődzéssel volt egybe csatolva. — És valóban méltán, de a' tudományos előszámlálás' szabásainak megsértésével, mivel mind ezen lágyító környűllállásokat a' fenn kijelelt kilencz fő okokra, úgymint kútfőkre vissza lehet vinni, nevezet szerint a' szorongató szükségben létel, és az előljárónak parancsolata, a' köteleztetések' öszveütkezésének, a' gondatlan vagy feslett nevelés, az együgyűségnek, az elcsábítás, a' hozzá járult környűllállások' különbéleségehez képest majd az együgyűségnek, majd a' gyermekornak, majd az indulat' hevességének, majd a' köteleztetések' öszveütkezésének alnemei közé tartozván.

Némellyek a' gonosztevőnek törvényt vagy tettet érdeklő tudatlanságát 's külső érzékének olyan hiányát, melly miatt a' törvénynek vagy tettnek esméretéhez nem juthatott, továbbá a' gonosztételnek könnyű 's magát kínáló alkalmát, a' gonosztettre következő nagy bánatot, és végre az elmének tébholyodottságát is az igazságbeli büntetés-lágyításnak kútfői közé számlálják. Azonban a' dolognak érettebb megfontolása után könnyű meggyőződni, hogy ezen környűllállások közül egyiket sem lehet a' büntetés' igazságbeli lágyításának kútfői közé felvenni. Nem a) a' cselekvőnek tudatlanságát 's külső érzékei' hiányát; mert ha tudatlansága elháríthatatlan, avagy külső érzékeinek hiánya olly tetemes volt, hogy annál fogva a' törvénynek vagy tettnek esméretéhez jutnia nem lehetett, cselekedetét gonosztettnek venni nem lehet; ellenben pedig ha tudatlansága elhárítható volt, 's ha külső érzékeinek hibája

mellett a' törvénynek és tettnek esméretéhez juthatott volna, cselekedete való vétkes gonosztett, következőleg a' bírónak tehetségében nem áll őtet a' vétkes gonosztettnek törvénybeli büntetése alól felmenteni. Nem b) a' gonosztettre önmagát kínáló alkalmat vagy a' törvényszegésre következett akármelly nagy bánatot; mert ezen körülállások által az elkövetett tettnek sem önkényessége, sem szabad határozatúsága, sem észtlől függése meg nem szorítatott. Nem, végre c) a' gonosztevő' elméjének tébolyodottságát, mert a' tébolyodott ember, kérdésben forgó cselekedetét, vagy esze' jelen nem létében 's dühödtségében, vagy szabad óráiban tette. Az első esetben őtet semmi nemű büntetés sem érheti, eszének teljes távol léte miatt tette gonosztett nem lévén; a' másodikban pedig tette való 's teljes lelki szabadsággal elkövetett gonosztett, következőleg semmi ok sincsen reá, hogy tettének törvénybeli büntetése meglágyítassék. Azonban, hogy a' tébolyodottsággal magát védelmező bűnöst törvénybeli büntetés alá vetni lehessen, szükségesképen megkívántatik, hogy a' gonosztettnek józan észszel tett elkövetése, ellene világosan be legyen bizonyítva; mert mivelhogy senkit a' vele született büntelenség miatt előbb gonosztevőnek tartani nem lehet, mintsem gonosztette bebizonyítassék, a' kétségnek esetében azt volna szükséges gyanítani, hogy a' gonosztettnek elkövetése tébolyodottságban történt. Igen nagy vigyázattal és tartózkodással kell pedig a' bírónak forgolódni a' tébolyodás' jelen vagy távol létének kinyomozásában, mert nem csak állandó, hanem megszűnő, sőt néhány pillantatig tartó tébolyodás is lévén, könnyen megtörténhetik: hogy ha bár azok, kik elébb a' bevádolttal közösülésben voltak, valamint azok is, kik most körülle forognak, őtet józan észszel bírónak állítsák, a' bosszulás alá vett gonosztettet még is bódultságában követte el. Ugyanazért a' bírónak kötelességében áll, a' bevádolttal társalkodottaknak tanúságain, és az

orvosoknak véleményén túl, a' gonosztett' elkövetésének egész rendjét gondosan megvizsgálni, valljon a' bevádoltnak valamely tette tébolyodottságnak bélyegét nem viseli-e?

*) Lásd Vuchetich úr' munkáját a' 145, 155, 156 és 158 lapokon.

**) Lásd ugyanazon munkának 145, 154, és 157 lapjait.

46. §. *A' kegyelembeli büntetés-lágyításnak okai.*

Azon okok közé, mellyek fejedelmünket büntetés-lágyításra indíthatják, e' következőket lehet természetöknél fogva számlálni:

1ször. A' bűnös' előbbi életének különös jámborságát; mert nem ok nélkül reményleni lehet, hogy őtet lágyabb büntetés is megjobbítsa.

2ször. Az elcsábítatást, hasonlóul a' jobbulásnak nagyobb reménye végett.

3ször. A' bűnhődöttnek nevendék korát, mert a' nevendék-korúakra nézve is nagyobb a' jobbulásnak remény-sége, gonosztetteiket nagy részént ifjúi hevessegöknek, melly úgy is önmagától megszűnik, lehetvén tulajdonítani.

4szer. A' gonosztévőnek fölfedeztetéséig több esztendőn által folytatott jámbor életét; mivel megjobbultságának már nyilvánvaló tanúságát adta.

5ször. A' gonosztévőknek sokaságát, ha t. i. annyian volnának, hogy mindnyájoknak törvénybeli büntetés alá vettetésök által nagyobb kárt szenvedne a' polgári társaság, mintsem annak közjava megengedi.

6ször. Ha a' büntetés következései által sok ártatlanokra is háromlanék.

7szer. Ha a' bűnös más veszedelmes gonosztévőket fölfedezne, egyszer'smind kézre-keríthetőségöknek módját is kijelelné; mivel a' polgári társaság' java kívánja, hogy a' gonosztévők ilyen fölfedezésekre ébresztessenek.

8szor. A' gonosztévőnek magának, vagy eleinek király és haza iránt tett jeles érdemeit, főképen ha nem előre eltökélt szándékkal, hanem hirtelen fellobbant indulatból bünhödött: hogy mások látván a' hasonló viszonyságban is tekintetbe vétetni az érdemet, a' király' és haza' javának előmozdítására serkentessenek.

9szer. Ha a' gonosztévőnek törvénybeli büntetés alá vettetése által valamelly jeles mesterség, 's kéziműv a' hazának nagy kárára elveszne, vagy legalább előbbre-vitele meggátoltatnék. Végre

10szer. Ha a' gonosztévőnek számos nevetlen gyermekei volnának, kik az ő segedelme nélkül végromlásra jutván, a' polgári társaságnak terhére lennének.

47. §. *A' büntetés-keményebbítésnek esmértetése, és okai.*

Büntetés-keményebbítésen valamelly érzéki rossznak a' gonosztett' törvénybeli rendszerű vagy rendkívül való büntetéséhez toldását értjük. Ennek az igazság' sérelme nélkül máskor helye nem lehet, mintsem mikor a' gonosztetthez olyan körünlállások járultak, mellyek annak mennyiségét tetemesen megnagyobbították. Egyébiránt hogy a' gonosztettnek mennyiségét megnagyobbító körünlállások végett is a' bíró, kinnek tisztjéhez a' szoros igazság-kiszolgáltatás, következőleg a' büntetés-keményebbítés is hazánkban tartozik, valamelly törvénybeli büntetést megkeményebbíthessen, két föltétel szükséges: a) hogy azon súlyosító körünlállás olyan legyen, melly a' gonosztettet más fajtára ne változtassa, sőt ha a' törvénybeli rendkívül való büntetésről szó volna, azt magasb lépcsőre se emelje föl; mert ezen esetekben a' bíró büntetés-keményebbítéssel nem élhetne, hanem a' gonosztettnek azon súlyosb fajtajára vagy magasb lépcsőjére szabott törvénybeli büntetést köteles volna a' gonosztévőre mondani; b) hogy vagy írott törvényünk vagy bevett közszokásunk azon gonosztettre nézve a' büntetés-keményebbítést nevezet szerint meg állapította legyen; mert

másképp' a' bíró, úgymint a' törvénynek egyedül csak végrehajtója, a' törvénybeli büntetést, melly magában is elégségesnek tartatik a' büntetések' céljának elérésére, meg nem súlyosabbíthatja.

A' mi már a' gonosztettnek mennyiségét nagyobbító környüállásokat vagy is az úgy nevezett gonosztett-súlyosító okokat illeti: ezek különféle kútfökből vétethetnek, nevezet szerint:

1ször. A' gonosztévőnek személyétől, például ha ő ugyanazon gonosztettet többször ismételte, — ha olyan gonosztettet követett el, mellyet hivatalánál fogva meggátolni tartozott, — ha másokat is elcsábított.

2szor. A' sérelmet-szenvedőnek személyétől; ha olyan személy sértetett meg a' gonosztett által, ki köztiszteletet vagy könyörülést érdemel, vagy kire nézve a' gonosztévőnek különös köteleztetései vagynak, például ha a' fiú szülőjét, az alattvaló előljáróját 's a' t. sértette meg.

3szor. A' helynek környüállásaitól, például ha a' gonosztettnek elkövetése szent helyen, vagy közönséges gyülekezetben, vagy előjárók' jelenlétében, 's némelly gonosztettekre nézve az embereknek lakaitól messzire 's a' t. történt.

4-szer. Az időnek mineműségétől, ha a' gonosztévő tettének végrehajtására olyan időt választott, mellyben azt megelőzni, vagy következéseit enyhébbekké tenni 's megorvosolni nehezen lehetett, például ha tettét sötét éjjel, vagy tűz, víz, lázadás, 's más ilyen közönséges nyomorúság' dühödése alatt hajtotta végre.

5ször. A' gonosztett' elkövetésének módjától, ha t. i. a' gonosztévő különös vakmerőséggel vagy botránkoztatással, szokatlan kegyetlenséggel, mesterséges álnoksággal, vészszel terhes feltétellel 's igyekezettel, vagy számos társaság' egybegyűjtésével hajtotta gonosztettét végre.

A' gonosztettet súlyosító környüállásoknak, és a' büntetés-lágyítás' kútfőjeinek esmérere a' bírónak nem csak a'

törvénybeli mindenkép' meghatározott büntetésekre, hanem az ő tulajdon mérseklésére hagyattakra nézve is hasznot hajt; mert, a' mint fenn meg vagyon mondva, ezeknek meghatározásában is az ő tisztjéhez tartozik a' gonosztettnek mennyiségét tökéletesen kinyomozni, már pedig a' gonosztettnek mennyisége nagy részént a' büntetést lágyító, és gonosztettet súlyosító környülállásoktól is függ.

Negyedih szakasz.

A' fenyítő büntetés' eltörlésének módjairól.

48. §. Annak első módja.

A' büntetés' eltörlésének első módja a' fenyítő vizsgálat alatt lévő személynek halála; mert a' megholtan végrehajtandó büntetés sem a' gonosztevőnek jobbulását többé nem eszközölheti, sem másokra nézve, rendszerint legalább, üdvezséges például nem szolgál, a' köznépet, melly a' gonosztevőt halála által eléggé megbüntettetnek tartja, szánakodásra gerjesztvén. Mondám még is „rendszerint“, mert ha a' gonosztett igen borzasztó volt, a' gonosztevőnek holt testén is lehet rettentő példa végett a' már végítélet mellet reá mondott büntetést végre hajtani; mivel a' gonosztettnek kegyetlensége a' szánakodás' indulatát ilyen esetben fölgerjedni nem engedi.

49. §. Ugyanannak második módja.

A' fenyítő büntetés' eltörlésének második módja a' teljesen feloldozó, vagy is olyan ítélet, melly által a' bevádolt, vagy talán előbb már marasztalva is volt személynek ártatlansága nyilván megesmértetik; a' csupán per és vád alól felmentő ítélet mindazáltal, mivel csak a' bebizonyításnak elégtelenségét esmérí el, ezen fogannattal nem bír.

50. §. Ugyanannak harmadik módja.

A' fenyítő büntetés' eltörlésének harmadik módja a' megkegyelmezés (adgratiatio), melly tagos értelemben

a' büntetésnek kegyelemből történő egész vagy részéntes elengedését jelenti, és három fajtára oszlik: büntetés-lágyításra, per-eltörlésre, és szoros vételű megkegyelmezésre. Kegyelembeli büntetés-lágyításon a' gonosztevőre mondott büntetésnek kegyelemből történő lágyabbra változtatása értetődik; az által tehát nem az egész büntetés, hanem csak annak egy része törültetik el. Megkegyelmezésen (*adgratiatio*) szorosb vételben a' gonosztett' egész büntetésének marasztaló végítélet után történő elengedését értjük. Ez által a' gonosztettnek egyenes büntetése ugyan egészen megszűnik, de annak mellesleges következései, kivéven ha a' kegyelem ezeknek elengedésére is világos szavakkal ki volna terjesztve, továbbá is fennmaradnak. — Per-eltörlésnek (*abolitio*) végre a' fenyítő vizsgálatnak és pernek megmarasztaló ítélet előtt történő megszüntetését nevezzük, melly, a' mint vagy egy bizonyos gonosztevőre szorítva, vagy pedig a' gonosztévőknek egy egész felekezetére kiterjeszve vagyon, különösre és közönségesre oszlik. — A' per-eltörlés, mivel hogy általa a' gyanús személy ártatlan gyanánt a' fenyítő vizsgálatnak és pernek terhe alól fölmentetik, a' gonosztettnek mindennemű akár egyenes akár mellesleges fenyítő következéseit megsemmisíti. — Oda mindazonáltal a' megkegyelmezés' egyik nemének ereje sem terjed ki: hogy a' gonosztett által kárt vallott személynek kár-megtérítési keresetét megszüntesse; részszertint mivel a' kár-megtérítés és a' fenyítő büntetés, az 1715dik törvény' 48dik ágazatának értelme szerint is, a' gonosztettnek két egymástól megkülönböztött, 's különböző természettel bíró következései lévén, a' fenyítő büntetésnek eltörléséből a' kár-megtérítésnek elengedése még nem értetődik, részszertint mivel hazánkban a' hármas törvény' 2d. része' 9dik czímjének világos szavai szerint semminemű kegyelem mások' igazainak sérelmére nem válhat.

A' megkegyelmezésnek jusa, minekutána az 1655diki törv. 38dik ágazata attól minden vérhatalonnal bírót

megfoszta, hazánkban 'Sigmond II. törv. 5dik és az 1715diki törv. 48d. ágazatának tanuságánál fogva egyedül a' királyi felségnek tulajdona; kinek magának is, hogy ezen hatalommal igen ritkán, és csupán csak legfontosb okoknál fogva kellessék élnie, onnan tetszik ki világosan: mert a' polgári társaságnak közjava kívánja, hogy minden gonosztettet büntetése elkerülhetetlenül kövessen. És innét már áttalláthatni, hogy a' megkegyelmezésért esedező levélben egyrésztől ugyan szükség legyen mind azokat gondosan előterjeszteni, mellyek a' gonosztévőt pártolják, de más részről azok közül se kellessék semmit is elhallgatni, mellyek neki terhére vagynak; mert fontos pártoló okok nélkül ugyan a' gonosztévő kegyelmet nem reménylhet, ha pedig tette' súlyosb környülállásainak eltitkolásával csalta volna azt ki, a' nyert kegyelem neki védelmül nem szolgálna. — A' kegyelmező levélnek kiadása az 1563diki 35dik és 1567diki 40dik törvényágazataink' tanusága szerint a' magyar udvari kancelláriát illeti.

Némelly törvénytudók a' megkegyelmezés' jusának legritkább használatát is a' fenyítő törvény' lelkével ellenkezőnek állítják. De hibásan; mert a' polgári társaságnak boldogsága, melly fő törvényül szolgál, nem csak meg nem kívánja, hogy a' kik bűnhődtek, mindnyájan, senkit ki nem véve, büntetés alá vettessenek, hanem inkább gyakorta, például, ha igen nagy volna a' gonosztévőknek számuk, vagy ha a' pártütőket fegyvercik' letételére bírni más' uton nem lehetne, épen azt óhajtja, hogy a' gonosztévőknek büntetéseik elengedtessenek. Ide járul továbbá az is, hogy a' fejedelem, néha fontos okokból kegyelmet adván, jobbagyainak azt mutatja meg, hogy őket nem örömet, hanem a' hazának közjava által kénytelenítve bünteti; melly tanúság által azon boldogító köté, melly a' fejedelmet jobbagyival egyesítve a' nemzetet erőssé és virágzóvá teszi, még szorosabbá, 's feloldhatatlanabbá lészen.

51. §. A' gonosztett-elidősítésről, és a' perszüntető egyezésekről.

Europa' néhány nemzeteinek szokása a' fenyítő büntetés' eltörlésének módjai közé a' gonosztettnek elidősítését (*praescriptio delicti*) is bevette. És valóban nem ok nélkül: mert a' gonosztett' elkövetése és a' fenyítő vizsgálat között hosszabb idő lefolyván könnyen megtörténhet: hogy a' vizsgálat alá vetett személy védelmének igazságos eszközeitől megfosztassék; már pedig védelem nélkül valakit büntetésre kárhoztatni az igazsággal meg nem fér. Ide járul, hogy az elidősítés teljesen kizárátván, a' ki már egyszer súlyosabban bűnhődött, mivel hogy büntetésének elkerülését nem reménylheti, mintegy kétségbe esve hanyatt-homlok rohanni fog a' gonosztettekre; holott ha a' több esztendőig folytatott jámbor élet büntetetleniséget ígérne, sokan, főképen a' kik könnyelműségből vagy hevesiségből inkább, mintsem eltökélve vétettek, magokat megjobbítanák, 's a' polgári társaságnak hasznos polgáiraivá válnának. Azonban hazánkban törvényei az elidősítésnek e' neméről mélyen hallgatnak, és ha bár annak néhány példáit egyes törvényszékeinkre nézve elő lehetne és mutatni *), mindazonáltal olyan szokást nem lehet bebizonyítani, melly azt általánosan egész országszerte keletbe hozta volna.

Régenten a' büntetés' eltörlésének módjai közé számláltatni szokott a' perszüntető egyezés, vagy is a' feleknek megbékélése is (*transactio de delicto*). — Az ilyen egyezések 's megbékélések hazánkban régi királyaink alatt teljes divatban voltak, és nevezet szerint a' gyilkosságra nézve csak nem az újabb korig keletben maradtak, a' mint ezt Sz. Istvánnak, Sz. Lászlónak, és Kálmánnak törvénykönyveik, Korvin Mátyás' III. d. törv. 28. d. az 1563. d. törv. 38. d., és az 1723. d. törv. 10. d. ágazataik bőven megmutatják. — Azonban mivel hogy a' polgári társaságnak közjava, melly a' magányos hazapolgároknak kényétől nem függhet, a' gonosztévőknek

bizonyos megbüntetését kívánja, könnyű általlátni: hogy a' gonosztett és annak büntetése iránt teendő egyezéseket a' fenyítő törvényhozásnak lelkével megegyeztetni nem lehet.

*) Lásd Kelemen k. tanácsos úr' magányos törvényükről írt munkájának 1018dik lapját.

MÁSODIK RÉSZ.

A' FENYÍTŐ TÖRVÉNYSZÉKI GONOSZTETTEKRŐL ÉS AZOK-
NAK BÜNTETÉSEIKRŐL EGYENKÉNT.

ELSŐ ÉRTEKEZÉS.

A' KÖZJÓT SÉRTŐ GONOSZTETTEKRŐL.

Első szakasz.

A' polgári társoságot közvetetlen sértő gonosz-
tettekről.

52. §. A' felség-bántásról.

Felségbántáson (crimen laesae maiestatis) törvé-
nyeink azon gonosztettet értik, mellyel valaki törvényes
fejedelmünknek személyes megsértésén, vagy hazánk'
csendességének pártütés által való felforgatásán dolgozik,
avagy az ilyen szándékot palástolás 's másféle tett vagy
elmulasztás által pártolja. Nevezet szerint Sz. István'
II dik könyvének az 1715diki 7dik ágazat által is kijelelt
51-dik, és Kálmán' II. könyvének 6dik czikkelye, 's a'
hármias törvény' I ső része' 14dik czímjének 1ső pontja e'
következő eseteket számlálják a' felségbántásnak undok
gonosztettéhez: 1ször. Ha ki szentségtörő kezeit fejedel-
münknek személyére veti, vagy élete ellen haddal vagy
méreggel leselkedik, avagy azon falat 's házat, mellyben
fejedelmünk tartózkodik, erőszakosan megtámadja. —
2szor. Ha ki a' fejedelemnek vagy hazának ép létben

maradása ellen összeesküszik, vagy az illyennel tudva egyetért. — 3szor. Ha ki azt, ki ilyeneket eszében forral, esmervén, és tettét bebizonyítani képes lévén, fel nem adja. *) Innen következik, hogy ezen gonosztett nem csak teljesedésbe vitel, hanem minden külső tette kitört törekedés, egyetértés, sőt pusztá fel nem fedezés által is már teljessé válik.

Ezen undok gonosztettnek büntetése, hármas törvényünk' 1ső része' 13dik, 14dik és 2dik része' 12dik és 44dik czímjei szerint, a' gonosztévőnek fejkvételében, melyet a' súlyosító környüállásokhoz képest megkeményebbíteni is szokás, és a' valóságos sajátjában lévő 's tulajdon osztályrészére jutó mindennemű akár ingó akár ingatlan jószágainak örök veszteségében áll, erejekben maradván mindazáltal másoknak azok iránt lévő, akár adósságbeli akár másféle kereseteik, továbbá, a' gonosztévő' osztozatlan gyermekeinek és testvéreinek osztályrészeik, és feleségének jószágai mindennemű igazaival együtt a' büntetésnek terhétől mentek lévén, és pedig olly annyira, hogy 1659diki törvényünk' 104dik ágazatának rendelete szerint a' foglalatoskodó bíró mind ezeket tüstént az ítéletnek végre-hajtásakor kiszakasztani és tulajdonosaiknak általadni tartozik. Az itt mondottakra továbbá még tanúságul szolgálnak az 1715diki 9dik, 1723diki 9dik és 1791diki 56dik törvényágazatok is. — E' gonosztettnek büntetését az 1715diki 9dik törvény megkeményebbítette ugyan, a' jószágvesztéseget a' gonosztévő' osztozatlan, ha bár ártatlan, gyermekeinek osztályrészeire is kiterjesztvén; **) azonban az 1791diki törv' 56dik ágazata ezen kemény rendelést ismét eltörlötte.

Egyébiránt a' felségbántás' boszulására nézve néhány különös, 's e' gonosztettet egyedül érdeklő törvényrendeleteink vagynak, úgymint: 1szor) Hogy jöllehet a' tetten kapásnak, vagy országgyűlési ágazat által törént kiiratásnak esetén kívül 1715diki 7dik törvényünk szerint a' gonosztévőnek jószágait a' királyi fiskus meg-

marasztaló végítélet előtt e' gonosztettben sem foglalhatja el: a' most említett törvénynél fogva mindazáltal a' felségbántásról gyanús személynek mindennemű jószágai a' királyi fiskusnak kérésére tüstént perének kezdetekor összeveiratnak 's azoknak igazgatásaa' törvényszéknek bölcs ítélletéhez képest vagy a' gyanús személyre magára hagyatik, vagy pedig birói zár rendeltetvén, másra valakire szoros számadásnak terhe alatt bizatik. — 2szor) Hogy e' gonosztettben a' gyanús személy akármelly karbeli legyen, a' törvényes megidéztetés előtt befogathatik. — 3szor) Hogy ugyan e' gonosztettben a' törvényszék' bölcs belátásához képest magát a' beárulót is tanúság-tételhez engedheti. — 4szer) Hogy e' gonosztettre nézve törvényünk a' kezességet világos szavakkal kirekeszti. — 5szor) Hogy e' gonosztettnek perében törvényünk a' királyi ügyvédnek különösen kötelességül teszi, hogy a' beárulónak kereszt- és vezetéknévét vádlevelének benyújtásakor tüstént a' törvényszék' előülölőjének bejelentse; hogy netalán hamis vádja kiszülvén azonnal gonoszságának érdemlett büntetését vegye. — 6szor) Hogy ezen gonosztettben újabb törvényünk' rendelkezése szerint ***) első bíróság, akárki legyen a' bűnös, mindenkor a' királyi törvénytáblát illeti. Így rendelik ezeket az 1715diki 7d., 1741diki 26dik és 1791diki 56dik törvényágazatok.

*) Ezen esmértetésből kitetszik, hogy törvényeink a' felségbántást más értelemben veszik, mintsem azt a' természeti törvénynek akár régibb (Martini a' polgári társaság' törvényéről a' 290dik állításában), akár újabb (Szi-benliszt a' társaságok' természeti törvényének 191 §ában) tanítói venni szokták. — Tudós Vuchetich úr a' felségbántás' gonosztettét pártütésre (perduellio) és a' tulajdon értelemben vett felségbántásra (crimen laesae majestatis) osztja, pártütésnek mondván a' jobbagynak mindennemű álnok cselekedetét, mellyet az a' polgári össze-szövetkezésnek vagy a' fejedelem' személyének léte vagy bátorsága ellen ellenséges szándékkal elkövet, — felségbántásnak pedig különösen minden olyan álnok tettet nevez.

vén, mellyel a' jobbágy a' pártütésen kívül akármiképen a' polgári társaságot vagy annak fejedelmét, nevezet szerint életére, szabadságára, becsületére, vagy méltóságára nézve megsérti. — Azonban hazánknak törvényei, a' mint azt az 1715diki törv. 7dik ágazatának 1ső, 2dik 3dik, 6dik, továbbá 9dik ágazatának 2dik, 4dik, és 40dik ágaz. 2dik pontjában láthatni, a' felségbántást és pártütést egyértelmű kifejezéseknek veszik, 's azontúl azon esmérteket, mellyeket a' tudós szerző németország' újabbkori tudósait követve azoknak ad, törvényeinkből tökéletesen megigazolni nem lehet.

**) Azonban már ezen törvény' rendelkezéséhez azt ragasztá hozzá: hogy az ártatlan gyermekek nem ugyan törvény' erejénél, hanem királyi kegyelemnél fogva érdemeikhez és állapotjoknak illendőségéhez képest különös tekintetbe vétessenek, nekik, ha a' körülállások úgy kívánnák, egész gyermeki részeik is meghagyatván.

***) Hajdan Korvin Mátyás' II. törv. 3d., VI. törv. 46dik, II. Ulászló' I. törv. 13d. II. törv. 3d. főképen pedig az 1559. törv. 43d. és az 1715diki törv. 7d. ágazataiknak tanúságuk szerint a' felségbántás' gonosztettének perében ön maga a' király volt bíró, Korvin Mátyás most érdeklett törvényeinek rendelkezők szerint ugyan néhány főpapot, és ország' báróit oldala mellé vévén, II. Ulászló II. törv. 3d. ágazata szerint pedig e' célra országgyűlést hirdetvén. — Később az 1715diki törv. 7d. ágazatában az volt rendelve: hogy a' király, ha ezen gonosztettet tulajdon személyében akarná ítélni, azt akár az országban akár azon kívül megtehesse, csak hogy azt a' hazánk' törvényeinek rendelkezései szerint, és magyar tanácsosaival tegye; ha pedig önnön személyében ítélni nem akarna, ítéelő hatalmát magyar bírókra bizza, kik az ország' határain belől ítélni és a' pernek egész rendjét a' királyi felségnek elejébe terjesztetni tartozzanak.

53. §. A' hívségtelenség' szenyéről.

Hívségtelenkedésen (nota infidelitatis) az a' gonosztett értetődik, mellyel valaki fejedelmünknek és hazánknak méltóságát 's közjavát az 1723diki törv. 9d. ágazatában előszámlált kilencz esetekben megsérti. E' követke-

zók pedig nevezet szerint a' hívségtelenkedésnek esetei: 1ször) Ha ki magát a' szent korona, királyi felség, és ország' közhatalmának 's tekintetének nyilván ellene szegezi. — 2szor) Ha a' birák, és közhitelességű helyek vagy személyek hivatalaikkal visszaélvén hiteles pecséteik alatt álleveleket költenek. — 3szor) Ha ki hamis pénzt ver, vagy ötven forint felé nyilván és tudva kiád. *) — 4szer) Ha ki rablásra és hazánk' belső csendjének megzavarására rossz embereket bérlel, vagy az országba behoz. — 5ször) Ha ki hazánkban valamelly olly hitvallást nyilván gyakorol, mellynek gyakorlása törvényeink által meg engedve nincsen. **) — 6szor) Ha ki hazánk' és hozzákapcsolt részeinek valamelly határszéli várát az ellenségnek álnokul feladja 's elveszti. — 7szer) Ha ki hazánk' vetélkedő társainak és ellenségeinek fegyvert, vagy háború közben eleséget szolgáltat. — 8szor) Ha valamely harminczados vagy más akárki a' királyi jövedelmek' csonkulásával a' még pénzzé nem vert arany- és ezüstnek kivitele iránt külföldiekkel szövetségre lép, ilyen aranyat és ezüstöt az országból lopva kiviszen ***)

Ezen gonosztettnek büntetése is, a' hármas törv. Iső része' 14d. czimjének és az 1723diki törv. 9d. ágazatának tanusága szerint, élet- és jószág-veszteségben áll, a' jószág-veszteségre nézve mindazon megcsorításoknak helyök lévén, mellyeket a' felségbántás' büntetéséről szóltomban előterjesztettem. Sőt azokon túl a' fenn érdeklött 1723diki 9d. törvényágazat e' gonosztettben a' sérelmet-szenvedettek' káraiknak és költségeiknek megtérítését is világos szavakkal fenntartja. — Az itt előterjesztett büntetés iránt mindazonáltal hármas törvényünk' 2d. részének, az 1723diki 9d. ágazat által is megerősített 16d. czímje az állevél-költés' esetében, a' hiteles káptalanokra és szerzetes egyesületekre nézve kivételt tészén, irántok különösen azt határozván: hogy állevél-költés végett a' káptalan vagy szerzetes egyesület ugyan pecsétjét, a' levélköltségnél jelenvolt tagok pedig, pofáikon és homlokaikon tüzes

pecséttel megbélyegeztetvén, egyházi haszonvételeiket vesztsék el. — A' biróság, valamint a' felségbántásban ugy ezen gonosztetthben is az 1791diki 56d. törvényágazat' rendelkezéséből a' királyi ítélő táblát kirekesztőleg illeti.

*) A' pénz iránt elkövetni szokott egyéb gonosztettek nem tartoznak a' hívségtelenkedés' esetei közé, vagynak mind-azáltal azoknak is büntetések. Nevezet szerint: 1ször) A' pengő pénz' környül-metélésére 's másféle hiányosítására 'Sigmond II. törv. 18d. ágazata birói mérséklésű büntetést szab. — 2szor) A' keletbe tett pénznek el nem fogadását az 1630diki 9d. törvényágazat a' pénznek és eladó javaknak veszteségével bünteti. — 3szor) A' hamis pénznek országunkba hozatalát II. Ulászló VI. törv. 11d. és az 1625diki törv. 41d. ágazata a' lopva behozott pénznek, és a' gonosztévőnél találtató mindennemű javaknak veszteségével büntettetni rendeli.

**) Hogy az 1723dik törv. 9d. ágazatában érdeklött nyilván-
ságos és kárhozatos eretnekséget követőn valóban ilyen
értetődik, az 1791diki 26d., 27d. és 38d. törvényágaza-
toknak rendelkezéseiből világosan kitetszik.

**) Az 1723diki törv. 9d. ágazata előtt sokkal számosabbak
voltak a' hívségtelenkedésnek eseti, a' mint azt Korvin
Mátyás' I. törv. 2d. ágazata, hárm. törv. 1ső részének
14d. címje, és több más törvényeink bizonyítják.

54. §. A' béketörésnek gonosztettéről.

A' béketörés vagy is a' külső békességnek megsze-
gése az 1536diki 52d. törvényágazatnak, 's más számos
törvényeinknek értelmök szerint olyan gonosztett, mel-
lyet a' hazapolgár akkor követ el, ha az idegen nemzet
tel kötött békességet vagy fegyvernynyugvást, annak földjé-
re fegyveres erővel tulajdon kényéből beütvén, megszegi.
Az 1608diki törvénynek koronázás utáni 2d. ágazatja,
mellyet több későbbi törvényeink, úgymint az 1618diki
3d., az 1622diki 19d., az 1625diki 13d. és az 1647diki
44dik törvényágazataink megerősitenek, e' gonosztettre
büntetésül pallost rendel.

55. §. *A' zenebonáról.*

A' zenebonán 's lázadáson (vis publica), a' mennyire törvényeink azt a' felségbántástól és hívségtelenkedéstől különböző gonosztettnek veszik, az 1608diki törv. kor. ut. 2d., 1609diki törv. 19d., 1622-diki törv. 39d. és 1655diki törv. 76d. ágazataik szerint az a' gonosztett értetődik, melly a' magányos hazapolgárok ellen történt feltámadás, helységeknek kirablása, a' köznépnek vagy nemességnek sanyargatása által követtetik el. E' gonosztettre, ha a' rablás 's dúlás tetemesb volt, a' most említett törvényeink halálbüntetést szabnak; a' kisebb zenebonát pedig az 1723diki 12d. törvényágazat uratlan hajdúk által másokat sanyargatókról szóló 4d. pontjának értelme szerint a' kárnak és költségnek megtérítésén túl birói mérséklésű büntetés követi.

56. §. *A' közkincs-lopásról és elsikkasztásról.*

Közkincs-elsikkasztásnak (crimen residui) azon gonosztett mondatik, melly által valaki a' gondviselésére bízott közkincsét csalárdul vagy vétkesen eltékozzolja; közkincs-lopásnak (crimen peculatus) pedig azon tolvajságot nevezzük, mellyet valaki a' gondviselésére nem bízott közkincsre nézve elkövet. — A' közkincs-lopást, mivel törvényeink reá külön büntetést nem rendelnek, a' közszerű tolvajság' büntetése követi, 's a' lopás' tárgyának különös mivolta csupán csak súlyosító környülállásul vétethetik. Ugyanazon büntetésnek vagyon helye a' közkincs-elsikkasztásban is, ha a' tettet tolvajságra húzni lehet; másként az 1647diki 37d. és 1723diki 63d. törvényágazatok szerint, a' bűnös csupán csak az eltékozzott pénznek, és a' perre tett költségnek megtérítésére szorítatik. A' közkincs-elsikkasztásnak egy nemét mindazáltal törvényeink különös figyelemre vették, azt t. i. melly a' határvárak' megerősítésére ingyen munka helyett beszedett pénzeket érdekli, az ilyen pénzek beszedői el-

len, ha azokat céljokra hiven nem fordítván, magoknak tulajdonítanak, az 1563diki 21d. törvényágazat azt rendelve: hogy gonosztételőknek első esetében az elorzott pénzt ötszörösen, másodikában tizszeresen térítsék meg, ha pedig gonosztettőkbe harmadzor is vissza esnének, nyilvánságos tolvajok gyanánt főveszteséggel büntettesse. Egyébiránt hogy e' törvénynek rendelkezéseit a' közkins-elsikkasztásnak egyéb nemeire általánosan kiterjeszteni nem lehet, onnét tetszik ki: mert ezen törvény-rendelések' különös keménységének oka, melly a' határszélek' megerősítésének elmulasztásában fekszik, a' közkins-elsikkasztásnak egyéb fajtái ellen nem harcol.

57. §. *A' tisztséértéről.*

Tisztséértésen (*crimen repetundarum*) azon gonosztett értetődik, mellyel valamelly köztiszt magát ajándék vagy ígéret által megvesztegetni hagyván, közhivatalával vissza él. II. Ulászló' III. d. törv. 4d. ágazata az ítélőmesterekre, ha valamelly perlekedő féltől elfogadott ajándék végett igazságtalan ítéletet tennének, — élet és jószág' vesztésének, következőleg a' hívségtelenkedés' vétkének büntetését rendelte; melly büntetés mindazáltal, mivelhogy az 1723diki 9d. törvényágazat ezen gonosztettet a' hívségtelenkedésnek esetei közé többé nem számlálja, sőt a' következő 10d. és 11d. ágazataiban sem említi, ugyanazon törvény 12d. ágazatának 5d. pontja által birói mérséklésű fenyítékké változott. Másféle tisztviselőkről világos szavakkal törvényeink semmit sem rendelnek; azonban kétséget nem szenved, hogy a' biró akármelly tisztviselőt, ha tisztjével vissza él, gonoszságához illő fenyíték alá, vagy ha visszaélése által hivatalbeli etküvését megtörte volna, hitszegés' büntetése alá is vetheti.

58. §. *A' gonosztett-pártolásról.*

A' gonosztett-pártolás 's orgazdaság (*crimen fautoratus*) az a' gonosztett, mellyel valaki valamelly gonosz-

tévőt lakába tudva befogad, 's őtet a' kézrekerítéstől megmenteni iparkodik. A' mi e' gonosztettnek büntetését illeti: az 1563diki 39d. törvényágazat az olyan gonosztett-pártolókra, kik valamelly szántszándékos és törvényszék által kiíratott gonosztévőt lakukba befogadnak, 's azt a' fő- vagy al-ispán' felszólítására se ki nem adják se megfogni nem engedik, az 1659diki törv. 17d. ágazata pedig az olyanokra, kik a' szegény népet rablásaik által sanyargató gonosztévőket pártolják, fővesztést rendel; azonban mivel azon súlyos környüállások, mellyek ezen törvényekben említetnek, nem minden gonosztett-pártolásban fordulnak elő, könnyü általlátni: hogy ezen törvénybeli rendszerű büntetést a' gonosztett-pártolásnak minden eseteire általánosan kiterjeszteni nem lehet, következőleg hogy ezen gonosztettnek büntetése rendszerint a' bírónak mérséklésétől függ.

59. §. *A' gonosztévőnek elszöktetéséről.*

A' gonosztévőnek elszöktetésén (*dimissio malefactorum*) Korvin Mátyás' VI. törv. 38d. II. Ulászló' II. törv. 19d. és az 1715diki törv. 48d. ágazatainak értelmök szerint, azon gonosztett értetődik, mellyel valaki a' kézrekerített gonosztévőt, minekelőtte büntetését kiállaná, elillantani engedi. — E' gonosztettnek büntetése, az elszöktetőknek különbéleségekhez képest különböző: 1szor) Ha az elszöktető büntető hatalommal nem bír, Korvin Mátyás' VI. törv. 38d. ágazatának erejénél fogva, a' kár' megtérítésén túl, a' gonosztévőnek díjával bűnhődik. — 2szor) Ha fenytő hatalommal törvénynél 's hivatalánál fogva bír, II. Ulászló' II. törv. 19d. ágazatának rendelkezéből, az elillantott gonosztévőnek díján túl hivatalát elveszti, és hasonló hivatal-viselésre alkalmatlanná lesz. — Végre 3szor) Ha fenytő hatalommal királyi kegyelemlevél 's privilegyiom mellett bír, az 1715diki 48d. törvényágazatnak határozásából, a' királyi fiskusnak vádlevele mellett privilegyiomának és hivatalának veszteségében marasztal-

tatik, és azontúl még a' sérelmet szenvedő fél vármegyeye előtt ellene kára' és sérelme' becsűjének megtérítését is követelheti. Továbbá ezen gonosztettnek büntetésére nézve még az is különös említést érdemel, hogy a' gonosztévőt elszöktető, ha fenyítő hatalammal bírt, Ulászlónak fenn érdeklett törvénye szerint e' gonosztettnek törvénybeli rendszerű büntetésében nem csak akkor marasztaltatik, ha szántsándékkal, hanem akkor is, ha gondatlanságból bűnhődött; a' fenyítő hatalommal nem bíró mindazonáltal Korvin Mátyásnak szinte itt említett törvényénél fogva rendszerű büntetés alá egyedül csak akkor vettetik, ha gonosztette szántsándékos volt.

60. §. *A' korona' igazait sértő hitszegésről.*

Korona' igazait sértő hitszegésen azon gonosztett értetődik, mellyel valaki az esküvésnek szentségét fejedelmünk' és szent koronánk' igazainak sérelmére megszegi. Büntetése a' hárm. törv. 2d. része' 30d. czímjének tanúsága szerint, a' törvény' gyalázatán túl a' gonosztévő, mindennemű akár ingó akár ingatlan, 's a' szent koronának hatalma alatt akárhol találtató jószágainak örök veszteségében áll. — Hogy a' jószág-veszteséget itten is a' gonosztévőnek osztályrészére szorítva kellessék érteni, azt a' természeti igazságon túl, a' felségbántás' és hívségtelenkedés' büntetését megszorító törvényeinknek lelkéből is lehet következtetni. —

Második szakasz.

A' polgári társaságot közvetve sértő

vagy is

A' vallást érdeklő gonosztettekről.

61. §. *A' káromlásról.*

A' káromlás, melly isteni felség' bántásának is szokott neveztetni, 1563diki törvényünk' 42d. ágazatának

értelme szerint az a' gonosztett, mellyel valaki Istent gyalázó szavakra vagy tettekre sértő szándékkal fakad. Hogy a' káromlás' gonosztettének képzetéhez az Istent sértő szándék megkívántatik, következőleg hogy a' nyelvnek pusztá csuszamlásai a' káromlás' gonosztettének körébe nem tartoznak, onnét tetszik ki; mert midőn a' fenn érdeklött törvény e' gonosztettnek büntetését kijeleli, az átkozódás közben ki lövellett káromló szavakról beszél. Többféle fajtakra szokott pedig a' káromlás osztatni, ugymint: 1ször) Közvetetlen és közvetve Istent érdeklő káromlásra, a' mint t. i. a' káromlás egyenesen vagy Istent magát vagy pedig a' szentséget, a' boldogságos szűz Máriát, a' szenteket, a' lelket érdekli. — 2ször) Szó- és tettebeli káromlásra, a' mint t. i. vagy szavakkal vagy tettekkel követtetik el. — E' gonosztettnek büntetésére nézve az 1563diki 42d. törvényágazat azt rendelte: hogy a' káromló első gonosztettéért vesszővel, másodikért pálczával, harmadikért pedig úgy mint valamelly gyilkos vagy másféle gonosztévő, következőleg főveszteséggel büntetessék. Továbbá ugyanezen törvény azokra, kik az isten-káromlót fel nem adják, három nehéz márkú büntetést rendel.

62. §. *Az eretnekségről és hittől-szakadásról.*

Eretnekségen (haeresis) úgy mint fenyítő törvényszéki gonosztetten, törvényeink szerint valamelly olyan hitvallásnak terjesztése, vagy nyilvánvaló gyakorlása értetődik, melly hazánkban sem teljes polgári just, sem türödelmet nem nyert. — Ezen gonosztetről ugymint a' hívségtelenkedés' szennyjének egyik esetéről az 53. §ban már szólottam.

Hittől-szakadáson (apostasia) úgy mint gonosztetten pedig hazánk' törvénybeli szokása a' katholika hittől akár-melly más hitvallásra történő eltérést ért. Hogy a' katholika hittől elszakadás hazánkban büntetést maga után vonzó tett légyen, az 1791diki törv. 26d. ágazatának 13d.

pontjából kitetszik: melly szerint kemény büntetés alatt tilalmas valamelly katholikust más hitvallásra akármine-mű módon édesgetni. Büntetését mindazonáltal a' törvény meg nem határozza. — Azonban hogy azokat, kik a' királyi helytartó tanácsnak intéző levelei által kijelölt uton t. i. a' talajdon papjok hat héti oktatásának kiál-lása után, az a' felett nyert tanúlevél mellett az ágostai vagy helvécziai vallásra által lépnek, semmi fenyítő büntetés sem érheti, az a' most említett 1791diki tör-vényből nyilván bebizonyodik.

63. §. *Az egyházsértésről.*

Az egyházsértés vagy egyháztörés (*violatio eccle-siae*) az a' gonosztett, melly által valaki az egyháznak szentségét, azt erőhatalammal megtámadván, 's ajtait betörvén, abban tolvajságot vagy más gonosztettet elkö-vet, vagy egyébképen megsérti. — Az egyházakat megtámadás, feltörés és rablás által sértő katonákra Kor-vin Mátyás' VI. törv. 61d. ágazata, ha birtokosak volná-nak, örök jószág-veszteséget, ha nemtelenek, eleven ége-tést, az 1595diki törv. 27d. ágazata pedig minden különbség nélkül fő- és vagyon-veszteséget rendel. Azonban mi-vel hogy mind e' két törvény a' katonaságnak akkori za-bolátlan dúlásai ellen volt szabva, azoknak rendelkezéit az egyházsértés' egyéb eseteire kiterjeszteni nem lehet. Egyébiránt ezen gonosztett többnyire tolvajsággal, rab-lással vagy más gonosztettel szokott öszvekötvé lenni, és olyankor azon fő gonosztett' büntetésének vagyon he-lye, az egyház-sértés egyedül súlyosító környülállás gya-nánt vétetvén. Ha az egyházsértéshez semmi más gonosz-tett nem járulna, büntetése egészen birói mérsékléstől függ.

Végre nem léssen felesleges itten még azt is megje-gyezni, hogy ezen gonosztettől megkülönböztetni szük-ség legyen a' vallás' vak hevéből történő egyház-elfogla-lást, mivel ez az 1647diki 14d. és 1791diki 26d. törvény-

ágazatok szerint nem fenyítő, hanem csak közönséges törvénszéki gonosztett, melly 600 magyar forint bírsággal büntetődik. —

64. §. *A' bűbájosságról.*

Hajdan a' vallást érdeklő gonosztettek közé számláltatott a' bűbájosság 's ördögösség is (magia demoniaca). Ezen az emberek olly gonosztettet értének, mellyel valaki másnak kárára az ördögnek segedelmével csudálatos és szokatlan tüneményeket és változásokat eszközölt. — Különbféle fajtákra osztotta pedig őket a' közvélekedés, ugymint: jósolókra, varázslókra, igézőkre, sorsvetőkre, kantaíresekre, szemfényvesztőkre boszorkányokra, lidérczekre, 's a' t. a' mint azt első királyainknak törvényeik és régibb törvénytudóinknak munkáik bizonyítják. Büntetése ugyanezen munkáknak tanúsága szerint főveszteség, 's nevezetesen ha a' gonosztett kártétellel volt öszvekapcsolva, elevenen-égetés volt. *) Azonban a' bűbájosságról divatban volt balitéletnek köde újabb korban elszélyesztetvén, dicső Mária Terézsia királynénk a' boszorkányokat 's bűbájosokat üldöző pert különös királyi rendelete által, melly hazánk' törvénszékein is keletbe jöve, az emberiségnek nagy javára szerencsésen eltörölte.

*) Lásd Huszti István' III. könyv. 16d. címjét, főképen pedig Bodó Mátyás' II. rész 78, 79 és 80dik öt egész ívre terjedő ágazatait.

MÁSODIK ÉRTEKEZÉS.

A' MAGÁNYOS HAZAPOLGÁROKAT SÉRTŐ GONOSZTETTEKRŐL.

Első szakasz.

A' hazapolgároknak életét és tagjait sértő gonosztettekről.

65. §. *A' gyilkosságról tágos értelemben.*

Gyilkosságon (homicidium) tágos értelemben törvényeink azon gonosztettet értik, melly az embernek életétől megfosztása vagy arra célzó törekedés által követtetik el. Mondám 1ször) *Gonosztettet*, mert azok szerint, mellyeket a' gonosztettekről 's azoknak büntetéseikről általánosan mondtam, arra hogy az emberölés büntetést vonzzon maga után, fenyítő törvényeinkkel ellenkező 's külső tette fakadt szabad álnok vagy legalább vétkes cselekedetnek, az az gonosztettnek kell lennie: és innét már értetődik, hogy az emberölést, ha vagy véletlen esethől, vagy lelki szabadság nélkül, valamint szinte ha igazság-kiszolgáltatásnak törvényes útján vagy büntelen önvédelemből történt, gyilkosságnak venni, 's megbüntetni nem lehet. Mondám 2szor) *Melly az embernek életétől megfosztása vagy arra célzó törekedés által követtetik el*; mert valóban törvényeink szerint a' gyilkossághoz tettere vagy is tárgyára nézve az kívántatik meg: hogy a' tett élet ellen, és pedig nem valamely más teremtménynek, hanem emberi lénynak élete ellen célozzon, úgy mindazonáltal, hogy minden emberi lénynak élete ellen célzó tettet, ha bár az beteges, esztelen 's nyomorult teremtmény, sőt ha bár csak anyai méhben élő gyümölcs vagy bénna, de mindazáltal emberi képet viselő csecsemő volna is, gyilkosságnak kellessék tekinteni. —

Egyébiránt jöllehet ezen esmértetés szerint az emberi élet ellen czélzó mindennemü gonosz törekedés gyilkosság körébe tartozik, hogy mindazáltal valakit tárgyra nézve teljes gyilkosság' szerzőjének lehessen tartani, — az állefél által élet után lelelkedésnek esetét az 1723diki 11dik törvényágazat' különös rendelkezésénél fogva egyedül kivéven, — a' fenn (25 és 33 §§-okban) mondattak szerint az kívántatik meg: hogy annak tette legalább minden környülállásaival együttvéve maga egyedül elégséges eszközlő oka légyen a' tüstént következő vagy késöbben szükségképen következő halálnak. Innét folyik, hogy nevezet szerint a' sebesítésre következő halálnak esetében a' sebesítőt csupán csak akkor lehet tettére nézve teljes gyilkosság' szerzőjének tekinteni, ha a' seb halálos vagy is olyan volt, melly vagy általán, vagy legalább a' helynek, időnek, 's megsebhedett tagnak környülállásával együttvéve a' halált maga egyedül, a' sebesítőnek nem tulajdonítható minden más külső ok' hozzájárulta nélkül, maga után vonzotta. Következőleg ha a' megsebesedett személy önnönmagának vagy orvosának, 's másféle ápolójának vétke vagy a' sebbel öszveköttetésben nem lévő valamelly betegségnek oda járulása miatt, avagy véletlen esetből veszett el, a' sebesítőt tettére nézve teljes gyilkosságnak büntetésében marasztalni nem lehet.

66. §. *A' büntelen önvédelem' igazságáról.*

Mivel a' gyilkosságnak esmértetésében mondattak szerint a' büntelen önvédelemből történt emberölést gyilkosságnak venni 's megbüntetni nem lehet; a' szóban forgó tárgynak tökéletes értelmére szükséges itten, a' büntelen önvédelem' igazságának természetét, feltételeit és korlátit is előterjeszteni.

A' büntelen önvédelem' igazságán azon igazunkat értjük, mellynél fogva a' védelemnek más eszközei elégtelenek lévén, az igazságtalanul megtámadót életétől is

megfoszthatjuk. — Ezen igazságnak büntelen gyakorolhatására a' puszta fenyegetés, sem a' dolog' természetéből, — mivel a' had' és erőszak' jusából, melly valóságos sérelmen épül, egyenesen származik, — sem hazai törvényeink szerint, a' mint ez a' hárm. törv. 3d. rész. 23d. címjéből látható, elégséges okul soha sem szolgálhat, hanem arra mindenkor előre menő valóságos megtámadtatás szükséges. Sőt hogy a' valóságos megtámadtatás is az önvédelemből történő emberölést büntelenné tehesse, még néhány más feltételek is szükségesek, ugymint: 1ször) Hogy a' megtámadás törvénytelen 's igazságtalan legyen; mert az ellen, ki bennünket igazságosan megtámad, mivel igazainkat nem sérti, erőszakkal élni nem szabad; a' mint ezt a' hárm. törv. 3d. része' 22d. címjének 3d. pontja is világosan megjegyzi. 2ször) Hogy a' megtámadtatás véletlenül, és olly hirtelen történjék, hogy a' köz előjáróknak segedelméhez folyamodni lehetetlen legyen; mert midőn polgári társaságba állottunk, a' köz jó rendnek szükséges fenntartása végett önvédelmünkéről mindaddig lemondánk, míg a' közvédelem helyet foghat. 3ször) Hogy önvédelmünk' jusával addig éljünk, mig megtámadtatásunk tart; mert annak megszünthe után erőszakkal élni bosszuállás lenne, mellyet mind a' természetnek örök törvénye mind pedig a' hárm. törv. 3d. részének 21d. címje nyilván tilalmaz. — 4szer) Hogy a' megtámadás életünket, szemérmünket, tagjaink' épségét, vagy legalább jószágainkat érdekelje. Mondám *legalább jószágainkat*; mert jöllehet a' szeretetnek törvényénél fogva, embertársunknak életét vagyonunk elejébe tenni kötelesek lévén, jószágunk' megtámadójának megölése által a' rénynek nem szolgálunk is, az igazságot mindazáltal és a' szoros törvényt a' hárm. törv. 3d. része' 22d. címjének értelme szerint is meg nem sértjük. — Becsületünk' megtámadója ellen ennek halála becsületünk' megtartására sem alkalmas sem szükséges eszköz nem lévén, az önvédelemnek itt szóban forgó jusával élni soha sem szabad.

Vége 5ször) Az önvédelem által történő emberölés' büntelenséghez szokás még azonfeltételt is megkívánni, hogy a' sérelmet lágyabb 's jobb szerrel eltávoztatni lehetetlen legyen. És valóban mivel hogy a' had' és erőszak' jusa csupán csak a' céléréshez szükséges eszközökre terjed; miglen a' sérelmet lágyabb szerrel elháríthatjuk, mindaddig a' megtámadónak életéhez igazságunk nem lehet. Azonban mivel azt meghatározni igen nehéz, valljon lehetett-e és bátorságos volt-e lágyabb szerekhez nyúlni: ezen utolsó feltétel a' lelkiismeretnek ítélőszékét inkább mintsem a' külső törvényszéket illeti, és valóban a' hárm. törv. 3d. része' 21d. és 22d. címjeinek tanúsága szerint fenyítő törvényszékeinken szorosan tekintetbe vétetni nem szokott. —

Ha valaki megtámadóját mindezen föltételeknek pontos megtartásával önvédelem közben megöli, valamint minden büntől, úgy szinte minden legkisebb fenyítő büntetéstől is ment; a' mint ezt a' hárm. törv. 3d. részének 21d. címje világos szavakkal is kinyilatkoztatja. Ellenben ha valamellyik föltételre szántszándékkal vagy vétkesen nem ügyelt, tette majd szántszándékos, majd vétkes gyilkossággá válik.

Vége nem lészen fölösleges itten azt is megjegyezni, hogy a' büntelen védelem' jusával mind a' természeti igazság szerint, mind a' hárm. törv. 3d. része' 24d. címjének világos rendelkezéséből, nem csak önmagunknak hanem embertársunknak oltalmában is szabadon élhetünk.

67. §. *A' gyilkosságnak különféle fajtái.*

A' tágos értelemben vett gyilkosság, a' mint valaki vagy önnönmagának vagy embertásának életét veszi el, öngyilkolásra (aotochiria) és szoros értelemben vett gyilkosságra, és ez ismét, a' mint vagy öszve vagy on rablással kapcsolva vagy nem, rabló gyilkosságra vagy is latorságra *) (latrocinium), és pusztá 's egyszerű gyilkosságra (homicidium simplex) oszlik.

Az egyszerű vagy is legszorosb értelemben vett gyilkosságnak ismét több alosztályai vannak. Nevezet szerint a' megsértett személynek mineműségére nézve súlyosb és közönséges gyilkosságra (homicidium qualificatum et commune) oszlik, a' mint t. i. vagy olyan személyen követtetik el, kinek sérelmére a' törvény megkeményebbített büntetést rendelt, vagy pedig olyanon, kinek sérelmét a' büntetés minden keményebbítés nélkül követi. —

A' súlyosb gyilkosságnak törvényeink szerint két fajtája vagyon: 1ször) A' rokongyilkolás (parricidium), mellyet az követ el, ki szülőjét, magzatát **) házastársát, testvérét, vagy másféle vérbeli rokonát életétől megfosztja, vagy attól megfosztani törekedik. ***) 2szor) A' polgári társasságnak különös oltalma alatt álló személyeken elkövetett gyilkosság. Illyen személyek az 1723diki törv. 11d. ágazata szerint e' következők: a) A' hét személyes, királyi, kerületi, és vármegyei törvényszékeknek birái, a' közhitelességű káptalanoknak és szerzetes egyesületeknek tagjai, a' királyi, nádorispáni, és horvátországi báni emberek, az ország' bárói, a' főispánok, a' királyi kamarának tanácsosai, a' királyi fő- és al-ügyigazgató, midőn hivatalokban törvényesen forgolódnak. b) Az ország' gyűlésén jelenlévő főpapok, nagyurak és nemesek' követeikkel és ezek' háznépével együtt; továbbá az ország vagy vármegye' gyűlésére, a' törvényszékekre és szökevény jobbagyak és szolgák vagy katonai kicsapongások iránt tartandó bírói vizsgálatokra, vagy katonasággal teendő számolásra utazó vagy illyen hivatalos tételekben forgolódo, 's azokról visszatérő személyek. Végre c) az ország' gyűlésén panaszt-tévők.

Továbbá mindennemű akár közönséges akár súlyosb gyilkosságot még fel lehet osztani: 1ször) Az akarat' elhatározásának módjára nézve tulajdon indulatból és másnak tanácsa, parancsolatja vagy bérbe-fogadása mellett elkövetett gyilkosságra. 2szor) Az élet' elvételének módjait tekintve erőszakos tett, méreg, állefél-költés, és

különösen a' kisdedekre nézve csecsemő- kitétel és magzat-elűzés által eszközölt gyilkosságra.

Végre az erőszakos gyilkosságot még fel lehet veszekedés közben és azon kívül történt gyilkosságra osztani.

*) Hogy a' latorságnak képzetéhez törvényeink szerint a' rablás vagy legalább az arra törekedő szándék szükséges legyen, mind a' hárm. törv. 1-ső részének 15d. címje, mind pedig az 1548diki törvény' 49d. ágazata bizonyítja.

**) A' rokon- gyilkolásnak azon neme, mellyel a' csecsemőnek élete mindjárt születése után anyja által elvételik, csecsemő-gyilkolásnak (infanticidium) szokott nevezettni. Ezen gonosztettben a' gonosztett' tetemének (corpus delicti) kinyomozása különös nehézségekkel jár; mert mint-hogy a' gonosztettnek képzetéhez nem csak az kívántatik meg, hogy a' csecsemő elevenen született, hanem az is, hogy anyjának tette által veszett legyen el: a' végre hogy a' birónak e' gonosztett' teteméről, 's valóságáról csalhatatlan tudománya lehessen, mind e' két környűllásnak valóságát teljes napfényre kell hoznia; a' mi mivel hogy a' csecsemő holtan is születhetett, és ha elevenen született volna is, szülés közben, ha az anyát fájdalmi segedelem nélkül lepték meg, sőt minden segedelem mellett is, anyjának gonosztétele nélkül is elveszhetett, oda járulván, hogy többnyire a' bíró szükséges tanúkat sem lelhet, és sokszor a' csecsemőnek anyja sincsen tudva, természetesen felette nagy nehézségekkel vagyon egybekötve. Egyébiránt a' vizsgalattal foglalatосkodó birónak e' célra eszközül szolgálhatnak az anyának vagy szülésről gyanús személynek és a' netalán föllelhető tanúknak vallatása, a' csecsemő' testecskéjének orvosi szemrevétele, és a' szülés mindennemű környűllásainak szorgalmas kinyomozása.

***) Törvényeink, a' hárm. törv. 1-ső részének 14d. címje, az 1625diki törv. 6dik, és 1723diki törv. 11dik ágazata, a' rokongyilkolás' különneimeinek külön neveket adnak, így a' szülőkön elkövetett gyilkosságot atya- vagy anyagyilkolásnak (patri- vel matricidium) a' házastárson házastársa által elkövetettet férj- vagy feleség- gyilkolásnak, (mariti- vagy uxoricidium), 's a' testvéreket és atya

fakat érdeklőt testvér - vagy atyafi - gyilkolásnak (occisio fratrum vel consangvineorum) nevezik.

68. §. A' gyilkosság' büntetése.

Az öngyilkolásnak büntetése, ha az igyekezet fogantatba ment, bevett szokás szerint a' tisztességes temetésnek megtagadásában áll, kivéven mindazáltal, ha valaki elme-tébolyodásból, mellynek jelenlétét, iránta kétség támadván, a' velünk született büntelenségnek gyanítása végett mindenkor feltenni szükség, ölte volna meg magát; mivel az illyent, elméjének távolléte miatt tette gonosztett nem lévén, valamint semmi büntetés alá vetni, ugy szinte a' tisztességes temetéstől megfosztani sem lehet. A' mi pedig az öngyilkolásra törekedést illeti: mivel hogy a' büntetésnek félelme és végrehajtása újabb törekedésre ösztönül szolgálna, azt fenyítő büntetés alá vetni tanácsos nem volna; ugyan azért ha valaki magát akár szíve' rosszaságából akár elméje' gyengültségéből 's mély busongásból életétől megfosztani iparkodnék, a' közhatalomnak egyéb nem marad hátra, mintsem hogy az olyan embert gondos őrizet alá vévén, az első esetben ugyan lelki tanítókra, a' másodikban pedig orvosokra bizza.

A' latorságot vagy is rabló gyilkosságot a' hárm. törv. 1ső részének 15d. címje kerékkel vagy karóval bünteti; azok pedig, kik latorságból vagy rablásból élő uratlan hajdukat tartanak, hajdan 1548ki 49d. és 1598ki 29d. törvényágazataink szerint, hívségtelenledésnek szenyjébe estenek, melly büntetést mindazáltal 1723diki 12d. törvényágazatunk birói mérséklésű büntetésre változtatott.

A' legszorosb értelemben vett gyilkosságot törvényeink a' hárm. törv. 1ső része' 15d. címjének tanúsága szerint pallossal, a' közönségest ugyan minden megkeményebbítés nélkül, a' súlyosbat *) pedig 1723diki 11d. törvényágazatunk' erejénél fogva a' vérség' izének közelségéhez, vagy a' meggyilkolt személy' hivatalának polczához mérséklendő megkeményebbítéssel, és a' gonosz-

tévőnek díjával büntetik. A' díjnak birsága a' meggyilkolt személynek özvegyére és gyermekeire száll. Az akarat-elhatározás és gonosztett-elkövetés' módjainak különfelesége mindazáltal törvényeink szerint a' büntetésre nézve különbséget nem szül. Azonban hogy a' gonosztévőt törvényszékeink az itten kijelelt törvénybeli rendszerű büntetés alá vethessék, a' törvénybeli rendszerű büntetésekről fenn előterjesztett tanításom szerint a' gonosztettnek állapotjára nézve az kíváncsatik meg: hogy gonosztette mind gonoszságára mind tetteire nézve tökéletes, vagy is való, álnok **) és tárgyára nézve teljes, következőleg — az állevéllal való incselkedésnek ***) esetét, melyben a' gonosztett pusztá törekedés által már tárgyára nézve teljessé válik, kivévén, — egész teljesezésbe ment gonosztett lógyen. A' vétkes vagy teljesezésbe nem ment gyilkosság, mivel törvény által meghatározott büntetése nincsen, a' birónak bölcs mérséklése szerint büntettetik, a' díj-fizetésnek mindazáltal a' hárm. törv. 3d. része' 5d. címjének értelméből a' vétkes gyilkosságban is helye lévén. —

Végre még azt sem léssen felesleges itt meg érinteni, hogy a' fenn (34. §.) mondattak szerint törvényszékeink a' gyilkosságnak törvénybeli rendszerű büntetését egyedül csak a' legszorosb értelemben vett gonosztett-szerzőnek fejére mondhatják, következőleg hogy a' veszekezés közben elkövetett gyilkosságért egyedül csak azt, ki a' meggyilkolton halálos sebet ejtett, vagy ha több halálos sebek ejtettek rajta, ki az első illetén sebet ejtette, ha pedig a' sebek közül különvéve egyik sem volna halálos, senkit se lehessen halállal büntetni. —

*) A' súlyosb gyilkosság hajdan a' hárm. törv. 1ső része' 14d. címjének tawusága szerint, a' hívségtelenkedésnek esetei közé volt számllálva.

**) Tudós Vuchetich úr' fenyítő törvényünkrol írt munkája' II. részének 28d. és 30d. §§-ban azt tanítja, hogy a' gyilkosság' térvénybeli rendszerű büntetésének csak akkor lehet helye, ha a' gonosztett álnokul egyszer'smind eltökélve (deliberate) volt téve, az eltökélt gonosztet-

ten, az előre forraltat 's előre eltökéltet (praemeditatum) értvén. — Vélekedését Korvin Mátyás' 6d. törvénye' 51d. és II. Ulászló' 1ső törvénye' 82d. ágazatának e' szavaira építi: „Ha valaki akármelly kar- és rendbeli személy legyen, mást eltökélve (deliberative) meggyilkol, mindennemű váltságnak kizárásával öletlessék meg.“ — Azonban 1ször) ugyan a' hárm. törv. 1ső részének 15d. és 2d. rész. 42d. címjei, és Korvin Mátyás' 3d. törv. 28d. ágazata, midőn a' gyilkosságra halálbüntetést szabnak, az előre eltökélt, és így el nem tökélt gyilkosság közt különbséget nem tesznek. Azután 2szor) ha Korvin Mátyás' és Ulászló' tudós Vuchetich úr által előadott törvényeinek e' következő végszavait: „Ha pedig a' gyilkosság nem előre forralt gonoszszaggal (e praeconcepta malitia), sem eltökélt elmével (animo deliberato) hanem véletlen esetből (casualiter), vagy másképen szándékon kívül (inopinate) történt, a' gyilkos szabadon egyezésre szállhasson a' meggyilkoltnak rokonaival“ — megtekintjük, nyilván kitetszik: hogy ezen törvényeink az eltökélt elmét egy részről ugyan a' véletlen esettel és vét-kességgel, más részről pedig az előre forralt gonoszszaggal ellentételben veszik, következőleg azt azon képzetnek kifejezésére használják, melyet mainapon álnokságnak (dolus) nevezünk. Ide járul végtére 3szor) hogy Korvin Mátyásnak és Ulászlónak ezen törvényeiből azt, hogy nem minden álnok gyilkolásnak büntetése halál legyen, még akkor sem lehetne következtetni, ha azok szerint az eltökélt gyilkosság az álnokkal egyértelmű nem volna is; mert ezen törvények nem arról szólnak, hogy miben álljon a' gyilkosságnak büntetése, hanem hogy mikor legyen vagy ne legyen a' felek' megegyezésének helye a' gyilkosság' törvénybeli büntetésére nézve. — És innen már könnyű általlátni, hogy most keletben lévő törvényeink szerint a' tudós szerzőnek azon vélekedése meg nem áll, mellynél fogva munkája' Ildik részének 30d. és 51d. §§-ban azt vitatja: hogy a' felhevülésben, vagy zenebona 's veszekedés közben elkövetett gyilkosságot semmi esetben sem lehet halállal büntetni.

***) Az állefél-költés vagy azzal élés által elkövetett vagy czélul tett gyilkosságról még azt is szükség itten különösen meg jegyezni: hogy ha a' gynosztévó a' megsértett

személyt jószágaitól is törekedett megfosztani, és így őtet kárba és költségekbe döntötte, az 1723diki törv. 11d. ágazatja a' gonosztévőre jutó osztályrészéből a' károkat és költségeket is megtérítetni parancsolja.

69. §. *A' méregkeverésről.*

Méregkeverésen vagy megétetésen, (*Veneficium* vel *intoxicatio*) szoros értelemben azon gonosztettet értjük, mellyel valaki méreg által embertársa' életének vagy egészségének árt. — Méregnek nevezünk pedig itt mindennemű akármiféle szert, melly az emberi testbe bevétetvén azt élettől megfosztja; nem is tészén a' dolog' mivoltára nézve különbséget, a' gonosztévő közvetlen adta legyen-e be a' mérget vagy pedig közvetve, például az ember' élelmére tartozó állatoknak eledelét vagy italát megmérgecsítvén. — Már ha méreg által az embernek élete elvétel, vagy veszedelembé ejtetett, a' méregkeverés gyilkossággá, és pedig a' megsértett személynek mineműségéhez képest vagy súlyossá vagy közönségessé válik, következőleg mindannak helye vagyon, a' mit a' gyilkosságnak büntetéséről mondtam. Ha pedig csupán csak az egészség szenvedett általa kárt, mivel hogy törvényeink — Sz. István' IIdik könyve' 32d. cikkelyének már régen keletből kimult rendelkezését kivévén, — a' méreg keverésről egészen hallgatnak, annak büntetése teljesen a' birónak mérskelésétől függ. Egyébiránt a' dolognak természete maga mutatja, hogy ezen gonosztett' valóságának kinyomozásában a' birónak tudós orvosok' segédelmével élnie kell.

Hogy az olyan orvosok, és orvosszer-készítők, kik gondatlanságból, vagy pedig tudatlanságuk miatt a' betegnek orvosság helyet mérget adnak, e' gonosztetttről méltán vádoltathatnak, annál kevesebbé lehet kételkedni; mivel ezek magokat a' méregkeveréstől megóvni a' törvénynek mindenekkel közös rendelkezésén túl hivataluknál és esküvésöknél fogva is köteleztetvén, vétkecségök által kétszeres kötelességet sértének meg.

70. §. *A' csecsemő-kitételről.*

Csecsemő-kitételen (*expositio infantis*) azon gonosztettet értjük, mellyel valamely magát még ápolni, 's éltét megőrizni nem képes csecsemő elhagyatik. — Büntetésének meghatározására nézve szükség megkülönböztetni, valljon a' csecsemőnek életét veszedelembé ejtő helyen, móddal 's időben történt-e az elhagyás, vagy nem. Az első esetben, ha a' kitételt valóban halál követte, a' kitévőnek tette teljesedésbe ment álnok gyilkosság, következőleg, ha a' bűnös teljes lelki szabadsággal birt, a' mint a' csecsemőnek vagy vérséges rokona vagy nem, úgy vagy a' rokon-gyilkolásnak, vagy pedig a' közönséges gyilkosságnak törvénybeli rendszerű büntetése alá vettethetik. Ha mindazonáltal a' csecsemőnek élete történetből megmentetett, mivel a' gonosztett teljesedésbe nem ment, a' gyilkosság törvénybeli rendszerű büntetésének ugyan helye nem lehet, gonosz-ságára nézve mindazáltal a' csecsemőt-elhagyónak tette teljes gonosztett lévén, reája a' törvényszék keményebb büntetést mérhet. — A' második esetben mindenkor csak birói mérsékletű büntetés foglal helyet, a' bűnöst még akkor sem lehetvén a' gyilkosság' törvénybeli rendszerű büntetése alá vetni, ha a' csecsemő történetből elveszett volna; mert, mivel hogy a' kitétel előrelátható veszedelemtől ment helyen, móddal és időben történt, őtet álnok gyilkos gyanánt tekinteni még akkor sem lehet.

71. §. *A' magzat-elűzésről, és magtalanításról.*

Magzat- vagy méhgyümölcs-elűzésen (*abortus procuratio*) azon gonosztett értetődik, mellyel a' még éretlen, 's méhen kívül meg nem élhető emberi magzat anyjának méhéből elhajtatik. A' magzat-elűzés vagy belső vagy külső szerekkel, és vagy szántszándékkal vagy vétkesen történhet. Ezen gonosztett törvényszékeink' szokásából birói mérseklés szerint büntetetik, kivéven ha az elü-

zött magazatnak anyja' méhében tett mozgásaiból csalhatatlanul bebizonyodnék, hogy az már élő magzat volt, egyszer'smind napfényre jönne, hogy életét elűzés által vesztette el, melly esetben, a' mint a' magzatot vagy vérséges rokona vagy más valaki űzte el, úgy vagy a' rokongyilkolásnak, vagy pedig a' közönséges gyilkosság-nak törvénybeli rendszerű büntetésében marasztaltik. — Ha holt vagy megromlott méhgyümölcs űzetnék el, az elűzés gonosztett nem lévén, semminemű büntetést sem vonzana maga után.

Magtalanításon (sterilitatis procuratio) pedig azon gonosztettet értjük, mellyel valamelly fogonásra alkalmas asszonyi személy foganható tehetségétől meg fosztatik, vagy-is magtalanná tétetik. Némelly törvénytudók a' gyilkosságnak törvénybeli rendszerű büntetését e' gonosztettre is, ha szántszándékkal történt, tudományos magyarázás által kiterjesztik. Azonban mivel hogy valakit lététől megfosztani, és valakinek létre-jövetelét megakadályozni minvoltokra nézve különböző cselekedetek; ezen törvény-kiterjesztést a' törvény-magyarázásnak szabásaival (6. §.) megegyeztetni nem lehet. Mivel tehát e' gonosztettre törvényeink meghatározott külön büntetést nem szabtak, egyebet gyökeresen nem mondhatunk: mintsem hogy a' törvénszék ezen hazapolgárok' szaporodását gátló, súlyosb gonosztettnek szerzőjét kemény de még is a' birói mérséklésnek határit túl nem haladó büntetés alá vetheti.

72. §. *A' kettős viadalról.*

Kettős viadalon (duellum) általán véve két személy között előre meg határozott helyen és időben némelly külső szertartásokkal történő harczot értünk. Törvényeinket tekintvén, két fajtáját szükség megkülönböztetni: a' közhatalom által parancsolt kettős viadalt, melly Korvin Mátyás' 6d. törv. 18d., és II. Ulászló' 1ső törv. 37d. ágazatának tanusága szerint hajdan törvénszékeinken

úgy mint a' perbeli bebizonyításnak egyik neme divatban vala, és a' magányos hatalomból történő kettős viadalt. — A' közhatalom által parancsolt kettős viadalok, ha a' birói ítélet' értelme szerint hajtottak végre, törvénytelen megegyező cselekedetek voltak. Ellenben a' magányos hatalommal történő kettős viadalok az igazság-kiszolgáltatás' rendével meg nem férhető magányos bosszúállások lévén, és szántszándékos gyilkolásra vagy tagsértésre czélozván, méltán a' fenyítő törvényszéki gonosztettek' sorába tartoznak. Azonban mivel törvényeink a' kettős viadalra külön büntetést nem szabtak, annak büntetése is rendszerint birói mérsékléstől függ, a' mérséklésben különös tekintetbe szükség lévén venni a' fenyegető veszedelemnek és eszközlött sérelemnek nagyságát, a' tett' gonoszságának lépcsőjét, és a' viaskodó személyeknek mineműségét, 's egymáshozvaló helyheztetését. Mondám mindazáltal: *rendszerint*; mert ha a' viadalban valamelyik fél megöletett, a' gonosztett gyilkossággá válván, a' személyek' különbféleségéhez képest vagy a' súlyosb vagy pedig a' közönséges gyilkosságnak büntetése fog helyet.

73. §. *Az emberlopásról.*

Emberlopáson (plagium) azt a' gonosztettet értjük, mellyel valaki embertársát alattomosan elfogván másnak eladja. E' gonosztetről egyetlen egy törvényünk, az 1567diki 30dik törvényágazat, tészen említést; melly azokra, kik lopva elfogott keresztyén gyermekeket vagy embereket törököknak, vagy azoknál lakozó rácoknak eladnának, nyársra-huzás' büntetését rendeli. Azonban ezen különös esetre szabott büntetést, mivel a' törvénynek oka az emberlopásnak minden eseteire ki nem terjed, a' törvényt magyarázásnak szabásai szerint minden emberlopásra általánosan kiterjeszteni nem lehet. Ugyanazért az emberlopást, ha semmiféle főbenjáró különös gonosztetre el nem fajzik, általánosan birói mérsékléstől függő büntetés követi.

74. §. *A' tetemsértésről.*

Tetemsértésen (*violatio corporis externa*) azon gonosztettet értjük, mellyel az embernek teste, élete menten maradván, verés, vágás, vagy törés által kívülről megsértetik. — A' mi büntetését illeti: azokra nézve, kik szülőiket szentségtörő kezeikkel megvernék, vagy sebesítenék, az 1723diki törv. 11d. ágazata azt rendeli: hogy a' bíró őket tettöknek körülállásaihoz képest bölcs ítélete szerint vagy halállal vagy a' fenyítéknek gonosztetthez mérséklett másféle nemével büntesse. A' tetemsértésnek egyéb fajtaít többnyire közönséges törvényszéki perrel, t. i. a' sérelmet szenvedett személynek polgári állapotjához képest vagy czégéres vagy kisebb hatalmaskodásnak perével szokás bosszulni. Azonban annak sem áll semmi is ellent, sőt szokásban is van, hogy a' tetemsértésekért, főképen ha súlyosabbak volnának, és a' bűnös csekély vagyonnal bírna, hatalmaskodás' pere helyett a' gonosztetthez mérséklendő büntetés végett fenyítő per indítassék. — Ezeken túl a' csonkításról még e' következők is megjegyzést érdemlenek: 1ször) Hogy országunk minden rendbeli biráinak és igazságtévőinek czégéres hatalmaskodás' büntetése alatt tilalmas valamelly gonosztévőt csonkítással büntetni; a' mint ezt hárm. törv. 1ső rész. 14d. 's 3d. rész. 20d. címje, 'Sigmond' 3d. törv. 3d., Ulászló' 2d. törv. 4d., és az 1723diki törv. 10d. ágazataik bizonyítják. — 2szor) Hogy Mária Terézsia dicső királynénk azokra nézve, kik fegyverviselés' elkerülhetése végett magokat megcsonkítanak, azt a' rendeléstette legyen: hogy az ilyenek másféle katonai szolgálatra, és pedig a' megszabadulásnak mindennemű reménye nélkül fordítassanak; ha pedig semmiféle katonai szolgálatra sem volnának alkalmasok, tiz esztendeig tartó közmunkára, a' körülállásokhoz képest böjt- vagy pálcza-büntetésnek hozzájárultával is, kárhoztassanak.

75. §. *A' hamis vád- és tanúságtételről.*

Hamis vád vagy tanúságtétel által a' fenyítő vizsgálat alatt lévő személy fenyítő büntetés alá vetésnek veszedelmébe ejtetvén, önként értetődik, hogy a' hamis vád-, vagy tanúságtételről való értekezés e' jelen szakaszba tartozik.

Hamis vádon (*crimen falsi-delatorum*) azon gonosztett értetődik, mellyel valaki ártatlan embertársát valamely gonosztetről fenyítés végett gonosz lélekkel beárulja. — Mondám még is: *gonosz lélekkel*; mert ha a' feladó beadását jó lélekkel tette, t. i. azon körülállásokat, mellyek neki gyanúsoknak látszattak, birói hivatal előtt a' gonosztett' valóságának egyenes vitatása, 's a' bebizonyításnak felvállalása nélkül felfedezvén: 1715diki törvényünk' 7d. ágazatának világos szavainál fogva, ha a' feladott személynek ártatlansága déli napfényre jönne is, hamis vád-tévőnek nem tartathatik. — E' gonosztettnek büntetése a' gyilkosságra nézve Korvin Mátyás' III. törv. 28d., és az 1588diki törv. 43d. ágazatának rendelkezéből főválttságban áll, az egyéb gonosztettek nézve pedig 1805diki törvényünknek 5d. ágazata annak meghatározását a' törvényszéknek mérséklésére bizta, a' felségbántásról tett hamis vádban különösen, 1715diki törvényünk 7d. ágazatának rendelkezéből annak hatalmában állván a' feladót, ha a' körülállásoknak fontossága megkívánná, fő- és jószágvesztésbe is marasztalni.

A' mi pediglen a' hamis tanúkat illeti: ezeket a' bíró, mivel tanúi esküvésöket megszegek, a' hitszegésnek hárm. törv. 2d. részének 30d. címjében kijelelt büntetésében, vagy-is örök gyalázatban és főválttságban marasztalhatja, avvagy gonosztettökhöz bölc's mérséklése szerint illő más fenyíték alá vetheti. — Azoknak vélekedése, kik állevél-költés által élet ellen leleselkedők' büntetésének példájára a' hamis tanúkat is halállal büntetni akar-

ják, azontúl hogy a' kiterjesztő törvény-magyarázásnak szabásaival meg nem egyez, azon okból sem állhat meg; mert elégséges okát adni nem lehet, miért kellessék a' hamis tanút egy álnok feladónál keményebb büntetéssel fenýíteni.

Második szakasz.

A' vagyonunkat érdeklő gonosztettekről.

76. §. A' gyújtogatásról.

Gyújtogatáson (*crimen incendii*) az 1723diki törv. 11d. ágazata szerint azon gonosztettet értjük, mellyel valaki gabonát, erdőt, épületet, vagy másféle holmit veszedelmesen felgyújt. Mondám *veszedelmesen*, vagy - is úgy, hogy az okozott tűz által egyszer'smind valakinek élete 's testi épsége, vagy legalább a' megkárosodott személyen túl másoknak vagyona is veszélybe ejtessék; mert ha ki ilyen veszélybe-ejtés nélkül embertársának vagyonát, például szántóföldjén vagy szőlőhegyén magányosan álló üres házat bosszúállásból vagy vigyázatlanságból felgyújtana, csupáncsak hatalmaskodásnak, és álnok vagy vétkes károsításnak közönséges törvényszékekre tartozó gonosztettéről vádoltathatnék. — Az mindazáltal mindegy, akár másé, akár pedig a' gyújtogatóé magáé legyen azon épület vagy másféle vagyon, mellynek meggyúlása által másnak személye, vagy vagyona veszedelembbe ejtetett.

Törvényink a' gyújtogatókat nyilvánvalókra és alattomosokra osztják, büntetésökre nézve 1723diki törvényünk 11d. ágazata azt rendelvén: hogy a' nyilvánosságos gyújtogatók elevenen-égetéssel, az alattomosak pedig rendszerint más lágyabb halál' nemével büntetessenek. Mondám mindazáltal: *rendszerint*; mert ha a' tettnek környülállásai igen súlyosak volnának, a' törvény ezekre is elevenen-égetést rendel. — Azonban mivel hogy törvé-

nyünk ezen büntetéseket azok ellen szabja, kik gabonába vagy háztető alá tüzet vetvén azt felégetik, és így másokat megkárosítanak: hogy a' gyújtogatás' törvénybeli rendszerű büntetését törvényszékeink valakinek fejére mondhassák, az kívántatik meg; hogy tette nem csak való és álnok gonosztett legyen, hanem hogy a' tűznek lángra kapása és kárszülemlés által teljesedésbe ment gonosztetté is váljék. — Innét következik, hogy három. törv. 3d. része' 23d. címjének rendelete, melly a' felgyújtás iránt tett pusztá fenyegetődzést is halálbüntetés alá veti, mai napon többé meg nem áll. — Még ennél is kevesebbé lehet pártolni azoknak véleményét, kik azt vitatják: hogy a' tetten kapott gyújtogatót, a' gonosztette által támadott tűzbe kellessék vetni. Mert azontúl, hogy senki önnön magának bírója legcsekélyebb ügyben sem lehet, és az igazságos védelmet kinek-kinek szükség legyen meg engedni: ha ezen vélekedésnek hely adatnék, sok elvétésből gyújtogatónak tartott ártatlan, nyomorultan életét veszthetné.

77. §. A' tolvajságról.

Tolvajságon (furtum) általánosan azon gonosztettet értjük: mellyel valaki másnak ingó holmiját urának egyetértése nélkül nyoreség- 's haszonvágýból álnokul elviszi. Tudniillik a' tolvajságnak képzetéhez törvényeink szerint mindezen feltételek megkívántatnak; mert valójában ha ki másnak valamelly ollyatén jószágát sikkasztja el, mellyet egyezés által, vagy más igaz úton már birtokába kerített, vagy ha ki másnak ingó holmiját, urának meg egyezésével, vagy annak egyetértése nélkül ugyan, de csupán vétkes vigyázatlanságból, vagy nem haszonvágýból, hanem másféle indító okból, p. o. bosszúállásból elviszi, törvényeink' értelme szerint tolvajságról nem vádoltathatik.

A' tolvajság, így általán véve, két rendre oszlik, rabló tolvajságra, 's rablásra (praedocinium), és egyszerű

tolvajszágra (*furtum simplex*). — Egyszerű tolvajszágon azon gonosztettet értjük, mellyel valaki másnak ingó holmiját, urának egyetértése nélkül, haszonvágyból alnokul, de személy megtámadás nélkül elviszi. — Ha a' tolvajszág szent holmit érdekel, vagy általa a' helynek szentsége is megsértetik, különösen szentségtörő tolvajszágnak (*furtum sacrilegum*) szokott neveztetni. — Egyéb-iránt büntetésére nézve az egyszerű tolvajszág elosztatni szokott: 1ször) Súlyos, és közönséges tolvajszágra (*furtum qualificatum, et furtum commune*). Súlyosnak nevezni szokjuk az olyan tolvajszágot, melly fölfegyverkezve, ajtó- és retesz-feltöréssel, 's lajtorján vagy máskép' az épületnek belsejébe vakmerően belopódzva, következőleg olly móddal követtetik el, hogy ha a' tolvaj tettén meglepetnék, könnyen személysértés is szülemленék; közönségesnek pedig mondjuk az olyan orozást, mellynek elkövetésében a' személybeli bátorságot veszedelemmel semmi sem fenyegeti. — 2szor) Tetemes, és csekély tolvajszágra (*furtum parvum, et magnum*). A' tolvajszág' tetemesiségének meghatározásában nem csupán csak a' lopott jószágának értéke, hanem a' kártételnek a' megsértődött személy' vagyonához képest való nagysága is tekintetbe vétetik. Azonban melly tolvajszágot kellessék csupán a' lopott jószág' értékének tekintetéből tetemesnek tartani, az törvényeink által meghatározva nincsen.

Az egyszerű tolvajszágra hárm. törv. 1ső rész. 15d. címje akasztófát rendel büntetésül. E' törvényt mindazáltal törvényszéki szokásunk meglágyította, úgy hogy mai napon halállal általánosan egyedül a' súlyos és mesterséges tolvajszág, a' közönséges pediglen csak akkor szokott büntettetni, ha a' kártétel a' lopott jószágának értékére nézve, vagy legalább a' kárvallott személynek vagyonához képest tetemes, vagy ha a' gonosztévő, többszöri lágyabb büntetés nem használván, újonan tolvajszágra vetemedett. A' helynek, vagy jószágának szentsége, mivel hogy törvényeink a' szentségtörő tolvajszágra külön

büntetést nem szabtak, csupán tettet súlyosító környülállás gyanánt tekintetik. Végre Verböczy tanításától a' halál büntetésnek nemére nézve is valamennyire eltávozott szokásunk, törvényszékeinken általánosan kelethejővén, hogy a' fejrőszemélyek, és nemesek nem akasztófára, hanem hóher' pallosára ítéltessenek.

Rabló tolvajságon, vagy is rabláson pedig azon gonosztett értetődik, mellyel valaki másnak ingó holmiját, személyét megtámadva, haszonvágýból álnokul elragadja. — A' rablás képzetéhez t. i. azokon túl, mellyeket a' tolvajság' általános esmérőtetésében előadtam, az is megkívántatik: hogy az orozás személy-megtámadtatással menjen végbe. A' pusztá fenyegetődzés tüstént teendő megtámadásnak készületei nélkül, avvagy az orozás után futás' elősegélése végett történt személy-megtámadás, a' tolvajságot rablássá nem változtatja; de viszont képzetéhez az sem szükséges, hogy a' gonosztett épen erdőben, vagy útfélen követtessék el. Azonban nincsen szokáson kívül az erdőn, vagy útfélen elkövetett rablást külön névvel út-elállás' gonosztettének (*obsessio viarum*) is nevezni. — A' mi e' gonosztettnek büntetését illeti: törvényeink a' rablást, és latorkodást egymástól meg nem különböztetik, 's hárm. törv. 1ső rész. 15d. címje a' rablokra, és latrokra általánosan kerékben-törés' vagy nyársra húzás' büntetését rendeli. — Azonban mivel hogy a' fenn előterjesztett esmérőtetések szerint a' rablás valamennyivel kisebb gonosztett a' latorkodásnál, a' büntetés mennyiségéről (30 §.) megállapított sarkigazságok szerint, a' hárm. törv. most érdeklött rendelkezését, a' fenyítő törvényszerzés' lelkevel jobban semmi módon meg nem egyeztethetjük, mintsem ha azt állítjuk: hogy törvényünk szerint a' rabló tolvajságnak büntetése is ugyan kerékben-törés, vagy nyársra-húzás légyen, hanem a' végrehajtásnak azon módjára szorítva, mellyre a' halál rövid idő alatt bekövetkezik *). Törvényünk, nevezet szerint az 1659diki törv. 17dik ágazata, a' lopott vagy rablott jószágoknak

megvétele, vagy megátalkodott letartóztatását is a' vissza-adáson túl erős büntetés alatt tilalmazza, a' főpapokra, nagy urakra, nemesekre és szabad királyi városokra ugyan 200, a' nemtelenekre pedig 40 forint birságot szabván. Ugyanezen törvény a' határszéli kapitányokra: ha az ilyen jószágokat kiadni nem akarnák, még keményebb büntetést rendel t. i. hogy a' birtokosak ugyan 500 forinttal, a' birtoktalanok pedig hivatal-veszteséggel büntetessenek.

Egyébiránt a' gonosztévő mind az egyszerű, mind a' rabló tolvajságban gonosztettének büntetésén túl az elorzott jószág' vissza-adására, 's a' kár' megtérítésére is szorítatik. Ezt kívánja mind a' természeti igazság, mind pedig törvényeinknek, az 1723diki törv. 11dik ágazata' 10dik pontjának, főképen pedig az 1659diki 17dik és 1715diki 48d. törvényágazatinknak értelmök, mellyek ezt azoknak is, kik gonosztévőt elszöktetnek, vagy orzott jószágot megvesznek, kötelességül teszik.

*) A' rablásnak megelőzésére, mivel hogy az ilyen gonosztévők többnyire sűrű erdőkben szoktak lappangani, az 1548diki 40d., és 1597diki 45d. törvényágazataink azt rendelték: hogy az erdők utak mellett mint egy 200 könnyöknyire irtassanak ki, hogy így az utazók messziről észre vevén a' rablóknak jövetelét, kelepcejüket futással könnyebben kikerülhessék.

78. §. *Magányos hazapolgár' várának elfoglalásáról, vagy feladásáról.*

Magányos hazapolgár' várának feladásán, vagy elfoglalásán (traditio, aut expugnatio castris privati) h. t. 1ső részének 14d. címje, és az 1723diki törv. 11d. ágazata szerint azon gonosztettet értjük, mellyel valamely tiszt, vagy szolga tulajdon urának várát *) az ellenségnek általadja, avvagy valaki valamely hazapolgárnak saját várát ostrommal vagy ravaszsággal beveszi. E' gonosztett h. t. 1ső része' 14d. címjének tanúsága szerint haj-

dan hívségtelenkedésnek szennyjét vonzá maga után, de újabb törvényünk, az 1723diki törv. 11d. ágazata, annak büntetését pusztá fővételre leszállítja.

*) Tudós Vuchetich úr munkájának 296d. lapján azt tanítja, hogy itten a' várnak nevezete alatt minden nemes ház 's lakhely értetődik. Azonban e' véleményét megczáfolják először ugyan önmagok a' h. t. 1ső része' 14d. címjének szavai, mellyek a' várak, kastélyok, és más ilyen erősegeknek bévételéről szólnak; azután pedig hárm. törv. 2d. része' 42d. címjének, Korvin Mátyás' 6d. törv. 15d., 11d. Ulászló' 1ső törv. 56d., és az 1723diki törv. 10dik ágazatának rendelkezései, mellyek a' nemes házak' és lakhelyek' megtámadását czégéres hatalmaskodás' esetei közé számlálják.

79. §. *Az álnok megbukásról.*

Álnok megbukáson (fallimentum fraudulentum) 1807-diki törvényünk' 12d. ágazata szerint azon gonosztettet értjük, mellyel az adós vagyonának eltitkolása, hitelezőinek kárára intézett kereskedői munkálódásai, vagy szemlátomást pazarló, 's költséges élete által adósságaiért lekötelezett vagyonát, hitelezőinek kárával álnokul megkisebbíti. — Ugyanezen törvényünk az ilyen gonosztévő ellen azontúl, hogy ötet személybeli végrehajtás alá veti, és hitelezői kereseteinek örökös adósává teszi, egyszer'smind azon rendelet is szabta: hogy mindazon czinkosaival együtt, kik vagyona' eltitkolásában, vagy más kártékony törekedéseiben tudva részt vettek, a' tolvajságnak megérdemlett büntetése alá is vettessék.

80. §. *A' csalfaság' gonosztettéről.*

Csalfaság' gonosztettén *) (crimen stellionatus) a' csalásnak mindazon nemeit értjük, mellyeknek törvényünkben külön neveik nincsenek. Büntetése törvényeinknek, főképen 1723diki törvényünk' 12dik ágazatának értelme szerint birói mérsékléstől függ.

*) E' gonosztettet a' törvényszavak' veszprémi gyűjteménye világ-csalásnak, a' pesti pedig fortélyos csalásnak nevezi.

*Harmadik szakasz.***A' szemérmünket érdeklő gonosztettekről.****81. §. Ezen gonosztetteknek esmértetése.**

Szemérmünket érdeklő gonosztetten (*delictum contra castimoniam*) nem csak a' bújálkodást magát, hanem mindazon gonosztetteket is értjük, mellyek azt valamiképen elősegélik. E' gonosztettek közé tehát tartoznak:

1ször) A' paráználkodásnak minden nemei.

2szor) A' természet ellen való fajtalankodás. —

3szor) A' bújálkodást elősegelő gonosztettek, úgy-mint: az ágyastartás, büntárs -ragadás, és kurvakerítés.

82. §. A' paráználkodásról.

Paráználkodáson (*stuprum*), általánosan azon gonosztettet értjük, melly valamelly férjfinak fejérszemélylyel természet rendje szerint történő testi közösülése által követtetik el. — E' gonosztett, a' mint általa vagy csupán csak a' szeméremnek törvénye, vagy pedig egyszer'smind a' házassági hívség, vagy a' másik fél' személyes szabadsága is megsértetik, pusztá paráznaságra (*stuprum simplex*), és más gonosztettel tetézett paráználkodásra (*stuprum compositum*) oszlik.

A' pusztá paráználkodást, ha negyedik ízig való atyafiságos, vagy egymással szülői és gyermeki viszonyban lévő sógorságos személyek között történik, törvényeink, a' hárm. törv. 1ső részének 14d. címje, és az 1723ki törv. 11d. és 12d. ágazatai szerint vérfertőztetésnek *) (*incestus*), a' másféle személyek közt történőt pedig, a' mint a' vétkező fejérszemély vagy másként tisztességes életet élő, vagy pedig bujaságra hanyatthomlok vetemedő személy, vagy megszeplősítésnek (*stuprum in specie*), vagy pedig kurválkodásnak (*fornicatio*) szokjuk nevezni.

A' más gonosztettel tetézett paráználkodásnak is három neme vagyon: a' nősparáznaság, a' több-hitestársúság, és az erőszakétel.

Nősparáznaságon (adulterium) a' törvényes házasság' kötelének megsértésével történő paráználkodás értetődik. Innét következik: hogy ha a' jegyesek vagy gátló akadálylyal szerződött házasságban élő személyek egymáshoz köteles hiveségöket megszegvén paráználkodnak, tettök nősparáznaságnak nem vétethetik.

Többférj- vagy feleségűség által (polygamia) azon gonosztett értetődik, melyet az követ el, ki előbbeni házasságának kötele még tartván más házasságra lép, 's abban új hitvesével netalán paráználkodik.

Erőszakételen, vagy is erőszakos paráználkodáson (stuprum violentum, vis pudicitiae illata) azon gonosztettet értjük, mellyel valamely tisztességes leány vagy asszony, való és állhatatos ellentállása mellett, erőszakkal testi közösülésre kényszerítetik. — Mondám 1ször) *Valamely tisztességes leány vagy asszony*; mert az asszonyi szemérem' megsértése főoka ezen gonosztett' különös súlyosságának; már pedig a' szemérem csak tisztességes személyben sértethetik meg. — Mondám 2szor) *Való és állhatatos ellentállása mellett*; mert másképen a' megszeplősítést erőszakételnek mondani nem lehet. Innen már következik, hogy a' pusztá fenyegetődzés a' személy életének vagy tagjai épségének jelenvaló veszelemben forgása nélkül, vagy a' tettett és ingadozó ellentállás az erőszakos paráznaságnak képzetéhez nem elegendés. Továbbá, hogy ha valaki valamely esztelen vagy együgyű, 's álomba merült, vagy részegségben lévő személyt szeplősített meg, avvagy ha a' leányt hitegetéssel vette testi közösülésre, ha bár gonosztette a' teljes közös megegyezéssel tett paráználkodásnál súlyosabb is, erőszakos paráználkodónak mindazáltal nem tartathatik.

A' mi a' paráznaságnak büntetését illeti: a' megszeplősítésnek, a' kurválkodásnak, sőt a' nősparáznaság-

nak büntetése is II. Ulászló' 7dik törv. 47d. ágazatának, és több más törvényeinknek értelme szerint bírói mérsékléstől függ **); a' nősparáznaságban mindazáltal, a' hárm. törv. 1ső része' 105dik czímjének tanúsága szerint keletbe jött, hogy a' férj parázna feleségének fejét kérhesse. ***) — Azonban a' férj ezen kérést feleségének egyedül azon paráznaságáért teheti, melly legelőször esett tudtára, úgy hogy ha ezt neki akár világos szavakkal, akár tette által, t. i. vele későbben együttélvén megbocsátotta, annak fejét többé akármelly számos paráználkodásáért nem kérheti. — Egyébiránt hogy e' törvéynél fogva az asszony férjének paráználkodásáért viszont annak fejét nem kérheti, onnan tetszik ki: mert a' törvénynek szavai csupán csak az asszonynak paráznaságáról szólnak, 's nem is lehet annak rendelését a' törvény-magyarázásnak szabásai szerint a' férjnek paráználkodására kiterjeszteni, — az asszonynak paráználkodása, mivel hogy általa a' férj' nemzetségebe a' törvényes magzatok' igazainak megcsonkulásával idegen gyermek szúratik be, a' nemzetségnek sokkal nagyobb sérelmet okozván a' férjnek bujálkodásánál.

A' vérfertőztetés hajdan a' hárm. törv. 1ső része' 14d. czímjének tanúsága szerint a' hívségtelenkedés' esetei közé volt számlálva; mainapon az 1723diki törv. 11d. és 12d. ágazatainak rendelkezéséből az atyafiságnak első és második ízében, és a' mostoha szülő és gyermek közt fővesztéseget, és pedig a' vérség' izének közelségéhez mérseklendő megkeményebbítéssel, a' vérség' harmadik és negyedik ízében tömlöcz-büntetést, a' harmadikban ugyan három, a' negyedikben pedig két esztendőre terjedőt vonz maga után.

A' többférj- vagy feleségüséget törvényszéki szokásunk, a' mint Bodó II. r. 76dik, és Huszty III. könyv. 18dik czímjében tanítják, hóhér' pallosával bünteti. Ezen szokást az 1599diki 36dik, és 1548diki 48d. 49d. és 50d. törvényágazatinknak értelme is pártolja; a' most érdek-

lett 1599dik törvény t. i. azt rendeli, hogy a' többférjű- vagy feleségűek az 1548diki törvényrendelések szerint büntetessenek; már pedig azon gonosztettek mind főbenjárók, mellyekről ezen rendelkezések szólnak. Végre

Az erőszakos paráznaságot törvényeink fővesztességgel büntetik. Bizonyítja ezt 1522diki törvényünk' 36dik ágazatán túl, Sz. László' I. könyve' 32dik czikkelyének, és II. Ulászló' 7dik törv. 47dik ágazatának értelme.

Azonban hogy a' paráználkodásról itten előadott törvénybeli rendszerű büntetéseknek helye lehessen, a' fenn (33. és 34. §§-ban) mondtak szerint a' gonosztettnek nem csak valónak és szántsándékosnak, hanem végrehajtott testi közösülés által teljesedésbe mentnek is szükség lennie.

Egyébiránt a' fenyítő büntetésen túl más következései is vagynak a' paráználkodásnak, t. i. hogy a' parázna férjfiu azon gyermeket, mellyet paráználkodása által nemzett, eltartani, 's a' házasságra-kelésnek ígérete által megesésre bírt leányt vagy özvegyet feleségül venni, vagy neki házastársi jutalmat 's özvegyi tartást adni köteles, 's hogy az asszony házastársi hívségének megszegése által házassági jutalmát is elveszti 's a' t. Azonban ezen következtetéseknek előterjesztése a' közönséges törvényeszéki törvényünknek tárgyai közé tartozik.

- *) Némelylek, nevezet szerint tudós Vuchetich úr is, a' sógorságban lévő személyek között történt tilos testi közösülést is egészen a' negyedik ízig vérfertőztetésnek nevezik, 's annak törvénybeli büntetése alá vetik. De csekély vélekedésem szerint helytelenül; mert Korvin Mátyás' Isó törv. 2d., 's Ulászló' 2d. törv. 4d. ágazataik, mellyekre 1723diki törvényünk 11d. és 12d. ágazatai rendelkezéseket építik, a' vérfertőztetésről szólván csupán csak az atyafiakról tesznek említést, és a' hárm. törv. 1ső részének 14dik címje, 's a' most érdeklett 1723diki törvényágazatok is a' sógorságos személyek közül egyedül csak a' mostoha anyákról és leányokról emlékeznek, nem is lehet ezen törvénynek rendelkezését a' törvény ma-

gyarázás' szabásai szerint egyéb sógorságos személyekre kiterjeszteni.

**) Az itt érdeklett gonosztetteknek büntetését a' fejérszemélyekre nézve, kivéven ha szemtelen 's bordélyházi kurvák volnának, olly módon kell végrehajtani, hogy a' büntetésnek nyilvánvalósága által szemérmők meg ne sérteessék; mert máskép' minden szemérmőt levetközvéen még hajlandóbbak lesznek a' bujálkodásra.

**) Hajdan Sz. László I. könyv. 13d. cikkelyének tanúsága szerint, ha a' férj paráznaságon kapott feleségét parázma társával együtt hevenyében megölte, mindennemű büntetéstől ment volt. Későbbben, a' mint azt Kittonich 48d. kétségében bizonyítja, az jött keletbe, hogy a' nőspárzna asszonyok négyfelé szakasztassanak.

83. §. *A' természet ellen való fajtalankodásról.*

Természet ellen való fajtalankodáson (sodomia) azon gonosztettet értjük, melly a' természetnek rendje és útmutatása ellen véghezvitt testi közösülés által követtetik el. — Három fajtára oszlik, úgymint: barommal, egyenlő nemű személylyel, és a' természet' rendjének egyébképen való felforgatásával történő fajtalankodásra (bestialitas, sodomia sexus, et sodomia praeter ordinem naturae.) — Törvényeink e' gonosztettről sommi említést sem tesznek; törvényszéki szokásunk mindazáltal, Bodó II. része' 74d. ágazatának, és Huszty III. könyve 9d. címjének tanúsága szerint, annak első fajtaját elevenen égetéssel, a' másodikat főveszteséggel és a' bűnhődők' holttesteiknek megégetésével, a' harmadikat pusztá fejjétellel bünteti. Az 1791diki ország-gyűlésen rendelt országos kiküldöttségnek munkája is e' gonosztettet azon súlyosb gonosztettek közé számlálta, mellyek mai napon halállal szoktak büntettetni. Tndós Vuchetich úr e' gonosztettnak büntetéséről, talán azon okból, mivel semmi írott törvényünkben kijelelve nincsen, azt tanítja, hogy az teljesen birói mérsékléstől függ.

84. §. *Az ágyastartásról.*

Ágyastartáson (concupinatus) a' férjli és asszonyi személynek testi összevegyülés végett törvényes házasság' szerén kívül történt összevegyését értjük. Büntetése, ha valamely főbenjáró vagy törvénybeli másféle büntetést maga után vonzó gonosztettre el nem fajzik, birói mérsékléstől függ. — A' fenyítő büntetésen túl e' gonosztettet az elválasztás, és a' botránkoztatásnak büntetése is követi.

85. §. *A' büntárs-ragadásról.*

Büntárs-ragadáson (crimen raptus) azon gonosztettet értjük, mellyel valaki valamely tisztességes személyt önönmagának, szülőinek, gyámatyjának, vagy házastársának akarátja ellen valamely hatalma alatt álló helyre buja vágyja' kitöltése végett elviszen. — E' gonosztettet elkövetni akár fejérszemélyen akár férjfin, 's nem csak testi erőszak hanem csalárd környülvétel által, sőt a' szülői vagy gyámatyai hatalom alatt, avagy házasságban álló személyekre nézve a' büntársul elvitt személynek egyetértésével is lehet, a' másik hitestársnak avagy a' szülőknek 's gyámatyáknak ellenkezéseik e' gonosztettnek képzetéhez egyedül is elégségesek lévén. — A' büntárs-ragadást Sz. István' II. könyvének 25d. cikkelye nyilván gonosztettek közé számlálja, de az ottan kijelelt büntetés többé már keletben nincsen. Mai napon tehát a' büntárs-ragadás, ha valamely főbenjáró vagy törvénybeli büntetést maga után vonzó gonosztettre el nem fajzik, birói mérsékléstől függő fenyítéssel büntettetik.

86. §. *A' kurvakerítés.*

Kurvakerítésen (lenocinium) azon gonosztettet értjük, mellyel valaki más' bujavágyjának tilos kielégítését alkalmosszerzés 's másféle segedelem-nyújtás által elő-

mozdítja. A' mint a' kurvakerítő undok foglalatосkodását vagy nyilván és folyton, vagy pedig csak lopva és néha üzi, úgy a' kurvakerítés nyilvánságosra és alattomosra (*publicum, et privatum*), a' mint pedig vagy különös hivatalbeli kötelessége volt az elősegélett buja tetet meggátolni vagy nem, úgy egyszerűre és súlyos 's tetézt gonoszságúra (*simplex et qualificatum*) oszlik. — E' gonosztetről törvényeink hallgatnak, és törvényszéki szokásunk sem szabott neki bizonyos mindenkép' meghatározott büntetést, következőleg büntetése mineműségének és nagyságának meghatározása birói mérsékléstől függ, — a' mérséklésben szükséges lévén nem csak a' kerítő' foglalatосkodásának és segedem-nyújtásának mineműségét, hanem azon gonosztettnek súlyosságát is tekintetbe venni, mellyet munkássága által létre segélett.

**A' FENYÍTŐ TÖRVÉNYSZÉKI MAGYAR TÖRVÉNYNEK
MÁSODIK KÖNYVE,**

A' FENYÍTŐ IGAZSÁG' KISZOLGÁLTATÁSÁRÓL.

VAGY-IS

A' FENYÍTŐ TÖRVÉNYTÉTELRŐL.

87. §. A' fenyítő törvénytételnek esmértetése.

Fenyítő törvénytételen (iudicium criminale) a' fenyítő törvényszéki ügyek' törvény-kijelelte módon törté-
dő megismerését, elítélését, és az elítelt igazságnak vég-
rehajtását értjük.

Ezen esmértetésből már érteni lehet, hogy a' mik
a' fenyítő törvényszéki ügyek' megismerését, elítélését,
és az elítelt igazságnak végrehajtását illetik, mindazok e'
könyvnek tárgyai közé tartoznak; következőleg „hogy e'
könyvben először ugyan a' fenyítő törvénytételben elő-
forduló személyekről, azután pedig az azt érdeklő magá-
nyos vagy bírói tételekről szükség légyen értekezni.

ELSŐ ÉRTEKEZÉS.

**A' FENYÍTŐ TÖRVÉNYTÉTELBEN ELŐFORDULÓ
SZEMÉLYEKRŐL.**

88. §. E' személyeknek felosztásuk.

A' fenyítő törvénytételben előforduló személyek
fő- és segéd-személyekre oszlanak; amazok közé a' felpé-
res, alperes, és bíró, ezek közé pedig a' gonosztevőnek
védője, és a' tanuk tartozván.

A' miket a' segéd személyekről azokon tul, mellyek rólok a' közönséges törvényszéki törvényünkben elő vannak terjesztve, itten különösen tudni szükséges, alább a' gonosztévőnek védelméről és a' tanuságtételről szóló értekezésbe tartozván, e' helyen egyedül csak azokat jegyzem meg, mellyek a' fő-személyeket a' fenyítő igazság' kiszolgáltatására nézve különösen érdeklik.

89. §. A' felperesről.

Felperesnek azon törvény előtt forgó fő személy neveztetik, ki a' fenyítő törvényszéki ügyet bíró elejébe terjeszti, és a' bűnös ellen érdemlett büntetést kér. — Már a' fenyítő perekben 1805diki 5dik törvényágazatunk' értelméből rendszerint mindenkor a' perben ítélő törvényszéknek hivatalbeli ügyvédője a' felperes. Mondám mégis: *rendszerint*; mert törvényeink, az 1536diki 52dik, 1601diki 35dik, 1715diki 48dik, és 1741diki 26dik törvényágazataink, némelly gonosztetteknek, nevezet szerint a' felségbántásnak, hívségtelenkedésnek, béke- vagy fegyvernyugvás - törésnek, és gonosztévő - elszóktetésnek bosszúlását kivételképen a' királyi fiskusra *) bízták. Magányos hazapolgárnak felperességet törvényszékeinknek szokása egyedül csak felesége' paráználkodása végett, és akkor is csupán főveszteség - kérésre nézve enged.

*) A' királyi fiskus mint felperes bosszúlja a' királyi ítélőtábla' hitelt jegyzőinek törvényszék-tartás' időszakai alatt elkövetett akármiféle gonosztetteit is. Bizonyítják ezt az irántok 1776diki oct. 25kén kiadott rendelések.

90. §. Az alperesről.

Alperesnek azon törvény előtt forgó főszemélyt nevezik, ki ellen valamelly gonosztettnek gyanúja miatt fenyítő per indítatik. — Mint alperes perbe idéztethetik rendszerint akárki, ha gonosztettet elkövetett, akármely rendű és állapotú személy legyen. Vagynak mindazáltal olyanok is, kik a' fenyítő per alól fel vannak ment-

vo, illyenek: 1ször) Fejedelmünk, és pedig olyan-nyira, hogy fenyítő perbe ügyei fő igazgatójának személyében sem idéztethetik. — 2ször) Hárm. törv. 2d. része' 44dik czímjének tanúsága szerint az egyházi személyek csekélyebb gonosztettekre nézve, mellyek miatt őket a' szent szék szokja egyházi fenyítéssel büntetni.

91. §. *A' biróról.*

A' biró azon törvényszéki fő személy, ki a' fenyítő pert megesméri, elítéli, és az elítelt igazságot végrehajtja. Tudniillik a' birónak tisztje, és hatalma a' fenyítő per' megismerésében, elítélésében, és az ítélet' végrehajtásában áll. Ezen fenyítő pert megesmérő, elítelő, és ítéletet végrehajtó hatalom, fenyítő birói hatalomnak (*jurisdictio judiciaria criminalis*) neveztetik; mellytől szorgalmasan megkülönböztetni szükség fejedelmünknek úgymint országunk' fő igazság-tévőjének fenyítő birói fő hatalmát (*suprema jurisdictio criminalis*), mellynél fogva fejedelmünk vérhatalmat (*jurisdictionem sangvinis, seu jus gladii*) ajándékozhat, ha a' rendszerű biróságnak helye nem volna, valakit rendkívülvaló birói hatalommal felruházhat, a' gonosztévőknek megkegyelmezhet, a' törvényszékekre felvigyáz, és az általok netalán elkövetett hibákat és botlásokat felséges birói parancsolatai által megigazíthatja.

Ketfele fenyítő birói hatalmat szükség pedig főképen megkülönböztetni: a' rendszerint (*ordinarie*) vagyis folyvást tartót, és a' rendkívülvalót (*extraordinaria*) vagyis egyes esetre szorítva lévőt. A' rendszerű fenyítő birói hatalom, vagy országunk' törvényén vagy fejedelmi privilégiumon épül, 's ha ki azzal törvény és privilégium nélkül élne, bitangolt hatalmától, kivévén ha hárm. törv. 1ső része' 23d. és 78d. czímjének értelme szerint a' törvényes elidősítést *) bebizonyíthatná, a' királyi fiskusnak, úgymint fejedelmi igazai védőjének kérésére birói ítélet által megfosztatik. A' rendkívül való birói hatalom

pedig megbíráló parancsolaton alapul, melyet a' királyi felség 1775diki törvényünk' 17dik ágazata 3dik pontjának értelme szerint mind annyiszor kiadhat, valahányszor a' birói hatalmaknak összeütközése, vagy más akadályok miatt a' rendszerű bíróságnak valamely fenyítő perre nézve helye nem lehet. A' rendszerű fenyítő birói hatalom továbbá vagy hivatalhoz, vagy ingatlan jószág' birtokához vagyon kötve, és vagy általános, 's egész megyére kiterjedő, vagy pedig különös, 's a' megyének egy részére, vagy némely személyekre kivételképen tartozó lehet.

Egyébiránt hogy valaki fenyítő birói hatalommal élhessen, két feltétel kívántatik meg: 1ször) Hogy a' fenyítő birói hatalomhoz törvényes módon jutott legyen. Ezen mód a' rendkívülvaló birói hatalomra nézve a' királyi felségnek megbíráló parancsolatában, a' rendszerűre nézve pedig azon hivatalnak, vagy ingatlan jószág'nak, melyhez a' fenyítő birói hatalom kapcsolva van, törvényes úton történt megnyerésében áll. — 2ször) Hogy 'Sigmond' 6dik törv. 1ső, Korvin Mátyás' 6d. törv. 73d., II. Ulászló' 1ső törv. 33dik és az 1723diki törv. 24dik ágazataiknak értelmök szerint a' birói hitet annak törvény-meghatározta szavaival letette legyen.

*) Hogy a' vérhatalomra nézve az elidősítésnek helye legyen, onnét tetszik ki: mert a' hárm. törv. 1ső részének 23dik és 78dik czímjei a' fejedelmi kisebb igazságokban (jura regalia minora) az elidősítésnek helyet adnak; már pedig a' vérhatalom, mivel hogy a' felség által magányos hazapólgároknak is el szokott ajándékoztatni, törvényünk szerint kétségen túl fejedelmi kisebb igazságok közé tartozik. — Ellenben tudós Vuchetich úr a' vérhatalmat elidősíthetetlennek állítja azon oknál fogva, mert a' felségi jusok, melyek közé a' fenyítő birói hatalom, ugymint a' birói főhatalomnak egyik ága is tartozik, minden elidősítést kizárnak. — Azonban ha ezen okoskodás meg állana, úgy a' közönséges birói hatalomra (jurisdictio judiciaria civilis) nézve sem lehetne az eli-

dősítésnek helye, melyet még is hogy a' jószágokkal együtt elidősítés által meg szerezni lehet, törvényünkben tagadhatatlan valóság. Ezen okoskodásban t. i. a' büntető hatalom (jus puniendi) maga, melly felségi jus, a' birónak hivatalával és hatalmával, melyet felségi jussnak mondani nem lehet, egybe-zavartatik. — De azon okok sem nyomnak sokat, mellyeket nagy tudományú Vuchetich úr az elidősítés mellett harczoló okoskodás ellen előad; t. i. hogy a' fejedelmi kisebb igazságok csupán csak a' sajátságának (dominium) következtetése, a' vérhatalom pedig a' birói fő-hatalomnak egyik ága, melyet az egyes hazapolgárok a' polgári társaság' tetemes zavarodása nélkül nem bitangolhatnak. Mondám: ezen okok nem nyomnak sokat; mert az első állítása ugyan meg nem áll, mivel a' fejedelmi kisebb igazságok nagyobb részént, például a' vásári, vám, révbér, 's egyházi tizedvételi, és egyházpártfogói igazságok a' jószág' sajátságának jussából nem értetődnek, a' második állítása pedig a' vérhatalomnak jószágokkal fejedelmi privilégium által történő összeköttetése ellen is harczol, és csak akkor válna ki valamit, ha a' vérhatalommal birónak hatalma törvények által korlátok közé nem volna szorítva. — Valójában törvényeink szerint a' fejedelmi fő- és kisebb igazságnak meg különböző jelök abban áll, hogy ezeket lehet, amazokat ellenben nem lehet privilégium által, vagy másféle módon magányos hazapolgárokkal közleni.

92. §. A' fenyítő birónak jussai, és köteleztetései.

A' fenyítő biró' jussainak, és köteleztetéseinek főnemei e' következők:

1-ször) Fenyítő vizsgálatokat tenni a' gonosztettek, 's azoknak szerzőik iránt. Ezen vizsgálatokról alább fogunk bővebben szólni. 2-szor) A' gonosztévőket befogni. Ezen hatalommal mindegyik biró csupán csak megyéje' körében bír, kivéven ha a' gonosztévő kergetés közben a' szomszéd birónak határára szaladna, melly esetben őtet ottan is szabadon elfoghatja. — Egyébiránt ezen állítást a' vármegye' előljáróira nézve úgy kell érteni: hogy ezek megyéjek' körében akármelly földes uraknak, szabad ki-

rályi városoknak, sőt a' fejedelemnek jószágain is befogathatják a' gonosztévőket, 's nem is tartoznak azokat a' földes uraságnak, vagy városnak, ha bár az vérhatalommal bírna is, általadni. Így rendeli ezt 1659-diki törvényünk 16-ik ágazata azokra, kik az így befogattakat vármegyének általadni tilalmaznák, 500 forint birságot szabván. — A' befogás köz-poroszlok által vitetik végbe, kiknek mindazáltal a' földes uraságoknak szolgálk, és jobbágyaik 12 forint büntetés alatt segédül lenni tartoznak. Ezen birságot a' vármegyének előljárói rajtok elengedhetetlenül megvenni kötelesek. Így rendeli ezeket az 1659-diki törv. 16-dik ágazata. — Sőt mivel hogy a' gonosz tettnek megbüntetését hazánk' java hatalmasan kívánja, hárm. törv. 3-dik r. 32-dik czímjének 's az 1563-diki 38-ik és 1625-diki 13dik törvényágazatinknak rendelése szerint a' nemtelen gonosztévőket, sőt a' nemeseket is, ha tetten kaptatnának, vagy kóborló életet élnének, avvagy valamelly törvényszék őket gonosztétőkért már kiírta volna, nem csak a' fenyítő hatalommal felruházott közelöljárók 's földesurak, hanem vérhatalommal nem bíró akármelly nemesek, mezővárosok, vagy faluk is befogathatják. Ezekre nézve mindazáltal hárm. törv. 3-dik r. 32-dik czímje egyszersmind azt rendeli: hogy az általok befogott gonosztévőket törvényes biróiknak három nap alatt általadni tartozzanak, 's ha azokat harmadnapon túl magoknál tartóztatnák, az által nem adott gonosztévőknek díjaikon felül naponként mindegyikre nézve 12 forint birság alá essenek. — Mikor, és kikre nézve légyen a' befogásnak helye, alább elő vagy on terjesztve. 3-szor) A' befogott gonosztévőket őrizetben tartani; következőleg a' fenyítő birónak hatalmához, és tisztjéhez tartozik tömlöcz-őröket, 's egyéb szolgálkat rendelni, és arra ügyelni, hogy a' tömlöczök célirányosak legyenek, és mindenkor jó karban tartassanak. 4-szer) Mindazt, a' mi a' fenyítő vizsgálat alatt lévő személyt akár terhelné, akár védené, szorgalmasan

kinyomozván az ország' törvényeit, és bevett szokásait követve minden szeretet, gyűlölség, bosszúvágy, környörülés, részvétel' félretételével igazságot szolgáltatni, következőleg a' gonosztévőt ugyan érdeme szerint megbüntetni, az ellenségeinek fekete gonoszsága vagy környölállásoknak szerencsétlen öszvejövedele által gyanúba hozott ártatlant pedig mindennemű büntetéstől menten megtartani; ezt kívánván mind a' fenyítő igazságnak célja maga, mind pedig hazánk' számos törvényeinek, nevezet szerint hárm. törv. előjáró 14-dik czímjének, II. Úlászló' 1-ső törv. 10-dik, az 1715-diki törv. 7-dik, és 1805-diki törv. 5-dik ágazatának értelme. — 5-ször.) Arra ügyelni, hogy a' fenyítő büntetés' végre-hajtására szükséges pelengér, 's törvény- vagyis akasztófa alkalmas helyen, honnan t. i. a' végrehajtást minden kártétel nélkül a' sokaság jól láthassa, építtessenek, mindenkor használható állapotban tartassanak.

Miben álljon pedig különösen a' fenyítő perben előforduló mindegyik birói tételnél a' birónak tisztje, ezen birói tételeknek egyenként való fejtegetésében fogom előterjeszteni.

93. §. *Fenyítő törvényszékeinkről.*

A' fenyítő birói hatalmat hazánkban nem egyes személyek, hanem egész törvényszékek gyakorolják; ugyanazért ezekről is szükség itten szólni. Háromfélekére lehet pedig a' törvényszékeket birói hatalmok' mineműségére nézve osztani: első bíróságúakra, elegyes bíróságúakra, és felvizsgálókra.

Felvizsgáló fenyítő törvényszékeink e' következők: 1) A' hét személyes fő-törvényszék. — 2) A' nádorispáni ítélőszék a' jászok' és kunok fenyítő pereikre nézve. — 3) A' horvátországi báni ítélőtábla.

Elegyes bíróságú fenyítő törvényszékünk egyetlen egy vagyon: a' királyi ítélőtábla, melly t. i. 1791dik törvényünk' 56dik ágazatának rendelkezéséből a' felségbán-

tás és hívségtelenkedés' perében, továbbá az 1776diki oct. 25dikén, és 1798dik sept. 28dikán költ királyi rendelkezéseknél fogva a' királyi tábla' hitelt jegyzőinek gonosztetteiben első bíróságú, a' többi fenyítő perekben pedig főlebbviteli törvényszék. Végre — első bíróságú fenyítő törvényszékeink e' következők: 1) A' vármegyéknek köz-törvényszékeik. — 2) A' tudományok' magyarországi egyetemének (universitásának) ítélőszéke. — 3) A' szabad királyi városoknak törvényszékeik. — 4) A' jászoknak, és kunoknak, hajdu városoknak, szepességi XVI. mezővárosoknak, és más szabados kerületeknek kerületi ítélőszékeik. — Ezekhez járul az 1836ki törv. 19d. ágazatánál fogvást a' fiumei kerületre nézve a' kerületi kapitányi törvényszék. — 5.) A' vérhatalommal bíró földesuraknak uriszékeik. — 6.) A' katonai törvényszékek, melyek mindazáltal különös, 's nekik tulajdon törvényeik szerint ítélnek. *) Ezen törvényszékeknek egybe-szerkesztetésökről azokon túl, melyeket közönséges tervényszéki polgári törvényemben előadtam, itten még e' következőket szükség megjegyezni: 1) Hogy a' pesti fő-iskolai ítélőszéknek teljességéhez az 1816diki febr. 13kán költ intéző-level' meghagyásánál fogva az előlülövel együtt öt tagnak, és a' törvényes bizonyoságnak vagyis egy szolgabirónak, és esküdtnak jelenléte szükséges. — 2) Hogy a' jászoknak, és kunoknak kerületi törvényszékeikre nézve a' jász és kun törvénynek 9dik, és 22dik ágazatai azt kívánják: hogy a' fenyítő perek elítélése a' nádorispáni fő-kapitánynak előlülése alatt, minden kerületi kapitányoknak, és bírótársaiknak jelenlétökben, több más törvénytudó férjfiaknak részvételével menjen véghez. — 3) Hogy a' feljebbvitel' útján lévő fenyítő pereknek gyorsabb elítélése végett 1807diki törvényünk' 9d. ágazata azt rendelte: hogy e' perek a' királyi törvény-táblán az előlülő által kijelendő napokban két kilencz-kilencz tagokból álló külön tanácsban ítéltessenek, az ítéleteket mindazáltal az egész táblának teljes ülésében szük-

ség lévén kihirdetni. Továbbá hogy ugyan ezen törvény arra az esetre, ha tizenhatsz tagok jelen nem volnának, az előlülőt meghatalmazta: hogy az ítélőszék' teljességéhez megkivántató tagok számának hiányát kipótolhassa. 4) Hogy az 1836dik törv. 19d. ágazatának rendelkezése szerint a' fiumei kapitányi törvényszéknek ítélethozhatásra mindenkor legalább hét bíróból kell állani, t. i. az előlülő kapitányból, vagy alkapitányból és azon túl a' kapitányi tanács által választandó, és az előlülő által egybehivatandó legalább is hat patricius tanácsosból.

*) Hajdan, hárm. törv. 3d. rész. 32d. címjének tanúsága szerint, a' vérhatalommal nem bíró nemeseknek és falusi közönségeknek hatalmok volt némelly gonosztévőket, nevezet szerint a' tetten kapott gyilkosokat, gyújtogatókat, és erőszakos nősparáznákat megbüntetni. Azonban időjártával mindezen hatalmok egészen megszűnt.

94. §. *A' perhez illő biróságról.*

Hogy valamelly törvényszék az előforduló peres ügyben foganatosan ítélhessen, nem elég hogy általán véve fenyítő birói hatalommal bírjon, hanem szükséges, hogy nevezet szerint azon mindenképen meghatározott ügyhez illő birói hatalma legyen. — Már azon kérdésnek megfejtésében, hogy mellyik törvényszéket illesse az előforduló peres ügyben a' bíróság, a' rendszerű törvényszékekre nézve e' következőkre szükség ügyelni: 1) A' gonosz tettről gyanús személynek polgári állapotjára; mert némelly személyek nincsenek minden törvényszéknek birói hatalma alá vetve. Így a' nemesek, akár egyházi akár világi személyek legyenek, hárm. törv. 3dik része 20 és 32dik címjének, 1563diki törv. 38dik, 1588diki törv. 43dik, 1625diki törv. 13dik, 1638diki törv. 20dik, 1647diki törv. 78dik, és 1687diki törv. 14dik ágazatának értelme szerint egyedül csak nemes, a' katonák 1723diki törv. 11dik ágazata szerint csupán katona bíró-

ság alatt állanak. Így szinte a' pesti fő iskolai tanulók az iskolának ideje alatt kirekesztőleg az iskolai ítélőszék által, és a' királyi kuriának hitelt jegyzői, ha a' törvényszék-tartás' időszaka alatt bűnhődnek, a' királyi ítélőtábla által ítéltethetnek. Végre az egyházi férjfiak hárm. törv. 2dik része 44dik czímjének tanúsága szerint, a' világi nemes bíróság alá is egyedül csak a' súlyosb gonosz tettekben, úgymint: felségbántásban, hívségtelenkedés' eseteiben, szántszándékos gyilkosságban és latorkodásban vannak vetve. Azonban mivel azon időben, mellybe hárm. törvényünknek érdeklett czímje tartozik, sokkal számosabbak voltak, mint sem mai napon, a' hívségtelenkedésnek esetei, könnyen általláthatni: hogy az egyházi személyek azon gonosztettek miatt is világi fenyítő törvényszék elejébe idéztethetnek, mellyeket 1723diki törvényünk a' hívségtelenkedés' esetei közül kivéven lágyabb büntetések alá vetett.

2szor) Az elkövetett gonosztettre; mert jóllehet minden fenyítő törvényszék akármelly más gonosztettet elítélhet; a' felségbántásnak és hívségtelenkedésnek büntetését mindazáltal 1791ki 56dik törvényágazatunk a' gonosztévő' polgári állapotjára veendő mindennemű tekintet nélkül egyedül a' királyi ítélő táblának fenntartja.

3szor) A' törvényszék' birói hatalmának mineműségére; mivel némelly törvényszékeknek fenyítő birói hatalnok bizonyos rendű és állapotú személyekre vagy szorítva. Így a' fő iskolai törvényszéknek bírósága a' fő iskolai tanulókra, a' katonaié a' katonákra, a' városié, kerületié, és uradalmié nemtelenekre szorul.

4szer) A' törvényszéknek megyéjére; mert minden törvényszéknek birói hatalma megyéjének kebelére vagy szorítva, úgyhogy akármelly törvényszék csak azokon űzheti birói hatalmát, kik megyéjében lakoznak avvagy annak kebelében törvényeink' rendelkezéseivel meg egyezőleg befogattatának: a' mint ezeket hárm. törv. 3dik részének 32dik czímjén túl 1548diki 48dik, 1563-

diki, 38dik, 1588diki 43dik, 2625diki 6dik és 13dik, 1655diki 38dik, és 1659diki 16dik törvényágazataink bizonyítják.

MÁSODIK ÉRTEKEZÉS.

A' FENYÍTŐ PERRŐL ÁLTALÁNOSAN.

95. §. *A' fenyítő pernek esmértetése és különbfélesége.*

Fenyítő peren (processus criminalis) a' fenyítő igazság' kiszolgáltatásához tartozó tételeknek öszveséges foglalatját értjük. — Kétféle fenyítő per vagyon pedig hazánkban keletben: a' rendszerű és rendkívül való, melly rövidsége miatt álló-törvénytételi pernek (processus iudicii statarii) is neveztetik. — Egyébiránt a' rendszerű per vagy írásbeli vagy szóbeli lehet, és a' mint a' perbe kevert személy vagy nemes vagy nemtelen, folyamatra 's némelly tulajdonaira nézve különbözik. Némelly törvénytudóink a' fenyítő pert vádoló (accusatorius) és nyomozó (inquisitorius) perre is osztják; azonban a' fenyítő per' ezen különbségének nyomaira sem törvényeinkben, sem ítélőszéki szokásainkban nem akadunk.

96. §. *A' nemesek ellen szokásban lévő rendszerű írásbeli pernek rendje és módja.*

A' rendszerű írásbeli fenyítő per hazánk' nemesci ellen a' következő renden folyik:

Előre bocsátatván nem csak az általános, hanem a' különös fenyítő vizsgálat is, ha azokból a' gonosztettnek valósága szerzőjével együtt bizonyossággal vagy legalább hihetőséggel kísült, a' hivatalbeli közügyvédő törvényszéki határozás mellett vádlevelét *) benyújtja, 's abban az alperesnek mindennemű akárhány gonosztetteit együttevve környülállásosan előadván, annak önnön-személyében teendő megjelenésre idéztetését, az előszámlált gonosztetteknek büntetésökben 's egyéb következéseikben marasztaltatását, és végrehajtás által valóban eszközözlendő megfenyítetését kéri. A' vádlevélnek benyújtását a' törvényes megidézés,

ezt pedig a' kirendelt törvényes határnapon a' pernek felvétele és az alperesnek személyes megjelenése követi. Megjelenés után az alperes alászállító kifogásait, ha volnának, előterjeszti, mellyek ítélet által megdöntetvén, per-elfogadásra szorítatik. A' per' dereka a' vádlel' előadásának bebizonyításával és az alperesnek védelmével foglalatoskodik. A' bebizonyítás' terhe a' felperes hivatalbeli közügyvédön fekszik, 's arra neki eszközül a' tanúknak vallomásai és a' gonosztottnek gyanújelei (indicia) szolgálnak. A' nemes alperest vallatás és ellenthomlok-állítás (confrontatio) alá vetni, legalább számoshó törvénytörvényeink nem szokják. Az alperes védelmét ügydöntő kifogások, és ellen-bebizonyítások által teszi, mellyek által ártatlanságát megmutatni, vagy legalább tettének súlyját könnyíteni iparkodik. — A' bebizonyításokat és alpereseknek védelmét az ítélet követi, mellyre, ha marasztaló volna, az alperes befogatik, szabad lévén mindazáltal neki még azután is, ha új védokai volnának, magát védelmezni, valamint szinte feljebb vitellel is élni, avvagy kegyelem' útjához folyamodni. Végtere, az ítélet törvényesen végrehajtatik.

Így folyik a' rendszerű fenyítő per, ha az alperes birói idézésre a' törvénytörvény előtt megjelen; ellenben ha a' megjelenést elmulasztja, 1563diki 38dik és 1625diki 13dik törvényágazatainknak rendelkezökből kiiratas alá vettetik, és kiiratas személy-leirásával együtt országunk' mindennemű biráinak megküldetik. Az így kiiratos személyt akárki szabadon befoghatja, köteles lévén mindazáltal őtet törvényes birájának a' törvénynek szokott útján eszközözlendő megmarasztaltatása végett általadni.

A' kiiratason túl vagynak még néhány más esetek is, mellyekben a' gonosztévő, hazánk' közjava meg nem engedvén, hogy a' gonosztott büntetlenül maradjon, nemessége rajta nem segélhetvén, megmarasztaltatása sőt megidézttetése előtt is befogatik. Ezen esetek mind a' megszökésnek gyökeres félelmén alapulnak, 's nevezet

szerint e' következők: 1.) Ha valakit felségbántás' gonosztettének gyanúja terhel. Lásd 1715diki 7dik és 1723diki 5dik törv. 2.) Ha valaki súlyosb gonosztettet, például hárm. törv. 1ső része' 9dik czímjének tanúsága szerint szántszándékos gyilkosságot, gyujtogatást, rablást, latorkodást, tolvajságot, vagy erőszakos paráznaságot elkövetvén, tettén avvagy a' tettnek helyéről futtában befogatnék. És pedig az illyent ugyanazon törvény' szavai szerint paraszt-kéz is letartóztathatja. — 3.) Ha valaki, sem lakhelye sem jószágá nem lévén, kóborló életet él, avvagy házán túl semmivel sem bír, ha bár tettén nem kapatnék is; csak hogy nyilvánságos és féktelen gonosztévő légyen, avvagy ilyen gonosztévőkhez magát csatolja; nem is szükséges mai napon az ilyen gonosztévő nemes ellen előre törvényszéki vizsgálatot tenni, hanem egyedül csak az kívántatik meg: hogy gonosztettének valósága eléggé tudva légyen. Így rendeli ezt 1687diki törvényünk' 14dik ágazata, melly az 1655diki 38dik törvényágazatnak előremenő vizsgálatról szóló rendelkezését eltörle. És pedig a' ház- és jószágatlan kóborló nemesek az 1625diki törv. 13dik ágazatának tanúsága szerint paraszt-kéz által is befogathatnak; azokat ellenben, kiknek nemes házaik vagynak, befogatni 1655diki 38dik és 1687diki 14dik törvényágazataink szerint egyedül csak a' vármegyének hatalmában áll. — Egyébiránt 1655diki törv. 38dik ágazatának értelme szerint mindezeket befogatások után lánczaikon is meg kell idézni, és a' törvénynek szokott útját reájok nézve mindenben tökéletesen megtartani.

*) A' nemes gonosztévő ellen benyujtatni szokott vádlevelnek példája :

Fenyítő vádlevel
melly által

Vitézlő N.N. Tek. n. Vármegyének hivatalbeli közügyvédje, úgymint felperes

Vitézlő N.N. gyilkos, úgymint alperes ellen.

Tek. n. Vármegyének köz-törvényszéke elejébe terjeszti: miképen a' most említett alperes-c folyó 1831dik eszten-

dei junius' 17kén öt órákor délután néhai vitézlő N.N. urat szöllejében barátságna álornzája alatt meglátogatta, és minekutána mintegy félóraig vele nyájosan beszélgetett volna, midőn az egyszer történetből földfelé hajulna, őtet ruhája alatt elrejtve volt fokosával véletlenül olly erővel főbe sujtotta légyen; hogy tüstént szörnyű halált halna. Minthogy pedig hazánknak törvényei, Korvin Mátyás' 6dik törv. 51dik, II. Ulászló' 1ső törv. 82dik, és 1563diki törv. 38d. ágazataik, a' szántszándékos gyilkosokat halállal, nevezet szerint a' hárm. törv. 1ső része' 15d. címjének értelméből hóhér' pallosával, és azontúl ugyancsak a' hárm. törv. 3d. része' 5d. címjének tanúsága szerint díjaikkal büntettetni parancsolják:

Annakokáért a' fenn-nevezett közügyvéd hivatalbeli igazaira támaszkodván esedezik: hogy a' Tek. törvényszék a' fennérdeklett alperest, neki bizonyos, rövid, de mégis törvényes határidőt szabván, önnön-személyében leendő megjelenésre színe elejébe idéztetni, és gonosz-tettének valósága bebizonyodván, a' holtak egész díjában és fejének veszteségében marasztalni, és önnönmagának ugyan megérdemlett büntetésére, másoknak pedig rettentő példájára végrehajtás által az élők közül hóhér' pallosával kivégeztetni méltóztassék. —

97. §. *A' nemtelenek ellen szokásban lévő rendszerű írásbeli pernek rendje.*

A' rendszerű fenyítő írásbeli per nemtelen polgártársaink ellen közönségesen *) a' gyanús személynek befogatásán kezdődik. A' befogatást a' befogatott személynek, és tanúknak vallatása követi, mellyekből a' gonosz-tettnek valósága szerzőjével együtt kivilágosodván a' hivatalbeli ügyvédő törvényszéki határozás mellett vádlevelét a' per' fölvételével egyesülve benyújtja. Erze az alperes tüstént törvény elejébe állítatik. Ez megtörténvén az alperesnek védelmezője alászállító kifogásait, ha volnának, előterjeszti; mellyek ítélet által megdöntetvén a' felperes hivatalbeli közügyvédő bebizonyításait, az alperes pedig védelmét elő adja. Végre a' törvényszék mind

a' két félnek előadásait éretten megfontolván ítéletet hoz, melly mennél előbb, kivévén ha valamelly per-orvosló tétellel élés, vagy más fontos ok gátot vetne, végre is hajtatik.

*) Mondám itten, *közönségesen vagy többnyire*; mert, a' mint alább az Vdik értekezésben előadatik, a' nemteleket sem lehet vakmerően, és minden különbség nélkül akármelly perben tüstént befogatni és tömlőczre vetni.

**) A' nemtelen gonosztévők ellen benyújtatni szokott fenyítő vádlevél' példája:

Nagy méltóságú Gróf N. N. úr Ó Nagyságának 1831. esztendei aug. 23dikán Tek. N. Vármegyében fekvő N. mező városában tartott úri székén

Felvétetett

Vitézlő N.N. Uradalmi ügyvédőnek úgymint fölperesnek

N. N. kanász, úgymint vason lévő alperes ellen indított fenyítő pere. A' fenn érdekllett uradalmi ügyvédő tisztli igazaira támaszkodva a' szokott törvényes óvások mellett vádképen előterjeszti: hogy a' fenn érdekllett alperes a' törvényeknek szentségét lábbal tapodván közelebb múlt julius' 12kén éjféltájban, midőn a' szél hatalmasan dühösködnék, N. helységben N. N. jobbágynak házat készakarva felgyújtotta, és ezen bosszúálló tette által azt okozta legyen; hogy 13 ember az égő üszögök által súlyosan megsebesednék és 16 jobbágynak háza, csűrje, istállója harmincz darab szarvas marhával együt a' lángnak áldozatjává lenne, a' mint mindezeket az alperesnek már meg is hitelesített A) alatti tulajdon vallása, továbbá a' tanúknak B) alatti bizonyágtételeik és a' birói szemre-vételről szóló C) alatti tanúlevél nyilván bizonyítják.

Minthogy tehát 1723ki törvényünk' 11d. ágazatja az alatomos gyűjtogatóra is, ha tettét terhesb környűlállások súlyosítják, elevenen-égetésnek büntetését rendeli:

A' fenn érdekllett uradalmi ügyvédő hivatalánál fogva az itt vason álló alperest, hogy önmaga ugyan gonosztettének érdemlett büntetését érezze, mások pedig rajta rettentő példát vegyenek, elevenen égetésre kárhoztatni, és birói végrehajtás által az élők közül kiirtatni kívánja.

98. §. *A' rendszerű élő-szóbeli fenyítő per.*

Az élő-szóbeli fenyítő pernek csak csekélyebb gonosztettekben, és nemtelenekre nézve vagyon helye; nemesekre nézve nem egyébként, mintsem ha önmagok abban megegyeznek. Folyamatja ilyen: elvégződván a' tanúknak, és a' bűnösnek is, ha nemtelen volna, birói vallatása, a' bűnösnek mindazok, a' mik ötet terhelik, a' törvényszéknek színe előtt szemére hányatnak; erre ő vagy önmaga vagy védelmezője által védelmét előadja. A' védelem' előadását az abban előforduló új környülményeknek kinyomozása, és az alperes' védtanúinak kihallgatása követi; végre ez is megtörténvén, a' törvényszék ítéletet hoz,

99. §. *Az álló-törvénytételi per.*

Álló törvénytételi pernek (processus iudicii statarii) azon legrövidebb pert nevezzük, mellynél fogva, valamely gonosztettnek serény elhatalmazásakor a' büntetés minden egyébként szokásban lévő szertartások, a' törvénytétel velejét érdeklőkön kívül, kihagyatván, nyomon végrehajtatik. Innen következik, hogy a' törvényszéknek e' perben is teljesnek kell lennie, 's hogy a' gonosztett valóságának kinyomozását, a' gonosztettnek bebizonyítását, és a' gyanús személy' védelmét e' perben sem lehet elmulasztani. E' pert az 1813diki januarius' 29kén költ kir. rendelés szedi rendbe, mellynél fogva hogy valamely törvényszék vele élhessen, arra neki az országunk' nádorától, vagy annak távollétében a' kir. helytartó tanácsnak előlölői hivatalától szabadságot szükség nyernie, és kötelességében áll, hogy a' megnyert szabadságot megyéjének kebelében tüstént kihirdesse, és alattvalóinak tizennégy nap alatt közhirül adja. Hatalmat álló-törvénytételre nyerni csak négy gonosztetre, úgy mint rabló gyilkosságra, szántszándékos gyújtogatásra, rablásra, és fosztással egybekapcsolt ütelállásra

nézve lehet, és azon gonosztettet, melyre nézve kére-
tik, a' folyamodó levélben mindennemű környülállásai-
nak előterjesztésével névszerint szükség kijelelni, nem
is lehet annak gyakorlását semminemű más gonosztettre
kiterjeszteni. Mindaddig tart pedig az álló-törvénytétel-
re nyert hatalom, miglen megnyerésének oka meg nem
szűnik, 's e' végből a' törvényszéknek kötelességében áll,
a' közbátorságnak állapotjáról minden harmadik hónap-
nak végén a' kir. helytartó tanácsához kimerítő tudósítást
küldeni, hogy ezen rendkívül való hatalmat, ha többé
reá szükség nem volna, tüstént visszavehesse. Egyéb-
iránt ha az álló-törvénytételi hatalom az esztendőnek
lefolyása alatt vissza nem vétetnék, annak folyamatban
maradását újra ki szükség hirdetni; ellenben annak visz-
szavétele közhirül-adást nem kíván.

Az álló-törvénytétellel élésnek módjára nézve pedig
ugyan azon felséges rendelés e' következő határozásokat
teszi:

1ször) Álló törvénytételi per alá csak az olyan go-
nosztévőt lehet vetni, ki azon gonosztettben, melyre az
álló-törvénytételi hatalom engedve vagyon, tetten kapat-
ván, a' tettnek helyén vagy onnan futtában hevenyében
befogattatott, avvagy legalább kergetőinek fegyverrel 's
másféle halálos eszközzel ellentállott. — Sőt ha ezen kör-
nyülállások közül valamellyik jelen volna is, a' követ-
kező négy kivett esetekben mindazáltal még sem szabad
álló-törvénytétellel élni, úgymint: *a)* Ha a' befogott go-
nosztévő életének huszadik esztendejét még el nem érven,
előbb semminemű gonosztettet még el nem követett, és
a' környülállásokból kitetszik, hogy ő elcsábítva volt
inkább, mintsem hogy mást gonosztettre csábított volna.
— *b)* Ha olyan környülállások forognának fenn, melyek
a' gonosztévőnek jelen nem lévő czinkosaival szembe-ál-
lítását multhatatlanul szükségessé teszik, vagy ha annak
már tömlöczben lévő czinkosai ellen rendszerű per volna
rendelve. — *c)* Ha a' pert némelly környülállások miatt

a' felséges rendelés által kijelelt idő alatt elvégezni nem lehetne. — d) Ha a' rablás' vagy útelállásnak esetében olly csekély volna a' zsákmánynak értéke, hogy abból nem annyira rabló szándék, mint szükséges élelmet foglaló igyekezet tünnek ki.

2szor) A' törvényszéknek, melyet az álló-törvénytételi hatalom közhirül-tétele után tüstént öszveszerkesztetni szükség, előülőjén túl négy alkalmas bírótársakból kell állani.

3szor) A' törvényszék ítéletének tárgyául a' gonosztévőnek egyedül csak azon gonosztettét veheti, melly miatt öszveállott, úgy hogy a' gonosztévőnek előbbi életére vizsgálatát csak annyira terjesztheti ki, mennyire ez a' tárgyl vett gonosztettnek felvilágosítására, és az alperes gonoszságának teljes bebizonyítására szükséges.

4szer) A' befogott gonosztévőt minden más gonosztévőtől külön kell őriztetni, és a' törvénytételt azon naptól, mellyben a' gonosztévő a' törvényszéknek helyére beérkezett, legfőlebb harmad napon elkezdni.

5ször) Minden törvénytételnek kezdete előtt az álló-törvénytétel' módját elhatározó felséges rendelést fel kell olvasni. Erre a' felperes közügyvédő köteles a' tettnek kimerítő leírását, mellynek nem csak a' gonosztettet, és annak szerzőjét, hanem a' befogásnak módját is magában kell foglalnia, tüstént törvényszéknek elejébe terjeszteni, melly után minden tétovázás nélkül mindjárt a' gonosztévőnek és tanúknak vallatásához fogni, és mindeneket jegyzőkönyvébe iktatni tartozik. Egyébiránt szükség a' jegyzőkönyvet mind a' bűnös személy, mind pedig a' tanúk által alá iratni, avvagy ha talán irni nem tudnának, keresztvonásaikkal megerősítetni.

6szor) Kemény büntetés alatt meg vagy on tiltva a' gyanús személyt fenyegetés, verés, büntetlenség-ígérés, vagy más helytelen vallato szer által gonosztett-vallásra venni.

7szer) Hogy a' büntetést, melly mindenkor akasztásban áll, a' bűnösnek fejére lehessen mondani, a' gonosztettnek teljesen bebizonyítva, és az ítéletnek közegyetértéssel hozva kell lennie. Ha az ítéletben valamelly, jöllehet csak egyetlen egy, törvényszeki tag meg nem egyez, a' per rendszerűre változik.

8szor) Az ítéletet azon szempillantattól fogva, mellyben a' törvényszék összeült, huszonnégy óra alatt végre kell hajtani, 's a' végrehajtást nem szabad semminemű szín alatt feltartóztatni. A' halálhoz készületre csak három óra vagy a' bűnösnek engedve, 's a' felebbvitelnek vagy kegyelemért folyamodásnak helye nincsen.

9szer) Az ítéletnek megtörtént végrehajtásáról a' törvényszéknek kiküldött tagja hivatalbeli tudósítást adni tartozik, mellynek benyújtása előtt a' törvényszéknek eloszlani nem szabad. Végre

10szer) A' gonosztevőnek holt teste mindaddig akasztófán függve marad, míglen az álló-törvénytételi hatalom' gyakorlása tart.

100. §. *A' fenyítő perhez tartozó egyes tételeknek rendje és módja.*

Mivel hogy törvényeink a' fenyítő pert külön rendbe nem szedték, következőleg mindazok, a' miket közönséges törvényszéki törvényeinkben a' kereseti levélről, idézésről, megjelenésről, 's alászállító és perhalasztó kifogásokról taníték, azon csekély kivételekkel, mellyeket fenn (96. §.) elő adtam, a' fenyítő perrel is közöse: : itten egyenként csak azon fenyítő pert érdeklő tételekről fogok értekezni, mellyek vagy azért, mivel egyedül csak a' fenyítő pernek tulajdonai, vagy pedig mivel annak velejét teszik, gondosabb és kimerítőbb fejtegetést kívánnak. Melly munkámban a' dolognak természeti rendét követvén először a' feladásról 's arra következő bírói vizsgálatról, azután a' bebizonyításról és gonosztévőnek

védelméről, végre az ítéletekről és végrehajtásról fogok szólni.

HARMADIK ÉRTEKEZÉS.

A' BEÁRULÁSRÓL.

101. §. *A' beárulásnak esmértetése és nevei.*

Beáruláson, feladáson, vagy bevádoláson (denunciatio, accusatio, vel delatio) a' gonosztetttről és gonosztévőről fenyítő hatalmú eljáróság előtt büntetés végett törvényesen történt bejelentést értjük. — Sikerességéhez e' következők kívántatnak meg: 1ször) Hogy a' feladó személy' nevének világos kitételével történjek; mert 1805ki törv. 5dik ágazatának rendelkezésből törvényszékeink a' titkolt név alatt tett feladásokra semmi lépést sem tehetnek. — 3) Hogy a' feladó olyan személy legyen, kinek szava hitelt érdemel. Az esztelenek, hitökszegettek, becsületvesztettek, halálos ellenségek, vagy törvényes kort nem ért személyek által tett beárulások mind a' dolognak természete, mind pedig törvényeinknek, Sz. István' 2dik könyve' 3dik cikkelyének, hárm. törv. 1ső része' 124dik, és 2dik része' 30dik címjének értelme szerint, semmi tekintetbe sem vétethetnek. A' polgári társaságnak felettébb veszedelmes gonosztettekben mindazáltal, nevezet szerint a' felségbántásnak gonosztettében az ilyen személyek által tett feladások sem szoktak teljesen megvettetni, kivéven ha a' beáruló minden kétségen kívül sült bolond volna.

Kétféle feladást szükség pedig 1715ki törv. 7dik ágazatának útmutatása után megkülönböztetnünk: a' puszta 's egyszerű, és a' tett' valóságának vitatásával és bebizonyítás' terhének felvételével tett feladást.

102. §. *A' beárulásra köteleztetés.*

Mivel minden hazapolgár a' polgári társaságnak természetéből mindarra köteles, a' mit annak közjáva

megkíván, önként folyik: hogy minden hazapolgár természeti köteleztetésénél fogva a' neki tudtára esett gonosztetteket szerzőikkel együtt bejelenteni tartozik. Hogy ezen köteleztetés nem csak a' már elkövetett gonosztetteket, hanem a' még csak szándékul vettek is illeti, onnét tetszik ki: mert ha ezek idején 's korán feladatnak, a' sérelmet meglehet előzni, következőleg ezeknek fölfedeztetésök igazaink' bátorságára nézve még hasznosabb, mintsem amazoknak bejelentésök. Azonban az itt előterjesztett természeti köteleztetéssel törvényeink szerint csupán csak a' felségbántásra és istenkáromlásra nézve vagyon büntetés egybekötve.

Valamint pedig egy részről a' gonosztévőket feladni, úgy szinte más részről minden hamis árulkodástól magát óvni mindegyik jámbor hazapolgár köteles. Az illyetén, polgári szabadságunkat veszélyeztető, hamis árulkodásoknak eltávoztatására, és az igazságtalan árulkodók' gonoszságának megzabolázására, a' hamis árulkodókra szabott büntetéseken túl, először ugyan 1741diki törv. 26dik ágazata a' felségbántás' perére nézve a' királyi fiskusnak kötelességül tette: hogy midőn a' törvényszék' előlülőjének vádlevelét benyújtja, tüstént a' feladónak kereszt- és vezetéknevét is neki bejelentse; azután pedig 1805ki törv. 5dik ágazatja általánosan azt rendelte, hogy minden beáruló köteles legyen nevét fölfedezni a' végből, hogy ha valakit hamisan árult volna be, gonosztettének érdemlett büntetését el ne kerülje. Sőt törvényeink még a' való feladásokat sem hagyják helyben, ha elárulásnak avvagy háládatlanságnak bélyegét magokon viselik. Világos tanúbizonyságot nyújt erre hárm. törv. 1ső részének 52dik czímje, melly az atyának hatalmat ad, hogy az olyan elfajúlt gyermeket, ki őtet, a' felségbántás' undok gonosztettének eseteit kivéven, fenyítő törvényszéknél feladná, nemzetsége' ha bár igen csekély ősi javainak osztályára kényszeríthesse, 's ezzel tőle atyai kezét örökre elvonhassa.

103. §. *A' feladásnak fogamatossága.*

A' törvény' lelkével megegyező feladásnak fogamatossága 1725ki 13dik, 1655ki 38dik, 1659ki 18dik, 1687ki 14dik törvényágazatainknak értelmök szerint abban áll: hogy a' bíró illetően feladás mellett fenyítő vizsgálatot rendelni, sőt néha, midőn t. i. a' gyanús személynek polgári állapota megengedi, egyszersmind a' gonosztettnek és a' gyanújeleknek fontossága megkívánja, — a' feladott személyt be is fogadni tartozik, a' mint erről alább még bővebben fogok szólni.

NEGYEDIK ÉRTEKEZÉS.

A' FENYÍTŐ VIZSGÁLATRÓL.

104. §. *A' fenyítő vizsgálatnak esmértetése és nemei.*

Fenyítő vizsgálaton (inquisitio criminalis) azon bírói tétel értetődik, mellyel a' fenyítő hatalommal bíró eljáróság a' gonosztettet, és annak szerzőjét kinyomozni iparkodik. Mivel hogy pedig a' fenyítő vizsgálat vagy valamelly gonosztett gyanújelei által terheltető bizonyos személy ellen, vagy pedig csak általánosan annak kinyomozására lehet intézve, valljon valamelly bejelentett gonosztett valóban elkövetődött-e, és valljon ki légyen annak szerzője, önként értetődik: hogy kétféle fenyítő vizsgálatot szükség légyen megkülönböztetni: az általánost (generalis), és a' különöst (specialis) vagyis valamelly bizonyos személy ellen intézettet.

105. §. *Mikor légyen helye a' fenyítő vizsgálatnak.*

Hajdan 1548ki 50dik és 1625ki 13dik törvényágazatainknak rendelkezéséből a' vármegyei tisztviselők hivatalaiknak vesztesége és 100 forint büntetés alatt kötelesek voltak minden harmadik hónapban általános fenyítő vizsgálatot tartani; mai napon mind az általános mind a' különös fenyítő vizsgálat akkor és annyszor tartatik,

mikor és mennyiszer szükséges. — Pusztá kényére pedig a' bíró sem általános sem különös fenyítő vizsgálatra nem léphet, mivel az ilyen kény tágas utat nyitna a' büntelen hazapolgárok' hasztalan zaklatására, hanem ahhoz elégséges gyökeres okok szükségesek. Illyen ok például az általános vizsgálatra nézve, ha bizonyos, vagy legalább egy jámbor embernek tanúsága által vagy gyökeres gyanújelekből hihető, hogy valamelly gonosztett elkövetetett, a' különösre nézve pedig, ha valakit hitelt érdemlő feladás, önnönbejelentés, vagy hihetőséget szülő gyanújelek valamelly gonosztettéről gyanússá tettek. — Melly okok légyenek mindazáltal névszerint elégségesek ahhoz, hogy a' bíró fenyítő vizsgálatra lépessen, azt törvényeink fel nem jegyezték.

106. §. *A' fenyítő vizsgálatnak fő tárgyai és rendje.*

A' fenyítő vizsgálatoknak céljuk az lévén, hogy a' gonosztettnek valósága, mennyisége, és szerzője megtudassék, önként folyik: hogy mindennemű akár általános akár különös fenyítő vizsgálat három fő-tárgyra terjed tudniillik: a) a' gonosztett' tetemének *), vagyis a' képzetéhez tartozó jegyek' valóságának, b) a' gonosztett' szerzőjének, és c) a' gonosztett' elkövetése' körülállásainak kinyomozására. Hogy a' gonosztett' elkövetése' körülállásainak kinyomozása is szükséges legyen, kitetszik részszerint onnan, mert ezen körülállások a' gonosztettnek mennyiségére, sőt néha fajtájára nézve is nagy különbséget okoznak; részszerint pedig onnan, mivel ezekből ítélheti meg a' bíró, valljon és mennyi hitelt adhasson akár a' gyanús személy' vallásának, akár pedig a' tanúk' bizonyágtételeinek. — A' mi pedig a' kinyomozásnak rendjét illeti: mindennemű fenyítő vizsgálatban mindenkinek előtte a' gonosztettnek tetemét vagy is valóságát szükség világosságra hozni, és csak azután kell a' gonosztett' szerzőjének és körülállásainak kinyomozására állallépni; mert mivel hogy az el nem kö-

vetett gonosztettnek sem szerzője sem környülállásai nem lehetnek; míglen a' gonosztettnek valósága tudva nincsen, felesleges annak szerzőjét és környülállásait nyomozgatni. Nem is lehet a' gonosztett' valóságának ki-nyomozását semminemű esetben elmellőzni, még akkor sem, ha valaki maga ellen valamelly gonosztettet beval-lana, avvagy maga magát önként feladná; mert a' sok-féle tapasztalás bizonyítja, hogy sokan busongásból, el-merültségből, vakbuzgóságból, nagy szegénységből, élet-unalomból, kétségbe-esésből, bosszúvágyból, 's különb-féle okokból, önnön magok ellen hazudnak, és önnön magokat hamisan beadják.

*) A' gonosztettnek teteme (corpus delicti) különbféle ér-telemben vétetik, úgymint: a' gonosztettnek teljes tett- és gonoszságbeli tökéletességeért, továbbá az elkövetett go-nosztettnek akárminemű nyomdokiért p. o. annak tárgya-ért vagy azon eszközökért, mellyekkel végrehajtott, végre a' mint itten vesszük, a' gonosztettnek valóságaért.

107. §. A' fenyítő vizsgálásnak eszközei.

A' fenyítő vizsgálásnak eszközeiül szolgálnak a' szem-revétel, a' ház- kifürkészet, a' rab-és tanúvallatás, mely-lyekhez néha az ellenthonlok-állítás (confrontatio) is járul.

108. §. A' szemrevételről.

Szemrevételen (inspectio ocularis) a' gonosztett' fenn-maradó jegyeinek 's nyomainak birói megtekintését ért-jük. Helye, a' mint esmértetéséből kiteszik, egyedül csak a' nyomot-hagyó gonosztettben vagyon, és mivel a' go-nosztettnek jegyei hosszabb idő' közbejövetelével meg-változhatnak, vagy el is tűnhetnek; szükséges azt, mihelyest a' gonosztett a' birónak tudtára esik, tüstént megtenni, vagy legalább gondoskodni róla, hogy míglen a' szemrevételt meg lehessen tenni, a' gonosztettnek nyomain semmi olyan változás ne történjék, melly a' vizsgálatot sikeretlenné tehetné. Ezen birói tételt a' vár-

megyéken ugyan egy szolgabíró és esküdt, egyéb törvényszékeknél pedig másféle kiküldött tisztviselők szokták végrehajtani. Ha a' tett' mivoltának pontos meghatározásához valamelly mesterségnek, vagy tudománynak tökéletes esmérte szükséges volna, azon mesterséghez vagy tudományhoz értőket, p. o. sebesítésekben vagy gyilkosságokban orvosokat *), a' feltörés által elkövetett tolvajságban ácsokat, lakatosokat is kell hitőknek előremenő letétele mellett a' kiküldött birói személyek mellé kapcsolni. Egyébiránt a' szemreveendő holmi, ha állapotjának változása nélkül általvitethető, a' törvényszék elejébe hozatik, ellenben ha ingatlan volna a' jószág, vagy ha méltán félni lehetne, hogy az általvitel állapotját megváltoztatja, mint például a' holt testét, — a' szemreveendő személyeknek kell a' szemreveendő tárgy' fekvésének helyére kimenni.

A' szemrevevőknek tiszte a' gonosztetteknek különböző mineműségökre nézve különböző. Nevezet szerint az ember' életét és testének épségét érdeklő gonosztettekben e' következőkre terjed: 1) Holttest' szemlélésére, vagyis a' sérelem' külső nyomdokainak, a' daganatoknak és sebeknek vizsgálására, szükség lévén azoknak számát, fekvését, formáját, szélességét 's mélységét, valamint szinte a' sebet ejtő eszköznek mineműségét is pontosan meghatározni. 2) Holttest-metszésre, vagyis a' sérelem' belső nyomának vizsgálatára 's meghatározására. Nevezet szerint a' mi a' testben föllelt mérget illeti, azt gondosan szükség minden más szertől megkülönböztetni, és annak mineműségét, tudományos nyomozás és tapasztalás-tétel által meghatározni. — 3) Vizsgálati-levél (visu-repertum) adására; mellyben előre bocsátván a' tetem-szemlélés és metszés' történetét, és a' tett fölfedezések' előszámhlálását, az orvosok kötelesek a' sebeknek halálosságáról, 's netalán a' testben lelt méregnek erejéről véleményeiket támogató okokkal együtt előterjeszteni. — Ha az orvosoknak véleményeik meg nem egyeznének, vagy kielégítők nem vol-

nának, szokás vizsgálati leveleiket a' királyi helytartó tanácsnak útján bővebb megvizsgálás és érettebb véleményadás végett a' pesti tudományos orvosi karral közölni. — A' külső erőszak által véghezvitt gonosztettekben pedig általánosan e' következőket szükség a' szemrevételben kinyomozni: 1) Az erőszaknak nemét, t. i. vajjon ütés, törés, nyomás vagy emelés által történt-e a' kár? — 2) A' kártételre fordított erőnek mineműségét, t. i. vajjon egyszerű, vagy pedig mesterséges erő által történt-e a' kár? — 3) A' kárnak tárgyát 's mennyiségét. — 4) Vajjon a' gonosztévő magányosan vagy pedig segédekkel tette-e a' kárt? 's miben állott legyen az a' segedelemnyújtás? — 5) Az eszközöket, mellyekkel a' gonosztett véghezvitetett, és minden holmikat, mellyek vagy a' gonosztettnek teteméhez tartoznak, vagy pedig gyanújelül szolgálnak. És mindezeket pontos feljegyzésekkel együtt a' szemrevévők birói kézhez általadni tartoznak.

Végre itten még azt is szűség megjegyezni, hogy a' kiküldött birói személyek, a' kiküldő törvényszéknek minden szemrevételnek egész rendjéről hív és írásba foglalt tudósítást tenni kötelesek; melly azokra nézve, mellyekben a' látás bizonyos tudományt szerez, teljes bizonyításul szolgál.

- *) Itt azt a' kérdést is szokták tenni: vajjon a' sebeknek szemrevételökhöz azt az orvost kellessék-e alkalmaztatni, ki a' meggyilkoltat gyógyítja, vagy mást? — Minthogy magányosan a' gyógyító orvos ugyan részrehajlásból, más orvos pedig irigységből könnyen helytelenül ítélnetne, legtanácsosabban fog bánni a' biró, ha a' szemrevételtől a' gyógyító orvost ugyan ki nem zárja, de mindazáltal egy másikat is melléje rendel. — Hazánkban minden törvényhatalommal biró közönségnek vagynak hivatalbeli hivatelt orvosai és bábái, kik minden szemrevételt hivataloknál fogva megtenni tartoznak.

109. §. *A' ház-kifürkészéséről.*

Ház-kifürkészésen (perscrutatio domus) a' gyanús személy' lakának valamelly gyanújel' fölfedezése végett történő általkeresését értjük. — Használni az olyan gonosztettekben lehet, mellyek után valami fenn maradhat, miből a' gonosztettnek valóságát, szerzőjét, vagy környülállásait föl lehet fedezni, például a' gyilkosságokban, összeesküvésekben, tolvajságokban, és a' bujálkodásban, ha levelezés közben jött. — Ezen birói tételben, mellyet a' gonosztettnek fölfedezése után mennél előbb, és a' gyanús személynek jelenlétében tanácsos véghezvinni, a' birói személyeknek valamint egyrészről gondosan vigyázniok kell, hogy a' gyanús személy a' vizsgálat' céljára szolgáló semminemű holmit félre ne tehessen, 's szemeik előtt el ne rejthessen; úgy más részről, mivel hogy több egymáshoz hasonló holmik vannak, és az is megtörténhetett, hogy a' gyanút-szülő holmit más valaki a' gyanúságnak magától való elhárítása végett alattomosan hozta be a' fürkészés alá vetett házba, ugyanazoknak ítéletökkel hirtelenkedniök sem kell, hanem szükséges az ollyatén holmi' fölfedezésének mindazon környülállásaira, mellyek a' gyanút akár megalapítani akár elszélyezteni képesek, szorgalmasan figyelmeznüök. — Ha tehát fürkészés közben gyanút szülhető holmire akadnak, vigyázniok kell, minő benyomást tett legyen a' gyanúba vett személyen annak felfedezése? valljon és miképen iparkodott azt a' vizsgálók' szemei elől elrejteni? valljon szokott helyen volt-e az eltevé? és ha szokatlan 's olly holminek tartására alkalmatlan helyen lett volna, mi okból rejtette legyen a' gyanús személy azt oda? — Végre ha magát a' gyanút-szülő holminek birtoka miatt mentegetné, kérdést kell tenniök, minemű cím mellett jött legyen annak birtokába; egy szóval semmi olyan környülállást észrevétel és vizsgálat nélkül nem kell hagyniok, melly a' gyanús személy' akár gonosztettének akár ártatlanságának felvilágosítására, 's kinyomozására szolgálhat.

110. §. A' rabvallatás.

Rabvallatáson (*examen rei*) azon birói tételt értjük, melly által valamely gonosztettről gyanús személy a' gonosztettről magáról és annak körülállásairól kérdés alá vettetik. Három neme vagyon pedig a' rabvallatásnak: 1) Az úgy nevezett általános (*examen generale*) vagyis befogatatási meglepő, 's fő pontonként való vallatás, mellyet mindjárt a' rabnak behozatala után valamely jelenlévő birói személy előre készület nélkül hevenyében teszen. Célja az, hogy a' rab meglepetvén magának hazugság-koholásra időt ne vehessen, következőleg hogy hevenyében magát feltalálni nem tudván, vagy mindjárt gonosztettét bevallja, vagy legalább olyan vallást tegyen, mellynél fogva azután könnyebben lehessen őtet szaván fogni, és a' gonosztettnek bevallására venni. — 2) Az úgy nevezett különös vagy izenként való vallatás (*speciale*, vel *articulatum examen*) mellyet talán készületes vallatásnak lehetne nevezni; melly már a' rab ellen csatázó minden tanúságoknak és gyanújeleknek egész készületével a' törvényszékeknek tagjai által vitetik végbe, és a' gonosztettnek minden körülállásaira kiterjed. Ezen vallatás hazánk' törvényszékein jóval való vallatásnak (*examen benevolum*) neveztetik, és azt vármegyéken a' szolgabíró egy esküdttel, uriszékeken az uradalmi ügyvédő, némelly városokban a' fenyítő törvényszéknek különös jegyzője szokta megtenni. — 3) A' vallásbitelesítő vallatás (*examen authenticatum*), mellyet a' törvényszék maga teljes ülésében viszen végbe, a' törvényszéken kívül vallatott rabot, nagyobb bizonyosság végett színe előjébe hivatván, 's ott őtet mindenekről újonnan kikérdezvén.

Minden rabvallatás kétféle kérdésekből t. i. általánosakból, és különösekből áll. Általános kérdéseknek (*articuli generales*) hivatnak, mellyek a' rab' személyes körülállásait érdeklik, u. m. kereszt- és vezeték-

nevét, születése' helyét, szülőit, korát, hitvallását polgári állapotját, 's ha másnak hatalma alatt állana, felsőségenek kijelelését, foglalatoskodását, vagyis életének nemét, nőtelenségét, vagy házaslétét, lakának vagy legalább legközelebbi tartózkodásának helyét, vagyonos vagy vagyontalanságát, társalkodását, barátjait, — végre, valljon forgolódott e már valaha fenyítő törvényszék előtt? hol? 's miért? — E' kérdések azért neveztetnek általánosoknak, mivel mindegyik rabvallatásban változatlanul ugyanazok szoktak lenni.

Különös kérdéseknek (*articuli speciales*) neveztetnek azok, mellyek a' kérdésben forgó gonosztettől és annak környülállásairól tétetnek. — Ezen kérdések ismét előre-készültekre, és pótolókra, vagyis vallatás alatt a' rabnak feleleteiből hevenyében készültekre oszlanak. — Az előre készült kérdések a' gonosztettnek természetéből, és azon bebizonyításokból vagy gyanújelekből vétetnek, mellyeket a' vallató bíró magának a' feladásból, az általános fenyítő vizsgálatból, a' rabnak befogatási vallásából, a' tanúknak bizonyság-tételeikből szerzett. Ezen kérdéseknek kidolgozása a' vallató bírónak legnagyobb szorgalmát és figyelmét kívánja; mert ezeknek helyes öszveszerkeztetésétől függ a' rabvallatásnak egész sikere úgy, hogy az abban elkövetett hibát megorvosolni többé csaknem lehetetlen.

Azon jelességek, mellyekkel a' vallató kérdéseknek bírniok kell, a' rabvallatásnak céljából értetődnek, melly abban áll, hogy a' törvényszék a' rabnak ártatlanságáról vagy kérdésben lévő gonosztettéről, 's ennek ügy-elítéléshez megkívántató környülállásairól, és mindazokról, mik a' rabnak akár terhére akár mentségére és védjére szolgálnának, hitelt érdemlő vallást nyerjen. E' következő jelességekkel szükség pedig név szerint bírniok: 1ször) Hogy a' tárgyat egészen kimerítsék, azaz hogy a' reájok adandó feleletekből a' fenyítő törvényszék nem csak a' gonosztettnek magának és szerzőjének, hanem az ügy-elité-

léshez megkívántató mindennemű környüállásainak teljes bizonyosságot szülő esméretéhez juthasson, következőleg hogy azokból a' gonosztett mind tethbeli mind gonoszságbeli tökéletességének lépcsőjét bizvást meghatározhassa, és a' gonosztettnek minden akár könnyítő akár súlyosító környüállásait fölfedezhesse. 2szor) Hogy a' tárgyhoz illők legyenek, vagy-is hogy a' kérdésben forgó gonosztettet érdekeljék. A' tárgyhoz nem tartozó kérdések egyébre nem szolgálnak, mint a' fenyítő pernek megzavarására, és késleltetésére. 3szor) Hogy a' rabnak nem csak vádjára, hanem védelmére is szolgálhassanak, vagy-is hogy általok a' rabnak, ha talán ártatlan volna alkalmatosság nyujtassék ártatlansága' védjenek, 's tanúságainak előadására is, a' vallató bírónak kötelessége lévén nem csak a' bünt kinyomozni, hanem az ártatlanságnak is segedelmére jönni. 4szer) Hogy azon kérdések mellyek a' tagadásban és hazugság-halmozásban megátalkodott rab' nyakasságának megtörése végett tétetnek, csak olyan környüállásokat foglaljanak magokban, mellyek tanúvallások által eléggé be vagynak bizonyodva. Mert ha valamelly olyan környüállást találna a' bíró rabjának szemére hányni, melly vagy épen nem, vagy más-kép' fordúlt elő; a' ravasz elméjü rab észrevéven abból vallatójának tudatlanságát, nyakasságában még inkább megátalkodnék. 5ször) Hogy ugyanazon nyakasság - törő kérdések olly szoros öszve - kapcsolatban legyenek, mint az emberi tagoknak izei, vagy is hogy ha a' rab valamelly kérdésre hazugsággal felelne, a' következő kérdésben ollyan környüállás vettessék szemére, melly hazug mondását szemlátomást megczáfolja. — 6szor) Hogy mind egyik kérdés csak egyetlen egy környüállást foglaljon magában; mert ha valamelly kérdés több környüállást magában foglalván a' rab egyetlen egy feleletet adna reá, bizonyosan tudni nem lehetne, valljon a' felelet egyikét közülök illeti-e, vagy pedig mindnyáját. 7szer) Hogy a' kérdések rövidek és világosok legyenek; mivel másképen

a' felelettől várni nem lehet, hogy világos legyen. 8szor) Hogy a' kérdések egyenesen, ne kelepczésen *), és azon esetet, ha a' rab mindent nyakasan tagadna, kivévén, úgy tétessenek, hogy a' vallató által kívánt feleletet magokban ne foglalják. Tudniillik mind a' kétnemű kérdések egyedül csak az együgyűket és félénkeket, kik többnyire ártatlanok szoktak lenni, kerítik hálóba, ellenben a' ravasz elméjűek, millyenek többnyire a' gonosztévők, a' kelepczét könnyen kikerülik. De hibának veszedelmétől ment bizonyosságot sem lehet az ilyen kérdésekre adott feleletekből nyerni, a' mire még is a' vallatónak törekednie kell. Mindenek felett pedig az ollyatén felelet-sugalló kérdéstől szükség magát óvni a' vallatónak, melly által ollyatén körülállás tétetik kérdés tárgyául, mellyről semminemű gyökeres gyanújele a' vallatónak nincsen, mivel az illyetén kérdés által a' rabnak alkalmatosságot nyújt, hogy némelly körülállásokat, például társokat költsön, mellyek által a' per tekervényessé tétetik, és sokszor más ártatlan személyek gyanúba hozatnak, kiknek vallatások által mind a' polgári szabadság hiában sérelmet szenved, mind pedig a' per hasztalanul hosszú időre terjed. A' mi magát a' vallatást illeti: mindenek előtt a' vallató bíró rövid, de nyomos és a' rabnak értelméhez alkalmaztatott beszédet tart, és abban ötlet minden heveskedés nélkül arra inti, hogy a' neki tétetendő kérdésekre minden tétovázás 's csavargás nélkül egyenesen és világosan feleljen, és az igazat híven mondja ki. Az illyen célirányos megszólítás a' rabnak lelkére, kit a' törvényszék' szobájába - belépés már szent borzadásra hozott, csuda benyomást szokott tenni. E' megszólítás után a' vallató bíró vallatáshoz fog; a' rabnak először ugyan az ügy nevezett általános vagy-is annak személybeli helyhezetét érdeklő kérdéseket elejéhe téven, és azokra adott feleleteit följegyezvén, azután pedig a' különösekre általmenvén. A' két rendbeli kérdéseket azon közbejövő kérdés: valljon tudja-e a' rab

befogatásának és vallatásának okát, és melly legyen az? szokta egybekötni. A' vallatás' további folytatásának minemisége főképen attól függ, valljon a' rab magába-szállván gonosztettét tüstént bevallja-e, vagy nem. — Az első esetben kötelességül kell neki tenni, hogy a' tettet minden körülállásaival úgy, a' mint történt, beszélje elő, nem is kell őtet előadásában közbevetett kérdésekkel, annál kevesebbé pedig csudálkozásnak vagy hosszokodásnak jelei által, vagy időtlen dorgálásokkal félbeszakasztani; mivel a' vallató birónak ilyen kifakadásai a' rabot bönnyen gondolatának megváltoztatására birhatnák. Ha mindazáltal előadásában a' rendről eltérne, őtet arra vissza lehet vezetni, és ha valamelly tudnivaló körülállásokat elhallgatott volna, előadásának bevégzése után azokról neki nem csak lehet, hanem szükséges is pótolásképen kérdéseket tenni. Továbbá a' vallatónak különösen azon kell iparkodnia, hogy a' vallást-tévő rab minden előbeszélt körülállásnak bebizonyítására szolgáló tanúkat, 's másféle eszközöket is kijeleljen; hogy így ha netalán későbben vallását visszavonná, a' vallató birónak fegyvere legyen, mellyel visszavonását, megtámadhassa, 's képes lehessen a' valóságot napfényre segelni. — A' második esetben pedig elejébe szükség a' rabnak azon körülállásokat tenni, mellyek őtet a' kérdésben forgó gonosztetről vádolják, és azon kell iparkodni, hogy a' rabnak vallásai egymás közt ellenkezésbe jöjjenek. Az átkodottan tagadó rab' nyakasságának megtörésére sokat használ az-is, ha a' vallató bíró a' sérelem' tárgyát, 's a' sértő eszközöket, vagy a' gonosztettnek egyéb nyomdokait véletlenül szemei elejébe teszi a' megátalkodott tagadónak, és így annak lelkét hatalmasabban megrázkódtatja. Ugyan azon célra nézve továbbá még sokszor használni szokott az is, ha a' vallató bíró türedelmesen megszenvedí, hogy a' rab minden hazugságait beszélje elő, és későbben azután megváltozott szavakkal és más ugyanazon körülállásokról kikérdezi;

mert a' hazugok könnyen meg szokván hazugságaikról felejtkezni, a' kérdéseknek illetén ismétlésök által könnyen megtörténik: hogy a' hazug rab hazugságainak lánczát eltévesztvén az előbbiekkal össze nem férő új hazugságokat adjon elő, és így magát ellenmondásokba keverje. — Megtörténik néha, hogy a' vallatásra vont rab kétséges vagy homályos feleleteket adjon; az ilyen esetben a' bizonyosság, mellyet a' vallatónak keresni kell, meg nem engedvén, hogy a' vallató bíró a' rabnak szavait magyarázza, új kérdéseket szükség tenni; hogy így a' fennforgó homályt vagy kétséget a' rab önmaga új feleletei által széleszsze el **). Szükség pedig a' rabnak minden feleleteit, a' mennyire lehetséges, ugyanazon szavakkal, és indulatainak feljegyzésével együtt jegyzőkönyvbe szorgalmasan beiktatni, és azokat a' vallatás' végződésével előtte felolvasni, és ha mit akkor hozzáadna vagy megváltoztatna, azt mind gondosan feljegyezni. Sőt a' jegyzőkönyvnek aláírását sem felesleges a' rabtól megkivánni. Úgy kell pedig a' vallatásnak kezdetét elintézni, hogy az egész munkálkodást félbeszakasztás nélkül el lehessen végezni, nehogy a' rab időt nyerjen hazugság-koholásra; és innen már folyik, hogy a' már egyszer kezdett vallatást sem ebed sem más akármiféle ok miatt félbeszakasztani nem kell.

Valamint pedig a' bírónak a' világosság' kinyomozásának semminemű törvényes szerét használatlanúl hagyni nem kell: ugy viszont köteles, magát mindazoktól, a' mik természetöknél fogva tilosak, vagy a' vallatás' céljának elérésére vagyis a' valóság' hitelt érdemlő esméretének megszerzésére alkalmatlanok, következőleg a' veretéstől, a' rabnak meghiteltetésétől, a' csalárd hittegetéstől és hazugságtól, és a' büntetlenségnek, vagy büntetés - lágyításnak ígéretétől ***) legnagyobb szorgalommal óvni. Azt mindazáltal semmi sem tilalmazza, hogy a' vallató bíró a' felelni nem akaró, dühösködést színlelő, feleletivel csintalankodó, vagy ellenmondásait meg-

egyeztetni nem akaró rabnak makacsságát sanyarúbb tömlöczcel, vagy mértékletes veretéssel meg ne zabolázza.

Ha a' vallatásnak elvégződése után a' rab ellen új gyanújelek, vagy bebizonyítások napfényre jönnének, ötödöt másodszor, sőt hamadszor is újonnan vallatás alá venni lehet.

- *) Kelepczés kérdésnek mondatik, melly egy tagadhatatlan ártatlan fő-környülálláson túl alattomosan még más mellék-környülállást is magában foglal, melly a' vallatás alá vetett rabot vádolja, példánl: ugy-e múlt pénteken midőn Jancsit megöléd, fekete ruhában voltál öltözve? — ugy-e a' te tolvajtársod N. Gyuri szomszédod?
- **) Ha a' vallatás alá vett rab süket vagy néma, avvagy süketnéma volna, a' vallató birónak íráshoz, vagy ha írni nem tudna, olyan embereknek segédül-vételéhez szükség folyamodnia, kik a' rabnak gondolatjeleit tökéletesen esmérík. — Ha a' vallató biró rabjának nyelvét nem érti, tolmács' segedelmével kell élnie.
- ***) A' veretés ellen kisebb mértékben mindazon okok harczolnak, mellyek alább a' kínzás ellen elő vagynak adva; mert a' veretés által is a' rab előbb büntetés alá vettetik, mintsem gonosztette bizonyos volna, és a' biró teljes bizonyossággal szinte nem tudhatja, valljon igaz legyen-e vagy nem a' rabnak verés közben tett vallása, mivel a' verésnek fájdalmait kiállani nem biró rab maga ellen is hazud. — A' rabnak meghiteltetését a' hamis esküvésnek szembetűnő veszedelme tilalmazza. — A' csalárd hitegetés ellen, például ha a' biró azt hazudná, hogy a' rab' szemére hányt gonosztettnek valósága, ellene tanúk által már teljesen be vagyon bizonyítva, azontúl hogy a' hazugság természet törvényével ellenkező cselekedet lévén, az igazság' szolgájához nem illik, még az is csatáz, hogy a' vallatásra vont személy, kiváltképen ha ártatlan, és előbb még soha törvényszék előtt nem forgott, általa kétségbe-esésre jutván annyira megsezdítetik: hogy olyat is bevall, a' mi esze-ágában sem volt. — Végtére a' büntetés-lágyításnak vagy büntetlenül tartásnak ígérete által a' vallató biró hatalmának korlátit áttalhája, és a' fejedelemnek igazaiba betör; de

egyébíránt is az ilyen ígéretre tett vallás mindenkor kétséget hűgy maga után arról, valljon a' gonosztettnek bevallása nem pusztá hazugság-e, melly által a' rab egyedül csak a' további vallatásnak terhét és kellemetlenségeit akarta légyen kikerülni. — Ha mindazonáltal a' törvényszék különös esetben az ilyen ígéret-tételt valamely súlyos és még tovább is veszedelemmel fenyegető gonosztettnek fölfedezésére, alkalmasnak és szükségesnek vélné; szabadságában áll a' dolgot a' királyi helytartó tanácsnak útján ő felségének elejébe terjeszteni, és ezen rendkívülvaló lépésre engedelmet kérni.

111. §. A' tanúvallatásról.

Tanúvallatáson (examen testium) azon birói tételt értjük, melly által tanúságtételre alkalmas személyek másnak valakinek elkövetett gonosztettéről kérdeztetnek. Valamint a' közönséges törvényszéki perben, úgy a' fenyítő törvényszékiben is háromféle tanúvallatás fordul elő: a' mellékes (collaterale), a' törvényszéki vagyis hiteles (authenticum), és a' hitelesítő (authenticans examen) tanúvallatás. A' mellékes tanúvallatást ugyanazon birói személyek teszik, kik a' készületes, vagyis úgy nevezett különös rabvallatást, és hasonlóképen kétféle kérdésekből áll: általánosakból, vagyis a' tanúnak személyét illetőkből, és különösekből, vagyis a' gonosztettet és annak szerzőjét érdeklőkből. A' közönséges kérdéseknek tárgyai a' tanúnak kereszt- és vezetékeve, kora, hitvallása, születése és lakhelye, 's polgári állapotja; mellyekhez a' különös vizsgálatban még e' következő két kérdés járul: valljon nem éltek - e a' tanú, és a' gyanús személy egymással barátságban, vagy ellenségeskedésben? 's valljon nem tanította - e valaki reá a' tanút, hogy mit kellessék mondania? A' különös kérdések a' gonosztettnek mivoltához, és természetéhez képest változnak; — ezen kérdéseknek jelességeik a' tanúvallatásnak czéljából értetődnek, melly abban áll: hogy a' törvényszék általa magának a' gonosztettnek valósz-

gáról, szerzőjéről, és az ügy-elitéléshez tudni szükséges körülállásairól hitelt érdemlő tudományt szerezzen. Nevezet szerint pedig e' következő jelességekkel kell a' tanúvallató különös kérdéseknek diszeskednie: 1) Hogy a' tárgyat teljesen kimerítsék, következőleg mindegyik tanút szükséges a' gonosztett' elkövetése helyéről, napjáról, 's órájáról, a' tettnek kezdetéről, folyamatjáról, 's kimeneteléről, a' gonosztett' létre-hozásában használt eszközökről, a' gonosztettnek szerzőjéről, és annak segédjeiről, és a' segedelem-nyújtásnak módjáról, és idejéről pontosan kikérdezni. — 2) Hogy a' tárgyhoz tartozók, vagyis a' kérdésbenforgó gonosztettet érdeklők legyenek. — 3) Hogy mindegyik kérdés rövid, és világos legyen, és csak egyetlen egy körülállásra terjedjen. — 4) Hogy egyenesen, minden kelepce-vetés, és felelet-sugallás nélkül legyenek téve, kivévén, ha nyilván kitetszenék, hogy a' tanú kimondani a' valót nem akarja; melly esetben a' vallató bíró felelete sugalló kérdésekkel is élhet, sőt köteles is velök élni. — Mindazokat szükséges pedig vallatás alá venni, kikről bizonyos, vagy legalább hihető, hogy a' kérdésben forgó gonosztetről tudományjuk vagyon; kik, ha törvényesen meghivatván, tanúságot adni idegenkednének, a' kötelességnek teljesítésére a' tanúság' megtagadásának hárm. törv. 2dik része' 28dik czímjében kijelelt büntetésével szoríthatatnak; a' mit mindazonáltal azokról érteni nem kell, kiket igaz okok t. i. 1729diki törv. 26dik ágazatánál, és a' bevett szokásnál fogva a' második, vagy első izbeli atyafiság, vagy sógorság, a' házassági kötél, a' jobbágyi, vagy szolgai függés, és a' gyóntató atyai esküvés, tanúságtétel alól felmentenek.

A' mi már magát a' tanúvallatást illeti: a' vallató bíró mindenek előtt a' tanúkat megesküdtetí, azután őket az esküvésnek szentségére, és a' hitszegésnek súlyos következtetéseire megemlékeztetvén, rövid de fontos szavakkal felszólítja, hogy mindent, a' mit az előterjesztendő

tárgyról tudnak, hiven beszéljék elő. Ez meglévén, kinek-kinek külön először ugyan az általános, azután pedig a' különös vallató kérdéseket elejébe adja, 's feleleteit a' mennyire lehetséges ugyanazon szavakkal jegyzőkönyvébe beírja. — Ha a' tanú kétséges feleletet ad, új kérdést tévén általa a' kétséget felvilágosítatja; ha feleleteiben önmagának ellentmond, ellenkező szavainak megegyeztetésére szorítja; ha pedig feleletet adni, vagy a' valóval kijönni nem akar, letett hitére emlékezteti, 's vallástételre kényszeríti. Figyelmezní kell a' vallató bírónak a' tanú megilletődése' vallás közben szembetűnő jeleire is, t. i. elpirulására, meghalaványodására, akadozására, állhatatosságára vagy megzavarodására, avagy csintalanságára, és mindezeket jegyzőkönyvébe hiven beiktatni; hogy a' törvényszék ezeket is tekintetbe vévén annál biztosabban meghatározhassa, mennyi hitelre legyen mindegyik tanú érdemes. Végre a' vallató bírónak kötelessége a' vallatás' végén mindegyik tanú előtt vallását felolvasni, és ha valamit azon változtatna, vagy hozzáadna, mind azt szorgalmasan feljegyezni, és azzal a' tanút mindazokra nézve, mellyeket a' vallatásban hallott és mondott, neki mély' hallgatást parancsolván, elereszteni. Legnagyobb gonddal szükség pedig a' vallató bírónak arra ügyelni: hogy sem egyik tanú a' másiknak kérdéseit, és feleleteit ne hallhassa, se a' már kikérdezett tanú a' még ki nem kérdezettekkel öszve ne jöhessen; mivel-hogy másképen a' rabnak vagy javára, vagy veszedelmére öszveszövetkezvén egyetértő vallásaik által a' fenyítő igazság' kiszolgáltatásának czélját, melly a' gonosztévőnek megbüntetését, az ártatlannak pedig büntetlenségét kívánja, könnyen felforgatnák. És ugyan innen értetődik az is, hogy a' tanúvallatásnak kezdetét is úgy legyen szükséges elintézni, hogy az egész vallatást, minden legkisebb félbeszakasztás nélkül, egy húzomban el lehessen végezni.

A' süket, néma, és esméretlen nyelvű tanúk' vallásának módjáról mindazoknak vagyon helye, a' miket főlebb (100 §.) az ilyen rabok' vallatásának módjáról mondek.

A' mellékes vallatásban kikérdezett tanúknak meghitelesítése ugyanazon módon mégyen véghez, mellyen a' közönséges törvénszéki perben. Azt mindazonáltal szükségesnek véltem itt megjegyezni, hogy a' tanúhitelesítésnek azon módja, melly szerint hitelesítéskor a' tanúktól új feleletek vétetnek, mivel úgy a' törvénszék tanúinak hiteléről nagyobb bizonyosságot nyer, sokkal célirányosb, és a' fenyítő igazság-kiszolgáltatásnak lelkével sokkal megegyezőbb, mintsem a' hitelesítésnek némelly megyékben szokásban lévő azon módja, melly szerint hitelesítéskor a' tanúnak előbbi vallása előtte felolvastatik, és ez által a' mellékes vallatásban a' rabnak javára, vagy kárára netalán tett hazugsága fris emlékezetébe hozatik.

*) Szokás itten kérdeni: valljon hehet-e azt tanúság-adásra szorítani, a' ki magát esküvéssel lekötözte, hogy a' gonosztettet, és annak szerzőjét elárulni nem fogja? — Igen is lehet; mert mivelhogy minden hazapolgár a' valóságról tanúságot adni köteles, senki magát kötelességtől fel nem szabadíthatván, világos dolog, hogy az illetén hazapolgári köteleztetésünkkel csatázó esküvés kötelező nem lehet.

112. §. Az ellenthomlok-állításról (*Confrontatio*).

Ellenthomlok-állításon azon birói tétel értetődik, mellyel a' biró azon személyekkel, kiknek vallásaik egymástól különböznek, vallásaikat egymásnak szemébe mondatja. Ahhoz mindazáltal, hogy a' biró ezen lépést tehesse, szükséges, hogy a' vallások olyan körülülbőlésre nézve ellenkezzenek egymással, mellynek kinyomozása a' peres ügynek elítéléséhez megkívántatik. — Ellenthomlok-állítani pedig nemcsak a' rabot a' tanúk-

kal, a' feladóval, és bűntársaival, hanem a' tanúkat is egymás közt és a' feladóval lehet; ezeket ugyan, hogy a' törvényszék láthassa, kinek, 's mennyi hitelt lehessen közülok adni, a' rabot pedig, hogy vagy ő, nyakassága megtöretvén, gonosztettének bevallására indíttassék, vagy pedig az ellene vallott feladónak, és tanúknak hamis lelküségök napfényre jöjjön.

Az ellenthomlok-állításnak módjára, és rendjére nézve pedig e' következő szabásokat szükséges megjegyezni: 1) Soha sem kell kettőnél több személyt egyszerre ellenthomlok-állítani; mert másképen a' bírói tétel zsibvásárrá változnék, és a' rabnak fejére öszveesküdött hamis tanúknak gonoszsaága sokkal nehezebben, vagy éppen nem fedeztethetnék fel. 2) Az ellenthomlok-állításban szoros rendet tartani szükséges; nevezet szerint, ha a' rab gonosztettének tanúival ellenthomlok-állítatik, először a' tanúnak kell kötelességül tenni, hogy vallását a' rabnak szemébe mondja, azután a' rabot feleletre szorítani, ezután ismét a' tanút azoknak megczáfolására serkenteni, miket a' rab önnön mentségére előadott, avvagy a' tanúnak szemére hányt, és így tovább. 3) Meg nem kell engedni, hogy míglen az egyik fél beszél, a' másik közbe-szóljon, 's az által annak további ellenvetéseit meggátolja. 4) Ha a' rab bűntársával ellentállítatik, úgy kell őket helyheztetni, hogy egymásnak arcját ne láthassák, mivel a' feladó fél társának nyomoruságán, 's szomorú arczán megindulván feladását könnyen visszahúzhatná. — Végre 5) az ellenthomlok-állított személyeknek kölcsönös feleleteit, megilletődéseknek arczájokon vagy beszédökben kitűnt mindennemű jeleivel együtt, legnagyobb pontossággal jegyzőkönyvbe kell iktatni.

ÖTÖDIK ÉRTEKEZÉS.

A' BEFOGÁSRÓL, ÉS TÖMLÖCZRE-VETÉSRÓL.

113. §. *Mikor legyen a' befogatásnak, és tömlöczre-vetésnek helye?*

Mivel a' befogatás, és tömlöczre-vetés a' gyanús személyt jó hírének 's nevének, és polgári szabadságának csonkulásán túl, a' tömlöcznek többféle szennyvei alá veti, és az élelem-kereséstől, 's gazdasága' kormányától önmagának, háza-népének, sőt a' polgári társaságnak magának nagy kárával elzárja: a' természeti örök igazság, mellynek erejét hárm. törv. előlj. 6ik és 10dik czímjeinek értelmök szerint is semminemű ellenkező szokás meg nem döntheti, azt kívánja: hogy azok se vettessenek elegendő ok nélkül tömlöczre, kiknek befogatását törvényes megmarasztaltatások előtt törvényünk nem tilalmazza. Ezen természeti igazságot hazánknak néhány írott törvényei, nevezetesen' Kálmán' 1ső könyv. 55dik, 1548diki törv. 41dik, és 1630ki törv. 40dik ágazataik is pártolják, mellyeknek rendelkezök szerint silány gyanúságok miatt még a' jobbágyembereket is tilos befogatni, és tömlöczre vetni. — Befogatásnak és tömlöczre-vetésnek tehát a' nemtelenekre nézve is csak akkor lehet helye: midőn megtekintvén az elkövetett gonosztettnek, a' gyanús személynek, és az ellene harczoló gyanújeleknek minemüségét méltán félni lehet, hogy a' gyanús személy megszökik. Következőleg, hogy a' törvényszék valamelly, ha bár nemtelen személyt a' természeti igazságnak, és fenn érdeklött törvényeinknek sérelmök nélkül befogathasson, e' következők kívántatnak meg:

1) Hogy gonosztette súlyos legyen, melly fővesztetiséget, vagy testet sanyargató, 's azzal egyetérő büntetést vonz maga után. Csekélyebb gonosztett miatt, kivévén ha személyének különös minemüége, például

kóborló élete őtet a' megszökésről gyanússá tenné, senkit tömlöczre vetni nem kell.

2) Hogy a' gonosztettnek teteme 's valósága elégé be legyen bizonyodva, és a' gyanús személyt a' gonosztettnek elégséges, 's legalább nagyjából bebizonyított gyanújelei terheljék. Azt mindazonáltal, hogy melly gyanú-jelek legyenek név szerint elégségesek a' befogatáshoz, minthogy az iránt törvényeink semmi különös rendelést nem tettek, meghatároznunk, és egyenként előszámlálnunk nem lehet. Azonban ezen egész dologban általánosan legnagyobb tekintetbe kell a' személynek minemüségét venni, úgy hogy az egyébként jó hírű, és nevű, hivatalt viselő, ingatlan birtokú, vagy számos b magzatú, 's házi népü személyeket, minthogy ezeknek megszökésétől kevesebbé lehet tartani, nem olly könnyen kellessék befogatni, és tömlöczre vetni, mintsem azokat, kiket a' megszökéstől sem hivatalok, sem emberségek, sem birtokok, sem házi népök vissza nem tartóztat.

114. §. *A' befogatásnak, és tömlöczre-vetésnek módjáról.*

A' befogatásnak, és tömlöczre-vetésnek módjára nézve főképen e' következő észrevételek érdemlenek tekintetet: 1) Mivel az, a' ki befogatik, ártatlan is lehet, de egyébiránt is az igazság-kiszolgáltatásnak rendje meg nem engedi, hogy valaki megmarasztaltatása előtt büntetés alá vettessék, könnyen ártallátni: hogy a' befogatást, a' mennyire lehet, leglágyabb módon szükség legyen véghezvinni. Nem kell tehát megszenvedni, hogy a' poroszlók a' gyanús személyt, kivéven ha magát ellenök szegezne, befogas közben sérelemmel illessék, 's vele kegyetlenül bánjanak. — 2) Mivel 'a' megszökés' félelme nem minden fogolyra nézve egyenlő, önként olyik: hogy nem kell minden foglyokat egyenlő tömlöczbe vetni, és egyenlő nehézségü vasra verni. —

3) Mivel a' tömlöczre-vetésnek célja az, hogy a' törvénytörvény-
szék a' fogolynak személye, és a' fenyítő pernek sikere
iránt teljes bátorságba helyheztessek, önként értetődik,
hogy: először ugyan a' tömlöcznek erősen épülve, és
jól őrizve kell lenni, ezután pedig, hogy a' foglytól
mind azt el kellessék távoztatni, minek segédelmével
vagy magát kiszabadíthatná, vagy pedig a' fenyítő per-
nek sikerét meggátolhatná. Ugyanazért a' foglyot mind-
járt kézre-kerítése után személybeli vizsgálat alá kell
venni, 's ha mi nála találatnék, mivel vagy életét elve-
hetné, vagy magát tömlöczéből kiszabadíthatná, mind
attól tüstént megfosztani. — Ugyanazon okból továbbá
későbbben is szorgalmasan vigyázni szükséges, hogy
senki neki sem olyan eszközt ne szolgáltatasson, mely-
lyel vagy életének árthatna, vagy fogháza' reteszeit fel-
törhetné, se tanácsot ne adjon, mellynél fogva bírait
megcsalhassa, 's a' fenyítő vizsgálatot, és pert sikeret-
lenné tehesse. Ugyan innen értetődik az is, hogy a'
rabbal való beszélgetést senkinek másnak meg nem kell
engedni, mint a' ki vele valamelly ártatlan öszvekötte-
tésben vagyon, és annak is csak valamelly bírói sze-
mélynek jelenlétében, és olyan nyelven, mellyet a'
jelenlevő bírói személy ért; valamint továbbá az is,
hogy a' foglyot semminemű szín alatt ki nem kell a'
tömlöczből eresztetni, kivéven ha olyan betegségbe es-
nék, mellyet tömlöczben megorvosolni lehetetlen volna,
és ezen esetben a' törvénytörvény-
széknek kötelességében álla-
na, a' fogolynak tömlöczön kívül való őrzete iránt cze-
lirányos rendelkezéseket tenni. — 4) A' törvénytörvény-
széknek gondoskodni kell, hogy a' tömlöcz új gonosztettre, vagy
a' fogolynak erkölcsi nagyobb megromlására alkalmas-
ságot ne nyujtson. Innen folyik, hogy férjfiakat asszo-
nyokkal, és újoncz gonosztévőket megrögzött gonoszté-
vőkkel egy tömlöczbe zárni soha sem kell. Végre — 5)
Mivelhogy a' tömlöczöt marasztaló ítélet előtt csupán
csak őrizet helyének lehet tekinteni, a' törvénytörvény-
széknek

kötelessége arra gondosan ügyelni: hogy a' tömlöcz sem épületének hibája, sem pedig a' törvényszék' poroszlóinak restsége, vagy kegyetlen bánása által, büntetéssé ne váljék.

A' polgári' szabadság azon sérelmeinek megelőzésére, melyek a' befogatás, és tömlöczben-tartás által szülemelni szoktak, legjobb eszközül szolgál a' foglyoknak olly rendbe szedett jegyzőkönyve, hogy abból a' felsőbb hatalom mindegyik fogolynak nevét, életkorát, polgári állapotját, egészséges vagy beteges létét, 's tömlöczének okát, mineműségét, és idejét beláthassa.

115. §. A' tömlöczből való megmenekedésnek törvényes szereit.

A' tömlöczből való megmenekedésnek törvényes szereit e' következők:

1) Az igazságos védelem, ha t. i. a' fogoly azon törvényszék előtt, mellynek tömlöczében hever, megmutatja vagy azt, hogy polgári állapotjára nézve tömlöcz alól fel vagy mentve, vagy azt, hogy befogatása elégséges gyökeres ok nélkül történt. Ha a' fogolynak igazságos okait a' bíró méltó tekintetbe nem venné, a' királyi székhez is szabadon folyamodhatik.

2) A' kezes-állítás (fideiussoris constitutio); mert jöllehet azon okból, hogy a' gonosztévőnek kötelességét, ha megszökik, a' kezes nem teljesítheti, a' kezességnek súlyosb gonosztettekben helye nem lehet: azt mindazáltal semmi helyes ok nem ellenzi, hogy csekély gonosztettekben a' fogoly kezesség mellett azon esetekben szabadon ne bocsátassék, midőn befogatása egyedül csak azért történt, mivel személye, polgári állapotja, vagy értéke a' törvényszék előtt esméretlen volt. — Az olyan csekély gonosztettekben, melyek csupán pénzbeli büntetést vonzanak magok után, a' fogolyt pusztá zálogadás mellett is szabadon lehet bocsátani.

3) A' szabad menedéklevel (literae salvi conductus), mellyen azon birói parancsolat értetődik, melly által fejedelmünk *) valamelly fogolynak megengedi, hogy magát szabadságnak állapotjában védelmezhesse. — Ezen parancsolatról 1723diki törv. 113d. ágazata azt rendeli, hogy csak a' törvénszéktől előre nyert környülállásos tudósítás mellett adathassék ki. — A' törvényesen nyert menedéklevelnek foganatossága abban áll, hogy annak erejével a' gyanús személy magát perében szabad állapotban védelmezheti és a' pernek végezetéig, vagy legalább azon időnek lefolytáig, mellyre netalán a' szabadmenedék szorítva volt, akárhol szabadon járhat 's kelhet, úgy hogy 1713ki törv. 10d. ágazatának rendelkezése szerint ötlet czégeres hatalmaskodásnak büntetése alatt senkinek háborgatni, vagy szabadságától megfosztani nem szabad, csak hogy, a' mint önként értetődik, a' szabad menedék' feltételeinek, mellyek a' fejedelem' szabad kényjéhez képest különbfélék lehetnek, eleget tégyen, és semmi olyan gonosztettet ujonan el ne kövessen, melly miatt törvényeink szerint befogathassék. Hogy a' szabad menedéknek jótéteményét, a' menedéklevelben kijelelt gonosztetten túl a' gyanús személynek semminemű, sem előbb sem később elkövetett gonosztettére kiterjeszteni nem lehet; a' törvény-magyarázásnak fenn (6. §.) előadott szabásai bizonyítják **).

4) A' menedékhelyre futás (per fugium ad loca asyli). Hajdan minden ajtatos helyek, t. i. templomok, klastromok, papi lakások, iskolák, 's betegházak menedékhelyül szolgáltak, míglen az 1776diki december' 5-kén költ intézőlevél a' menedékhelynek jótéteményét egyedül az olyan keresztyén szentegyházakra szorította, mellyekben szentségek kiszolgáltattak, vagy oltári szentség tartatik ***). — A' menedékhelyre futásnak sikere abban áll: hogy a' gonosztévő, ha gonosztette a' menedékhelynek jótéteménye alól nincsen kivéve, általa a' tömlöcztől, és fenyítő büntetéstől megmenekedik: — A' kivett go-

nosztettekben a' menedékhelyre való futásnak semmi legkisebb sikere sincsen ****). Azon kérdésnek elítélése, valljon a' menedékhelyre futott személynek gonosztette ki légyen-e a' menedékhely' jótéteménye alól véve, vagy nem? mind a' polgári társaság' közönséges törvényének talpigazságai, mind pedig a' fennérdeklett kegyelmes intézőlevélnek rendelése szerint a' fenyítő törvényszéket illeti, és az egyházi férfiak, mihelyest a' törvényszék által megkéretnek, kötelesek tüstént a' gonosztévőt általadni, 's ezen kötelességnek teljesítését egyházi előjáróikkal előbb teendő tanácskozásnak színe alatt nem késeltethetik. Azonban ha a' gonosztévő jó szerével a' szentegyházból kijönni nem akarna, a' helynek szentsége azt kívánja, hogy annak kihuzatása, a' mennyire lehetséges, nagy láрма, és botránkoztatás nélkül eszközöltessék. — Eltitkolni pedig, vagy elszöktetni az egyházhoz futott gonosztévőt fejedelmünk' legsúlyosb neheztelésének büntetése alatt tilalmas, és a' világi törvényszékeknek szoros kötelességévé vagyon téve, hogy az olyan egyházi férfiakat, kik ellenkezőt tennének az elszöktetett gonosztévő által tett kárnak megtérítésére szorítsák, egyszersmind bűnökhöz mérséklett pénzbeli büntetésbe marasztalják. Így rendeli mindezeket a' főlebb érdeklett kegyelmes intézőlevél. — Egyébiránt a' menedékhelyre futások mai napon egészen kijöttek szokásból.

*) Előfordulnak néhány példái a' nádoraink által adott menedéklevélnek is. — Illyen példát előhoz Huszty István törvényüinkről írt munkája' Ildik könyvének 7d. címjében.

**) A' menedékleveleknek, az itt szóban lévő törvényszékin túl, még több fajtaik is vagynak, például azon szabad menedék, melly alatt az országgyűlésre egybe-sereglett karok, és rendek állanak, vagy a' melly, hazánknek közjava megkívánván, Korvin Mátyás' 6dik törv. 47dik, Ildik Ulászló' Isó törv. 83dik, és 1528ki törv. 3dik ágazatának tanúsága szerint a' pártütőknek adatni szokott. Hogy a' menedékleveleknek ezen fajtáját se kellessék megsérteni, mind a' közhitelnek szentsége, mind pedig

a' polgári társaságnak valamint jelenlévő, úgy és pedig főképen jövődő java, és boldogsága kívánja.

***) A' menedékhelyek egyik fajtája lévén a' büntető vizsgálat, és per' eltörlésének, önként értetődik: hogy a' menedékhelyek' felállításának, megszorításának, és ha a' polgári társaságnak közjava úgy kívánná, eltörlésének jusa valóságos felségi jus legyen, következőleg, hogy azoknak vélekedésük meg nem áll, kik ezen just, és igazságot az egyházi hatalomnak, a' világi fejedelmeknek mindennemű megegyezésük nélkül is, tulajdonítják. Hazánkban különösen ezen jus 1715diki törv. 48dik ágazatának tanúsága szerint, a' királyi felséget illeti, 's az 1723diki 113dik és 1765diki 27dik törvényágazataink, — mellyek azon eseteknek kidolgozását, mellyekben a' menedékhely oltalmul szolgáljon, a' királyi helytartó tanácsra bízta, 's ezen munkának megvizsgálását pedig az országgyűlésre utasították, — egyébre nem mutatnak, mintsem hogy, 1792diki törv. 12dik ágazatának értelméhez képest, ezen fejedelmi jus' gyakorlása módjának rendbeszedésébe az ország' gyűlése is beszólhat.

****) A' fenn érdeklött kegyelmes intézőlevél e' következő gonosztévőket csukja ki a' menedékhely' jótéteményéből: 1) Az isteni felség-sértőket. — 2) A' szentek' káromlóit. — 3) Az emberi felség-sértőket, és pártütőket. — 4) A' szentegyházat, vagy temetőt emberöléssel fertőztetőket. — 5) A' titkos gyilkosokat, akár önnönmagok, akár más által eszközölték a' gyilkosságot, sőt ha bár csak büntársak voltak is. — 6) A' méregkeverőket, 's kút-, forrás- 's rét-mérgezőket. — 7) A' csersemő-gyilkolókat. — 8) Azokat, kik a' törvényes előjárók' parancsolatinak teljesítőit megölik, vagy megsebesítik. — 9) A' magzat-elűzőket, 's azoknak segédjeiket. — 10) A' szentségtörő tolvajokat. — 11) A' rabló gyilkosokat, és út-elállókat. — 12) Az éjjeli szántóföld-pusztítókat. — 13) A' közkincs-rablókat vagy elsikkasztókat. — 14) Egy szóval akármiféle tolvajokat. — 15) A' pénzhamisítókat. — 16) Az álpecsét-csinálókat, 's hiteles levél- vagy közadóslevél-hamisítókat. — 17) A' gyújtókat, és azokat, kik a' tűz, vízár, hajótörés, 's más ilyen veszély által okozott kárt lopással nagyobbítják. — 18) A' szürrablókat. — 19) Az álnok vámcsalókat.

— 20) A' vagyon pazarlókat. — 21) A' szűkevény katonákat. — 22) Azokat, a' kik az itt előszámlált gonosztettek végett befogva lévén, tömlöczeikből elszöknek.

HATODIK ÉRTEKEZÉS.

A' FENYÍTŐ TÖRVÉNYSZÉKI BEBIZONYÍTÁSRÓL.

116. §. *Valljon szükséges-e a' gonosztettet az alperes ellen bebizonyítani.*

Minden gonosztett tett lévén, mellynek léte a' pusztta természetűtől magától nem értetődik, és a' velünk született büntelenségünk miatt senkit sem lehetvén gonosztévőnek gyanítani, könnyen értetődik: hogy minden alperes ellen szemére hányt gonosztettét bebizonyítani szükséges legyen; ehhez pedig azok szerint, a' miket a' gonosztettekről részint általánosan, részint különkülön szóltomban mondtam, hármat szükség megmutatni: 1) Azon érzéki tett' létének valóságát, mellyből a' gonosztett áll. 2) Hogy azon tettben mindazon mivolti jegyek feltaláltnak, mellyek mind általánosan a' gonosztettnek, mind nevezet szerint a' kérdésben forgó gonosztettnek képzetéhez megkívántatnak. — 3) Hogy az alperes azon gonosztettnek vagy álnok, vagy vétkes eszközöző, vagy segelő szabad oka legyen. — Az álnokság' bebizonyításához, ha a' megszegett fenyítő törvény a' polgári társaság' természetén magán egyenesen alapul, és a' sértő tettnek fogamatjával öszveköttetése szükséges, és minden józan észszel bíró személy által belátható, egyéb semmi sem kívántatik annak megmutatásánál, hogy a' gonosztévő józan elmével bír: ellenben ha a' megszegett törvény környülálláson épül, és a' tett és fogamatja közt lévő egybeköttetés vagy nem szükséges, vagy pedig csak mélyebb belátású, avvagy különös esméretekkel díszeskedő elme által felfogható, az álnokságnak bebizonyítása nagyobb munkát kíván, és alig eszközölthetik másképen, mintsem ha az alperes vagy álnokságát egye-

nesen, vagy pedig azt bevallja, hogy mind a' törvényt tudta, mind pedig tettének foganatjával való egybekötését általlátta. Vétkességet az esettől a' tettnek sorából, természetéből, és körülállásaiból lehet megkülönböztetni.

117. §. *A' fenyítő törvénytételeknek eszméretése, és felosztása.*

Fenyítő törvénytételeknek azon perbeli tételnek értjük, melly által a' kérdésben forgó gonosztettnek léte, és annak szerzője a' törvénytétel előtt bizonyossá, vagy hihetössé tételik. — Szokás ezen perbeli tételnek foganatját is bizonyításnak nevezni, és ezen értelemben a' bizonyítás, a' mint vagy bizonyosságban, vagy hihetőségben áll, teljes, és nem teljes bizonyításra oszlik, és a' nem teljes bizonyítás ismét vagy fél, vagy pedig félnél nagyobb, vagy kisebb lehet. — Szokás a' bizonyító szerek' különbféleségökhöz képest a' bizonyítást mesterségesre, és mesterségtelenre is osztani: mesterségesnek nevezvén azon bizonyítást, melly a' gonosztettnek természetéből, és körülállásaiból okoskodás által, mesterségtelennek pedig, melly külső szerek, ugymint: önvallás, vagy tanúságok által szülemlik.

118. §. *Milyen bizonyítás szükséges, hogy büntetésnek helye legyen?*

Mivelhog a' magányos hazapolgári bátorságot elégéséges ok nélkül megzavarni nem lehet: a' bírónak általán véve iparkodnia kell, hogy mindenkor mennél nagyobb bizonyítást szerezzen. Nevezet szerint pedig, hogy a' törvénytétel valamelly törvénybeli rendszerű súlyosb büntetést valakire mondhasson, szükséges: hogy gonosztette teljesen, vagy is, a' mint mondani szokás, déli napfénynél világosabban be legyen bizonyítva. — Tudniillik ilyen büntetések által megtéríthetetlen kár szü-

lemlik, melly alá a' hazapolgárokat kétséget szenvedő erkölcs, rosszaságok, vagyis be nem bizonyodott gonosztettek miatt vetni az igazság meg nem engedi. Innen következik, hogy míglen a' kérdésben lévő gonosztettnek valóságáról, 's tett-, vagy gonoszságbeli tökéletességéről, vagy annak szerzőjéről valamelly kétség fenn forog, mind addig az alperest annak törvénybeli rendszerű büntetésében marasztalni nem lehet.

119. §. *Kit illessen a' bebizonyításoknak terhe.*

Ha a' bevádoló vagy feladó a' bebizonyításnak terhét magára vállalta, ő neki áll kötelességében a' felperes hivatalbeli ügyvédő' számára bebizonyításokat szolgáltatni; ha mindazáltal a' feladó fennakadna, valamint akkor is, ha magát bebizonyításra nem kötelezte, a' törvényszék maga hivatalánál fogva tartozik bebizonyításokról szorgondoskodni, a' hazapolgárok' igazainak bátorsága, mellyet a' törvényszék fenntartani köteles, azt kívánván, hogy a' gonosztett büntetlenül ne maradjon.

120. §. *A' bebizonyító szerek' különbfélesége.*

A' fenyítő törvényszéki bebizonyító szerek rendszerűekre és rendkívülvalókra oszlanak. A' rendszerűek közé számláltatnak a' rabnak vallástétele, a' tanúvallások, és a' gonosztettnek gyanújelei. — Rendkívülvaló bebizonyító szerünk ma egyetlen egy vagyon a' tisztító esküvés, minnekutána nem csak az Istennek titkos ítéletei, hanem a' még nem igen régen divatban volt kinzó vallatások is szokásból kijöttek. — Ezen bebizonyító szerek közül egyedül csak a' rabnak önnön vallástétele és a' tanúvallások birnak teljesen bebizonyító erővel. Jóllehet pedig ezeknek egyike egyedül is teljes bizonyosságot szülhet, mivelhogy mindazáltal a' fenyítő ügyekben az embernek élete, és tagjainak épsége forog fenn, semminemű vizgázatot és szorgalmat feleslegesnek tartani nem lehet;

a' törvényszéknek minden kitelhető módon iparkodnia kell, hogy, ha lehetséges, mind a' rabot gonosztettinek bevallására vegye, mind pedig tanúvallások által is teljes meggyőződést szerezzen.

121. §. *A' rabnak tulajdon vallástételéről.*

A' rabnak tulajdon vallástételén (*confessio rei propria*) a' rabnak olyan kinyilatkoztatását értjük, mellyel megesméri, hogy a' kérdésben forgó gonosztettet ő követte el. — Kétféle lehet pedig a' rabnak tulajdon vallástétele: törvényszéki, és törvényszéken kívül való, a' mint t. i. gonosztettet vagy hivataljokban forgolódo birói személyeknek kérdéseikre, vagy pedig egyébként vallotta be.

Már hogy a' rabnak tulajdon vallástétele teljes bebizonyításul vétethessék, e' következő feltételek kívánatnak meg:

1) Hogy a' rab józan elmével önként 's minden kényszerítés nélkül és eltökélt akarattal tegye vallását.

2) Hogy a' vallató biró sugalló vagy kelepczés kérdésekkel, csalárd hitegetéssel, veréssel, büntetés-lágyítás' vagy büntetlenség' ígéretével, 's más ilyen félszeg vallató szerekkel ne élt légyen.

3) Hogy a' vallástétel hihető, világos, és bizonyos mindenkép' meghatározott gonosztetttről szóló legyen, a' hihetetlen, homályos, vagy általános vallás bizonyosságot nem szülhet.

4) Hogy a' vallástételhez semminemű megszorítás vagy kifogás ragasztva ne légyen. Illyen kifogás például volna, ha a' rab megvallaná ugyan a' szemére hányt emberölést, hanem egyszer'smind azt állítaná, hogy azt szükséges önvédelemből tette. — Ha a' rab vallástételéhez megszorítást vagy kifogást ragaszt, a' birónak tiszteben áll, őtet kifogása' valóságának bebizonyítására szorítani és maga részéről is semmit el nem mulasztani, hogy a' kifogásnak vagy valóságát vagy valótlanágát

teljes napfényre hozza. Ha a' kétséget minden szorgalom és munka mellett sem lehetne elszélyeszteni, a' fenn (116. §.) mondottak szerint a' kifogást valónak kellene venni.

5) Hogy kimerítő legyen; vagyis hogy a' rab a' kérdésben forgó gonosztettet ne csak pusztán vallja be maga ellen, hanem annak körülállásait is, és pedig nem csak a' főbeket 's mindeneknél tudva lévőket, hanem a' mellékeseket és elrejtettebbeket is mind előszámálja; mert ha ezt megtenni nem tudná, méltán kétség támadna arról, valljon nem hazud-e maga ellen.

6) Hogy alapos 's gyökeres legyen. Illyennek pedig csak úgy lehet a' rabnak vallástételét tartani, ha a' gonosztettnek valósága másunnan be vagyon bizonyodva, és azon felül a' bíró mindazon körülállásokat, mellyeket a' rab előbeszélett, a' már végbe vitt, vagy, ha szükség volna, újonnan tartandó vizsgálatból valóknak találta. Azonban ha a' különbözőség csekélyebb körülállásokat, mellyekre figyelmünket fordítani nem szokjuk, érdekelné: azért a' vallástételt alaptalannak tartani nem lehetne.

7) Hogy a' törvényszék előtt legyen vagy már eredetképen téve, vagy legalább meghitelesítve; hogy így a' törvényszék, a' vallástevő rabnak szabad és eltökélt akaratjáról és a' vallatásnak törvényességéről tökéletesen meg legyen győződve. Végre

8) Hogy a' rab vallástétele mellett állhatatosan megmaradjon, 's azt későbbben vissza ne vonja. — Ha a' rab vallástételét visszavonja, vagy olyan okokat ragaszt hozzá visszavonásához, mellyek ártatlanságát bebizonyítják, vagy nem. Az első esetben köteles a' törvényszék őtet teljesen felmenteni, ártatlanra semmiféle büntető hatalom ki nem terjedvén. A' második esetben ha a' rab tanúvallások által gonosztettéről meg vagyon győzve, vallástételének visszavonása nem használhatván, a' gonosztettnek törvénybeli rendszerű büntetésében marasztaltathat.

tik; az ilyen meggyőztetés' hiányában pedig, a' mint vallástétele egyébiránt vagy kimerítő és alapos volt, vagy nem, úgy birói mérsékléstől függő büntetésnek, vagy pedig per alól való felmentésnek vagyon helye. Egyébiránt mivel a' rab hazug vallása által a' törvényszéket megját szotta, a' vallástételnek visszavonását, kivévén ha a' vallás mély busongásból vagy előítélethől származott volna, egészen büntetlenül hagyni még akkor sem kell, ha a' rabnak ártatlansága tökéletesen behizonyodnék.

Hogy a' rabnak tulajdon vallása, ha a' fenn előszámlált feltételeknek mind megfelel, a' gonosztett' teljesen behizonyító szereit közt méltán első helyet érdemel, onnan könnyen lehet érteni: mert kiki tulajdon tettét legjobban tudván a' törvényszék pontosabb és kimerítőbb esméretet a' gonosztettnek valóságáról és tudni szükséges környüállásairól semminemü másféle szer által nem nyerhet, mint a' gonosztevőnek magának vallástétele által, csak hogy bizonyos legyen az, hogy a' rab maga ellen hazudni nem akart; már pedig ezen bizonyosságot a' fenn előszámlált feltételek teljesen megszerzik.

Ha a' rabnak tulajdon vallásához másféle behizonyítások is járulnak, mellyek a' birót tökéletesen meggyőznék arról, hogy a' rab maga ellen hazudni nem akart, önmagától értetődik: hogy a' rabnak vallástétele, ha bár némelly fenn előszámlált feltételekben megfogytatkoznék is, nevezet szerint ha egészen önkényes vagy teljesen t. i. némelly mellékes környüállásokra nézve, kimerítő és behizonyodott nem lenne is, még is teljesen behizonyító erővel birhatna.

A' rabnak törvényszéken kívül tett vallása, ha azt józan elmével, önkényt, fenyegetődzés vagy verés által nem kényszerítve, 's álnok környülvétetés nélkül, nem pusztá pajkosságból vagy tréfából, továbbá világos szavakkal és a' gonosztettet mindenkép' meghatározva tette, kellete szerint behizonyítván, a' bevallott gonosztetről ellene hihetőséget ugyan szül; teljesen behizonyító

erővel mindazonáltal, "mivelhogy az ilyen vallást sem kimerítőnek és alaposnak, sem teljesen eltökéltnek és állhatatosnak tartani nem lehet, semminemű esetben sem bir.

A' törvényszéken kívül tett vallástételnek fajtái közé tartoznak a' gonosztettekről tett békélő egyezések, és másféle olyan oklevelek is, mellyekben a' rab valamelly gonosztettéről, úgy mint ő általa véghez vittről szól. Ezekre nézve tehát mindazoknak helye vagyon, a' miket itten a' rabnak törvényszéken kívüli vallástételéről mondtam, azon egy hozzáadással: hogy az oklevélnek hihetőséget szülő erejéhez a' törvényszéken kívüli vallástételről előadott feltételeken túl még az is megkívántatik: hogy az oklevél való, egész és eredeti legyen, 's hogy a' gyanúba vett személytől származása bebizonyodjék; a' mit egyedül csak a' rabnak törvényszék előtt tett bevallása vagy hitelt érdemlő tanúk által lehet elérni; az irás hasonlítása, mivelhogy a' gonosztevők vonásaikat változtatni, 's másoknak, kiket gyanúba hozni kívánnak, irását utánozni szokják, ebben igen csekély hasznot hajthatván. — Az olyan gonosztettekben, mellyek irás és oklevél-készítés által követtetnek el, millyenek például az állevél-költés, az öszveszövetkezés, az oklevél nem bebizonyító szer, hanem önmaga a' gonosztettnek teteme; ugyan azért az ilyen gonosztettekben, ha az oklevélnek származása a' gyanús személy ellen tulajdon törvényszéki vallása vagy tanúk által bebizonyodik, a' gonosztettnek valósága ellene teljesen be vagyon bizonyítva.

122. §. *A' tanúvallásokról.*

Tanúvallásokon a' gonosztett' tanúinak annak valóságáról, szerzőjéről, és környülállásairól birói kikérdezés mellett tett előadásait értjük. Hogy pedig a' tanúvallások teljes bebizonyítást szüljenek, e' következő feltételek kívántatnak meg:

1.) Hogy legalább ketten legyenek a' rab ellen való tanúk; mert egy tanú, ha éles elméjű, könnyen hazudhat úgy, hogy a' bíró ötet hazugságán nem foghatja; ellenben ha többen vannak, lehetetlen, hogy a' tettnek minden környüállásaira nézve hazugságaikat úgy össze-szerkeztessék, hogy a' tisztéhez értő bírónak ügyes kérdéseire némelly feleletekben egymásnak ellent ne mondjanak, és így annak alkalmat ne nyújtsanak gonoszságoknak felfedezésére. Ide járul az is, hogy azon gyanítás, mellyet a' velünk született büntelenség a' rabnak és tanúnak jámborságáról szül, egyenlő lévén, elégséges oka nincsen, miért kellessék egy tanúnak nagyobb hitelt adni, mintsem a' magát védelmező személynek.

2.) Hogy a' tanúk a' gonosztettéről magáról, nem pedig csupán csak annak gyanújeleiről tegyenek vallást, és hogy vallásaik kimerítőek, vagyis a' gonosztettnek minden tudni szükséges környüállásaira kiterjedők, világosak, meghatározottak, állhatatosak, és mind önnön magokban, mind pedig egymás közt megegyezők, egyet-értők, 's összevérők legyenek. — Egyébiránt a' mi több tanúknak különböző vallásait illeti: az ilyen vallások vagy egymásnak ellentmondók, vagy pedig csak egymástól különböző tárgyról szölkők lehetnek. — Ha két egyenlő hitelű tanú egymásnak ellentmond, 's vallásaikat semmiképen megegyeztetni nem lehet, vallásaik egymást megsemmisítik. Mondám még is: *egyenlő hitelű*, mert egy minden kifogás felett való tanúnak vallását egy gyanús tanúnak ellentmondó vallása meggyengítheti ugyan valamennyire, azt mindazáltal egészen meg nem semmisítheti. — Ha pedig különböző tárgyakról szölkének a' tanúk, vagy különböző több gonosztettekről, vagy pedig ugyanazon egy gonosztetthez tartozó több külön tettekről szölkének. Az első esetben 1729ki törv. 27d. ágazatának értelme szerint mindegyik kifogás felett való tanú fél bebizonyítást téssen azon gonosztetre nézve, mellyről tanuságot adott. Ha-szonlóképen ugyanazon törvényünknel fogva fél bebizonyí-

tást szűl a' minden kifogás felett való tanúnak vallása a' második esetben is, az általa előadott külön tette nézve, sőt mivel ezen esetben a' tanúvallások egymást kölcsönösen segítik, az ilyen több tanúknak vallásaik együtt véve fél bebizonyításon felül mennek, úgy hogy ha a' gonosztett' képzetéhez 's mivoltához tartozó minden külön tett egy-egy tanú által bemutatódnék, teljes bebizonyítást is szülnének.

3.) Hogy a' tanúk minden kifogás felett valók legyenek, vagyis hogy sem tudományok vagy lelkiismeretek ellen gyökeres kifogást tenni ne lehessen, sem pedig hazánk' törvényei által különösen ki ne legyenek a' tanúságtételtől zárva.

A' tanúnak tudománya ellen kifogást lehet tenni: *a)* A' józan észnek és ítéletnek hiánya miatt. — *b)* A' tanúnak gyenge vagyis a' kérdésben forgó gonosztett' valóságának esméretére elégtelen kora végett. Hányadik esztendő koráig lehessen valaki ellen kifogást tenni, mivel ennek meghatározása a' gonosztettnek különbéle mivoltától és az elmeheli tehetségek' kifejlésének csak nem személyenként különböző idejétől függ, általánosan számszerint meghatározni nem lehet. Hazánk' törvényei, hármas törv. 1ső része' 130d. és 2d. része' 37d. címjének tanúsága szerint, ezen tekintetből minden személyt, ki életének tizenkettődik esztendejét még be nem tölté, az esküvéstől, következőleg a' tanúságtételtől is általánosan kizárnak. — *c)* A' gonosztett' észrevételéhez szükséges külső érzéknek hiánya vagy helytelen alkalmaztatása miatt, minthogy való esméreket egyedül csak tárgyhoz helyesen alkalmaztatott ép érzékek által szerezhetünk magunknak. Azonban ha a' tanúnak érzéke a' gonosztettnek észrevétele után tompult el, vallása az által erejéből semmit el nem vesz, azon esetben mindazáltal, ha az érzéknek eltompulása nem egyszerre, hanem lassanként történt, szükséges lévén szorgalmasan kinyomozni:

valljon a' gonosztett' elkövetésének idejekor nem kezdődött-e már a' szóban forgó érzék hanyatlani?

A' tanúnak lelkiismerete 's akaratja ellen kifogás tétethetik: *a)* kóborló, vagy alattomos élete, 's esméretlensége végett. — *b)* Becstelen vagy romlott erkölcsé miatt. Ezen okból kifogást lehet tenni mind azok ellen, kik törvény' gyalázatjának szennyjét viselik, — kik magokat csalásról vagy hitszegésről gyanúsokká tették, — kik magokat pénzzel megvesztegetni hagyták, — 's kik valamelly gonosztett végett megmarasztaltattak, vagy legalább már fenyítő per alatt állottak. — *c)* Részre hajlása végett. Ezen kútfőből kifogást szenvednek a' rabnak ellenségei, feladói, baráti, szülői, ősei, hitvestársa, gyermekei, első vagy másod izen lévő atyafiai, vagy sógorai, végre mind azok, kikre a' rabnak feloldozásából haszon, vagy kár háramlik. Végre

Különösen hazánknak törvényei a' fenyítő perekre nézve a' tanúságtételtől e' következőket zárják ki: *a)* A' nemtelen szolgákat, és jobbágyokat tulajdon uraikra nézve, és pedig még akkor is, ha egyéb elégséges tanúk nem volnának. Bizonyítják ezt harm. törv. 2dik részének 27dik czímje, és 1729ki törv. 26dik ágazata. — *b)* Minden nemteleneket, a' főpapoknak és nagy uraknak tisztein kívül, a' nemesekre nézve, kivéven mindazáltal azon esetet, ha a' valóságot másképen kinyomozni nem lehetne, mint nemteleneknek, vagy egyedülvaló, vagy legalább nomesekéhez járult tanúságtételeik által. Így rendeli ezt ugyancsak h. t. 2dik részének 27dik czímje, és 1729diki törv. 26dik ágazata.

Azonban a' titkon elkövettető gonosztettekben, valamint a' súlyosabbakban is, nevezet szerint 1723ki törv. 7dik ágazatának rendelkezéséből a' felségbántás gonosztetében, a' törvényszék' bölcs belátásához képest a' feladónak, következőleg más kétséges hitelű tanúnak vallását is tekintetbe veheti.

4.) Hogy meg legyenek esküdtetve arra, hogy sem hamisat mondani, sem igazat eltitkolni nem fognak. — A' tanúkat úgy, mint hazánkban szokás, vallatások előtt megesküdtetni célirányosabb, mint azután. — Az esküvésnek szavaira nézve mindazoknak helyök vagyon, miknek a' közönséges törvényszéki perekben.

5.) Hogy a' kérdésben forgó gonosztetről, és annak szerzőjéről előadott tudományoknak okát azon ép, és kelleteként használt testi érzékből adják, mellyel azt szerzették.

6.) Hogy vallásaikat törvényes módon történt vallás mellett minden sugalló vagy kelepczés kérdésnek közbejövetele nélkül tették, és a' törvényszéknek színe előtt meghitelesítették légyen.

Egyébiránt itt különösen említést érdemel az: hogy a' bíró, valamint a' gonosztettet büntetni, úgy viszont az ártatlanságot is védeni köteles lévén, a' fenyítő perekben a' bizonyágtételre tudományok' hiányossága végett alkalmatlan, vagy hitelekre nézve gyanús tanúkat, ha bár a' rab ellenek kifogást nem tenne is, hivatalánál fogva félrevetni, és ítélet-tételében csupán csak a' hitelt érdemlőknek vallásaikat tekintetbe venni tartozik. Végre

Itten még az a' kérdés is szokott tételni: valljon a' büntársak' tanúságának adhat-e a' bíró hitelt? — Mivel-hogy a' büntársak nem a' teljesen alkalmatlan tanúk közé, hanem csupán csak a' gyanúsok' rendjébe tartoznak: a' súlyosabb, 's kiváltképen titkon elkövetett gonosztettekben azoknak vallásait is tekintetbe lehet venni, de mindazáltal csak e' következő feltételek alatt: 1.) Hogy a' büntárs tanúságát, vagyis büntárs-nevezését önkényt, sugalló kérdeztetés nélkül, és kimerítőleg, vagyis a' gonosztetthez történt járulás' környülállásainak kijelelésével tegye, és a' bíró ezen környülállásokat valóknak találja. — 2.) Hogy a' büntársnevező gyűlölségének 's bosszúálló vágyjának semmi jelét se adja. — 3.) Hogy nevezését 's tanúságát önnön megmarasztaltatása után is

helybenhagyja, 's erősítse. — 4.) Hogy a' bűntársul nevezett személyt egyébként is hasonló gyanú terhelje. — Teljes bebizonyítást mindazonáltal a' bűntársaknak tanúságaik semmi esetben sem tehetnek, részszerint mivel a' bűntársban két jelesség, melyet törvényeink minden tanúban megkívánnak, t. i. a' fedhetetlen jó hír, és esküvés, fel nem találthatik, részszerint mivel az ilyen tanúságok a' gonosztettnek gyanúját magáról másra hárítani iparkodó indulatból, vagy bizonyára büntetés-lágyítás' megnyerésének reményéből származnak, és az ilyen emberek azon veszélyen, melybe tetteik által embertársaikat buktatják, megindulni nem szoktak. — Vuchetich úrnak okoskodása, mellyel ellenkező vélekedését támogatja, — hogy t. i. sok gonosztett büntetlen maradna, ha a' titkon elkövetett gonosztettekben, valamint másfélekben is, midőn a' valóságot másképp' kinyomozni nem lehet, a' bűntársak' tanúságának teljesen bebizonyító ereje nem lenne, — azontúl hogy nem vétetik a' dolognak t. i. a' teljes bebizonyításnak természetéből, kelletténél többet bizonyít; mivel ha ezen okoskodás helyes volna, hasonló gonosztettekre, és esetekre nézve a' gonosztett' akármedly gyökeres gyanújeleinek is teljesen bebizonyító erőt kellenék tulajdonítanunk.

123. §. A' gyanújelekről.

Gyanújeleken (indicia) olyan környülállások értődnek, melyekből a' gonosztettnek szerzőjét gyanítani lehet, vagy legalább gyanítani szokás.

A' gyanújelek illy tágas értelemben véve való, felszeg, és segéd gyanújelekre szoknak felosztatni.

Felszeg gyanújeleknek (indicia spuria) mondatnak azon hajdan gyanújelül vétetni szokott környülállások, melyeknek a' gonosztett' szerzőjével semminemű összefüggések nincsen; és ugyanazért nekik mai nap legkisebb bebizonyító erő sem tulajdonítatik. Ilyenek voltak

a' holt test' vérzése, valamely jelesb embernek álomlása, a' jósolások.

Segéd-gyanújeleknek (adminicula) neveztetnek olyan körülállások, mellyeknek vagyon ugyan a' gonosztettel, 's annak szerzőjével valamely összefüggésök, de igen csekély; ugyanazért ezekre sem vétetik másképen a' törvényszék előtt tekintet, mintsem ha való gyanújelekkel egyesülve vannak. Ilyen segédgyanújelek például a' gyanús személynek *a)* hitvallása, ha az a' kérdésben forgó gonosztettet véteknek nem tartja, *b)* olyan vérségből származása, mellynek több tagjai már azon gonosztetttről esmértesek, *c)* azon gonosztettre hajló természete, *d)* olyan nemzethől eredete, mellynél azon gonosztett meghonosodott, *e)* remegése, elpirulása vagy elhalaványulása, akadozása, ingadozása a' felelésben, *f)* gonosztevőkkel társalkodása, *g)* hasonló gonosztettben volt részvétele 's a' t.

Való gyanújeleknek (indicia genuina) végre olyan körülállások hivattatnak, mellyeknek a' gonosztettel, és annak szerzőjével valóságos 's gyökeres összefüggésök vagyon. Ezen gyanújeleket sokféleképen szokják a' törvénytudók felosztani; én itten csupán csak szükséges felosztásaikat adom elő. Tudniillik

1) Előfordulásoknak idejére nézve a' való gyanújelek, vagy tett-előttiék, vagy tett-alattiak, vagy tett-utániak lehetnek. Mindegyik fajtának néhány példái nagyobb világosságnak okáért itt következnek. — A' tett-előtti gyanújelek közé tartoznak: *a)* a' gonosztettekre ingerlő okok, p. o. az előrement ellenségeskedés, 's a' gonosztettből valakire háromló haszon, *b)* valamely gonosztett iránt tett fenyegetődzés, *c)* a' kérdésben forgó gonosztett' elkövetésére czélzó szándéknak elbeszélése, *d)* a' ruháztatnak gyakor, és gyanús változtatása, *e)* minden olyan cselekedetek, mellyeket a' gonosztettre nézve előkészületeknek lehet tartani, 's a' t. —

A' tett-alatti gyanújelekre például szolgálhatnak *a*) valakinek teljes hasonlósága azzal, ki a' gonosztettet elkövetni láttatott, *b*) valakinek a' gonosztett' helyének szomszédságában azon időtájban, midőn a' gonosztett véghezvitetett, némelly gyanús körülállásokkal történt meglepetése, *c*) a' gonosztett' nyomdokainak valakinél találtatása, *d*) a' gonosztett' helyén talált valamelly holminek uradalma 's sajátsága 's a' t. —

Végre a' tettutáni gyanújelek közé méltán számlálathatnak: *a*) a' megszökés, ha tüstént a' gonosztettnek elkövetése, vagy napfényre jövedele után történt, *b*) a' gonosztett' nyomdokainak elrejtésére, vagy megsemmisítésére fordított iparkodás, *c*) a' gonosztett' gyanúját magától minden felszólítás nélkül elhárítani iparkodó szorgalom, *d*) a' fenyítő vizsgálatnak meggátlásán, fogauatlanná tételén, vagy tévelyedésbe hozásán törekedés, *e*) a' megsértett személynek édesgetése, 's hallgatásra késztetése, *f*) a' dühösségnek, vagy külső érzék' hiányának tettetezése vallatás közben, *g*) a' gonosztett' fő körülállásaira nézve ingadozó vallás, *h*) valaki állapotjának hirtelen, és másképen megmagyarázhatatlan változása 's a' t.

2.) A' gonosztettel való öszvefüggésükre nézve közelebbi és távolabbi gyanújelekre (*proximiora et remotiora indicia*) a' mint tudniillik közöttök, és a' gonosztett' valósága között szorosb vagy tágasb öszveköttetés vagyon. — Közelebbi gyanújeleknek például szolgálhat: *a*) valamelly mindenkép' meghatározott gonosztettre nézve tett fenyegetődzés, ha azt azon gonosztett nem sokára követte, egyszersmind olly ember tette, kiről indulatánál és előbbeni életénél fogva tudva vagyon, hogy fenyegetéseit könnyen teljesíti, *b*) valakinek a' gonosztett' helyén talált holmije, ha bebizonyodik, hogy az a' gonosztett' elkövetését legközelebb megelőzőtt időben még övé volt. — Azonban melly gyanújelek tartozzanak nevezet szerint az egyik vagy másik rendbe, hazánk' törvénye által meghatározva nincsen.

A' mi ezen gyanújeleknek erejét illeti: mivelhogy a' gonosztettel valóságos öszveköttetésök lévén a' gonosztettnek szerzőjéről hihetőséget szűlnék, kétséget nem szenved, hogy bebizonyító erővel bírnak; de mekkora legyen ezen erejük, sem a' dolognak természete, sem hazánknek törvényei által meghatározva nincsen. Azonban maga a' józan okosság mutatja: 1.) Hogy mennél szorosabb valamelly gyanújelnek a' gonosztettel és annak szerzőjével öszvefüggése, az annál nagyobb hihet érdemel. 2.) Hogy több gyanújelnek öszvecsoportozása által bebizonyító erejük nevededik. 3.) Hogy a' gyanújelek teljes bebizonyítást nem tehetnek; mert akármelly szoros öszvefüggésök legyen a' gonosztettel és annak szerzőjével, mégis, a' mint sokféle tapasztalás bizonyítja, a' belőlök húzott következtetés sokszor csalóka; és valóban a' gyanújelek mindenkor csak hihetőséget szűlnék, melly soha bizonyossággá nem válhat.

Jegyzet. Némellyek a' gonosztettnek közönséges tudvalételet (notorietas delicti) is rendszerű bebizonyítások közé helyhezteszik. De hibásan; mert ezen bizonyító szer veszedelmes is, felesleges is. Veszedelmes, mivel sokszor az egész közönségnek tudománya csupán bitang hírből ered. Felesleges, mert ha valóban mindenk előtt bizonyossággal tudva vagyon a' gonosztett és annak szerzője, könnyen lehet a' sokaság közül két, vagy három alkalmas tanút választani, és azoknak törvényes vallatások által teljes bebizonyítást szerezni.

124. §. A' tisztító esküvésről.

Tisztító esküvésen (jusjurandum purgatorium), melly lelki kínzásnak is neveztetik, a' gonosztett' gyanúja által terhelt személynek kötelességül tett esküvést értjük. Hogy ezen esküvést helyesen oda lehessen ítélni, két feltétel kívántatik meg: 1.) Hogy rendszerű bebizonyítószerekkel sem a' gonosztett, sem az ártatlanság be nem bizonyíthatassék; mivel a' tisztító esküvés csupán rend-

kivülvaló, és segéd bebizonyításul szolgál. 2.) Hogy a' hitszegéstől félni 's tartani ne lehessen; mivel a' tisztító esküvés csak ezen feltétel alatt lehet az igazság' kinyomozásának alkalmas eszköze. Innét kiki könnyen áttalláthatja, hogy a' tisztító esküvésnek a' súlyosb gonosztettekben soha helye nem lehet, a' csekélyebbekben pedig csupán csak akkor, ha a' rabot csak némelly távlabbi gyanújelek terhelik, egyébként pedig fedhetetlen híre 's neve oltalmazza. Így bizonyítja ezeket 1729diki törv. 27dik ágazatának értelme *). Egyébiránt a' birónak kötelességében áll, az esküvés' szavait világosan össze- szerkeztetni, az esküvőnek hitvallásához, és a' kérdésben forgó gonosztetthez alkalmaztatni, 's azontúl ki sem terjeszteti, ezt mind a' dolognak természete maga, mind pedig az esküvés' oda-ítéléséről szóló törvényeink világos szavakkal kívánván.

A' tisztító esküvésnek fogamatossága abban áll: hogy az így megtisztult személyt a' törvényszék végképen feloldozni tartozik, 's azt az előbbi gyanújelek végett többé törvénybe nem idézheti. Azon esetben mindazáltal, ha a' rab egyedül csak az alnokságnak távollétére nézve, vettetett tisztító esküvés alá, önként értetődik: hogy őtet esküvése vétkességének büntetése alól fel nem mentheti. — Ha a' rab minden helyes ok nélkül idegenkednék, az ítélet által neki kötelességül tett tisztító esküvést letenni, vagy egyszersmind bevallja a' szemére vetett gonosztettet, vagy nem. Az első esetben azoknak vagy helye, miket a' raboknak tulajdon vallásokról fölebb mondtam; a' másodikban pedig, mivel az előbbeni gyanújelek ezen idegenkedés által új erőt nyernek, a' rab méltán birói mérsékléstől függő büntetés alá vettetik.

*) Tudós Vuchetich úr jeles munkájának 478dik lapján azt vitatja: hogy fenyítő perekben törvényeinknek értelmök szerint tisztító esküvésnek helye nincsen. — Azonban mivelhogy a' tisztító esküvést rendbeszedő 1729ki 27dik törvényünk a' fenyítő törvényszéki gonosztettekre nézve kivételt nem téveszt, de egyébiránt elégséges okát adni

sem lehet, miért ne lehetne annak a' fenyítő törvényszéki csekélyebb gonosztettekben helye; minekutána az a' közönséges törvényszéki akármelly, jóllehet sokkal súlyosb büntetésű, gonosztettekben helyet foglal; könnyen által lehet látni, hogy ezen vélekedés nem igen erős alapon épül.

125. §. *A' kínzó-vallatásról, és az Isten' titkos ítéleteiről.*

A' rendkívülvaló bebizonyítások közé még néhány év előtt tartozott a' kínzó-vallatás (tortura) is, vagyis azon fenyítő perbeli tétel, mellyel a' súlyosb gonosztettekről gyanús raboknak testeik kínok alá vettettek, hogy úgy a' kérdésben forgó gonosztettnek bevallására kényszerítessenek. A' kínoknak több lépcsői valának, mellyeknek alkalmaztatásában a' gonosztettnek, és gyanújeleinek súlyossága mértékül szolgált: Egyébiránt a' kínzó-vallatásokat hazánkban először ugyan dicső Mária Terézsia felfüggesztette, azután pedig országunknak 1792diki 42dik törvénye annak mindennemű használatát végképen megtiltotta. És valóban méltán; mert a' kínzó-vallatás a' valóság' kinyomozásának igazságtalan és egyszerűsminde céliránytalan szere és módja. Igazságtalan, mert általa a' rab bizonyos érzéki rossz vagyis büntetés alá vettetik bizonytalan erkölcsi rossz vagyis még kétség alatt lévő gonosztett végett. Céliránytalan, mert általa nem lehet sem a' gonoszsgot sem az ártatlanságot megkivántató bizonyossággal felfedezni. Mert valójában a' kínzás alá vettett rab vagy képes a' kínokat kiállani vagy nem; az első esetben meg nem vallja, ha valóban bűnös is, gonosztettét, reménylven, hogy így büntetésétől megmenekedik, a' másodikban bűnösnek vallja magát, ha egészen ártatlan is, a' mint ezt sokaknak szomorú példáik megbizonyították, kiknek ártatlanságok fejökvétele után megczáfolhatatlan bizonyossággal napfényre jött. Ide járul, hogy a' kínzó-vallatás magában már jobban kedvez a' gonosztevőknek mint az

ártatlanoknak, részszerint mivel a' gonosztevők többszöri büntetések által hozzá szokván a' szenvedéshez könnyebben kiállhatják a' kínokat, részszerint mivel olyanok is találtattak, kik önmagokat és gyermekeiket különféle kínokban gyakorolták 's kinzó vallatásra előre készítgették. — Végre az sem érdemel tekintetet, a' mit némellyek, a' kinzó vallatásnak védelmére előhoznak, hogy t. i. a' kínok között tett vallás soha sem tartatott előbb teljes hitelt érdemlőnek, mintsem ha a' rab később a' törvényszék előtt minden kényszerítés nélkül azt megerősítette; mert mivelhogy a' kínzás alatt tett vallását visszavevő rab újonnan kinzás alá vettetett, az ilyen helybenhagyást vagy megerősítést sem lehetett minden kényszerítéstől mentnek tekinteni.

Nagy divatban voltak hazánkban, főképen első királyaink alatt az Istennek titkos ítéletei is (judicia Dei, vagy Ordalia), a' mint azt Sz. László 1ső könyv. 28, 2dik könyv. 4. 5. 6dik, 3dik könyv. 1ső és 17dik, — Kálmán 1ső könyv. 22, 52, 53, 76. 83dik, Korvin Mátyás' 6dik törv. 18dik, és Ulászló' 1ső törv. 37dik ágazataik bizonyítják. Többféle fajtaik voltak pedig ezen ítéleteknek; törvényeink mindazáltal csak háromról emlékeznek, úgymint a' tüzes vas, forró víz, és kettős viadal' ítéletéről. Egyébiránt mind ezen Istent kísértő, és céliránytalan ítéletek már több századok óta kijöttek keletből.

HETEDIK ÉRTEKEZÉS.

A' RABNAK VÉDELME RŐL.

126. §. *A' rab' védelmének esmértetése, nevei, és szüksége.*

Rabnak védelmén (defensio rei) azon okoknak előadását értjük, mellyek a' fenyítő perből reá háromló veszedelemnek elhárítására szolgálnak. Két nemét lehet pedig megkülönböztetni, az előljárót (praeliminaris), melly a' különös vizsgálat, befogatás, avvagy a' fenyítő per-

nek külső formája ellen, és perderekabelit (meritoria), melly a' felperes közügyvédőnek hebizonyításaira, következőleg a' pernek derekára nézve tétetik. Az előljáró védelmet, mivel csak a' pernek külső szertartásait érdekli, úgy kívánván a' polgári társaságnak közjava, el is lehet zárni; a' perderekabelit ellenben még a' leg-súlyosb gonosztettekben és az álló-törvényszéki perekben sem lehet megtagadni, vagy elmulasztani; mert mivelhogy a' per' derekát érdeklő védelem előtt a' bíró sem azt nem tudhatja, valljon tanúi minden kifogás feltett valók légyenek-e vagy nem, sem arról bizonyos nem lehet, hogy rabja az ellene tett hebizonyításokat meg nem czáfolhatja, ezen védelem a' fenyítő pernek és igazság-kiszolgáltatásnak mivolti feltételei közé tartozik. Innen továbbá értetődik az is, hogy ezen védelmet még akkor sem lehet elmulasztani, ha a' rab meg esküdött volna reá, hogy magát védelmezni nem akarja; tudniillik azontúl, hogy a' dolognak mivolti feltételeit semminemű szín alatt elmellőzni nem lehet, az ilyletén természeti köteleztetésinkkel ellenkező esküvés kötelező's tekintet érdemlő nem lehet. — Ezen értekezés egyedül csak a' perderekát illető, vagy is szorosb értelemben vétető védelmet fejtegeti, az előljárónak természetét azokból könnyen lehetvén érteni, miket fenn a' fenyítő vizsgálásról, tömlöczrevetésről, és a' fenyítő pernek külső szertartásairól előterjesztettem.

127. §. *Mikor és hányszor lehessen megengedni a' védelmet?*

Valamint egy részről a' polgári társágnak közjava meg nem szenved, hogy a' rabbal vallatása előtt az ellene harczoló tanúvallások és gyanújelek közöltessenek, következőleg neki a' védelem megengedtessek; úgy viszont vallatása után kötelessége a' bírónak, védelmét mindannyiszor, és pedig nem csak a' marasztaló ítélet kimondása előtt, hanem azután is akármikor egészen

utolsó lélekzetéig meghallgatni, valahányszor gyökeres új védokokat talál; mert a' hazapolgárnak élete a' polgári társaságnak fő sajátí igaza, 's uradalma alá vetve nem lévén 's a' büntető hatalom is ártatlanokra ki nem terjedvén, a' fenyítő perbeli marasztaló ítélet, a' mint mondani szokás, elítélt dologgá nem válhat, 's a' megczáfolhatást soha ki nem zárhatja.

128. §. *A' birónak rabvédelmét illető köteleztetései.*

A' birónak kötelessége lévén egyiránt gondoskodni, hogy a' fenyítő vizsgálat alatt lévő személynek, ha bűnös, gonosztette, ha pedig csíntelen, ártatlansága napfényre jőjön, könnyen lehet érteni: hogy a' rabnak védelménél fontos és tágas körű legyen a' birónak hivatala. Nevezet szerint az ő tisztéhez tartozik:

1) A' rabot tulajdon védelmére felszólítani, 's neki törvényszékeink' szokásához képest hivatalbeli védelmezőt rendelni, szabadságában állván mindazáltal a' rabnak védelmét, ha akarná, más akármelly ügyes szószólóra is bízni. — 2) A' védelemhez elégséges időt engedni. — 3) A' rabnak védelmére szolgáló mindenemű környűllátásokat gondosan megvizsgálni, 's ki-nyomozni, és mindazon védszereket, mellyeket a' rab törvényesen kíván, vele és védelmezőjével közleni 's igazságos védelmének tökéletes előterjesztésében neki segedelmül lenni.

129. §. *A' rabvédelmezőnek igazai.*

Mivel a' kinek valamelly czélnak eléréséhez igaza van, igazának kellek az ahhoz megkivántató igazságos eszközökhöz is lennie, önként következik: hogy a' védelmezőnek igazai mind azokra kiterjednek, a' mik rabjának igazságos védelmére szolgálnak, következőleg. 1) Hogy a' rabbal, valahányszor szükséges, szabadon beszélgethet, a' fenyítő igazság-kiszolgáltatás' lelkevel mindazáltal megegyezőbb lévén, hogy az ilyen

beszélgetés mindenkor valamelly birói személynek jelenlétében történjék. — 2) Hogy mindennemű perbeli írományokat megtekinthet. — 3) Hogy a' rabnak védelmére ellentanúkat előállíthat, 's a' nekik teendő vallató kérdéseket kijelölheti. Végre 4) Hogy egy szóval mindennemű igazságos és törvényes eszközökhöz nyúlhat, mellyek által a' rabnak feje felett lebegő fergetet elszélyeszhesse.

130. §. *A' rabvédelmezőnek hivatala.*

A' rabvédelmezőnek tiszte általánosan abban áll: hogy egy részről ugyan mindazt, a' mi rabjának könnyítésére szolgál, lelkesen előadja, más részről pedig mindazokat, a' mik őtet terhelik, törvény-megengedte szerekkel megsemmisíteni, vagy legalább enyhíteni iparkodjék. Nevezet szerint pedig tisztéhez tartozik:

1) Szorgalmasan átnézni, és megvizsgálni minden perbeli írományokat, az általános vizsgálatról, 's rab- és tanúvallatásról, szóló birói leveleket, továbbá meghallgatni a' rabot 's annak védtanúit, és mindezeket egybevetvén éretten megfontolni: a) Valljon a' gonosztettnek teteme 's valósága kellete szerint vagyon-e kinyomozva? s' be vagyon-e teljesen bizonyítva? b) Valljon meg vagyon-e mutatva, hogy az alperes azon gonosztettnek szerzője légyen? — c) Valljon az alperesnek tette gonosztett légyen-e és mellyik lépcsőjén álljon a' tett- és gonoszságbeli tökéletességnek? és valljon az előadott bizonyítások által be vagyon-e teljesen bizonyodva a' gonosztett' tökéletességének vitattató lépcsője?

2) Ezeknek megfontolása után, ha a' gonosztett' tetemének 's valóságának kinyomozására, a' tanúk' jellességcikre, vallatásokra, és onnan következtetett bebizonyításra, vagy a' rabvallatásnak megkivántató feltételeire és az általa nyert vallástételre nézve valamelly gyökeres kifogás előadná magát, azt a' törvényszéknek lelkesen elejébe terjeszteni, — továbbá az alperes-

ártatlanságának megmutatására vagy a' felperes' tanúi hitelének meggyengítésére védtanúkat, ha lennének, előállítani, valamint szinte a' csintelenségnek netalán előforduló hihetőséget szülő jeleit (*praesumptiones innocentiae*) előadni, és így az alperes ellen tett bebizonyításnak erejét megszenmisíteni vagy legalább meggyengíteni, 's ezekhez képest azon esetben ugyan, ha az előadott véd által az alperesnek ártatlansága vagy büntelensége bebizonyodott, vagy legalább minden ellene tett bebizonyítások teljesen meg erőtlenítettek, teljes feloldoztatását, azon esetben pedig, ha a' véd ezeket ugyan nem eszközölte, de még is azt világosságra hozta, hogy gonosztette akár tett-, akár gonoszságbeli tökéletességének azon lépcsőjén nincsen, melyet a' felperes közügyvédő vitatott, avvagy hogy az alperes ellen tett bebizonyítás teljesnek nem vétethetik, a' büntetésnek kért lépcsője alól való felmentetését sürgetni.

3) Valamint a' védelemnek semminemű törvényes és igazságos szerét használatlanul nem hagyni, úgy ellenben magát mind azoktól szorgalmasan óvni, a' mik törvényeinkkel ellenkeznek, avvagy csupán csak perkésleltetésre szolgálnak. Innen következik, hogy az olyan védelmező hivatalával rútol visszaél, a' ki a' rabot vallástételének visszavételére, hazudozásra, megszőkésre, avvagy a' tanúknak megvesztegetésére készleti, a' ki célirányos védelem helyett a' törvényeket becsméreli, 's ki büntetés-lágyítást eszközölni kívánván vagy be nem mutatható vagy tekintetet nem érdemlő környülállásokat öszvecsoportoz.

4) A' védelmet helyes renddel, tiszta, világos, rövid és fontos beszéddel előterjeszteni. Az előadásnak rendét a' dolognak természete maga, és az ügynek állapota határozza el. Bizonyos példányokhoz ragaszkodni se nem szükséges, se nem tanácsos. Végre

5) Meg nem kell felejtkezni a' védelmezőnek arról, hogy ő nem bíró, hanem csupán védelmező, ki-

nek köteleességében áll a' rab mellett mindazt előadni, a' mi törvényeink szerint mellette harczol, akár ő egyéb-
iránt azt bűnösnek, akár ártatlannak tartja.

*) Az ártatlanságnak jelenségei 's hihetőstítő jelei, (prae-
sumptiones innocentiae) hasonló kütfőkből származnak (a'
gonosztett' gyanújeleivel, és ugyanazon bebizonyító erő-
vel bírnak az ártatlanságra, mellyel ezek a' gonosztettre
nézve. — Illyenek pedig például a' gyanúba vonzott sze-
mélynek előbbeni jámbor élete, 's fedhetetlen hite 's neve,
különös barátságos vagy talán jótévő bánása a' megsértett
személylyel, a' gonosztettől visszatartó okai, például ha a'
gonosztettből reája kár háromlott, a' gonosztett' elköve-
tésével összekapcsolt akadályoknak elhárítására elégtelen
ereje, a' gonosztételt követő időben tett olytán cselekedetei,
mellyek csak a' tiszta lelkiismeretű embereknek tu-
lajdonaik. 'stb.

NYOLCZADIK ÉRTEKEZÉS.

A' FENYÍTŐ ÍTÉLETRŐL, 'S ANNAK ORVOSLÁSÁRÓL, 'S VÉGREHAJTÁSÁRÓL.

131. §. *A' fenyítő ítéletnek esmértelése és felosztásai.*

Fenyítő ítéleten (sententia criminalis) általán véve
a' bírónak fenyítő perben tett akárminemű végzéseit
értjük. Három különös tételt foglal pedig minden fenyí-
tő ítélettétel magában: az ügynök előadását, annak meg-
hányását, és az ítéletnek megállapítását, és kimondá-
sát, melly tételekre nézve mindazoknak helyök vagyon,
mellyek ugyanezen tettelekről a' közönséges törvényszé-
ki polgári törvényünkben elő vagynak adva. —

A' fenyítő ítélet vagy közbeszóló (interlocutoria)
vagyis valamelly mellékes kérdést elhatározó vagy ügy-
döntő (definitiva), és ez ismét vagy megmarasztaló 's
kárhoztató (condemnatoria) vagy felmentő 's feloldozó
(absolutoria) lehet.

Továbbá mind a' megmarasztaló ítéletnek, mind
a' felmentőnek ismét több fajtái vagynak. Nevezetesen:

A' marasztaló ítélet vagy törvénybeli rendszerű büntetésbe, vagy törvénybeli rendkívülvalóba, vagy végre birói mérsékléstől függőbe marasztaló lehet. — A' törvénybeli rendszerű büntetésbe marasztaló ítélethez a' fenn (33. 34. és 116. §§.) mondottakhoz képest azontúl, hogy a' kérdésben forgó gonosztett való, álnok, és tettére nézve teljes gonosztett legyen, az is megkívántatik, hogy teljesen be legyen bizonyítva; a' többi marasztaló ítéletekhez mindazáltal csekélyebb bebizonyítás is elegendő, csak hogy még is olyan legyen, melly a' velünk született büntelenségnek gyanítását felülhaladja.

A' felmentő ítélet pedig vagy teljesen feloldozó (plene absolutoria vagy csupán per és vád alól felmentő (absolutoria a processu, et instantia) lehet. Teljesen feloldozó ítéletnek mondjuk azt, melly által az alperes, ellene harczoló minden bebizonyításokat teljesen megczáfolván, ártatlannak esmertetik; per és vád alól felmentőnek nevezzük pedig az olyan ítéletet, mellynél fogva valamelly rab, kit néhány meg nem czáfolt, de még is vele született büntelenségének gyanítását, felül nem haladó gyanújelek terhelnek, a' megkívántató bebizonyításnak hiánya miatt, a' jelen pernek terhe alól felmentetik. Amaz ha törvényesen volt hozva, az úgy nevezett elítelt dolog' kifogását szüli, melly foganattal a' csupán per és vád alól felmentő ítélet nem bír.

132. §. *A' fenyítő ítéletnek föltételei.*

A' fenyítő ítélet' törvényességéhez ugyanazon föltételek kívántatnak meg, mellyek a' közönséges törvényszékiehez, t. i. hogy világos, és teljesen kimerítő's elhatározó legyen; hogy azon bírótól származzék, kit a' pernek bírósága valóban illet, hogy teljes törvényszékben, nappal, törvéynapon, a' perbeli előadások, és bebizonyítások szerint, hazánk' törvényeivel, és bevett szokásával megegyezőleg, köz-egyvetértéssel, vagy a' bírák' nagyobb részének, vagy ha netalán két egyenlő részre oszlanának, az előlülővel tartó tagoknak sza-

vaik szerint hozzattassék, és írásba foglalva a' törvényszéknek színe előtt kihirdetessék. Így rendelik ezt három. törv. előj. 10-dik és 15dik, 2-dik rész. 42-dik 's 1723-ki törv. 24-dik ágazataik.

133. §. *A' fenyítő ítélet' orvoslásának módjai.*

A' fenyítő ítéletnek terhére nézve háromféleképen segíthet magán az alperes:

1) Főlebbvitel (appellatio) által, melly az első bíróságú törvényszéktől — a' jáász és kún kerületeket, melylyek fenyítő pereiket is a' nádorispáni ítélőszékhez viszik, kivévén, — közvetetlenül a' királyi ítélő táblához, és innena a' hétszemélyes fő törvényszékhez mégyen. Ezen segédszert, mellyel újabb időkben, minekutána t. i. 1729-ki 30-dik törvényünk azt minden nyilvánóságos gonosztévőktől megtagadá, egyedül csak a' nemesek éltek, 1791-ki 43-dik törvényünk nemtelen hazánkfiaira is kiterjesztette, de mindazonáltal némelly megszorításokkal t. i. hogy a' királyi táblához ugyan csak azon pereiket vihessék, mellyekben az alperes fővételre, vagy három esztendei fogságra, avvagy egyszerre kiállandó száz korbács- vagy bot-csapásra íteltetett, a' hétszemélyes főtörvényszékhez pedig egyedül csak azokat, mellyekben a' királyi tábla egyenesen halál-büntetést rendelt. — A' nem nemeseknek ezen főlebbviteli tehetségét az 1836-dik törv. 17-dik ágazatja azon perekre is kiterjesztette, mellyekben birói ítélet' következésében a' hivatalviselők hivatalaiktól megfosztatnak, valamint szinte mind azon esetekre is: midőn a' nem nemes büntárssal álló nemes főlebbvitellel él, avvagy midőn a' felperes köztisztii ügyész az ítéletet főlebbvinni köteles. — Egyébiránt Vuchetich úr' tanúsága szerint *) királyi parancsolat mellett olyan ítéletek is szoktak a' királyi táblához általvitetni, mellyekre az itten érdeklött törvényünk a' főlebbvitelnek jótéteményét ki nem terjeszté. Ugyanezen tudósunk' tanúsága szerint a' városi polgároknak azon

pereikben is megengedtetik a' hétszemélyes főtörvényszékhez folyamodás, melyekben életök' megtartásával polgárságuk' veszteségére ítéltettek.

2) Perújítás (novum iudicium) által, melynek hárm. törv. 2-dik részének 73-dik czímje, és az 1563. törv. 41-dik ágazata, a' hivségtelenkedés' vétkének, és a' gyilkosságnak perében világosszavakkal helyet ad. Egyeb gonosztettekről törvényeink hallgatnak, azonban hogy az új ítélet-kérésnek más akármedly gonosztettekben is, ha bár nem azon szertartásokkal is, melyekkel a' közönséges törvényszéki perekben a' perújítás tételni szokott, helye legyen, fenn a' 127-dik §-ban be vagyon mutatva.

3) Felséghez folyamodás **) és kegyelem - kérés által; mellyel nem csak a' főbenjáró ítéletekre, hanem a' csekélyebb büntetésekre nézve is élni szokás.

*) Lásd fenyítő törvényünkrol írt munkájának 518-dik lapját.

**) A' felséghez folyamodás általán véve kétféle lehet, t. i. igazság, és kegyelem' dolgában való. Amaz által a' birói hatalom' határinak átalhágásából született sérelmének orvoslását, ez által pedig a' törvényes ítélet által reá mért büntetésnek elengedését, vagy meglágyítását kéri a' folyamodó. Mind a' két folyamodás esedező levél által történik; mellyben a' kérés' meghallgatásának indító okait különös szorgalommal szükség előterjeszteni. — Nevezet szerint a' kegyelemkérő levelet fő törvényszékünknel hivatalánál fogva a' szegények ügyvédje teszi fel, 's azt ettől a' királyi személyes jelenlét' törvényszéki helytartója általvévén a' királyi udvari magyar kancelláriához átküldi.

134. §. A' fenyítő ítélet' végre-hajtásáról.

A' fenyítő ítéletet, mihelyest a' törvényszék által megállapítatott, tüstént kihirdetni, és akár feloldozó, akár kárhóztató legyen, kivévén ha ezt valamelly fontos ok felfüggesztetni kívánná, mennél előbb végrehajtani szükség. A' végrehajtás rendszerint az első bírósági törvényszéknek dolga. Mondám még is, rendsze

rint; mert ha az első bíróságú törvényszéknek végrehajtáshoz szükséges helye, 's poroszló népe nem volna, avvagy valamelly akadály végett e' kötelességét nem teljesíthetné, akkor a' végrehajtás más közhatalmú előljárásságra szokott bízni; a' mint erre a' királyi tábla, és a' pesti fő iskolai törvényszék példát szolgáltat. — Ollyan időben kell pedig a' végrehajtást tartani, midőn sok nép öszvetődul, és ollyan helyen, a' honnan azt kiki láthassa, hogy így a' büntetés mennél többeknek rettentő például szolgáljon, kivéven ha a' gonosztettnek természete, vagy némelly fontos környüállások p. o. kiüthető zenebonák' félelme azt titkon tétetni kívánják. — A' mi az ítéletnek testi erő által való teljesíttetését illeti; a' fővételt *) és seprüzést hóhérok, a' többi büntetéseket törvényszéki poroszlók eszközlik, kik a' végrehajtásnak pusztá eszközei és szerszámai lévén, az ítéletet betű szerint teljesíteni tartoznak, és a' végrehajtást igazgató birói személynek gondosan vigyáznia kell, hogy a' teljesítés se lágyabb, se keményebb ne legyen, mint sem az ítéletnek szavai kívánják. Végre a' végrehajtástól távul kell mindannak lennie, a' mi vagy a' nézőket nevetésre ingerelhetné, vagy a' büntetés alá vetett személyt könyörületességnek és a' köz hatalmat gyűlölségnek tárgyává tehetné.

*) Az egyházi személyeket h. t. 2dik része' 44dik czímjének tanúsága szerint, minekelőtte a' halálbüntetés rajtok végrehajtassék; püspökjeik egyházi rendjektől meg szokták fosztani.

135. §. *A' végrehajtás' felfüggesztésének okai.*

Vagynak némelly ollyan okok is, mellyek a' végrehajtásnak vagy örökös, vagy legalább ideig óráig való felfüggesztését kívánják. — A' végrehajtást örökösen csupán csak a' fejedelmi megkegyelmezés, és az ártatlanságnak új ítélet által történt elesmérése függesztheti fel; ideig óráig tartó felfüggesztést mindazonáltal különbé-

le okok szülhetnek. Illyenek nevezet szerint: 1) A' fejedelemhez folyamodás. 2) A' pernek feljebb vitele. 3) A' rab fejérszemélynek terhessége a' fővételre, és más testi büntetésekre nézve. 4) A' rabnak megőrülése. 5) A' rabnak megbetegedése a' testsanyargató büntetésekre nézve; mivel másképen könnyen halálbüntetésre fajzának. 6) Az üdvösséges halálhoz készülés; melly célra három nap szokott engedődni. 7) A' gonosztévőknek nagy hatalma, méglen a' közbátorságnak fenntartására célirányos rendelkezések, tétethetnek. 8) A' rab' bűntársai kézre kerítésének reménysége; hogy őket vele el-lenthomlok-állítani lehessen. 9) A' rab által elkövetett más súlyosb gonosztett' gyanújeleinek új felfedezése. Végre 10) Akármelly ezekhez hasonló, 's főképen a' hazának közjavát érdeklő fontosb környülállások.

136. §. *A' rabok' temetéséről.*

Hazánknak szokása az öngyilkosoktól, ha józan elmével voltak, sőt másféle gonosztévőktől is némelly esetekben a' tisztességes, vagyis az egyháznak szertartása szerint közfemető helyen teendő temetést megtagadják. Illyen esetek pedig e' következők. 1) Ha a' halál-bűrtetés rajtok végrehajtatott. 2) Ha az ítélet' végrehajtása előtt ugyan, de még is halálos ítéletök' kihirdetése után múltak ki. 3) Ha töredelmességnek jelei nélkül, jóllehet megmarasztaltatások előtt, haltak meg. 4) Ha gonosztetten kaptatva befogatás közben elvesztek. — A' temetés' neme iránt támadó kérdésnek elhatározása, ha a' töredelmesség iránt kétség támad, az egyházi bírót, egyéb esetekben pedig a' világi előljárókat illeti, szükséges lévén minden esetre ezen kérdést mennél előbb eldönteni, nehogy a' holt test, hosszabb késedelem által, rothadásba menjen.

137. §. *A' főveszteségre kárhozottaknak vagyonáról.*

A' főveszteségre 's halálra kárhozottak hárm. törv. 1ső része' 15dik, és második része' 55dik czímjének tanúsága szerint a' felségbántásnak és hivségtelenkedésnek esetein kívül, vagyonaikat ugyan nem vesztik el, hanem törvényes örökösöikre általbocsátják; azon holmieik mindazonáltal, mellyek befogatásokkor nálok találtattak, hárm. törv. 2dik része' 55dik czímje, 's Korvin Mátyás' 6dik törv. 55dik, és II. Ulászló' 1ső törv. 74dik ágazataik szerint mindenkor a' bíróra szólnak.

138. §. *A' fenyítő per' költségeiről.*

A' fenyítő per' költségein szorosb értelemben ugyan csak a' fenyítő per' megesmerésére, elítélésére, és az ítélet' végrehajtására tett költségek, tágasb értelemben mindazáltal ezen túl még a' tömlöczben lévő rabnak tartására tett kiadások is értetődnek. — Ha a' természeti igazságot tekintjük, mind ezen költségeknek terhét az tartozik viselni, ki azokat álnok, vagy vétkes tette által okozta, következőleg néha az alperes, ha t. i. valóban bűnös, vagy legalább vétkes tette által az ellene támasztott gyanúra alkalmatosságot szolgáltatott; néha a' feladó, ha hamis feladást tett, néha a' bíró maga, ha gyökeres gyanújelek nélkül perre kélt, úgy hogy ezen költségeket csupán csak akkor kellene a' közkincstárra gördíteni: ha azokat senki álnok, vagy vétkes tettének sem lehetne tulajdonítani, vagy ha a' költség okozó egészen vagyontalan volna.

Azonban hazánkban törvényszékeinknek bevett szokása szerint a' szorosb értelemben vett perbeli költségeknek, sőt ha a' gonosztévő csekély tehetséggel bír, a' rabtartásnak terhét is, a' perben bírószkodó közönségnek kincstára viseli.

M u t a t ó.

Ágyastartás. *Concubinatus.*

143 lap.

Állevélköltés. *Confectio falsarum litterarum.* 124, 125 l.

Állevéllel incselkedés. *Insidiae per falsas litteras structae.* 124, 125 l.

Állótörvénytétel. *Judicium statarium.* 160 l.

Álnok megbukás. *Fallimentum fraudulentum.* 137 l.

Álnokság' esmértetése és felosztása 53, 54, 57, 58 l.

Alperes. *Incattus.* 146 l.

Ártatlanságnak hihetőstítő jelei, jelenségei. *Praesumptiones innocentiae.* 213 l.

Beárulás. *Delatio.* 164 l.

Bebizonyítás. *Probatio.* 191 l.

Bebizonyító szerek. *Probandi media.* 193 l.

Becstelenítő büntetések. *Poenae famosae.* 86 l.

Béfogatás. *Captura.* 184 l.

Békéltő egyezés. *Transactio de delicto.* 197 l.

Béketörés. *Crimen fractae pacis.* 109 l.

Bérlett gyilkos. *Assassinus.* 121 l.

Bévádolás. *Accusatio.* 164 l.

Birónak tisztje a' bebizonyítás körül. 192 l.

Birónak tisztje a' határozatlan büntetés körül. 80 l.

Birónak tisztje a' meghatáro-

zott, vagy - is törvénybeli büntetés körül. 77, 78 l.

Birónak tisztje a' rabnak védelme körül. 209 l.

Biróság. *Judicatus.* 147 l.

Büntárs. *Socius delicti.* 60 l.

Büntárs ragadás. *Raptus.* 143.

Büntárs' tanúsága. *Depositio complicis.* 201.

Büjbájosság. *Magia.* 116 l.

Büntelen önvédelem' igazsága. *Moderamen inculpatae tutelae.* 118 l.

Büntetés keményebbítésnek esmérete, és oka. *Exasperationis poenarum notio et casus.* 98 l.

Büntetés-lágyításnak esmérete és oka. *Mitigationis poenarum notio, et causae.* 90 l.

Csalfaság' gonosztette. *Crimen stellionatus.* 137 l.

Csecsemő gyilkolás. *Infanticidium.* 122 l.

Csecsemő kitétel. *Expositio infantis.* 127 l.

Egyház-sértés, 's törés. *Violatio Ecclesiae.* 115 l.

Életünket sértő gonosztet. 117.

Ellenthomlok-állítás. *Confrontatio.* 182 l.

Ember-lopás. *Plagium.* 129 l.

Eretnekség. *Haeresis.* 114 l.

Értékünket érdeklő büntet. 89.

Erőszakos parázñaság. *Stuprum violentum.* 139 l.

Fejedelemhez folyamodás. *Re-cursus ad Principem*. 216 l.

Feladás. *Denunciatio*. 164 l.

Feljebbvitel. *Appellatio*. 215 l.

Felperes. *Actor*. 146 l.

Felségbántás. *Crimen laesae majestatis*. 104 l.

Fenyítő büntetésnek célja. 65.

— — esmértetése. 64.

Fenyítő büntetésnek fajtái, és nemei. 81 l.

Fenyítő büntetésnek felosztásai. 71 l.

Fenyítő bíró. *Judex criminalis*. 147 l.

Fenyítő bírói hatalom. *Jurisdictio criminalis*. 147 l.

Fenyítő ítélet. *Sententia criminalis*. 213 l.

Fenyítő ítéletnek orvoslásai. 215 l.

Fenyítő per. *Processus criminalis*. 155 l.

Fenyítő per' költségei. *Expensae processus criminalis*. 219.

Fenyítő törvényeink' történeteinek rövid leírása. 14 l.

Fenyítő törvényszékek. *Tribunalia criminalia*. 151 l.

Fenyítő törvényrendelet. *Lex criminalis*. 7 l.

Fenyítő törvényszéki gonosztetteknek fajtái. 50 l.

Fenyítő törvényszéki gonosztetteknek felosztásai. 50 l.

Fenyítő törvényszéki gonosztetteknek módolatai. 52 l.

Fenyítő törvényszéki törvényünknek előljáró esméretei.

[*' Praecognita Juris hungarici judicarii criminalis*. 5 l.

Fenyítő törvénytétel. *Judicium criminale*. 145 l.

Fenyítő vádlevél' példája. *Formula actionis criminalis*.

157, 159 l.

Fenyítő vizsgálat. *Inquisitio criminalis*. 166 l.

Félszeg gyanújelek. *Indicia spuria*. 202 l.

Forró viz' ítélete. *Judicium aquae bullientis*. 208 l.

Főbenjáró büntetések. *Poenae capitales*. 81 l.

Fővesztésre kárhozottaknak javai. 219 l.

Gonosztett' bebizonyítása. *Probatio delicti*. 191 l.

Gonosztett' elidősítése. *Praescriptio delicti*. 103 l.

Gonosztett' esmértetése, és különbfélesége. *Delicti notio, et diversitas*. 45 l.

Gonosztettek' következtetése általában. 63 l.

Gonosztettek' öszve csoportozása. *Concursus delictorum*. 60.

Gonosztettnek köz tudvaléte, nyilvánossága. *Notorietas delicti*. 205 l.

Gonosztettnek közös szerzői. *Coautores delicti*. 60 l.

Gonosztettnek szerzője. *Auctor delicti*. 60.

Gonosztett - pártolás. *Crimen fautoratus*. 61, 111 l.

Gonosztett' teteme, 's valósága. *Corpus delicti*. 168 l.

Gyanújelek. *Indicia delicti*. 202

Gyilkosság. *Homicidium*. 117 l.

Gyújtogatás. *Crimen incendii*. 132 l.

- Hamis pénz' behozatala. *Adulterinae monetae inductio*. 108
- Hamis tanúságtétel. *Crimen falsi testium*. 131 l.
- Hamis vádtétel. *Crimen falsi delatorum*. 131 l.
- Ház-kifürkészés. *Perscrutatio domus*. 171 l.
- Hittólszakadás. *Apostasia*. 114.
- Hivségtelenkedés' szenyje. *Nota infidelitatis*. 107 l.
- Igazságheli büntetés-lágyításnak okai. *Causae mitigationis poenarum e justitia*. 92.
- Isten - káromlás. *Blasphemia*. 113 l.
- Isten' titkos ítéletei. *Judicia Dei, seu Ordalia*. 208 l.
- Káromlás. *Blasphemia*. 113 l.
- Kegyelembeli büntetés - lágyításnak okai. *Causae mitigationis poenarum e gratia*. 97.
- Kettős viadal. *Duellum*. 128 l.
- Kettős viadal' ítélete. *Judicium duelli*. 129 l.
- Kezes-állítás. *Fideiussoris statutio*. 187 l.
- Kínzó vallatás. *Tortura*. 207 l.
- Korona' igazait sértő hitszegés. *Periurium contra iurisdictionem sacrae coronae*. 113 l.
- Kurvakerítés. *Lenocinium*. 143
- Kurvakerítő. *Leno*. 143 l.
- Kurválkodás. *Fornicatio*. 138 l.
- Könnyítő környülállások. *Circumstantiae alleviantes*.
- Közzjót sértő gonosztettek. *Delicta publica*. 105 l.
- Közkincs elsiikkasztás. *Crimen residui*. 110 l.
- Közkincs-lopás. *Crimen peculatus*. 110 l.
- Közönség' gonosztette. *Delictum communitalis*. 59 l.
- Különös köz oltalom alatt álló személy' meggyilkolása. 121.
- Latorság. *Latrocinium*. 120 l.
- Lopott jószág letartóztatás. *Detentio rei furtivae*. 136 l.
- Lopott jószág vevés. *Emtio rei furtivae*. 126 l.
- Magtalanítás. *Sterilitatis procuratio*. 128 l.
- Magzat-elűzés. *Abortus procuratio*. 127 l.
- Megkegyelmezés. *Adgratiatio*. 101 l.
- Menedékhely. *Asylum*. 188 l.
- Menedéklevel. *Salvus aconductus*. 188 l.
- Méregkeverés. *Veneficium, intoxicatio*. 126 l.
- Nősparáznaság. *Adulterium*. 139 l.
- Oklevelek. *Instrumenta litteraria*. 197 l.
- Ön gyilkolás. *Autochiria*. 120.
- Öszvehalmazott gonosztettek. *Delicta concurrentia*. 60 l.
- Paráználkodás. *Stuprum in genere*. 138 l.
- Pénzkörnyülmetelés. *Circumcisio monetae*. 109 l.
- Per-eltörés. *Abolitio*. 101 l.
- Perhez illő birói hatalom. *Forum competent*. 153 l.
- Perszüntető egyezés. *Transactio*. 103 l.
- Perujítás. *Novisatio, novum iudicium*. 216 l.
- Polgári szabadságunkat, 's igazainkat megszorító büntetések. 86 l.
- Rab befogatás. *Captura rei*. 184

Rab elszöktetés. *Dimissio malefactoris*. 112 l.

Rabló gyilkosság. *Latrocinium*. 120 l.

Rabló tolvajság. *Praedocinium*. 135 l.

Rabnak tulajdon vallása. *Confessio rei propria*. 194 l.

Rabok' temetése. *Sepultura reorum*. 218 l.

Rabvallatás. *Examen rei*. 172.

Rabvédelme. *Defensio rei*. 208.

Rab' védelmezőjének igazai. 210.

Rab' védelmezőjének kötelességei. 210 l.

Rokongyilkolás. *Parricidium*. 121 l.

Segéd gyanújelek. *Adminicula*. 203 l.

Súlyosító környülállások. *Circumstantiae aggravantes*.

Szabad menedéklevél. *Salvus conductus literae*. 188 l.

Személy-vizsgálat. *Recognitio personae*. 186 l.

Szemérmünket sértő gonosztettek. *Delicta carnis, seu contra pudicitiam*. 138 l.

Szemrevétel. *Ocularis inspectio*. 168 l.

Szeplősítés. *Stuprum in specie*. 138 l.

Tanúvallások. *Depositio testimonium*. 197 l.

Tanúvallatás. *Examen testimonium*. 170 l.

Természet ellen való fajtalankodás. *Sodomia*. 142.

Testsanyargató büntetések. *Poenae corporis afflictivae*. 84 l.

Tetem-sértés, 's törés. *Violatio corporis*. 130 l.

Tisztító esküvés. *Iuramentum purgatorium*. 205 l.

Tiszt-sértés. *Crimen repetundarum*. 111 l.

Tolvajság. *Furtum*. 133 l.

Többférj - vagy feleségűség. *Polygamia*. 139 l.

Tömlöczrevetés. *Incarceratio*. 184 l.

Tömlöcztől való megmenekedésnek törvényes szerei. 187.

Törvényszerzőnek tisztje a' fenyítő büntetésekre nézve. 67.

Tüzes vas' ítélete. *Judicium ferri candentis*. 208 l.

Útelálló tolvajkodás. *Obsessio viarum*. 135 l.

Vagyonunkban sértő gonosztettek. 132 l.

Vallást érdeklő gonosztettek. 113 l.

Vallató kérdések, 's azoknak megkivántató jelességeik. *Articuli examinis*. 178 l.

Való gyanújelek. *Indicia genuina*. 203 l.

Várelfoglalás. *Expugnatio castrorum*. 136 l.

Várfeladás. *Traditio castrorum*. 136 l.

Védelmező. *Defensor*. 210 l.

Végrehajtás. *Executio*. 216 l.

Végrehajtás' felfüggesztésének okai. 217 l.

Vérfertőztetés. *Incestus*. 140.

Vétkességnek esmértetése. *Culpae notio*. 53 l.

Zenebona. *Vis publica*. 110 l.

F O G L A L A T.

	<i>lap</i>
Előszó	3 ^o
A' fenyítő törvényszéki magyar törvények' előjáró ismeretei.	5
Fenyítő törvényeink' történeteinek rövid leírása. . . .	14
I. Időszak. Fenyítő törvényeink' állapotja eleinknek Európába jövetelétől fogva Szent István királyig.	14
II. Időszak. Fenyítő törvényeink' állapotja Sz. Istvántól fogva Korvin Mátyásig.	15
III. Időszak. Fenyítő törvényeink' állapotja Korvin Mátyás' országglásától fogva III. Károlyig	28
IV. Időszak. Fenyítő törvényeink' állapotja III. Károly' országglásától fogva a' jelenkorig.	40
A' fenyítő törvényszéki magyar törvénynek.	
<i>I. Könyve. A' fenyítő törvényszéki gonosztettekről és büntetésekről.</i>	
I. Rész. A' fenyítő törvényszéki gonosztettekről és büntetésekről általánosan;	
I. Értekezés. A' fenyítő törvényszéki gonosztettekről általánosan.	45

II. Értekezés. A' fenyítő törvényszéki büntetésekéről általánosan.	
1. Szakasz. A' fenyítő büntetésnek terméazeti mivoltáról és tulajdonairól általánosan.	64
II. Szakasz. A' fenyítő büntetéseknek neveiről és fajtáiról.	81
III. Szakasz. A' fenyítő büntetés' lágyításáról és keményebbitéséről.	90
IV. Szakasz. A' fenyítő büntetés' eltörlésének módjairól.	100

II. Rész. A' fenyítő törvényszéki gonosztettekről és azoknak büntetéseikről egyenként.

I. Értekezés. A' közjót sértő gonosztettekről.	
I. Szakasz. A' polgári társaságot közvetlen sértő gonosztettekről.	104
II. Szakasz. A' polgári társaságot közvetve sértő, vagy a' vallást érdeklő gonosztettekről.	113
II. Értekezés. A' magányos hazapolgárokat sértő gonosztettekről.	
I. Szakasz. A' hazapolgároknak életét és tagjait sértő gonosztettekről.	117
II. Szakasz. A' vagyonukat érdeklő gonosztettekről.	132
III. Szakasz. A' szemérmünket érdeklő gonosztettekről.	138

II. Könyv. A' fenyítő igazság' kiszolgáltatásáról, vagyis a' fenyítő törvénytételről.

I. Értekezés. A' fenyítő törvénytételben előforduló személyekről.	145
II. Értekezés. A' fenyítő perről általánosan.	155
III. Értekezés. A' beárulásról.	164
IV. Értekezés. A' fenyítő vizsgálatról.	166
V. Értekezés. A' befogatásról és tömlőczre vetésről.	184

	<i>lap.</i>
VI. Értekezés. A' fenyítő törvényszéki bebizo- nyításról.	191
VII. Értekezés. A' rabnak védelméről.	208
VIII. Értekezés. A' fenyítő ítéletről, és annak végrehajtásáról.	213
Mutató.	220

J a v í t á s o k.

Lap. 5. sor 15 és 16. törvényszéknek *helyett* törvényeknek.
 L. 11. s. 33. országló *helyett* vizsgáló; l. 24 alólról az 5. sor-
 ban ezen szó után simeghi *tétessék* kerülethe küldött simeghi
 —; l. 26. s. 7. levele *után* által; 32. l. 2. s. 38 *helyett* 83dik;
 u. o. 17 és 18. s. határozott *helyett* hatalmazott; u. o. 20. s.
 XVII. *helyett* VI.; l. 53. s. 20. lépcsői *helyett* lépcsőit.

T U D N I V A L Ó K.

---

1. A' m. t. társaság ezen munkának csak kiadója lévén, nem kezeskedik a' benne követett nyelvszabályokról, sem írásmódról, sem végre akármi nemű nyelvet 's írást illető elvekről; egyedül arra kívánt a' kéziratok' bírálatában ügyelni, hogy az elfogadott és sajtó alá bocsátandó munka, mint egész egy vagy más tekintetből, ajánlható legyen, 's a' literatura' jelen állapotjában kiadásra méltónak tartathassék.

2. Nem vizsgálhatván meg a' benyújtott kéziratokat a' társaság fejenként és egészben: ez, u. m. *Fenyítő törvényszéki magyar törvény*, Fáy András tiszteleti, és Sztrokay Antal rendes tagok', mint e' végre hivatalosan megbizottak' írásbeli ajánlására adatott sajtó alá.

3. A' társaság által kiadott kéziratok közül ez, XXVIII-dik számu.

D. SCHEDEL FERENCZ,
titoknok.

THE DAILY ALBION

